

**Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини**

Т. М. Осадченко

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ ТА НАВИЧОК
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ
ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА
ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

Монографія

Умань
ВПЦ «Візаві»
2018

УДК [(371.134:371.2)+613](043.3)

М 21

Рекомендовано до друку
Вченою радою Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини
(протокол № від лютого 2018 р.)

Рецензенти:

Кравченко Оксана Олексіївна – доктор педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Будник Олена Богданівна – доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Пашенко Дмитро Іванович – доктор педагогічних наук, завідувач кафедри, КВНЗ Київської обласної ради «Академія неперервної освіти».

М 21 Формування професійних умінь та навичок майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : монографія / Т.М. Осадченко – Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. – 328 с.

У монографії досліджено проблему формування професійних умінь та навичок майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічні умови її реалізації; розроблено структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи і відповідні показники; охарактеризовано рівні сформованості; обґрунтовано структуру здоров'язбережувального середовища початкової школи; визначено зміст та напрями створення здоров'язбережувального середовища. Монографія стане у нагоді викладачам і студентам вищих педагогічних навчальних закладів у процесі професійної підготовки. Результати дослідження можуть бути використані в системі післядипломної педагогічної освіти та самоосвітній діяльності фахівців.

УДК [(371.134:371.2)+613](043.3)

Осадченко Т. М. 2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	7
1.1. Науковий аналіз проблеми створення здоров'язбережувального середовища початкової школи	7
1.2. Проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища.....	35
Висновки до першого розділу.....	53
РОЗДІЛ 2. РОЗРОБКА МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ	55
2.1. Зміст, структура та критерії оцінювання здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи	55
2.2. Модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи	79
2.3. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової ланки освіти	98
Висновки до другого розділу.....	128
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	130
3.1. Програма експериментальної роботи. Вивчення стану реалізації досліджуваної проблеми у практиці діяльності вищої педагогічної школи.....	130
3.2. Зміст і процедура формувального етапу експерименту..	159
3.3. Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи	183
Висновки до третього розділу.....	193
ВИСНОВКИ	195
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	199
ДОДАТКИ.....	233

ВСТУП

У сучасних умовах виникає потреба в підготовці учителів, готових не тільки творчо реалізувати себе в умовах мобільного світу, реформування системи вітчизняної освіти, а й орієнтованих на збереження і підтримку власного здоров'я й здоров'я підростаючих поколінь. У державних документах, зокрема в Концепції формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. та Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, одним із ключових напрямів державної освітньої політики визначено формування здоров'язбережувального середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу тощо.

Тому очевидною стає потреба в теоретичній розробці шляхів удосконалення системи професійної педагогічної освіти з метою підготовки майбутнього вчителя до практичного втілення ідеї здоров'язбереження нації на всіх етапах освітньої діяльності.

Особлива роль у цьому процесі належить учителю початкової школи, який може, відповідно до специфіки своєї педагогічної діяльності, застосувати комплекс освітніх та виховних ресурсів здоров'язбережувальної взаємодії в початковій ланці освіти на засадах педагогічного дизайну з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності. Це вимагає вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища та експериментальної перевірки ефективності запропонованих змін.

Проблеми вдосконалення змісту, форм і методів організації професійної підготовки вчителів початкової школи, формування складових їхньої фахової компетентності представлено в дослідженнях О. Будник, О. Комар, С. Литвиненко, С. Мартиненко, О. Матвієнко, І. Осадченко, Л. Пальшкової, О. Писарчук, О. Сороки, О. Ярошинської та ін.

Значна частина сучасних досліджень репрезентує способи реалізації здоров'язбережувальної стратегії в процесі підготовки майбутніх учителів (С. Бобровник, М. Божик, Ю. Бойко,

П. Джуринський, Н. Карапузова, А. Петров та ін.) та формування готовності до її застосування в початковій школі (О. Ващенко, М. Дедловська, Б. Долинський, О. Діканова, О. Омельченко, О. Осолодкова, О. Савченко, Л. Сливка, Н. Урум, О. Філіп'єва та ін.).

Питання середовищної взаємодії були предметом наукового пошуку Н. Гонтаровської, Н. Завгородньої, Ю. Мануйлова, В. Ясвіна та ін. Аналіз можливостей середовища закладів системи освіти представлено В. Новіковим, О. Ліннік, К. Приходченко, Л. Солянкіною та ін. Окремі аспекти організації здоров'язбережувальної діяльності педагога, що забезпечує створення середовища освітніх установ, охарактеризовано в працях Т. Водолазської, С. Дудки, В. Єфімової, Н. Поліщук, Н. Рилової, Т. Сілантевої та ін. Проте поза увагою дослідників досі залишається проблема підготовки майбутнього вчителя до конструювання середовищної взаємодії в умовах початкової школи на основі стратегії здоров'язбереження.

Своєчасність і доцільність дослідження цієї проблеми також зумовлена необхідністю розв'язання протиріч між:

- значними можливостями здоров'язбережувального середовища початкової школи як чинника формування особистості школяра та невідповідністю майбутніх учителів до його створення на основі полісуб'єктної взаємодії;

- потребою суспільства в компетентних учителях початкової ланки освіти, здатних до створення здоров'язбережувальної взаємодії на засадах педагогічного дизайну, й обмеженими можливостями їх підготовки в умовах традиційної системи опанування фахом;

- теоретичними напрацюваннями щодо вдосконалення змісту, форм і методів професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи та практичним втіленням ідей суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічні умови її реалізації.

Практичне значення одержаних результатів полягає в експериментальній перевірці ефективності впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до створення

здоров'язбережувального середовища початкової школи шляхом упровадження в професійну підготовку майбутніх учителів початкової школи: програми формування продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи з метою формування їх мотивації до створення здоров'язбережувального середовища; технологічних алгоритмів використання в підготовці майбутнього педагога циклів емпіричного навчання Л. Джоуплін, Д. Колба, К. Мелландера; реалізації методики педагогічної діагностики рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи; упровадження авторського міждисциплінарного курсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи». Практичний poradnik «Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» стане у нагоді викладачам і студентам вищих педагогічних навчальних закладів у процесі професійної підготовки. Результати дослідження можуть бути використані в системі післядипломної педагогічної освіти та самоосвітній діяльності фахівців.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Науковий аналіз проблеми створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

Здоров'я нації – одна з актуальних проблем сучасного суспільства. Система освіти є найбільш важливою структурою, яка закладає основи здоров'язбережувального способу життя особистості, тим самим сприяє зміцненню духовного, фізичного та соціального благополуччя підростаючого покоління, відповідно, здоров'я нації в цілому.

Україна належить до держав, які у своїй політиці декларують здоров'я як найвищу цінність людини. Відповідно до Конвенції ООН про права дитини, Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), Конституції України прийнято значну кількість законів, нормативно-правових документів, які визначають здоров'язбережувальну стратегію держави в системі освіти: Закони України «Про освіту» [215], «Про загальну середню освіту» [209], «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» [208], «Про фізичну культуру і спорт» [216], «Про заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення» [213], «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення» [210]; Національну доктрину розвитку освіти України у XXI ст. [169], Концепцію формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді [117], Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [214] та ін.

Зокрема, в програмі Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки одним із ключових напрямів державної освітньої політики визначено: формування здоров'язбережувального середовища, екологізації освіти, валеологічної культури учасників навчально-виховного процесу [214, с. 3].

Прикладом посилення уваги держави та міжнародних організації до охорони здоров'я дітей в нашій державі є її участь сьогодні в реалізації Європейської стратегії «Здоров'я і розвиток дітей і підлітків», запровадженої в Україні Європейським регіональним комітетом ВООЗ, в якості пілотного регіону [284, с. 50].

Задекларований в міжнародних і державних документах пріоритет триєдності фізичного, духовного та соціального аспектів здоров'я особистості; виховання школяра в дусі відповідального ставлення до власного здоров'я і здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної й суспільної цінності [169] спонукали до значної кількості наукових розробок та досліджень вітчизняних та зарубіжних педагогів, психологів.

Науковцями досліджено психолого-педагогічні основи формування здорового способу життя молодших школярів (О. Ващенко [25], Л. Височан [30], М. Дедловська [56], Н. Урум [262] та ін.); питання валеологізації та їх валеологічного виховання (Т. Бойченко [18], Л. Дихан [70], О. Філіпп'єва [264] та ін.); формування здоров'язбережувальних навичок, умінь та компетенцій учнів початкових класів (Б. Долинський [63], Н. Коваль [109] та ін.); використання у початковій школі здоров'язбережувальних технологій з метою зміцнення здоров'я учасників освітньої взаємодії (О. Дубогай [68], М. Смірнов [241] та ін.); створення здоров'язбережувального навчального середовища (О. Ващенко [26], С. Дудко [69], В. Ільченко [99], Т. Сілантева [232], Л. Сливка [238], Л. Тихомирова [259], Н. Шиян [283] та ін.).

Зарубіжні дослідники особливу увагу приділяють питанням фізичного та психічного благополуччя учнів (А. Antonovsky [292], I. Blumberg [293] та ін.), організації навчання на засадах здоров'язбереження (Т. Brandon [295], Е. Clausson [298] та ін.; підготовки педагогів до здоров'язбережувальної діяльності (J. Murray, A. Wenger, E. Downes, S. Terrazas [300]), роботи з учнями початкової школи, що мають різні фізичні можливості (В. Cagran, M. Schmidt [297]; M. Koster, M. Timmerman, H. Nakken, S. Pijl, E. Van Houten [302] та ін.).

Водночас, у системі освіти спостерігається суперечність між зростанням теоретичних та методичних досліджень питань збереження здоров'я учнів початкової і основної школи та

ефективністю цього процесу в умовах освітніх навчальних закладів. За даними поглибленого дослідження стану здоров'я школярів та чинників зовнішнього середовища, що на нього впливають, проведеного в останні роки фахівцями Українського Інституту стратегічних досліджень МОЗ України [284; 285], виявлено значене погіршення здоров'я учнів за період їхнього навчання в школі. З'ясовано, що «за час навчання у молодшій школі більш поширеними стали хвороби органів дихання, на друге місце виходили – ендокринопатія, на третє – розлади психіки та поведінки, четверту позицію займали хвороби ока та його додаткового апарату» [285, с. 57]. Аналіз динаміки спостереження за учнями демонструє зменшення кількості школярів з I групою здоров'я (здорові) від 10,1 % на початку першого класу до 3,8 % наприкінці початкової школи та до 1,5 % протягом п'ятого класу. Крім того, фахівці констатують зниження чисельності II групи здоров'я (функціональні відхилення) молодших школярів з 59,7 % до 46,2 % за рахунок чого збільшувалась кількість учнів з III групою здоров'я (хронічні захворювання) з 30,2 % на 49,4 % [285, с. 57].

Результати медико-епідеміологічних, соціологічних та психолого-педагогічних досліджень [8; 26; 284; 285; 314] демонструють стрімке поширення хвороб та зростання хронічної патології учнів; незадовільну функціональну пристосованість дітей до фізичних та навчальних навантажень, особливо в початковій школі.

Велика кількість навчального навантаження у поєднанні з недостатньою руховою активністю учнів початкової школи, скорочення сну та зменшення часу перебування на свіжому повітрі, призводить не тільки до перевтоми молодших школярів, зниження їх адаптаційних можливостей, але й до нервовості, яка в комплексі сприяє функціональним порушенням та хронічним захворюванням.

Суттєвим чинником, що спричинює до погіршення здоров'я молодшого школяра науковці та педагоги-практики [8; 26; 150; 259] визначають інтенсифікацію навчального процесу в початковій школі, яка реалізується різними шляхами. Перший – найбільш очевидний – збільшення кількості навчальних годин (предметів, факультативів та позаурочних занять), результатом цього є виявлення у школярів початкової школи нервово-психічних проявів, втомлюваності, яка супроводжується імунними

та гормональними порушеннями. Другим, не менш важливим шляхом інтенсифікації навчального процесу, є невідповідність методик та технологій навчання віковим особливостям дітей, наслідком якої стає функціональне та емоційне напруження, перевтома, що призводить до серйозних проблем зі здоров'ям.

Серед причин означеної вище ситуації погіршення здоров'я молодших школярів у процесі освітньої діяльності, науковці також виокремлюють: низький рівень культури здоров'я вчителів та учнів і, як наслідок, відсутність у багатьох з них пріоритетної спрямованості на здоров'я, мотивації на здоровий спосіб життя; функціональну неграмотність педагогів у питаннях збереження та зміцнення здоров'я; часткове руйнування служб шкільного лікарського контролю; невиконання елементарних фізіологічних та гігієнічних вимог до організації навчального процесу; авторитарно-репродуктивний стиль навчання, який веде до диктату педагога, робить учня пасивним споживачем інформації та ін. [238, с. 44]. Значна частина окреслених Л. Сливкою причин стосується якості професійної діяльності вчителя у питаннях збереження здоров'я учнів, створення умов для його профілактики, формування їх здоров'язбережувальної компетентності, розвиток якої передбачено Державним стандартом початкової загальної освіти, шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури.

У початковій ланці освіти здоров'язбережувальна компетентність охоплює компетенції щодо фізичного, соціального, психічного і духовного складників здоров'я, і визначається як уміння учня застосовувати в дієво практичній формі знання про здоров'я, здоровий і безпечний спосіб життя, способи навчальної і здоров'язбережувальної діяльності у сфері здоров'я, ціннісні ставлення до власного здоров'я в умовах конкретної навчальної чи життєвої ситуації [109, с. 79–80].

Для досягнення зазначеної мети Стандартом передбачається виконання педагогами таких завдань: формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням; формування та розвиток навичок базових загальнорозвивальних рухових дій; розвиток в учнів активної мотивації дбайливо ставитися до власного

здоров'я і займатися фізичною культурою, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну і духовну складові здоров'я; виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків; набуття учнями власного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я; використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності для власного здоров'я та здоров'я інших людей [58, с. 13].

Формування у молодших школярів ключових і предметних компетентностей виявляється актуальною вимогою до забезпечення якості початкової освіти як суспільного замовлення, що визначає необхідність переосмислення обов'язкових результатів навчання молодших школярів на засадах компетентнісного підходу та розроблення дидактико-методичного забезпечення формування у них ключових і предметних компетентностей [86, с. 10].

Розв'язання стратегічних завдань сучасної початкової освіти, на основі компетентнісної парадигми, спонукає педагогів-практиків, науковців до реалізації ідеї здоров'язбереження в освітньому процесі [26; 34; 58; 63; 69; 70; 150; 201; 231; 238; 244; 280].

Витоки наукового обґрунтування сутності поняття «здоров'язбереження» знаходяться у площині аналізу міждисциплінарної категорії «здоров'я» і понять «здоровий спосіб життя», «валеологічна культура» та ін. У табл. А.1 додатку А репрезентовано їх тлумачення у науковій літературі. Проведений категоріальний аналіз дав нам можливість зробити висновок, що проаналізовані поняття широко використовуються у педагогічній теорії та практиці, вони презентують сутність основних процесів пов'язаних зі збереженням, зміцненням і формуванням здоров'я й здорового способу життя особистості. Наближеним до них, проте не синонімічним, є поняттям «здоров'язбереження», яке широко використовується у сучасній літературі.

Під здоров'язбереженням розуміють єдність медико-гігієнічних, валеолого-педагогічних заходів, спрямованих на збереження і поліпшення здоров'я дітей та зростання їх освіченості [194, с. 84]. Здоров'язбереження, на думку О. Ващенко, не обмежується уявленням про зміцнення лише соматичного (тілесного) здоров'я учнів. Важливе значення надається

збереженню психічного, духовного та соціального здоров'я дітей. Це вимагає створення у навчальному закладі особливої комфортної атмосфери, яка б відкрила кожній дитині позитивний простір для особистісного зростання в інтелектуальній, духовній та соціальній сферах. На досягнення цієї мети мають бути спрямовані зусилля адміністрації, вчителів, медичної та психологічної служб, батьків – тобто всіх учасників навчально-виховного процесу [27, с. 15].

О. Осолодкова визначає здоров'язбережувальне навчання молодших школярів як навчання, у якому вчитель знаходить можливості поліпшення здоров'я дітей, не вичерпуючи свою діяльність профілактичними заходами, а виявляючи тенденції, які б підтримували і розвивали прагнення дитини бути здоровою і реалізувати себе [187, с. 152].

Під здоров'язбереженням в освітньому процесі ми розуміємо комплекс дій та заходів учасників взаємодії в початковій школі з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності. Його реалізація відбувається у здоров'язбережувальній діяльності, що здійснюється відповідно до цілей освіти, особистісних потреб учнів та ситуацій взаємодії.

На основі аналізу літератури з'ясовано, що науковцями й педагогами-практиками узагальнено та експериментально перевірено шляхи розв'язання завдань здоров'язбереження у початковій ланці освіти:

– формування навичок здорового способу життя молодших школярів (О. Ващенко [26], Л. Височан [30], М. Дедловська [56], Н. Урум [262] та ін.);

– валеологізація та валеологічне виховання учнів (Т. Бойченко [18], Л. Дихан [70], О. Філіпп'єва [264] та ін.);

– формування їх здоров'язбережувальних навичок, умінь та компетентностей (Б. Долинський [63], Н. Коваль [109] та ін.);

– використання у початковій школі здоров'язбережувальних технологій (О. Ващенко [25], Л. Дихан [70], О. Дубогай [68], М. Смірнов [241] та ін.);

– педагогічний супровід здоров'язбережувального навчання і виховання учнів (О. Менчинська [150], Н. Мілле [153], О. Омельченко [164], Л. Румянцева [224] та ін.);

– створення здоров'язбережувального середовища початкової

школи (С. Дудко [69], В. Ільченко [99], Т. Сілантева [232], Л. Сливка [238], Л. Тихомирова [259], Н. Шиян [283] та ін.).

Серед них, на нашу думку, особливої уваги заслуговує створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, оскільки застосування середовищної взаємодії забезпечить цілісний підхід у вирішенні комплексу завдань здоров'язбереження майбутніх поколінь: формування ціннісних здоров'язбережувальних орієнтацій та досвіду учнів на інших суб'єктів освітньої взаємодії; створення комфортної психоемоційної атмосфери освітнього процесу, що забезпечує позитивний освітній результат; сприятиме використанню в педагогічній практиці сучасних технологій збереження та зміцнення здоров'я; забезпечить участь усіх суб'єктів взаємодії (учнів, учителів, батьків, громадськості та ін.) в організації та розширенні простору можливостей здоров'язбережувальної діяльності.

З метою вивчення потенціалу здоров'язбережувального середовища початкової школи у формуванні здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів та їх загального розвитку обґрунтуємо сутність, структуру та напрями його створення, які входять до професійної діяльності вчителя початкової ланки освіти.

Актуальність проблеми цілеспрямованого створення середовища особистості, навчального закладу доводить зростання кількості наукових публікацій з цієї проблематики впродовж останніх років у зарубіжній та вітчизняній психолого-педагогічній літературі. Структура та механізм створення середовища загальноосвітнього навчального закладу ґрунтовно проаналізовано у працях Н. Гонтаровської [46], Н. Завгородньої [81], Ю. Мануйлова [143], К. Приходченко [207], С. Тарасова [256] та ін. Представлено моделі освітнього середовища школи (Н. Поліванова [116], В. Рубцов [116], В. Слободчиков [239], В. Ясвін [291] та ін.

Категорія «середовище» сьогодні належить до міждисциплінарних мегакатегорій, які мають значну кількість визначень у контексті наукових галузей та теорій. На підставі аналізу дефініцій поняття «середовище» дослідниками зроблено висновок, що його змістове наповнення в більшості наук розкривають фундаментальні поняття – «світ», «простір», «оточення», «місце», «умова» [290, с. 35], а це доводить, що

в основі змісту цієї категорії є поняття «взаємодії», яка передбачає двосторонній характер діяльності суб'єктів (освітньої, трудової, оздоровчо-спортивної та ін.).

Оскільки, освіта – явище соціальне, а соціальне середовище обґрунтовано як сукупність соціальних умов життєдіяльності людини, що значною мірою детермінують її свідомість, поведінку і діяльність [247, с. 325–326], ми вважаємо за доцільне говорити, що середовище початкової школи поєднує соціальний та освітній аспект життєдіяльності молодших школярів, реалізує завдання його соціально-освітньої адаптації як учня, становлення і розвитку як особистості.

Поняття «освітнє середовище» має значну кількість визначень у науковій літературі, зокрема:

– система впливів і умов формування особистості за взірцем, можливостей для її розвитку, що є в соціальному і просторово-предметному середовищі (В. Ясвін) [291, с. 14];

– поліструктурна система прямих та непрямих взаємодій педагогів та учнів, які видимо та не видимо реалізують представлені психолого-педагогічні установки, цілі, методи, засоби і форми організації навчального процесу, з однієї сторони, та результативні характеристики психічного розвитку учнів, що пов'язані з цією взаємодією – з іншої (В. Рубцов, Н. Поліванова) [116, с. 108];

– суттєвий елемент соціуму, цілеспрямовано організована, керована, багатофункціональна, відкрита педагогічна система, в межах якої учень загальноосвітньої школи усвідомлює себе як соціально розвинену цілісність (Н. Гонтаровська) [46, с. 414] та ін.

Вмотивованою вважаємо думку І. Слободчикова, який зазначає, що освітнє середовище не є чимось однозначним і наперед заданим. Середовище починається там, де зустрічаються ті, хто навчає і навчається; де вони спільно починають його проектувати і будувати – і як предмет, і як ресурс своєї спільної діяльності; і де між окремими інститутами, програмами, суб'єктами освіти, освітніми діяльностями починають вибудовуватися певні зв'язки і відносини [239, с. 175].

На нашу думку, визначальним у розкритті сутності середовищної взаємодії з метою освіти є цілеспрямованість створюваної системи умов та можливостей у розвитку суб'єктів освітньої діяльності.

Н. Гонтаровська зазначає, що «освітнє середовище як спосіб організації навчання, виховання і розвитку підростаючого покоління в сучасному його розумінні стосується суб'єктів здобуття загальної середньої освіти широкого вікового діапазону, на підставі чого вирізняє освітнє середовище початкової школи, освітнє середовище основної школи, освітнє середовище старшої школи» [46, с. 128].

Під освітнім середовищем початкової школи ми розуміємо цілісну систему умов, що забезпечує активну взаємодію суб'єктів початкової ланки освіти з метою оволодіння молодшими школярами ключовими компетентностями, які визначають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток.

Зауважимо, що результат взаємодії в освітньому середовищі початкової школи визначається відповідно до вимог Державного стандарту початкової загальної освіти [58, с. 3], а її якість залежить від відповідності характеристик вчителя кваліфікаційним вимогам, запитам суспільства та сьогодення.

В науковій літературі синонімічними до поняття «освітнє середовище» використовується терміни «навчальне середовище» [69; 149], «навчально-виховне середовище» [81; 135], «освітньо-виховне середовище» [207], «освітньо-розвивальне» [247] та репрезентовано різноманітні типи середовищ, характеристики яких визначають як пріоритети та завдання освітньої взаємодії суб'єктів загальноосвітнього навчального закладу (творче [207], здоров'язбережувальне [26; 30; 76; 69; 101; 225; 238], інклюзивне [124] полікультурне [14; 138] та ін.), так і способи її організації (інформаційне [80], інформаційно-комунікаційне [163], комп'ютерно-орієнтоване [79] та ін.).

Аналіз специфіки формування шкільного освітнього середовища для учнів початкової школи дав змогу А. Цимбалару зробити узагальнення, що особливої уваги дослідників потребує здоров'язбережувальна і розвивальна спрямованість шкільного середовища і, водночас, створення можливостей для впливу дитини на нього у процесі освоєння [270, с. 44].

Піклуючись про збереження здоров'я учнів, В. Сухомлинський писав: «Успішне виховання немислиме без постійної турботи про зміцнення здоров'я дитини... Педагог не має права не знати, що робиться з дитиною, чому вона нездорова, як стан здоров'я позначається на її розумовому й моральному

розвитку» [253, с. 43]. Василь Олександрович зазначав, що добре здоров'я, відчуття повноти, невичерпності фізичних сил – найважливіше джерело життєрадісного світосприйняття, оптимізму, готовності подолати будь-які труднощі. Хвора, квола, схильна до захворювання дитина – джерело багатьох негараздів» [252, с. 125]. Недотримання настанов відомого педагога, й через десятки років, є причиною погіршення здоров'я молодших школярів і зниження їх інтересу до навчання та розвитку.

В умовах актуалізації спрямованості середовищної взаємодії з метою оздоровлення молодших школярів, їх залучення до здоров'язбережувальної діяльності в процесі освіти, вважаємо за доцільне здійснити аналіз сутності поняття «здоров'язбережувальне середовище початкової школи» і визначити шляхи реалізації здоров'язбережувальної стратегії та здоров'ястворювальної функції освіти. Її зміст, на думку А. Манжури, виражається в загальній орієнтації на формування у суб'єктів освітнього процесу досвіду здоров'ястворювальної діяльності та мотивації до активного пошуку оптимальних стратегій, спрямованих на актуалізацію свого здоров'ястворювального потенціалу і організацію власного здорового способу життя [141, с. 15].

У сучасній науковій літературі досліджувана категорія має широкий спектр дефініцій, що зумовлено психолого-педагогічними аспектами розкриття її сутності та механізмами створення у межах різних освітніх установ та організацій (табл. Б.1 додатку Б).

Аналіз змісту поняття «здоров'язбережувальне середовище» дає можливість зробити висновки:

– більшість дослідників розкривають сутність здоров'язбережувальної середовищної взаємодії через категорію «умови», які характеризуються сукупністю та системністю;

– визначені умови створення середовища різноаспектні, репрезентовано медико-гігієнічні, культурно-соціологічні, психолого-педагогічні умови;

– взаємодія суб'єктів середовища спрямована на гармонійне збереження та зміцнення фізичного, духовного та соціального компонентів здоров'я особистості.

Ураховуючи вищезазначене, **здоров'язбережувальне середовище початкової школи розглядаємо як педагогічно організовану систему умов, що впливають на цілеспрямовану**

взаємодію суб'єктів початкової освіти і забезпечують ефективність освітнього процесу на основі формування пріоритетного ставлення до здоров'я як найбільшої життєвої цінності, функціонування здоров'язбережувальних методів, технологій та засобів з метою розвитку здоров'язбережувальної компетентності його суб'єктів.

Акцентуємо увагу на фактах використання в науковій літературі також поняття «здоров'язбережувальний простір» (Л. Волошина [36], І. Золотухіна [94], О. Підгорна [201] та ін.). Зазначимо, що ми підтримуємо думку дослідників: Е. Зеєра [88], Ю. Мануйлова [142], І. Мешкової [88], А. Цимбалару [269], І. Шендрика [282], О. Ярошинської [290] та ін., які доводять, що категорії «середовище» і «простір» не синонімічні.

Переконливим вважаємо твердження Ю. Мануйлова, що простір не дозволяє людині виявити його власне буття. Він лише простір середовищетворення, лише ареол, з якого кожен черпає стільки, скільки може. Освітній простір – це ресурс, ніби резерв, потенціал формування інтегрального та масштабного засобу становлення людської особистості. Конкретна людина в освітньому просторі не живе, лише мислиться, а от у середовищі людина, безумовно, живе і постійно із ним взаємодіє [142, с. 15–16].

Тому вважаємо, що доцільно вживати поняття **«здоров'язбережувальний простір особистості молодшого школяра»** у якості характеристики його оточення, яке забезпечує створення можливостей для реалізації умов здоров'язбереження, зокрема у процесі освітньої взаємодії у початковій школі.

За можливе вбачаємо використання терміну **«здоров'язбережувальний простір навчального закладу»**, під яким розуміємо комплекс можливостей освітньої установи, які створюються та використовуються його суб'єктами з метою реалізації здоров'язбережувальної стратегії діяльності.

У сучасній педагогічній літературі репрезентовано наукові розробки, що розкривають функціонально-структурні компоненти здоров'язбережувального середовища початкової школи [69; 105; 270; 280], напрями діяльності суб'єктів взаємодії з метою його формування [8; 27; 69; 70; 174], умови успішної організації [27; 50; 59; 69; 138; 174; 238] тощо. Аналіз змісту результатів цих досліджень забезпечить здатність до проектування дій майбутніх

учителів у напрямі створення здоров'язбережувального середовища початкової ланки освіти.

У вітчизняній науковій літературі дослідження структури здоров'язбережувального середовища початкової школи розпочалися лише в останні роки [33; 46; 69; 241; 270; 280], тоді як визначення його характеристик започатковано у вітчизняній науковій літературі ХХ ст. [252; 253].

С. Дудко виокремлює чотири функціонально-структурні компоненти здоров'язбережувального навчального середовища: зміст особистісно значимої системи знань про здоров'я; навчально-методичне забезпечення навчально-виховного процесу початкової школи; організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу); методи забезпечення навчання в русі та формування здоров'язбережувальної компетентності учнів дидактизованою матеріально-технічною базою [69, с. 38]. На нашу думку, така компонента структура не повною мірою відповідає особливостям середовищно-просторової взаємодії суб'єктів освітнього процесу з метою розвитку його учасників, тому потребує удосконалення.

Як зазначає Т. Водолазська: «Вивчення можливостей просторово-предметного компонента освітнього середовища не часто потрапляє у поле зору педагогів і психологів... Педагоги рідко розглядають територію школи чи класу як ресурс підвищення результативності навчання, ігноруючи факт просторового розміщення учнів і вплив предметів на успішність у навчальній діяльності») [34, с. 38].

Вважаємо за необхідне при виокремленні структури здоров'язбережувального середовища початкової ланки освіти посилалися на наукові розвідки В. Новікова [172], С. Тарасова [256], А. Цимбалару [270], О. Шапран [276], В. Ясвіна [291] та інших педагогів, психологів, які пропонують функціонально-просторову структуру середовища, зокрема науковці виокремлюють:

- соціальний, просторово-предметний, психодидактичний компоненти середовища (В. Ясвін) [291];
- просторово-семантичний, змістово-методичний, комунікативно-організаційний компонент, комунікаційна сфера, організаційні умови (С. Тарасов) [256, с. 15–18];

- ціннісно-сенсовий компонент, інформаційно-змістовий, організаційно-діяльнісний, просторо-предметний (В. Новіков) [172];
- суб'єктно-ресурсний, технологічний, матеріально-технічний компоненти (О. Шапран, Ю. Шапран) [276, с. 109];
- просторово-предметний, психолого-дидактичний, соціально-комунікаційний, пізнавально-комунікаційний (О. Писарчук) [199, с. 38] та ін.

Конструктивною вважаємо думку А. Цимбалару, що освітнє середовище буде ефективним ресурсом запровадження компетентнісного підходу у процесі навчання першокласників, якщо організовуватиметься з урахуванням:

- просторово-предметного компоненту шкільного середовища відповідно до вікових фізіологічних особливостей першокласників, що забезпечуватимуть його ергономічність і здоров'я-збережувальну спрямованість;
- соціального компоненту шкільного середовища відповідно до вікових психологічних особливостей першокласників, що забезпечуватиме його персоналізацію;
- діяльнісного (технологічного) компоненту шкільного середовища відповідно до індивідуальних особливостей першокласників, що забезпечуватиме його культуротворчу спрямованість [270, с. 50].

О. Кіриченко, досліджуючи здоров'язбережувальне середовище дошкільного навчального закладу як педагогічну систему, визначає у його структурі: навчально-виховний процес, соціальний і предметний компоненти [105, с. 51–52], які, на думку дослідниці, мають свої функції, зміст та особливості реалізації визначених завдань у межах кожного компоненту.

До соціального компоненту дослідниця відносить: педагогічний персонал, який втілює в практику фізкультурно-оздоровчі здоров'язбережувальні технології; медичний персонал, який забезпечує контроль за станом здоров'я та фізичним розвитком дітей, дотримання санітарно-гігієнічних норм в процесі реалізації навчально-виховної роботи, організацію раціонального харчування; соціальне оточення дитини поза навчальним закладом. Предметний компонент, на її думку, включає: фізкультурне обладнання групової кімнати, фізкультурної зали, спортивного майданчику, посібники, методичні рекомендації для організації цілеспрямованої та самостійної діяльності дітей, які відповідають

педагогічним, гігієнічним, естетичним вимогам та анатомо-фізіологічним особливостям дітей різного віку [105, с. 53]. За умов такого структурування, автор вбачає за можливе реалізовувати здоров'язбережувальне середовище як цілісну систему, яка має концептуальні основи для впровадження здоров'язбережувальної діяльності в умовах навчального закладу та забезпечує методичний супровід цього виду діяльності і педагогічний інструментарій.

Ж. Шараффуліна, С. Уланова в структурі здоров'язбережувального середовища школи виокремлюють наступні компоненти: предметно-просторовий (особливості місця, де розташовано освітній заклад; матеріально-технічне забезпечення процесу освіти; естетика інтер'єру та ін.); організаційно-стратегічний (якість концептуалізації середовища творення; тактика управління середовищним чинником здоров'язбереження, забезпеченість кадрами та ін.); комунікативно-технологічний (характер педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу; технології здоров'язбереження, що використовуються; зв'язок основної та додаткової освіти; ступінь залучення учнів до середовищтворення та ін.) [280, с. 75].

На основі аналізу вищезгаданих досліджень пропонуємо такий **компонентний склад здоров'язбережувального середовища початкової школи: програмно-змістовий компонент; суб'єктно-соціальний; технологічно-ресурсний; просторово-предметний** (рис. 1.1).

Програмно-змістовий компонент здоров'язбережувального середовища початкової школи визначає освітню парадигму здоров'язбереження у системі початкової ланки освіти. Його проектування відбувається на основі:

– Державного стандарту початкової загальної освіти [58], який розроблений відповідно до мети початкової школи з урахуванням пізнавальних можливостей і потреб учнів початкових класів, визначає зміст початкової загальної освіти, який ґрунтується на загальнолюдських цінностях та принципах науковості, полікультурності, світського характеру освіти, системності, інтегративності, єдності навчання і виховання на засадах гуманізму, демократії, громадянської свідомості, взаємоповаги між націями і народами в інтересах людини, родини, суспільства, держави тощо;

Рис. 1.1. Структура здоров'язбережувального середовища початкової школи

– інваріантної складової змісту початкової загальної освіти, що представлена освітніми галузями: «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Здоров'я і фізична культура», «Технології» та «Мистецтво»;

– варіативного складника загальноосвітньої підготовки на рівні початкової освіти, що визначається, згідно Стандарту, загальноосвітнім навчальним закладом з урахуванням особливостей регіону, навчальних закладів, індивідуальних освітніх запитів учнів та (або) побажань батьків або осіб, які їх замінюють;

– навчальних програм для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класів;

– програм та планів виховної, профілактичної та медико-діагностичної роботи початкової школи;

– особистісних цілей суб'єктів освітнього середовища, які зумовлені потребами учасників освітньої взаємодії та спрямованістю на здоров'язбереження тощо.

Суб'єктно-соціальний компонент здоров'язбережувального середовища початкової школи відтворює систему взаємодії в досліджуваній ланці освіти.

Конструктивною вважаємо думку Л. Тихомирової, С. Морозової, які, досліджуючи формування здоров'язбережувального середовища освітнього комплексу «Школа – сад», зазначають, що його суб'єктами повинні бути не тільки учні та педагоги, дошкільнята і вихователі, а й всі фахівці, що працюють в освітньому комплексі, й, звичайно ж, батьки [259, с. 42]. *Тому суб'єктами здоров'язбережувального середовища початкової школи визначаємо: учнів; учителів початкової ланки освіти; учителів-предметників, які залученні для реалізації освітніх цілей; батьків; медичний персонал закладу; педагогічних працівників (соціального педагога, практичного психолога, адміністрацію закладу тощо).*

В основі створення цього компонента середовища визначаємо суб'єкт-суб'єктну взаємодію як найефективнішу стратегію проектування середовища [33; 46; 126; 290]. Ми погоджуємось з О. Лінник, що суб'єкт-суб'єктна взаємодія в освітньому середовищі – рівноправний взаємообмін навчальними смислами між суб'єктами педагогічного процесу, що відбувається у спільній навчальній діяльності та опосередковуються міжособистісними стосунками... Це найвищий рівень педагогічної взаємодії, що характеризується співробітництвом учителя та учнів, партнерськими стосунками та рефлексивним типом управлінської діяльності [126, с. 83–84].

Суб'єктність у здоров'язбережувальному середовищі проявляється і на рівні індивідуального підходу до здоров'язбереження школярів, відповідно до їх індивідуальних особливостей, можливостей та вад.

Технологічно-ресурсний компонент здоров'язбережувального середовища початкової школи відтворює систему форм, методів, технологій, засобів та їх ресурсного забезпечення, які використовуються суб'єктами взаємодії з метою забезпечення здоров'язбережувального ефекту освітньої та виховної діяльності.

Сутність технологічно-ресурсного компоненту здоров'язбережувального середовища початкової школи постійно знаходиться у полі зору дослідників та педагогів-практиків, адже операційно-діяльнісна складова організації освітньої взаємодії відіграє ключову роль у результативності здоров'язбережувальної діяльності.

Питання використання здоров'язбережувальних технологій і методів у системі загальноосвітнього навчального закладу ґрунтовно представлено у дослідженнях О. Антонової [6], О. Дубогай [68], С. Дудко [69], В. Єфимової [75], О. Омельченко [174], О. Менчинської [150], Н. Поліщук [6], Н. Сміронова [241], Т. Сілантєва [232], Л. Сливки [238], Л. Тихомирової [259], Н. Шиян [283] та ін. Питання сутності здоров'язбережувальних технологій, їх класифікацій та використання у початковій школі детально представлено у публікаціях автора [64; 65; 174], тому аналізуючи зміст технологічно-ресурсного компоненту ми обмежимося узагальненнями, акцентуючи увагу на тому, що лише на основі інтеграції урочних та позаурочних форм, методів та технологій навчальної, виховної, профілактичної та діагностичної діяльності, що мають здоров'язбережувальний ефект, забезпечується цілеспрямована взаємодія усіх суб'єктів педагогічного процесу в освітній установі з метою розв'язання завдань здоров'язбереження.

Просторово-предметний компонент здоров'язбережувального середовища початкової школи це існуюче та спеціально створюване оточення суб'єктів освітнього процесу у початковій школі, що забезпечує здоров'язбережувальну спрямованість взаємодії і визначається просторово-часовими кордонами.

У структурі цього компонента слід розглядати як оточення-даність [280], так і оточення початкової школи, створене в процесі цілеспрямованої діяльності суб'єктів освітньої взаємодії. У першому випадку, це – ландшафтне розташування навчального закладу, його архітектурний стиль, розташування та озеленення мікрорайону, в якому функціонує школа та ін. У другому випадку, мова йде про інтер'єр школи, матеріально-технічну базу та сучасні пристрої забезпечення навчального-виховного процесу, обладнання кабінетів, благоустрій рекреаційних місць тощо.

Просторово-предметний компонент здоров'язбережувального середовища початкової школи відтворює умови для збереження здоров'я школярів завдяки дотриманню санітарно-гігієнічних вимог. На думку А. Цимбалару, вони можуть бути реалізовані не лише традиційними засобами (озеленення фітонцидними рослинами, провітрювання і вологе прибирання тощо), а й використанням сучасних пристроїв (для кварцування, зволоження повітря тощо). Водночас здоров'язбережувальний компонент

освітнього середовища може бути забезпечений не тільки широковідомими засобами (добір парти відповідно до параметрів зросту дитини, фізкультхвилинки, прогулянки на свіжому повітрі, увага до питного і харчового режиму школяра тощо), а й тими, що апробовані й зарекомендували себе під час експериментальної роботи у школах сприяння здоров'ю (використання релаксаційних окулярів, таблиць для зорової гімнастики, килимків для масажу стоп, шапочок для збереження постави тощо) [270, с. 48].

В основі проектування просторово-предметного компоненту здоров'язбережувального середовища визначаємо принципи комфортності та єдності фізичного, психічного і духовного здоров'я особистості, реалізація яких створює умови для гармонійної організації взаємодії у початковій школі.

Чітке обґрунтування змісту кожного компонента здоров'язбережувального середовища початкової школи, на нашу думку, сприяє формуванню ґрунтовного уявлення майбутніх учителів початкової школи про сутність здоров'язбережувального середовища та визначенню напрямів діяльності, що спрямовані на їх створення.

О. Омельченко доводить, що здоров'язбереження учнів, як основа для організації навчально-виховного процесу здоров'язбережувального характеру, має охоплювати всі сфери життєдіяльності дитини і здійснюватися в медичному (забезпечення санітарно-гігієнічних умов освітнього процесу, профілактика й корегування здоров'я учнів), психологічному (психологічна підтримка й супроводження розвитку дитини) та педагогічному (захист і підтримка здоров'я дітей засобами як навчальної, так і позанавчальної діяльності) напрямках [174, с. 14].

Формування здоров'язбережувального середовища у початковій школі, на думку Л. Сливки, має реалізовуватися через такі три напрями діяльності навчального закладу: створення безпечного для здоров'я шкільного простору (виконання вимог, регламентованих санітарними нормами та правилами безпеки життєдіяльності; організація та контроль за раціональним харчуванням учнів, вітамінізація харчового раціону школярів; озеленення приміщень і класів та ін.); освіта в галузі здоров'я (формування здоров'язбережувальних компетенцій молодших школярів у процесі вивчення навчальних предметів); використання в навчально-виховному процесі власне педагогічних технологій

і технік, спрямованих на розвиток фізично-, психічно-, соціально-, духовно- здорової дитини [238, с. 46].

С. Дудка розширює напрями навчально-виховної діяльності, які сприяють формуванню здоров'язбережувального навчального середовища у початковій школі: корекцію порушень здоров'я з використанням комплексу оздоровчих заходів; медико-психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я, фізичного та психічного, духовно-морального розвитку школярів; функціонування служби психологічної допомоги вчителям і учням щодо подолання стресів, тривожності тощо [69, с. 36–37].

Враховуючи, що суб'єктами здоров'язбережувального середовища початкової школи є учителі, учні, батьки, медичні та педагогічні працівники (практичний психолог, соціальний педагог та ін.), науковці умовно розділяють основні напрями роботи зі створення здоров'язбережувального середовища в початковій школі на три взаємопов'язані групи, відповідно до учасників діяльності: учнів, учителів та співробітників, батьків. На їх думку, діяльність учителів і співробітників школи передбачає: профілактичні заходи, лікувальна фізична культура, тренажерний зал, аеротерапія, психотерапевтична програма, психологічні тренінги, індивідуальні консультації, розвиток навичок з відновлення сприятливого емоційного стану, консультації та рекомендації по роботі з учнями і батьками, інформаційно-консультативна робота [8, с. 54].

О. Ващенко також акцентує увагу на участі в побудові здоров'язбережувального середовища усіх учасників освітнього процесу та розширює спектр форм і видів діяльності усіх членів педагогічного колективу у напрямі здоров'язбереження, доповнюючи зазначені такими: корекція порушень соматичного здоров'я з використанням комплексу оздоровчих та медичних заходів без відриву від навчального процесу; діяльність служби психологічної допомоги вчителям та учням у подоланні стресів, стану тривоги; сприяння гуманному ставленню до кожного учня; формування доброзичливих взаємовідносин у колективі вчителів; організацію та контроль за збереженням збалансованого харчування всіх учнів школи та ін. [27, с. 54].

Здоров'язбережувальна спрямованість освітнього середовища, на думку А. Цимбалару, досягається забезпеченням його ергономічності і персоналізації (усвідомлене і цілеспрямоване

перетворення кожною дитиною шкільного середовища через зміни наявних об'єктів і появу нових, на відміну від проксеміки (Е. Холл) – неусвідомлених дій щодо структурування середовища). Ергономічність освітнього середовища характеризує функціональний і психологічний комфорт для його суб'єктів, здоров'язбережувальні умови (безпечність і гігієнічність), а персоналізація – насиченість його об'єктами, які, по-перше, значущі для кожного школяра з точки зору власних інтересів, цінностей, схильностей і надбань, по-друге, несуть відбиток індивідуальності дитини [270, с. 44–45].

Отже, в сучасній педагогічній літературі представлено напрями та комплекс завдань та дій вчителя початкової школи, що спрямовані на створення педагогічно організованої системи умов здоров'язбереження, проте, на нашу думку, поза увагою більшості науковців залишається реалізація питань організації здоров'язбережувального середовища початкової школи учнів з обмеженими можливостями, тоді як вони потребують особливої уваги в системі освітньої взаємодії початкової ланки освіти.

Міжнародні стандарти в галузі прав людини ґрунтуються на ідеї участі кожної особи в суспільному житті на засадах рівності й без дискримінації. У зв'язку з цим, як зазначає Н. Левун, цілком закономірним і своєчасним є поширення в Україні процесу інклюзивного навчання дітей з обмеженими можливостями, що забезпечує реалізацію їхніх прав на здобуття освіти [124, с. 110].

Метою впровадження інклюзивної освіти в практику початкової школи є реалізація нової філософії ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку, забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти і створення необхідних умов для соціалізації в суспільстві, самоактуалізації та активної участі в системі суспільних відносин.

Серед першочергових кроків у напрямі створення інклюзивного середовища початкової школи Н. Левун вбачає такі: відмова від стереотипних поглядів на вчителів, учнів і навчальний процес; сформувати у школі атмосферу, засновану на ідеях інклюзії; розбудова школи як громади; зосередження на співпраці, а не на конкуренції; прищеплювання віри в свої сили кожному члену шкільного колективу [124, с. 113].

Необхідними умовами формування інклюзивного освітнього середовища в загальноосвітніх навчальних закладах дослідниця

визначає: визнання педагогом необхідності використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей; адаптація навчальних матеріалів для використання по-новому, підтримуючи самостійний вибір дитини в процесі навчання у класі; використання різних варіантів об'єднання дітей у групи; налагодження співробітництва та підтримки серед учнів класу; використання широкого спектра занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини [124, с. 113].

На думку О. Агафонової, М. Алексеєвої, С. Альохіної, основним фактором успішності інклюзивного процесу в освіті є професійна і психологічна готовність учителів до інклюзивного навчання. До структури професійної готовності вони включають: інформаційну готовність; володіння педагогічними технологіями; знання основ психології та корекційної педагогіки; знання індивідуальних відмінностей дітей; готовність педагогів моделювати урок і використовувати варіативність в процесі навчання; знання індивідуальних особливостей дітей з різними порушеннями в розвитку; готовність до професійної взаємодії і навчання. Структуру психологічної готовності автори характеризують такими компонентами, як: емоційне прийняття дітей з різними типами порушень у розвитку; готовність включати дітей з різними типами порушень в діяльність на уроці; задоволеність власною педагогічною діяльністю [3, с. 85–86].

Реалізація ідей інклюзивної освіти в здоров'язбережувальному середовищі початкової школи, на нашу думку, допоможе адаптувати середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми фізичними і навчальними можливостями; забезпечить для них створення комфортного соціального й емоційного клімату і безпечного просторово-предметного компоненту середовища.

На основі аналізу наукової літератури та педагогічної практики, з метою формування цілісного уявлення про процес створення здоров'язбережувального середовища початкової школи узагальнюємо зміст діяльності вчителя за виокремленими *напрямами реалізації ідеї здоров'язбереження в умовах початкової ланки освіти: освітній; виховний; діагностувальний; гігієнічний; інклюзивний; просторовий.* Детальний зміст діяльності вчителя початкової школи за виокремленими напрямами розроблено

на основі психолого-педагогічної літератури [26; 27; 29; 58; 69; 109; 226; 238; 283] та детально представлено у табл. 1.1.

З метою визначення ролі учителя початкової школи у створенні здоров'язбережувального середовища початкової школи вважаємо за необхідне проаналізувати обґрунтовані та експериментально перевірені, вітчизняними та зарубіжними педагогами дидактичні та організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективне функціонування досліджуваного середовища.

Таблиця 1.1

Напрями та зміст діяльності вчителя початкової школи зі створення здоров'язбережувального середовища

Напрямок діяльності вчителя	Зміст діяльності вчителя
<i>Освітній</i>	<ul style="list-style-type: none"> – виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків; – формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, фізичну культуру, фізичні вправи, взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням; знань про збереження свого здоров'я; – формування та розвиток навичок базових загальнорозвивальних рухових дій; – розвиток в учнів особистісного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я; – формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів; – застосування методів, прийомів організації спільної здоров'язбережувальної діяльності вчителів, учнів, батьків, громадськості тощо.
<i>Виховний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток в учнів активної мотивації дбайливо ставитися до власного здоров'я, прагнення займатися фізичною культурою, удосконалювати фізичну, соціальну, психічну і духовну складові здоров'я;

	<ul style="list-style-type: none"> – розвиток мотивації до використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності; – застосування методів, прийомів організації спільної здоров'язбережувальної діяльності вчителів, учнів, батьків, громадськості у позаурочний час; – профілактика факторів «ризиків» і організація комплексу оздоровчих заходів; – створення емоційного комфорту у процесі освітньої взаємодії; – розробка та проведення психологічних тренінгів, індивідуальних консультацій з метою розвитку навичок з відновлення сприятливого емоційного стану; – консультації та інформаційно-консультативна робота з батьками тощо.
<i>Діагностувальний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – психолого-педагогічний моніторинг стану здоров'я школярів, їх фізичного, психічного, духовно-морального розвитку; – організація співпраці зі службою психологічної допомоги вчителям, учням, батькам щодо подолання стресів і тривожності; – організація співпраці з медичними працівниками, соціальними педагогами, практичними психологами з метою діагностування порушень фізичного та психічного здоров'я школярів; – інформаційно-консультативна робота з батьками щодо діагностування порушень здоров'я дітей тощо.
<i>Гігієнічний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – виконання вимог, що регламентованих санітарними нормами та правилами безпеки життєдіяльності учнів початкових класів; – контроль за температурним режимом, штучним освітленням тощо; – забезпечення санітарно-гігієнічної відповідності шкільних меблів; – контроль за чистотою класних кімнат; – контроль за раціональним харчуванням учнів,

	<p>за асортиментом шкільного буфету, вітамінізацією харчового раціону школярів;</p> <ul style="list-style-type: none"> – організація співпраці учнів, батьків, медичних та педагогічних працівників з метою дотримання санітарно-гігієнічних вимог тощо.
<i>Інклюзивний</i>	<ul style="list-style-type: none"> – використання різноманітних навчальних підходів з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей; – використання широкого спектра занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини; – адаптація навчальних матеріалів для використання в умовах інклюзивного навчання; – розробка та організація заходів на основі ідей інклюзії; – налагодження співробітництва та підтримки серед учнів класу та батьківського колективу тощо.
<i>Просторовий</i>	<ul style="list-style-type: none"> – робота щодо озеленення приміщень і класів; – удосконалення зоноvanості класу та розміщення обладнання і меблів; – наповнюваність шкільного середовища об'єктами навчальної взаємодії та відпочинку; – організація безпечного пересування у класній кімнаті та школі; – створення зон відпочинку тощо.

О. Ващенко у процесі дисертаційного експерименту встановлено, що оптимальними умовами ефективності формування умінь і навичок здорового способу життя в учнів 1–4 класів шкіл-інтернатів є: моделювання системи навчально-виховної роботи, спрямованої на формування в учнів умінь і навичок здорового способу життя; спеціальна підготовка вчителів і вихователів, підвищення рівня їхньої валеологічної, медичної, психологічної культури та фахової майстерності; використання можливостей навчальних предметів для формування валеологічних переконань, знань та умінь; включення кожного учня у різноманітну позаурочну валеологічну діяльність, спрямовану на формування сталих умінь і навичок здорового способу життя; досягнення взаємодії вчителів і вихователів з привчання дітей до повсякденного виконання вимог

здорового способу життя, наступність у валеологічній діяльності педагогів і учнів [27, с. 14].

Дослідницею О. Омельченко експериментально доведено припущення, що ефективність здійснення професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової школи з організації здоров'язбережувального навчально-виховного процесу визначається реалізацією науково обґрунтованої моделі цієї діяльності з дотриманням таких педагогічних умов, як: організація системи науково-методичної підготовки вчителів з проблем здорового розвитку дитини; забезпечення науково-методичної та матеріальної бази навчального закладу; координація зусиль усіх учителів; тісна взаємодія працівників школи, учнів, їхніх батьків, громадськості [174, с. 5].

Г. Тушина довела істинність гіпотези, що процес формування здоров'язбережувального середовища загальноосвітньої школи буде результативним, якщо: здійснюється збереження і розвиток здоров'я учнів загальноосвітньої школи з урахуванням впливу на нього соціальних і педагогічних чинників; реалізується пролонгована комплексна діагностика здоров'я школярів, корекція виявлених порушень рівня фізичного розвитку і підготовки, психофізіологічної адаптації, показників фізичного, психічного та соціального здоров'я учня; здоров'язбережувальне середовище загальноосвітньої установи створює оптимальний режим для реалізації рухової активності школярів, збереження і розвитку їх здоров'я, відносин партнерства учня та вчителя тощо; виявлено та експериментально перевірено форми, методи і засоби формування здоров'язбережувального середовища загальноосвітньої школи з метою збереження і розвитку здоров'я школярів; реалізуються педагогічні технології збереження і розвитку здоров'я школярів тощо [261, с. 7].

О. Менчинська, розкриваючи основи конструювання здоров'язбережувального процесу навчання в сучасній початковій школі, доводить, що очікувати позитивної динаміки показників стану здоров'я учнів початкової школи можливе за таких умов:

– підвищення професійної компетентності педагогів щодо здійснення здоров'язбережувального навчання через освоєння програми експериментального спецкурсу «Шляхи і способи попередження перевантаження учнів» та ін.;

– включення у процес побудови здоров'язбережувального життєвого простору на основі особистісно-орієнтованої взаємодії усіх суб'єктів освітнього процесу (адміністративного апарату, педагогів, батьків, самої дитини) на основі погодження цілей і мотивів діяльності, способів спілкування в ході конструювання здоров'язбережувального процесу навчання у початковій школі [150, с. 6].

Л. Сливка визначила такі умови успішної організації здоров'язбережувального середовища молодших школярів: тісна взаємодія і координація зусиль усіх працівників навчального закладу (адміністрації, педагогічного, медичного і психологічного персоналу), учнів, їхніх батьків у сфері захисту і підтримки здоров'я дітей; трансформація педагогічної свідомості вчителя. Вона пов'язана з такими чинниками: зміна ставлення педагога до учня; зміна ставлення вчителя до завдань навчально-виховного процесу; зміна ставлення до себе і свого здоров'я, усвідомлення свого внутрішнього світу, ступеня впливу на дітей і здійснення професійно-педагогічної діяльності з позиції здоров'язбереження учнів; теоретико-методична підготовка вчителя початкових класів щодо проблеми збереження, зміцнення і формування здоров'я школярів [238, с. 46].

Грунтовне дослідження дидактичних умов формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи представлено у науковій роботі С. Дудки [69]. Автор виявив та експериментально перевіряв комплекс умов, що забезпечують успішність процесу створення здоров'язбережувального середовища:

– спрямованість змісту навчання та навчально-методичного забезпечення на формування життєствердного здоров'язбережувального образу світу та здоров'язбережувальної компетентності учня початкової школи;

– зміцнення здоров'я учнів засобами дидактично адаптованої матеріально-технічної бази початкової школи;

– застосування в навчально-виховному процесі початкової школи сучасних здоров'язбережувальних технологій, моделей, методик, методів та прийомів;

– проведення моніторингу впливу здоров'язбережувального навчального середовища на рівень володіння здоров'язбережувальною компетентністю та ін. [69, с. 73–92].

Погоджуємося з думкою науковців [23; 57; 69; 155; 238; 259; 280], що створення здоров'язбережувального середовища – спільна діяльність усіх учасників освітньої взаємодії (вчителів, учнів, батьків, педагогічних та медичних працівників, адміністрації закладу тощо), тому вважаємо, що саме полісуб'єктна взаємодія розкриває сутність сучасного педагогічного процесу.

О. Будник зазначає: «дієвим механізмом педагогічної діяльності майбутнього вчителя в аспекті здоров'язбереження дітей вважаємо принципи педагогічної співпраці навчальних закладів, батьківської громадськості, інших соціальних інституцій, зокрема ґрунтовне вивчення зростаючої особистості та врахування результатів цього вивчення у її навчанні та вихованні» [23, с. 32].

На думку Л. Мітіної, саме в освітньому середовищі виникає специфічна ситуація, що вимагає від учителя спеціальних зусиль для організації полісуб'єктної взаємодії, заснованої на суб'єкт-суб'єктних відносинах [155]. Тому актуальною в сучасній педагогіці початкової школи є проблема полісуб'єктної взаємодії з метою здоров'язбереження в рамках системи «вчитель – учень – батьки».

Професійна діяльність учителя початкової школи є унікальною за своєю спрямованістю та структурованістю. У зв'язку з розвитком суспільства, техніки та технологій відбувається перетворення і розширення її функцій. Це особливо яскраво проявляється у напрямі здоров'язбереження.

Як зазначає Н. Карапузова, саме вчитель початкової школи повинен «забезпечити інтелектуальний, фізичний, моральний, естетичний, емоційно-вольовий розвиток особистості дитини, здійснювати пропедевтичну роботу в напрямі здоров'язбереження. Він закладає майбутній потенціал здоров'я, формує нове покоління громадян, здатного до життєтворчості і здоров'язбереження впродовж життя» [104, с. 39].

У функціональні обов'язки вчителя входить профілактична робота з батьками, організація співпраці з батьківським колективом на засадах здоров'язбережувальної педагогіки, яка передбачає дотримання спільних вимог щодо збереження та зміцнення здоров'я дітей в повсякденній життєдіяльності; формування ціннісного ставлення до власного здоров'я та здоров'я дитини; розвиток у батьків готовності до реалізації триєдності фізичного, психічного і духовного здоров'я особистості.

Батьки сьогодні також повинні стати активними учасниками здоров'язбережувальної діяльності з метою створення комфортного, емоційного, турботливого та фізичного врівноваженого простору життєдіяльності дитини, в якому суттєву роль відграють умови формування освітнього середовища початкової школи.

На основі результатів сучасних досліджень щодо умов ефективного створення здоров'язбережувального середовища, акцентуємо увагу на ролі учителя початкової школи як активного суб'єкта здоров'язбережувального середовища, який реалізує **ключові завдання здоров'язбереження молодших школярів:**

- визначення цілей здоров'язбереження учасників освітнього процесу;
- проектування змісту здоров'язбережувальної освіти;
- конструювання та реалізація форм, методів, технологій та засобів профілактичних заходів і здоров'язбережувальної діяльності у початковій школі;
- діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу;
- удосконалення предметно-просторової інфраструктури закладу з метою здоров'язбереження його суб'єктів та ін.

Отже, **створення здоров'язбережувального середовища початкової школи** – це спільна активна полісуб'єктна діяльність учасників освітньої взаємодії у початковій ланці освіти, що спрямована на проектування та реалізацію умов (середовища), які забезпечують здоров'язбережувальний ефект у системі взаємодії «вчитель – учень – батьки».

Здоров'язбережувальний ефект, на нашу думку, повинен стосуватися усіх учасників освітньої взаємодії, а не тільки учнів. Професійна діяльність вчителя початкової школи сьогодні віднесена до найбільш стресогенних і напружених у психологічному відношенні. Погоджуємося з дослідницею Н. Карапузовою, що постійне розумове напруження, комунікативні перевантаження, швидкоплинні інноваційні процеси у системі початкової освіти, багатофункціональність учителів загальноосвітньої школи I ступеня (викладає дисципліни із семи освітніх галузей), конфліктні ситуації з учнями чи їх батьками тощо вимагають від майбутніх педагогів уміння усвідомлювати

та оцінювати власні ресурси, великих резервів самовладання й саморегуляції, що сприяє запобіганню фізичного, емоційного і розумового виснаження фахівця й, відповідно, збереженню та зміцненню їх професійного здоров'я [104, с. 41].

Тому, дотримуючись принципу співтворчості здоров'язбережувальної педагогіки [103, с. 12], який передбачає взаємну повагу і взаємну зацікавленість, пошук способів конструктивної взаємодії «вчитель – учень – батьки» та забезпечує зміцнення здоров'я не тільки учнів, але й усіх суб'єктів освітнього процесу, вважаємо за доцільне заради досягнення формальних показників успішності в навчанні не нехтувати здоров'ям кожного суб'єкту освітньої взаємодії, а формувати ставлення до власного здоров'я і здоров'я рідних, вихованців як до найвищої індивідуальної й суспільної цінності.

Зважаючи на те, що питання створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі полісуб'єктної взаємодії ґрунтовно не представлено в наукових розвідках вітчизняних фахівців у галузі професійної освіти, подальше дослідження спрямовуємо на обґрунтування сутності підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища.

1.2. Проблема підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища

Процес реформування української системи освіти, спрямований на адаптацію до європейського освітнього простору, зумовлює трансформаційні процеси в системі вищої професійної школи. Відповідно до зміни кваліфікаційних характеристик, пріоритетів майбутньої професійної діяльності відбувається оновлення освітніх парадигм, проектується новий зміст, підходи та технології підготовки фахівців.

Педагогічна освіта є базовою для будь-якого фахівця, причетного до навчання, виховання, розвитку та соціалізації людини. Як зазначається у галузевій Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013 р.): «Рівень педагогічної освіти визначає ефективність у вирішенні професійних завдань вихователя, вчителя, викладача вищого навчального закладу

і системи освіти дорослих. Підготовка та підвищення кваліфікації науково-педагогічних і педагогічних працівників розглядається у цьому контексті як важлива передумова, що забезпечує проведення модернізації освіти на основі осмислення національного і зарубіжного досвіду» [211].

Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи знаходиться у постійному полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців, адже від їх фахової компетентності та здатності якісно організувати освітню взаємодію в системі початкової ланки освіти залежить формування ціннісних орієнтацій майбутніх поколінь нації, ґрунтовність оволодіння цими ключовими компетентностями, які визначають особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток учнів. Становлення зазначених характеристик у молодшому шкільному віці створює передумови для розвитку готовності учнівської молоді до навчання впродовж життя та адаптації до змінних умов соціуму.

Дослідженню питань професійної підготовки майбутніх учителів приділяли увагу такі вчені, як О. Антонова [5], С. Вітвицька [31; 32], О. Дубасенюк [67], Л. Григоренко [51], П. Гусак [53], І. Зязюн [217], А. Маркова [144], Л. Пуховська [218], В. Сластьонін [236], Л. Хомич [266], Ю. Шапран [278] та ін.

Дослідниця Л. Хомич наголошує, що головною метою системи вищої педагогічної освіти є професійна підготовка вчителів високої кваліфікації. Саме майбутня професійна діяльність учителя впливає на визначення мети вивчення всіх навчальних дисциплін, тобто змісту і форм відповідної навчальної діяльності студентів, які готуються до професійної роботи [266, с. 211]. Л. Пуховська розглядає її як самостійний феномен зі своїми специфічними характеристиками й особливостями, що базується на певній системі цінностей [218, с. 8–12].

Підготовка вчителя початкової школи ґрунтовно представлена у дослідженнях вітчизняних фахівців у галузі професійної педагогічної освіти (О. Будник [22], Ю. Вторнікої [39], В. Желанової [77], Л. Коваль [108], О. Комар [115], С. Литвиненко [125], С. Мартиненко [145], О. Матвієнко [148], І. Осадченко [175], Л. Пальшкової [191], Л. Петухової [197], О. Ярошинської [290], Ю. Шаповал [284] та ін.

Серед значної кількості досліджень особливостей фахового становлення вчителя зазначеного напряму акцентуємо увагу на

наукових розробках, які репрезентують реалізацію здоров'язбережувальної стратегії в процесі їх підготовки у ВНЗ (С. Бобровник [13], М. Божик [16], Н. Карапузова [104], Т. Мисіна [166], А. Петров [123] та ін.) та дослідженнях готовності до її впровадження у системі початкової ланки освіти (О. Ващенко [25], М. Дедловська [55], Б. Долинський [63], О. Діканова [62], Б. Максимчук [136], О. Омельченко [174], О. Осолодкова [187], Л. Сливка [237], Н. Урум [262], О. Філіпп'єва [284] та ін.).

Аналіз вищезазначених досліджень є основою обґрунтування теоретичних та методичних аспектів реалізації проблеми підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

На початку ХХІ ст. С. Литвиненко доводить, що суспільні трансформації призвели до зміни професійно-педагогічної діяльності вчителя початкової школи, перетворення і розширення функцій педагога, одним із пріоритетних напрямів діяльності якого є створення умов для розвитку і соціалізації дитини, запобігання і подолання негативних явищ у сім'ї, школі, найближчому оточенні [125, с. 10]. Вчитель початкових класів, наголошує С. Мартиненко, працюючи впродовж чотирьох років із одним контингентом учнів, покликаний створювати педагогічні умови, за яких розкривається позитивний потенціал навчання, виховання і розвитку особистості [145, с. 4]. Тому у педагогічних колах незаперечною є думка, що першому учителеві належить ключова роль у становленні особистості дитини, формування її соціально-культурного світогляду та прагнення до інтелектуального розвитку.

Досить вдало, на нашу думку, характеризує сучасний етап розвитку вищої педагогічної освіти Л. Коваль, яка зазначає, що перед педагогічною освітою стоять завдання, пов'язані з формуванням у студентів основ професійної компетентності, умінь самостійно визначати індивідуальну траєкторію навчання, оперативно приймати рішення, здійснювати рефлексивну діяльність, працювати в умовах варіативної організації навчально-виховного процесу в початковій школі на основі застосування технологій предметного та загальнонавчального значення [108, с. 103].

Відповідно до вимог сучасності та потреб початкової ланки освіти України відбувається оновлення змісту професійної

підготовки майбутніх учителів початкової школи. Науковцями доведено актуальність та експериментально перевірено доцільність реалізації таких завдань у системі професійної освіти вчителя початкової школи: підготовки майбутнього вчителя до діагностичної діяльності (С. Мартиненко) [145]; до застосування інтерактивної технології (О. Комар) [115]; до застосування загальнонавчальних технологій (Л. Коваль) [108]; до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня (О. Матвієнко) [148]; до соціально-педагогічної діяльності (О. Будник) [22]; до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховному процесі (Б. Долинський [69]); до забезпечення здорового способу життя молодших школярів (Н. Урум) [262]; до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів (Ю. Шаповал) [274]; до валеологічного виховання учнів початкових класів (О. Філіпп'єва) [264] та ін.

Не зважаючи на значну кількість наукових розробок з питань професійної підготовки вчителя початкової ланки освіти, можемо констатувати, що поза увагою дослідників залишається проблема реалізації здоров'язбережувальної стратегії у підготовці майбутніх учителів, яка проектується на систему їх подальшої професійної діяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу, тоді як актуальність здоров'язбережувальної педагогіки в системі професійної підготовки майбутнього вчителя доведена результатами соціологічних та психолого-педагогічних досліджень [9; 154; 226; 314].

Водночас, акцентуємо увагу на недостатній розробленості проблеми впровадження середовищного підходу в практику освітньої діяльності вчителя початкової ланки освіти, зокрема аспекту підготовки до проектування здоров'язбережувальної взаємодії суб'єктів освітнього середовища початкової школи.

У межах актуалізованої проблеми привертають увагу ґрунтовні дослідження (О. Будник, Б. Долинського, М. Дедловської, О. Діканової, Є. Зімниці, Б. Максимчука, О. Осолодкової, Н. Урум, О. Філіпп'євої та ін.), у яких розкрито умови та моделі професійної підготовки, що забезпечують формування готовності майбутнього педагога початкової ланки освіти до реалізації здоров'язбережувальної стратегії; та наукові розвідки вчених (О. Матвієнко, А. Цимбалару, О. Ярошинської та

ін.), у яких репрезентовано теоретико-методологічні аспекти підготовки учителів до створення середовища початкової школи.

О. Осолодкова одна із перших наголошує на тому, що підготовка майбутнього вчителя до здоров'язбережувального навчання учнів початкової школи не в повному обсязі відповідає вимогам сучасності й у вищих навчальних закладах (2003 р.) відсутня її система організації [187, с. 4].

Під професійною підготовкою майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язбережувального навчання дослідниця розуміє цілеспрямований, організаційний процес, який характеризується включенням студентів у активну здоров'язбережувальну діяльність у процесі навчання молодших школярів, формуванням у студентів позитивного ставлення до здоров'язбережувальної діяльності, виникненням внутрішніх протиріч між досягнутим і необхідним рівнем професійного становлення, які виступають як рушійна сила професійної готовності до здійснення здоров'язбережувального навчання [187, с. 37]. Авторка аналізує її як необхідну складову фахового становлення майбутнього педагога і пропонує удосконалювати на основі створення та експериментального впровадження моделі процесу формування готовності майбутніх учителів до здійснення здоров'язбережувального навчання молодших школярів.

Аналіз особливостей підготовки майбутнього вчителя початкової школи до здійснення здоров'язбережувального навчання дозволив О. Осолодковій стверджувати, що гуманістична мета і відповідний їй зміст здоров'язбережувального навчання вимагають нових підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів, які дозволять формувати новий освітній досвід самостійної побудови власної освітньої стратегії й перебудови освітньої філософії з позицій суб'єктності, рефлексивності та спрямованості на збереження здоров'я в процесі навчання молодших школярів [187, с. 37].

О. Діканова акцентує увагу на тому, що в умовах соціокультурної ситуації (2004 р.) об'єктивно суспільство і особистість вчителя потребують розробки наукових підходів до підготовки педагога початкової школи, який володіє культурою здоров'я і готовий до її формування у майбутніх вихованців [62, с. 180], тому репрезентує досвід підготовки майбутнього вчителя до формування культури здоров'я молодшого школяра

в умовах педагогічного коледжу.

На думку дослідниці, процес підготовки майбутнього вчителя до формування культури здоров'я молодшого школяра являє собою послідовність трьох етапів (спонукальний, пізнавальний і діяльнісний), що спрямовані на розвиток компонентів готовності до формування культури здоров'я школярів; в якості провідних засобів автор використовує: зміст дисциплін «Біологія з основами екології», «Вікова анатомія, фізіологія, гігієна», курсу за вибором «Культура здоров'я в освітньому просторі» й систему педагогічних ситуацій, спрямованих на розвиток досліджуваної готовності студентів педколеджу [62, с. 7–8].

Цінними для нашого дослідження є думки автора щодо визначення функцій підготовки вчителя до формування культури здоров'я молодших школярів та їх реалізації у процесі професійної підготовки: спонукально-стимулювальна функція, гносеологічна, проектувальна, адаптувальна [62, с. 58–59]. Ми погоджуємось з думкою дослідниці, що ці функції детермінують структурні компоненти готовності майбутнього вчителя до формування культури здоров'я молодшого школяра, а система підготовки майбутнього педагога до здоров'язбережувального навчання повинна ґрунтуватися на мотиваційно-ціннісних та особистісно-змістових аспектах майбутньої педагогічної діяльності, що адекватні ідеям особистісного підходу в освіті.

Б. Максимчук обґрунтовує необхідність формування готовності майбутніх педагогів початкової школи до організації спортивно-масової роботи (2007 р.), яку він характеризує як потужне джерело позитивних емоцій учнів та шлях для сприяння поліпшенню їх фізичної підготовленості, виявлення сильних спортсменів, пропаганди здорового способу життя [136].

Обґрунтованою вважаємо думку науковця, що збільшення розумового навантаження для повноцінного сприйняття навчального матеріалу може бути досягнуте за умови регулярних занять спортом, потяг до яких має бути сформований в учнів уже в початкових класах. Успішність учнів у своєму оздоровленні, – зазначає дослідник, – щонайбільше залежить від рівня концентрації їхньої уваги, яка досягається поєднанням на уроках навчального навантаження з легкими фізичними вправами, що сприяє активному відпочинку й поліпшенню загального рівня в сприйнятті навчального матеріалу. Таким чином, уміння вчителів початкових

класів забезпечувати проведення учнями спортивно-масової роботи прямо й активно впливає на результативність навчання у початковій школі загалом [136, с. 3].

На думку О. Філіпп'євої, навчально-виховна діяльність учителів початкових класів є одним із найважливіших чинників збереження та зміцнення здоров'я учнів, формування у них валеологічної свідомості, розвитку вмінь і навичок правильної організації життєдіяльності [264, с. 3], а отже, спрямована на реалізацію напрямів створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Аналізуючи можливості вищої педагогічної освіти у підготовці майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів (2007 р.), дослідниця визначила функції, зміст та особливості їх реалізації на практиці, зокрема: ціннісно-орієнтаційна, програмно-змістова, інформаційно-дидактична та організаційно-діяльнісна функції. Їх характеристика дала можливість зробити висновок, що навчально-виховний процес вищої педагогічної школи має можливість системно впливати на валеологічну свідомість студентів, залучати їх до різних способів валеологічної діяльності, забезпечувати комплексом знань, умінь і навичок, необхідних для збереження та зміцнення здоров'я дітей під час навчальної та позанавчальної роботи [264, с. 56].

Близьким в аспекті дослідження є аналіз М. Дедловською проблеми підвищення ефективності підготовки вчителя початкової школи до формування у школярів здорового способу життя засобами фізичної культури (2007 р.). Авторка, на нашу думку, вмотивовано акцентує увагу на можливостях навчальної дисципліни «Фізична культура» у реалізації поставлених завдань. Вона доводить, що її зміст має бути спрямований на посилення у студентів мотивації на збереження і зміцнення власного здоров'я і здоров'я школярів; підвищення якості теоретичної і практичної підготовки майбутніх учителів до використання засобів фізичної культури на уроках та в позаурочний час для формування у школярів здорового способу життя та ведення фізкультурно-оздоровчої роботи [55, с. 164].

Грунтовний аналіз проблеми підготовки майбутніх учителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів представлено у дослідженні Н. Урум (2008 р.) [262]. Авторкою розроблено й теоретично обґрунтовано модель валеологічної

підготовки майбутніх учителів до формування у школярів здорового способу життя, яка ґрунтується на системному, гуманістичному, особистісно зорієнтованому та діяльнісному підходах. Узагальнення результатів експериментальної роботи дало можливість дослідниці засвідчити, що найбільш дієвими в технології підготовки майбутніх учителів до забезпечення здорового способу життя учнів молодших класів виявились: забезпечення прогнозованих педагогічних умов та поетапна багаторівнева підготовка, інноваційні навчальні завдання та проблемні ситуації валеологічного змісту, впровадження авторського спецкурсу «Методика формування у молодших школярів навичок здорового способу життя» [262, с. 174]. Отже, їх використання може стати дієвим ресурсом у реалізації завдань підготовки учителів досліджуваного напрямку до створення здоров'язбережувального середовища.

У межах актуалізованого дослідження, значний інтерес викликає наукова робота Б. Долинського (2011 р.), у якій науково-обґрунтовано концепцію підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності [63].

Науковець репрезентує професійну підготовку майбутніх учителів початкового навчання до зазначеної діяльності як цілісний педагогічний процес, який характеризується набуттям студентами фундаментальних знань у галузі фізичного, морально-духовного, соціального та психологічного розвитку дітей, їхніх індивідуальних та психофізіологічних особливостей, формування на їх підставі відповідних умінь і навичок, що сприятимуть здійсненню майбутніми вчителями ефективних заходів щодо формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь, використовуючи різні види діяльності (навчально-виховну, фізкультурно-оздоровчу, ігрову екологічну, дозвілєву спортивно-ігрову тощо) [63, с. 171–172].

Автор доводить, що під час професійної підготовки майбутніх учителів необхідно створювати педагогічні умови, які сприятимуть збереженню та зміцненню здоров'я студентів і формуванню їхньої готовності до здійснення здоров'язбережувальної діяльності в навчально-виховному процесі початкової школи [63, с. 257]. Дієвим шляхом удосконалення досліджуваного процесу науковцем визначено – розробку й апробацію експериментальної моделі

і методики підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності.

Б. Долинський вважає, що результатом такої підготовки є готовність студентів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь молодших школярів у навчально-виховній діяльності, аналогічно з вищезгадуваними авторами наукових розробок (М. Дедловська, О. Діканова, Б. Максимчук, О. Осолодкова, Н. Урум, О. Філіпп'єва), які також визначають готовність до певної складової здоров'язбережувальної діяльності як результат досліджуваного аспекту підготовки майбутнього вчителя початкової школи і представляють авторські визначення їх змісту та структури.

Особливої значущості у підготовці майбутніх учителів початкових класів Є. Зімниця надає професійним завданням, серед яких є забезпечення комфортних і безпечних умов навчального процесу на основі врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів молодшого шкільного віку, застосування здоров'язберігальних технологій навчання, впровадження ергономічних та педагогіко-ергономічних вимог у практику початкової школи. Дослідниця науково обґрунтувала зміст і структуру ергономічних компетенцій майбутнього вчителя початкових класів, визначила та експериментально перевірила технологічне забезпечення реалізації педагогічних умов їх формування [93].

О. Будник досліджуючи підготовку майбутнього вчителя початкової школи до соціально-педагогічної діяльності з-поміж завдань виховання учнів з опертям на соціокультурний досвід народу визначає такі: ознайомлення з основами медичних знань (надати посильну медичну допомогу у разі потреби, елементарні знання народної медицини), гігієни (дотримання санітарно-гігієнічних вимог), охорони здоров'я (вміти скористуватись народними природними засобами оздоровлення, адаптуватись до несприятливих умов середовища, профілактика захворювань з допомогою фіточаїв); формування й розвиток інтересу до проблем збереження та зміцнення фізичного та психічного здоров'я (правильність постави, охайність); прищеплення навичок ведення здорового способу життя, формування мотивації до занять фізкультурою і спортом; формування культури харчування

та дотримання режиму праці й відпочинку; ознайомлення з правилами техніки безпеки у поведінці з газом, струмом, правилами вуличного руху тощо [22, с. 378]. Народну оздоровчу культуру дослідниця розглядає як засіб соціально-педагогічної діяльності майбутнього вчителя, що передбачає широке використання в навчально-виховному процесі народних фізичних вправ, рухливих ігор, забав, розваг, досвіду здоров'язбереження тощо [22, с. 378–379].

Цінними для нашого дослідження є думки О. Будник щодо структури цілісної професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя до соціально-педагогічної діяльності щодо використання здоров'язбережувальних технологій у практиці початкової школи. Дослідниця включає до неї: культурно-світоглядний аспект (високий рівень соціокультурної та громадянської компетентності, дотримання морально-етичних норм поведінки в соціумі, усвідомлення мети та завдань педагогіки здоров'я в сучасному суспільстві, активність у соціально-громадському житті держави), соціально-психологічний аспект (досвід педагогічної комунікації з учнями, батьками, вчителями, представниками громадськості; володіння методами психологічної взаємодії з вихованцями; спрямування діяльності на забезпечення морально-психологічного комфорту в навчально-виховному процесі школи); професійно-педагогічний аспект (високий рівень фундаментальних знань з свого фаху, навички використання сучасних технологій збереження та зміцнення всіх складових здоров'я учня; достатній рівень рухової та функціональної підготовленості) [22, с. 381–382].

Отже, проаналізовані дослідження розкривають особливості професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи, яка забезпечує формування його здатності в реалізації здоров'язбережувальної стратегії педагогічної діяльності. Їх основні наукові ідеї будуть використані нами з метою удосконалення досліджуваного процесу.

Представимо аналіз досліджень, що репрезентують різні аспекти професійної підготовки майбутнього педагога до організації середовищної взаємодії в системі початкової школи.

Дослідниця О. Матвієнко наголошує на потребі сучасної школи у педагогах, професійно підготовлених до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого

ступеня [148]. На її думку, їх підготовка до зазначеної взаємодії складає систему, яка є водночас компонентом загальної системи педагогічної освіти випускника вищого педагогічного навчального закладу та базується на досягненнях української освітньої стратегії, інноваційних підходах до її реформування зі збереженням вітчизняних традицій, а також враховує новітню політику України у сфері освіти, спрямовану на її інтеграцію у світовий освітній простір, формує готовність майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі початкової ланки загальної середньої освіти [148, с. 9].

Науковець акцентує увагу на тому, що, підготовка до педагогічної взаємодії як компонент загальної системи педагогічної освіти має спрямовуватися на забезпечення умов психолого-професійного зростання майбутніх учителів, якими є: систематизація професійно важливих знань про сутність та зміст педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня; формування необхідних професійних умінь та навичок для забезпечення педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня; розвиток професійних здібностей; зміна, формування, посилення професійних установок особистості майбутнього педагога (цільових, змістових, операційних); стимулювання творчості, інноваційної діяльності, мотивація подальшого професійного вдосконалення [148, с. 187–188]. Ключовими шляхами удосконалення досліджуваного процесу автором було визначено моделювання професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня та експериментальну перевірку сукупності організаційно-педагогічних умов, які сприяють реалізації моделі.

Предметом наукового дослідження А. Цимбалару виступили теоретичні та дидактико-методичні засади педагогічного проектування освітнього простору в школі першого ступеня [271]. Однією з організаційно-педагогічних умов ефективності проектування інноваційного освітнього простору в школі називає забезпечення готовності педагогічного колективу до його моделювання [272, с. 1]. І хоча науковець не аналізує можливості професійної підготовки майбутніх учителів до створення середовищної взаємодії, проте її дослідження має цінність

у контексті окреслення змісту знань й умінь педагогів щодо моделювання інноваційного освітнього простору в школі, проектування шкільного середовища та забезпечення його ефективності.

О. Ярошинська, досліджуючи проблему проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, акцентує увагу на необхідності формування готовності майбутніх педагогів до виконання функцій дизайнера освітнього середовища школи першого ступеня і постійного особистісно-професійного розвитку [290, с. 318].

Дослідницею виокремлено та охарактеризовано основні етапи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у проєктованому освітньому середовищі: академічний, фундаментальний, методичний, навчально-професійний. Авторка запропонувала на навчально-професійному етапі підготовки майбутніх педагогів (4 р. н.) запровадити спецкурс «Сучасний вчитель і педагогічний дизайн», що передбачав підготовку майбутніх учителів до проєктної діяльності в системі початкової ланки освіти та формування готовності до поліфункціональності майбутньої професії. На нашу думку, запровадження аналогічного спецкурсу, зокрема у контексті підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, буде мати узагальнювальний характер, оскільки знання та вміння, яких набудуть студенти на заняттях, інтегруватимуть зміст навчальних дисциплін підготовки та актуалізуватимуть питання особливостей середовищної взаємодії, що забезпечує здоров'язбережувальний ефект в системі «вчитель – учень – батьки»; майбутні учителі здобудуть практичні навички конструювання форм, методів та засобів організації здоров'язбережувальної взаємодії в початковій школі на засадах педагогічного дизайну.

Особливої уваги потребує аналіз форм, технологій, методів та засобів професійної взаємодії студентів і викладачів факультетів підготовки вчителів початкової ланки освіти, які сьогодні використовуються у практиці педагогічної вищої школи з метою підготовки майбутніх педагогів до створення здоров'язбережувального середовища.

Б. Маматов, В. Цветкова зазначають, що у сучасних умовах професійна підготовка майбутніх фахівців – учителів початкової

школи неможлива без оптимізації й інтенсифікації процесу навчання, під якою сучасні дослідники розуміють не просте поліпшення окремих аспектів сформованого практикою навчання, а науковий пошук найкращої або навіть єдиноможливої у цих умовах, цілісної системи навчання, що забезпечує у найбільш короткий час досягнення поставлених цілей, з найменшими затратами праці студентів й викладачів [140, с. 110]. У зв'язку з реалізацією цих процесів, сучасна система педагогічної освіти, на думку вищезазначених дослідників, все більше стає інтегрованою, багаторівневою і різноаспектною, що відкриває нові можливості особистісного, соціального і професійного розвитку суб'єктів професійної взаємодії.

Аналіз літератури дав можливість узагальнити сучасні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти, що зумовлюють напрями модернізації системи професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Це організація освітньої взаємодії суб'єктів професійної підготовки майбутніх педагогів на основі стратегії суб'єктності [22; 127; 257; 288; 290; 297], практичної орієнтованості [145; 191; 196; 203] та здоров'язбереження [13; 63; 104; 158; 196].

Н. Яковець, аналізуючи тенденції сучасної зміни парадигми педагогічної освіти, констатує, що у педагогічному ВНЗ переорієнтовуються на особистісно-суб'єктний характер взаємодії між викладачем і студентом, визначаючи останнього центральним суб'єктом процесу навчання, здатним до кардинальних навчальних змін. Тому парадигму з подібними характеристиками науковці називають суб'єкт-суб'єктною, один із шляхів реалізації якої у ВНЗ – організація навчального процесу на основі співтворчості викладача і студента [288, с. 404].

Такі зміни у сучасній дидактичній парадигмі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, на думку І. Осадченко, вимагають перенесення акцентів з навчання, як засобу здобуття освіти, на учіння, як засіб самореалізації студента на засадах дотримання принципу суб'єктності навчання [175, с. 17].

Науковцями виокремлено етапи формування суб'єктної позиції майбутнього вчителя початкової школи, які визначені з урахуванням розвитку його суб'єктних характеристик: активності, свободи вибору та відповідальності за нього, усвідомлення власної унікальності, розуміння іншого суб'єкту, саморозвитку: етап

аудиторної підготовки (процес цільового навчання в умовах організованого співробітництва на інтерактивних лекційних та практичних заняттях); етап позааудиторної практики, що передбачає організацію співробітництва майбутнім учителем у різних педагогічних підсистемах) [126, с. 141].

Аналіз досліджень суб'єкт-суб'єктної взаємодії у професійній підготовці майбутнього педагога початкової ланки освіти дозволяє зробити припущення, що становлення готовності майбутнього педагога до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи буде ефективнішим за умови реалізації суб'єктної позиції усіма учасниками освітнього процесу у ВНЗ.

Існуючою тенденцією сучасної вузівської освіти визначають посилення практико-орієнтованого характеру професійної підготовки майбутніх фахівців. Дана обставина пояснюється прагненням університетів підготувати фахівців, здатних у максимально короткий термін адаптуватися до швидко мінливих умов професійної діяльності [7].

Як стверджує Л. Пальшкова, практико-орієнтований підхід у підготовці майбутніх учителів початкової школи є сукупністю теоретико-методологічних положень і методів гуманітарного пізнання, реалізованих у змісті теоретичної і практичної підготовки майбутніх педагогів у вищому навчальному закладі, які забезпечують формування їхньої професійно-педагогічної культури і дозволяють здійснювати й удосконалювати професійно-педагогічну діяльність за культуровідповідними нормами [191, с. 12]. На її думку, реалізація практико-орієнтованого підходу виявляється через трансляцію практичного знання, його форми і змісту, в яких об'єктивовано та акумульовано індивідуальний досвід зі створення предметів культури засобами діяльності у досвід й свідомість інших суб'єктів культури.

У науковій літературі [203] виокремлено напрями реалізації завдань практико-орієнтованої професійної освіти. На основі їх аналізу вважаємо, що найбільш ефективним серед них є впровадження професійно-орієнтованих технологій та способів навчання, які сприяють формуванню у студентів значущих для майбутньої професійної діяльності якостей особистості, а також знань, умінь і навичок (досвіду), що забезпечують якісне виконання професійних обов'язків за профілем підготовки. Його реалізація

у системі професійної підготовки майбутніх педагогів потребує експериментальної перевірки.

В умовах проектування нової моделі освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи науковці рекомендують використовувати форми занять практико-орієнтованого характеру, під час яких студенти не просто відтворюють знання, одержані під час лекцій, а висловлюють власну позицію, моделюють діяльність учителя та учнів під час ситуації, що можлива на реальному уроці; здійснюють розбір конкретних методичних ситуацій, дають їм оцінку з різних позицій – вчителя та учня [290, с. 259].

На основі аналізу наукової літератури вважаємо за можливе зробити припущення, що реалізація практико-орієнтованої ідеї в системі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи забезпечить: подолання стереотипу мислення викладачів та студентів щодо організації професійної освіти на основі переходу від технології передачі знань до технології здобуття досвіду; підсилить розвиток мотивації студентів до майбутньої педагогічної діяльності та пізнання явищ з одночасним осмисленням і практичним впровадженням системи заходів, що забезпечують здоров'ястворювальну функцію освіти.

Н. Карапузова вважає питання збереження, зміцнення здоров'я та формування здоров'язберігальних компетенцій одним із ключових у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів [104, с. 39–40]. Діяльність вищого навчального закладу щодо збереження здоров'я студентської молоді, на її думку, тоді є ефективною і повноцінною, коли визначальна роль у впровадженні здоров'язбережувальних технологій належить гармонійному поєднанню навчальних, виховних і розвивальних педагогічних впливів, що конкретизується у навчально-пізнавальній, науково-дослідній, організаційно-виховній роботі та педагогічній практиці в школі [104, с. 39–40].

На важливості організації навчально-виховного процесу у ВНЗ на основі політики здоров'язбереження наголошують зарубіжні та вітчизняні науковці (С. Авчіннікова [1], А. Антоновський [292], І. Блумберг [293], С. Бобровник [13], Б. Долинський [63], Ю. Кубович [122], Ю. Лукашин [129], А. Петров [196], О. Шатрова [281] та ін.); ґрунтовно представлено можливості здоров'язбережувальних

технологій в удосконаленні системи професійної підготовки майбутніх фахівців (М. Божик [16], П. Джуринський [61], В. Єфімова [75], С. Жестко [188], Г. Остапенко [188], О. Циганок [188], Н. Карапузова [104], Ю. Шапран [279] та ін.).

Обґрунтованими, на нашу думку, є виокремленні А. Петровим напрями здоров'язбережувальної діяльності у ВНЗ [196, с. 249–250]: проведення гігієнічних заходів з оптимізації режиму робочого дня студентів, їхнього харчування, якості навчальних аудиторій та інтер'єрів, колористики приміщень, забезпечення оптимальної рухової активності (наявність спортивних секцій, клубів, відповідних спортивних баз); забезпечення інформаційно-психологічної безпеки навчального процесу; упровадження інтерактивних форм, методів прийомів викладання...; вирішення завдання збереження здоров'я студентів через навчання здоровому способу життя, культурі здоров'я; пошук педагогічних засобів формування культури навчально-професійної діяльності студента; постійний здоров'язбережувальний моніторинг; введення штатної посади спеціаліста в ректораті, основним завданням якого було б відстеження та організація здоров'язбережувального процесу в університеті [196, с. 249–250].

Вітчизняними дослідниками виокремлено систему завдань для суб'єктів професійної підготовки з метою реалізації напрямів здоров'язбережувальної діяльності у процесі професійної підготовки: розробка перспективних навчально-виховних програм і збільшення обсягу існуючих оздоровчих заходів з метою зміцнення здоров'я і профілактики захворювань; формування установки педагогічного колективу і студентської спільноти на здоров'я як вищу цінність; створення здорового мікроклімату для розвитку особистості студента педагогічного університету, здатної адаптуватися і самостверджуватися в умовах нового українського суспільства; підтримка студентських ініціатив і соціальної активності; вдосконалення профілактичної роботи серед студентів щодо тютюнопаління і вживання алкоголю; підвищення ролі інституту кураторства та ін. [13, с. 111].

Отже, вважаємо, що в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, побудованої на основі педагогіки здоров'язбереження, відбувається розширення суб'єктного досвіду здоров'язбережувальної діяльності майбутніх педагогів – від самопізнання себе як суб'єкта життєдіяльності, який

формує навички у сфері збереження та зміцнення власного фізичного, психічного та соціального здоров'я, до саморозвитку себе як компетентного педагога, здатного до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

На основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження нами зроблено висновок, що *підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи* – це педагогічний процес, що є компонентом цілісної професійної підготовки майбутнього педагога, спрямований на усвідомлення важливості та необхідності створення здоров'язбережувального середовища в майбутній професії, формування знань, умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності за напрямками проектування середовища та розвиток якостей, що сприятимуть ефективності його створення та професійній самореалізації.

Вважаємо, що досліджуваний процес буде ефективним, якщо його проектування та реалізація відбуватиметься на основі ідей суб'єктності взаємодії учасників професійної підготовки, використання практико-орієнтованих форм, методів, технологій і засобів її організації та реалізації стратегії здоров'язбереження відносно усіх суб'єктів професійної підготовки.

У п. 1.1 з метою формування цілісного уявлення про процес створення здоров'язбережувального середовища початкової школи нами виокремлено та деталізовано зміст основних напрямів створення передбачуваного середовища, що реалізується педагогами у процесі полісуб'єктної взаємодії: освітній, виховний, діагностувальний, гігієнічний, інклюзивний, просторовий. На нашу думку, зміст підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища повинен проектуватися на основі виокремлених напрямів, як орієнтирів подальшої професійної діяльності, та відтворюватися у змісті характеристики особистості майбутнього педагога, що визначена як результат підготовки до досліджуваного процесу.

На основі аналізу досліджень, що розкривають особливості підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища зроблено, узагальнення:

– підготовка майбутнього вчителя до зазначеного процесу передбачає систему мотиваційних настанов до здоров'язбережувальної діяльності та проектування середовища;

систематизацію професійно важливих знань про сутність та зміст організації здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»; формування необхідних умінь та навичок для забезпечення здоров'язбережувального ефекту; стимулювання розвитку якостей, що забезпечують успіх у здоров'язбереженні;

– з метою підготовки майбутніх учителів до реалізації досліджуваного процесу, необхідно дослідити можливості навчальних предметів підготовки педагогів за напрямом 6.010102 Початкова освіта та видів позанавчальної роботи для повноцінного використання їх потенціалу;

– за умови відсутності навчальних предметів та форм позанавчальної роботи, які узагальнюють розуміння студентів щодо реалізації напрямів створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, вбачаємо за можливе, за прикладом науковців, впровадження спецкурсу, який сприятиме формуванню мотивації, знань, умінь та навичок реалізації здоров'язбережувальної взаємодії в системі «вчитель – учень – батьки»;

– удосконалення систем організації взаємодії суб'єктів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи сьогодні відбувається на основі пріоритетності суб'єктності взаємодії, її практичної орієнтованості та здоров'язбереження;

– дієвим шляхом удосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до видів діяльності, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, визначено обґрунтування інноваційної моделі досліджуваного процесу та її впровадження на основі реалізації педагогічних умов.

З огляду на те, що відсутня єдина точка зору науковців щодо результату підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації різних видів здоров'язбережувальної діяльності подальшим завданням нашого дослідження є аналіз психолого-педагогічної літератури з метою ґрунтовного представлення сутності поняття, що може репрезентувати результат процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища, визначення його змісту, обґрунтування структури та інструментарію дослідження.

Висновки до першого розділу

На основі аналізу літератури з'ясовано, що науковцями та педагогами-практиками узагальнено та експериментально перевірено різні шляхи розв'язання завдань здоров'язбереження у початковій ланці освіти: формування здорового способу життя школярів, їх валеологічне виховання, формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів та ін. У зв'язку з необхідністю удосконалення здоров'язбережувального аспекту освітнього процесу в сучасній початковій ланці освіти та недостатньою розробленістю, потребує уваги дослідників проблема створення середовищної взаємодії суб'єктів початкової школи на основі ідеї здоров'язбереження.

Здоров'язбережувальне середовище початкової школи розглядаємо як педагогічно організовану систему умов, що впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів початкової освіти і забезпечують ефективність освітнього процесу на основі формування пріоритетного ставлення до здоров'я як найбільшої життєвої цінності, функціонування здоров'язбережувальних методів, технологій та засобів з метою розвитку здоров'язбережувальної компетентності його суб'єктів.

Розроблено та охарактеризовано компонентний склад здоров'язбережувального середовища початкової школи: програмно-змістовий компонент, суб'єктно-соціальний, технологічно-ресурсний, просторово-предметний.

Виокремлено та охарактеризовано напрями реалізації ідеї здоров'язбереження в умовах початкової школи: освітній, виховний, діагностувальний, гігієнічний, інклюзивний, просторовий.

Процес створення здоров'язбережувального середовища початкової школи визначено як спільну активну полісуб'єктну діяльність учасників освітньої взаємодії у початковій ланці освіти, що спрямована на проектування та реалізацію умов (середовища), які забезпечують здоров'язбережувальний ефект в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки».

Підготовку майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища трактуємо як педагогічний процес, що є компонентом цілісної професійної

підготовки майбутнього педагога, спрямований на усвідомлення важливості та необхідності створення здоров'язберезувального середовища в майбутній професії, формування знань, умінь і навичок здоров'язберезувальної діяльності за напрямками проектування середовища та розвиток якостей, що сприятимуть ефективності його створення та професійній самореалізації.

Узагальнено сучасні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти, що зумовлюють напрями модернізації підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язберезувального середовища – організація освітньої взаємодії суб'єктів професійної підготовки майбутніх педагогів на основі стратегії суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження.

РОЗДІЛ 2

РОЗРОБКА МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ТА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

2.1. Зміст, структура та критерії оцінювання здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи

З метою розв'язання наступного завдання дослідження проаналізуємо психолого-педагогічну літературу та узагальнимо сутність поняття, що може репрезентувати результат процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища, визначимо його структуру та критерії оцінювання.

У п. 1.2 на основі аналізу наукових досліджень було зроблено висновок, що результатом підготовки майбутнього вчителя початкової школи до організації різних видів здоров'язбережувальної діяльності більшість науковців визначають готовність до здійснення досліджуваного процесу (М. Дедловська [55], О. Діканова [62], Б. Долинський [63], Б. Максимчук [136], О. Осолодкова [187], Н. Урум [262], О. Філіпп'єва [264] та ін.).

Водночас, необхідно зазначити, що в останнє десятиліття в Україні інтенсивно ведеться пошук шляхів підвищення якості освіти, забезпечення ринку праці компетентними фахівцями. Приєднання до Болонської декларації, яка визначає довгострокову мету програми дій багатьох країн Європи – створення загальноєвропейського простору вищої освіти для підвищення мобільності громадян на ринку праці, посилення їх конкурентоспроможності, спонукає до реформування вітчизняної освіти на основі компетентнісного підходу.

Особлива увага міжнародної освітньої громадськості до питання запровадження компетентнісного підходу до підготовки фахівців та підвищення на цій основі її якості була актуалізована у кінці ХХ ст. Зокрема, у доповіді Ж. Делора «Освіта: прихований скарб», представленій Міжнародною комісією з освіти в ЮНЕСКО, відзначається, що роботодавцям потрібна не кваліфікація, яка,

з їхньої точки зору, занадто часто асоціюється з умінням здійснювати ті чи інші операції, а компетентність, в якій поєднується кваліфікація в ґрунтовному сенсі цього слова, поєднана з соціальною поведінкою, здатністю працювати в групі, автономністю й відповідальністю [57, с. 8].

Тому вбачаємо за необхідне: вивчити досвід окреслення результатів підготовки майбутніх учителів до здоров'язбережувальної діяльності та створення на її основі середовища початкової школи; здійснити порівняльний аналіз понять «готовність до створення здоров'язбережувального середовища», «здоров'язбережувальна компетенція» та «здоров'язбережувальна компетентність» з метою визначення доцільності використання одного із них у якості результату досліджуваного процесу.

Проблема готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності є однією з найбільш досліджуваних у психолого-педагогічній науці. Загальні основи становлення цієї проблематики представлено у працях Л. Дяченко [71], В. Зінченка [92], В. Гордана [92], І. Зязюна [217], М. Кандибовича [71], В. Крутецького [120], Н. Кузьміної [123], А. Маркової [144], В. Моляко [160], В. Сластьоніна [236], С. Рубінштейна [223] та ін. Аналіз сутності та структури готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності й різних аспектів її реалізації досліджено науковцями: О. Будник [22], М. Дедловською [55], О. Дікановою [62], Б. Долинським [63], Л. Коваль [108], С. Литвиненко [125], С. Мартиненко [145], О. Матвієнко [148], Л. Сливка [237], Н. Урум [262], О. Філіпп'євою [264] та ін.

Аналіз психологічної літератури [10; 71; 120; 160; 223], дає можливість стверджувати, що з позиції психології готовність до діяльності розуміється як функція психіки; як процес і результат сформованості ставлень, настанов особистості; її психологічний стан, який сприяє досягненню високих показників у діяльності. У педагогічній науці дослідники більш схильні розглядати готовність до діяльності, зокрема педагогічної, як особистісне новоутворення [217; 145; 148; 290], яке має інтегративну структуру, адже є «сукупністю професійно-педагогічних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, що забезпечують результативність роботи шкільного вчителя» [51, с. 8]. Тому вмотивованою вважаємо думку

О. Матвієнко, яка стверджує, що загалом у розумінні готовності до діяльності простежуються два підходи: функціональний, де її розглядають як стан психологічної функції, що зумовлює якісне виконання певної активності, та особистісний, де готовність виступає цілісним особистісним утворенням, що інтегрує сукупність суб'єктивних чинників окремої діяльності й досліджується переважно в контексті професійної підготовки до неї [148, с. 167].

Серед значної кількості дефініцій понять готовності майбутнього вчителя початкової школи до здійснення діяльності, що спрямована на здоров'язбереження, аналізу потребують визначення особистісного утворення майбутнього педагога, що розкривають аспекти підготовки до створення здоров'язбережувального середовища. Науковці вдало, на нашу думку, обґрунтовують поняття: готовність студентів до здійснення здоров'язбережувального навчання молодших школярів, до забезпечення здорового способу життя молодших школярів, до формування культури здоров'я, до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь, до здійснення здоров'язберігаючої діяльності (табл. В.1 додатку В).

Здійснений аналіз підходів до визначення сутності досліджуваних понять дає можливість зробити узагальнення, що науковці розглядають характеристику майбутнього фахівця як складне цілісне утворення, що є результатом професійної підготовки, цілі якої визначаються відповідно до поставлених професійних завдань та здоров'язбережувальних цілей майбутнього педагога.

З метою порівняльного аналізу представимо результати досліджень, у яких в основі програми підготовки майбутнього педагога визначено компетентнісний підхід, що зумовив визначення результатів освітньої діяльності у вигляді «компетенцій» та «компетентності».

У 2011 р. було затверджено Національну рамку кваліфікацій України (НРК), у якій зазначається, що: компетентність/компетентності – здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості; результати навчання – компетентності (знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості), які набуває та/або здатна продемонструвати особа після

завершення навчання [212]. Проте, сучасна система вищої освіти потребує верифікації сумісності та формування зіставлення вітчизняних кваліфікацій вищої освіти з вимогами «Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж усього життя» (EQF-LLL) та «Всеосяжної рамки кваліфікацій для Європейського простору вищої освіти» (QF-EHEA); розроблення стандартів вищої школи на основі описів кваліфікаційних рівнів НРК; впровадження освітніх програм, сформованих на основі результатів навчання (компетентнісного підходу) [221, с. 12]. Нереалізованість цих шляхів удосконалення системи вищої освіти ускладнює розв'язання завдань Болонського процесу – підвищення мобільності випускників на ринку праці, посилення їх конкурентоспроможності, виховання студентів як активних громадян демократичного суспільства.

Більшість науковців, досліджуючи проблему компетентнісного підходу у підготовці майбутніх педагогів та визначення результату цієї діяльності, зазначають, що у академічному європейському і світовому просторі не досягнуто консенсусу відносно термінів «компетенція», «компетентність» в освіті [131, с. 157; 52, с. 42]. У різних наукових підходах, культурно-освітніх традиціях існують різні його інтерпретації. Це істотно ускладнює практичну реалізацію компетентнісного підходу, який дозволяє задати загальну рамку розробки компетентнісної моделі випускника і тим самим уніфікувати, упорядкувати, скоординувати зусилля усіх вищих навчальних закладів у підготовці майбутніх фахівців.

Аналіз зарубіжних та вітчизняних наукових досліджень, що розкривають сутність понять «компетенція», «компетентність», дає можливість зробити висновок, що ці поняття вживаються як синонімічні (Е. Зеєр [87], Е. Симанюк [87], В. Сериков [230] та ін.) або науковці розрізняють їх згідно визначених підходів (О. Гулай [52], А. Вербицький [29], І. Зимня [91], М. Ільязова [29], В. Лунячек [131], А. Субетто [250], А. Хуторський [267], Ю. Шапран [278] та ін.). Тоді як, практично, усі автори важливими їх складовими визначають наявність знань, умінь, досвіду, особистісних якостей, що забезпечують успіх у професійній діяльності.

Нам близькою є позиція авторів, які розрізняють ці поняття та обґрунтовують думку, що поняття «компетентність»

у порівнянні з «компетенцією» є ширше. Тому конструктивними для нашого дослідження є узагальнення Ю. Шапрана, який у якості відмінних рис зазначених дефініцій визначив такі їх співвідношення: як об'єктивне і суб'єктивне – компетентний фахівець є суб'єктом, який володіє певними компетенціями, що відображають сферу його діяльності, права й обов'язки тощо; як інституціональне і функціональне – компетенція як інституціональне поняття визначає статус певної особистості, а компетентність є поняттям функціональним, що передбачає певну діяльність; як змістове і видове – компетенції формуються у результаті засвоєння змісту різних циклів навчальних дисциплін, а компетентність виступає різними видами діяльності щодо засвоєння цього змісту; як системне і одиничне – компетентність є складним системним утворенням, що складається з набору елементів – компетенцій, які є структурними компонентами системи; як потенційне і реалізоване – компетенції виступають потенційними можливостями (потенціалом) у майбутній діяльності особистості, а компетентність – реалізованою на практиці компетенцією [278, с. 13].

Впровадження компетентнісного підходу у професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи зумовило проведення ряду досліджень, у яких результатом професійного становлення визначено сформовану компетентність: професійну (Н. Колпакова) [114], самоосвітню (А. Ратушинська) [219]; професійно-комунікативну (Ю. Вторнікова) [39], медико-валеологічну (Г. Воскобойнікова) [38], інформатичну (Л. Петухова) [197] й ергономічну (Є. Зімниця) [93] компетентності та ін. Автори спільні у думці, що вони виявляються у сукупності знань, умінь, навичок, якостей і властивостей, цінностей особистості, якими вона володіє й здатна реалізувати в певній професійній ситуації.

Ми згодні з науковцями, які, досліджуючи професійну компетентність майбутніх учителів [29; 91; 267; 278], визначають її як полікомпонентну характеристику підготовленого до професійної діяльності фахівця, у структуру якої входять різні компоненти, що є конструктами різних видів компетентностей й детермінують у своїй цілісності готовність і успішність реалізації професійної діяльності.

Отже, на основі аналізу досліджень професійної компетентності майбутніх учителів вважаємо, що результатом

підготовки майбутнього вчителя початкової школи, на основі компетентнісного підходу, в умовах ВНЗ є професійна компетентність майбутнього педагога, яка як інтегральна характеристика фахівця є сукупністю компетентностей, що забезпечують ефективність його діяльності (предметну, виховну, діагностичну, методичну, здоров'язбережувальну, екологічну, ергономічну та ін.).

Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи як складник його професійної компетентності є конструктом, який, формуючись в процесі професійної підготовки, забезпечує у майбутньому компетентну організацію педагогом процесу створення освітнього середовища початкової школи на основі здоров'язбережувальної діяльності.

З огляду на те, що результатом підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища визначено здоров'язбережувальну компетентність, проаналізуємо психолого-педагогічну літературу з метою ґрунтовного представлення сутності цього поняття, його структури та критеріїв оцінювання.

Аналогічно до проблеми відсутності консенсусу відносно термінів «компетенція» й «компетентність» у науковій літературі є не визначеним питання співвіднесення понять «здоров'язбережувальна компетенція» та «здоров'язбережувальна компетентність». Автори їх вживають як синоніми, поняття з близьким значенням, поняття які мають підпорядкованість (до складу компетентності входять компетенції) тощо.

Сутність здоров'язбережувальної компетентності майбутнього педагога представлена у дефініціях:

– інтегральна якість особистості, що виявляється в загальній здатності й готовності до здоров'язбережувальної діяльності в освітньому середовищі, заснована на інтеграції знань, умінь та досвіду (О. Шатрова) [281, с. 111];

– комплекс системних знань і уявлень про позитивні та негативні зміни в стані власного здоров'я й здоров'я оточуючих; вміння складати програму збереження свого здоров'я та дієву програму (або план) збереження здоров'я учнів в умовах навчально-виховного процесу; вміння створювати здоров'язберігаюче освітнє середовище; володіння способами організації діяльності з профілактики здоров'я

і здоров'язбереження; володіння освітніми технологіями, що беруть здоров'я учнів; дослідження ефективності освітнього процесу в питаннях здоров'язбереження, а також здатність організувати й реалізувати діяльність з профілактики та здоров'язбереження (О. Югова) [286, с. 215];

– здоров'язберігаюча компетентність вчителя фізичної культури є складним інтегрованим утворенням у структурі особистості фахівця, може розглядатися як складова його фізичної культури й професійної компетентності, є виявом його культури здоров'я, основою соціально-педагогічної зрілості. (І. Іваній) [97, с. 20];

– здоров'язбережувальна компетентність фахівця в галузі фізичної культури розглядається як багатоаспектний феномен, який має спрямованість на себе (особистісний аспект) і на соціум (соціальний аспект). Вона передбачає сформованість власних ціннісних орієнтацій студента на здоровий спосіб життя, стійку мотивацію до здоров'язбереження та здатність до їх розвитку у суб'єктів діяльності в галузі фізичної культури і спорту, споживачів фізкультурних, спортивних та оздоровчих послуг (І. Мамакіна) [139, с. 18–19];

– інтегральна, динамічна риса особистості, що проявляється в здатності організувати й регулювати здоров'язберігаючу діяльність; адекватно оцінювати свою поведінку, а також вчинки й погляди навколишніх; зберігати та реалізовувати власні здоров'язберігаючі позиції в різних, зокрема, несприятливих умовах, виходячи з особисто усвідомлених та засвоєних моральних норм і принципів, а не за рахунок зовнішніх сил; протистояти тиску, протидіяти впливам, що суперечать внутрішнім установкам, поглядам і переконанням, активно їх перетворювати, самостійно приймати моральні рішення (Д. Воронін) [37, с. 171];

– інтегративна професійно-особистісна характеристика, яка визначає готовність і здатність педагога дошкільної освіти кваліфіковано здійснювати і свідомо перебудовувати діяльність по здоров'язбереженню усіх суб'єктів освітнього процесу в особистісному і професійному аспектах на основі знань, умінь, досвіду, вдосконалення професійно значущих якостей особистості (С. Карабаєва) [103, с. 9] та ін.

На цій характеристиці здоров'язбережувальної компетентності наголошує Ю. Лукашин, який зазначає: «Згідно

з тим, що здоров'язбереження в освітньому процесі будь-якого без виключення закладу повинно бути зорієнтоване не тільки на дитину, але й на педагога, в структурі здоров'язбережувальної компетентності можна виокремити два аспекти: внутрішній та зовнішній. Зовнішній спрямований на включення вчителем елементів здоров'язбереження у власну практичну діяльність з метою збереження і покращення здоров'я учнів; внутрішній – відтворює необхідність і важливість усвідомлення цінностей здоров'я в цілому, так і у відношенні власного «Я» в професійному аспектах» [130, с. 103].

У наукових дослідженнях вчені також репрезентують визначення поняття «здоров'язбережувальна компетенція»:

– здатність мобілізувати знання, вміння і способи виконання дій щодо застосування здоров'язбережувальної діяльності в навчально-професійної діяльності (Н. Анікеєва) [4, с. 24];

– здатність (готовність) мобілізувати систему знань, умінь розумових і особистісних якостей, необхідних для формування у школярів мотивації до здоров'язбереження, а також уміння передбачати, попереджати, або компенсувати втрату здоров'я як засобу задоволення базових потреб людини (В. Тевкун) [258, с. 228];

– готовність майбутніх педагогів кваліфіковано здійснювати, аналізувати і корегувати діяльність зі здоров'язбереження у професійному й особистісному аспектах, на основі стійкої мотивації здорового способу життя, прийняття єдності тілесного, психічного і духовного здоров'я всіх суб'єктів освітнього процесу (Ю. Лукашин) [130, с. 6] та ін.

Отже, вітчизняні та зарубіжні дослідники в галузі професійної освіти акцентують увагу на тому, що готовність майбутнього педагога до здоров'язбережувальної діяльності у професії та відносно себе, визначається поняттями «здоров'язбережувальна компетентність» та «здоров'язбережувальна компетенція», які розглядаються як інтегральні характеристики майбутнього фахівця, що мають полікомпонентну структуру, адже відтворюють здатність до дій та операцій, підготовка до яких передбачена. Проте, поняття «здоров'язбережувальна компетенція» характеризується як потенційна можливість майбутнього вчителя, а «здоров'язбережувальна компетентність» – програмний результат підготовки фахівця та реалізована на практиці компетенція. Тому, у дослідженні ми будемо оперувати поняттям

«здорів'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи», яка визначена як результат його підготовки до створення здоров'язбережувального середовища.

Компонентний склад здоров'язбережувальної компетентності ми визначаємо на основі аналізу наукових джерел, у яких розкрито підходи до структурування особистісних характеристик педагога [230; 236; 250], визначено та експериментально перевірено доцільність запропонованих компонентів як готовності майбутніх учителів до дій, які забезпечують як реалізацію окремих аспектів створення здоров'язбережувального середовища [16; 61; 62; 63; 111; 187; 237], так і здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя [37; 129; 278; 281; 286].

Науково обґрунтованим є полікомпонентне структурування характеристики майбутнього учителя, що визначає її готовність та здатність до дій, спрямованих на здоров'язбереження в умовах шкільної освітньої взаємодії. У зарубіжних та вітчизняних дослідженнях з теорії і методики професійної освіти репрезентовано компонентний склад цих особистісних утворень.

У табл. Г.1 додатку Г представлено полікомпонентне структурування науковцями готовності майбутніх учителів до діяльності, що спрямована на здоров'язбереження в умовах шкільної освітньої взаємодії, у табл. Г.2 – структурування здоров'язбережувальної компетентності педагога.

Отже, аналіз наукових досліджень дав можливість виявити загальні тенденції у структуруванні характеристик майбутніх учителів, що визначають як результат підготовки майбутніх учителів до діяльності спрямованої на здоров'язбереження в умовах шкільної освітньої взаємодії, зокрема:

- обов'язковою складовою ефективного виконання певного виду роботи є сформованість мотиваційної сфери майбутнього вчителя, що спонукає до усвідомленого виконання дій;

- здатність до реалізації поставлених завдань формується на основі системи знань про сутність, зміст та способи організації передбачуваної діяльності;

- сформованість компетентності до певного виду операцій і дій обов'язково передбачає оволодіння практичними уміннями й навичками, виконання яких є основою відтворення напрямів професійної діяльності;

– зважаючи на важливість прикладу вчителя для інших суб'єктів взаємодії в дотриманні основ здоров'язбереження і його зміцнення, науковці виокремлюють особистісні якості та здібності майбутнього педагога, які відіграють важливу роль в організації успішної освітньої взаємодії на основі здоров'язбережувальної стратегії;

– у структурі інтегрованої характеристики майбутнього педагога виокремлюють компонент, що характеризує здатність майбутнього вчителя до самоаналізу своїх знань, умінь і навичок дотримання здорового способу життя, корекції здоров'язбережувальної діяльності та постійного самовдосконалення;

З огляду на узагальнення, *під здоров'язбережувальною компетентністю майбутнього вчителя початкової школи розуміємо компонентне утворення в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, яке об'єднує в єдине мотиви професійної і здоров'язбережувальної діяльності, систему знань, умінь та навичок організації взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах здоров'язбереження, оптимальне поєднання яких на основі особистісних якостей, досвіду майбутнього вчителя та прагнення до професійного саморозвитку забезпечує готовність і здатність майбутнього педагога створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.*

У структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи виокремлюємо: **мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти.** Детально проаналізуємо їх та визначимо критерії, показники й рівні їх сформованості.

Мотиваційний компонент є основою формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, пусковим механізмом усієї діяльності особистості. Його сформованість визначає ефективність подальшого становлення компонентів компетентності, а відсутність уможливорює завершення процесу розвитку майбутнього педагога.

Під мотивацією у психології розуміють сукупність факторів, які спонукають й спрямовують поведінку людини. Це процес детермінації поведінки, діяльності, яка може бути обумовлена

внутрішніми (психологічними, фізіологічними) і зовнішніми (професійними, соціальними, економічними, екологічними) подразниками [15, с. 234]. Психологи вважають, що усі джерела активності особистості об'єднуються поняттям мотиваційна сфера, яка включає мотиви, потреби особистості, її інтереси, прагнення, настанови, ідеали, наміри, а також соціальні ролі, стереотипи поведінки, соціальні норми, правила, життєві цілі й цінності і, нарешті, світоглядні орієнтації в цілому [15, с. 234].

Вважаємо, що мотиваційний компонент здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи – це складник мотиваційної сфери особистості майбутнього педагога, який спонукає його до організації здоров'язбережувальної діяльності в умовах середовища початкової школи.

Підтримуємо думку науковців, що мотиви є центральним утворенням у складному синтезі структури мотиваційної сфери, яка створює професійну готовність учителя [236, с. 17]. Вони, як «стійкі особистісні властивості зсередини, спонукають до вчинення певних дій» [170, с. 97], зокрема, ведення здорового способу життя та формування його цінностей у молодших школярів.

Спрямованість, інтенсивність, стійкість, дієвість мотивів визначають успішність оволодіння професійною діяльністю, ефективність її практичної реалізації, задоволення працею й прагнення особистості до самовдосконалення та професійного розвитку.

Ми поділяємо твердження Л. Сливки, що мотиваційно-ціннісна складова готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності відображає наявність позитивної емоційної налаштованості студентів» на здоров'язбережувальну діяльність із учнями загальноосвітніх навчальних закладів і передбачає формування у майбутніх педагогів активної життєвої та професійної позиції у сфері збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів [237, с. 82]. Дослідниця репрезентує систему критеріїв і серед показників такої професійно-педагогічної спрямованості, ми акцентуємо увагу на деяких [237, с. 82]: визнанні майбутніми учителями людини та її здоров'я як найвищих цінностей; сформованість внутрішніх індивідуально та соціально-значущих мотивів майбутніх педагогів

щодо їхньої підготовки до здійснення здоров'язберігаючої діяльності, прагнення до саморозвитку у цій сфері, задоволення від неї; ціннісне ставлення майбутніх педагогів до свого здоров'я як прикладу для наслідування дітьми молодшого шкільного віку та ін.

Б. Долинський доводить важливість мотиваційного компонента у структурі готовності майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності й рекомендує його оцінювати за такими показниками: наявність позитивної мотивації на здійснення педагогічної діяльності; настанова на ціннісне ставлення до здоров'я; наявність мотивації на досягнення успіху в діяльності, спрямованої на формування у молодших школярів здоров'язбережувальних навичок і вмінь [63, с. 188].

Характеризуючи мотиваційний компонент готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи, науковці визначають такі показники його сформованості: позитивна мотивація студентів до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи та потреба в досягненні успіху у діяльності, пов'язаної з формуванням здорового способу життя учнів тощо [188, с. 83].

Отже, *сформований мотиваційний компонент здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи як результат його підготовки до створення здоров'язбережувального середовища передбачає:*

– наявність ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності;

– інтерес і позитивні установки до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»;

– прагнення до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи;

– наявність бажання й мотивації до ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії;

– усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища, прагнення до успіху й самовдосконалення у цій діяльності.

У структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи **когнітивний компонент** відіграє інтегративну роль, адже його сформованість забезпечує узагальнення знань про здоров'я, здоровий спосіб життя суб'єктів освітньої взаємодії, форми та методи його зміцнення, методики організації здоров'язбережувальної діяльності в середовищі початкової школи, які формуються у процесі аудиторної й позааудиторної роботи в системі професійної підготовки та способу життєдіяльності. Система знань, як ключовий елемент компоненту, забезпечує неперервність становлення досліджуваної компетентності від мотивів діяльності до розуміння змісту та способів її організації, а в подальшому можливостей практичної реалізації.

На важливості формування когнітивного компонента здоров'язбережувальної компетентності студентів факультету фізичної культури наголошує І. Мамакіна. Дослідниця визначає його як інтегральну якість особистості, що забезпечує її прагнення і готовність реалізувати свій когнітивний потенціал у вирішенні професійних завдань, пов'язаних зі здоров'язбережувальною діяльністю [139, с. 15–16].

Л. Сливка характеризує когнітивну складову готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності як засвоєння студентами сукупності спеціальних і психолого-педагогічних знань, необхідних для розв'язання професійно значущих завдань стосовно зміцнення та збереження здоров'я учнів та формування у них здоров'язбережувальної компетентності [237, с. 82].

Б. Долинський акцентує увагу на тому, що цей компонент пов'язаний із набуттям необхідних для здоров'язбереження знань та вмінь, і передбачає наявність знань про здоров'я людини (психологічне, соціальне, морально-духовне, фізичне, професійне) та про здоров'язбережувальні методики в діяльності вчителя початкової школи; особливості й умови професійної діяльності, спрямованої на здоров'язбереження дітей; знань щодо способів і методів формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності [63, с. 188].

До знань про теорію та методику організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи вітчизняні науковці відносять: знання про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки (здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальні технології); знання про фізичне, психічне, духовне та соціальне здоров'я та про чинники, які впливають на його формування; знання про класифікацію здоров'язбережувальних технологій; знання про анатомо-фізіологічні особливості учнів різного віку; знання про сучасні системи оздоровлення учнів; знання про концепції формування здорового способу життя школярів; знання про методику й організацію здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи [188, с. 82].

Вважаємо, що зміст когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи має проектуватися не лише на основі знань здоров'язбережувальної педагогіки, але й специфіки створення полісуб'єктної середовищної взаємодії в умовах початкової школи.

Враховуючи узагальнені нами у п. 1.1 зміст та напрями діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища початкової школи (табл. 1.2) вважаємо *складовими когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетентності* таку систему знань:

– знання про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки (здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна діяльність, здоров'язбережувальна компетентність учнів, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальне середовище та ін.) та ергономіки;

– знання про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження і зміцнення;

– знання про особливості середовищної взаємодії у початковій школі, зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки»;

– знання про форми, методи, технології та засоби створення здоров'язбережувального середовища початкової школи;

– знання про методики діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу.

Отже, когнітивний компонент здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи визначає рівень опанування майбутніми вчителями вищезазначеної системи знань, що, на нашу думку, забезпечить формування здатності педагога в майбутній професійній діяльності здійснити практичну реалізацію завдань середовищотворення на засадах здоров'язбереження.

Важливим компонентом у структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є **діяльнісний**.

Оскільки діяльність, як система, складається з окремих дій та операцій [147], то важливою умовою її успішного виконання є сформованість системи умінь та навичок, що мають свої ряди ієрархічно підпорядкованих умінь і навичок, які забезпечують виконання дій та операції, що визначені в основі діяльності.

Професійна педагогічна діяльність вчителя належить до найбільш системних та розгалужених. Згідно освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 0101 Педагогічна освіта напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта, майбутній учитель початкової ланки освіти має бути підготовлений до роботи за такими видами професійної діяльності: освітня (вчитель початкового навчально-виховного закладу); виховна (організація виховного середовища та управління різноманітними видами діяльності, зокрема пізнавальною, із метою гармонійного розвитку учнів); методична діяльність (діяльність із самоосвіти і професійного самовиховання) та ін. [186, с. 2]. Кожен вид професійної діяльності підпорядковує значну кількість умінь, що забезпечують виконання дій, пов'язаних із організацією освітньої взаємодії в умовах середовища початкової школи.

Поняття «уміння» та «навички», мають значну кількість дефініцій у науковій та довідковій літературі, проте автори єдині в тому, що ці категорії відображають рівень оволодіння діяльністю, дією та операцією. Вважаємо, що в теорії й методиці професійної освіти уміння варто розглядати як компетентне здійснення професійних дій, навички – здійснення операцій, які покладені в їх основу, тоді система умінь та навичок майбутнього педагога

формує компетентність виконання професійної педагогічної діяльності як цілісної системи.

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження дає можливість зроби висновок, що зміст виокремленого нами діяльнісного компонента характеризують як технологічну або процесуальну сторону майбутньої діяльності вчителя. Л. Сливка вважає, що процесуальна складова готовності майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності поєднує сформованість у студентів гностичних, прогностичних, оцінних, проектувальних, конструктивних, комунікативних та організаторських умінь і навичок щодо здійснення професійної діяльності, орієнтованої на здоров'язбереження вихованців [237, с. 82].

Ю. Лукашин у систему практико-діяльнісної складової здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів відносить: аналітичні, прогностичні, проєктивні, інформаційні, соціально-комунікативні, організаторські уміння [129, с. 105].

З метою організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи Г. Остапенко, О. Циганок, С. Жестков виокремлюють такі складові діяльнісного компонента готовності учителів: уміння та навички впроваджувати здоров'язбережувальні технології в навчально-виховне середовище загальноосвітньої школи; уміння та навички пропагувати здоровий спосіб життя серед учнів загальноосвітньої школи; уміння та навички організовувати здоров'язбережувальну інфраструктуру загальноосвітньої школи; уміння та навички складати положення про проведення Свята «День здоров'я»; уміння та навички бути ведучим фізкультурно-оздоровчих свят у загальноосвітній школі; уміння та навички проводити фізкультурно-оздоровчу роботу в умовах оздоровчих таборів, які функціонують у літній період у загальноосвітній школі; уміння та навички користуватися Інтернетом з метою пошуку інформації щодо здоров'язбережувальних технологій; уміння та навички працювати з науковою, психолого-педагогічною літературою щодо пошуку інформації про здоров'язбережувальну діяльність [188, с. 83–84].

Зважаючи на важливу роль вчителя в початковій школі, успішність його здоров'язбережувальної діяльності, Б. Долинський пропонує діагностувати сформованість умінь та навичок вчителя за такими показниками: наявність організаційно-комунікативних здібностей; уміння організовувати і здійснювати

здоров'язбережувальну діяльність; уміння вирішувати педагогічні ситуації, наявність у студентів адекватної реакції на вчинки навколишніх людей (конфліктоусталеність); володіння здоров'язбережувальними методиками, спрямованими на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь молодших школярів у навчально-виховній діяльності [63, с. 194].

Враховуючи ключові завдання вчителя у здоров'язбереженні молодших школярів, виокремлені напрями реалізації ідеї здоров'язбереження з метою проектування середовища початкової ланки освіти та спрямованість підготовки майбутнього вчителя на їх реалізацію, пропонуємо класифікувати уміння, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища у групі: освітні, виховні, діагностувальні, гігієнічні, інклюзивні, просторові уміння (табл. Д.1 додатку Д).

Отже, діяльнісний компонент у структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи відтворює систему професійних умінь, необхідних для проектування та реалізації ідеї здоров'язбереження в середовищі початкової ланки освіти. Він є найбільш розгалуженим, оскільки практична складова здоров'язбережувальної діяльності вчителя в системі «вчитель – учень – батьки» передбачає різні напрями діяльності: освітній, виховний, діагностувальний, гігієнічний, інклюзивний та просторовий.

При виокремленні у структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи **особистісного компоненту**, ми аналізували дослідження науковців [37; 61; 63; 104; 111; 122], у яких акцентується увага на тому, що вміння вчителя стежити за своїм індивідуальним і професійним здоров'ям, створювати необхідні умови для збереження фізичного, психічного, морального-духовного, соціального здоров'я своїх вихованців, обирати доцільні способи і засоби навчання й виховання, що не зашкоджуватимуть здоров'ю учасників педагогічного процесу, є надзвичайно важливим у педагогічній діяльності вчителя початкової школи [63, с. 197–198].

Погоджуємося з дослідниками, що лише за умови особистого прикладу педагога дотримуватися правил здорового та безпечного способу життя, його здатності мобілізувати сукупність знань, умінь

і навичок, потрібних для здійснення здоров'язберігальної діяльності, існує можливість ефективно розвивати в учнів бажання й мотивацію дбайливого ставлення до власного здоров'я [104, с. 40].

М. Козуб, вказуючи на важливість фізичної підготовленості вчителя до здійснення здоров'язбережувальної діяльності у школі (наявність певного рівня фізичних якостей та здібностей), зазначає, що найбільш важливим результатом її сформованості є стійка потреба у фізичному самовдосконаленні, як елементі професійного самовиховання [111].

Учитель початкової школи, працюючи чотири роки в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки», склад якої у більшості випадків сталий, має можливість продемонструвати свої як позитивні, так і негативні характеристики, пов'язані з процесом здоров'язбереження. Тому вважаємо за необхідне акцентувати увагу на тому, що здоров'язбережувальна компетентність вчителя початкової школи має включати сформованість його особистісної системи ціннісних орієнтацій на здоровий спосіб життя, здатності зберігати та зміцнювати власне здоров'я. Ця характеристика майбутнього педагога є водночас складовою життєвої компетентності його як особистості.

Д. Воронін зауважує, формування здоров'язберігаючої компетентності у контексті розвитку життєвої компетентності студентів відбувається як процес здійснення активної профілактичної роботи, спрямованої як на попередження вживання шкідливих для здоров'я речовин, так і шляхом включення студентської молоді в активну предметно-перетворювальну діяльність, організацію фізичної активності, участь у культурно-освітніх заходах тощо, під час яких відбувається активний розумовий, фізичний, естетичний виховний вплив [37, с. 60–61].

Л. Соколенко доводить, що дотримання здорового способу життя майбутніми педагогами передбачає: прагнення до фізичної досконалості; досягнення душевної, психічної гармонії у житті; забезпечення повноцінного харчування; виключення з життя самодеструктивної поведінки; дотримання правил особистої гігієни: очищення організму та його загартування [242, с. 56].

У змісті особистісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи важливо виокремити не лише елементи спрямованості майбутнього педагога на реалізацію внутрішнього аспекту здоров'язбережувальної

діяльності, але й особистісні риси й професійні якості майбутнього вчителя, що забезпечують успіх у здійсненні її зовнішньої спрямованості.

Ю. Лукашин наголошує на важливості вольових якостей майбутніх учителів. Дослідник розглядає вольовий механізм як складний багаторівневий регулятор життєдіяльності людини, результат довготривалої та складної внутрішньої роботи особистості, який характеризує стан готовності, внутрішньої мобілізованості [129, с. 104]. Він акцентує увагу на тому, що тільки вольова особистість здатна актуалізувати потенціал можливостей організму чи оточуючого середовища для компенсації та розвитку «проблемних» зон здоров'я.

Емоційно-вольові елементи здоров'язберігаючої компетентності студентів, на думку Д. Вороніна, охоплюють в основному психічну сферу життєдіяльності студентів: інтерес, вольові зусилля та внутрішні спонукання до активної (насамперед рухової) діяльності, спрямованої на ведення здорового способу життя; виявляє сформованість морально-вольових властивостей особистості (цілеспрямованість, наполегливість, силу волі), необхідних для досягнення поставленої мети й виконання життєво важливих програм [37, с. 56].

На важливості індивідуально-особистісного розвитку майбутнього вчителя початкової школи у процесі професійної підготовки наголошують науковців [125; 148, 175; 290], які зазначають, що формування особистісного потенціалу дітей молодшого шкільного віку здійснюється через відображення моделі образу авторитетного, ідеального, дорослого, зокрема педагога, наявність якого є не просто умовою, засобом, а джерелом розвитку та їхнього перетворення в активного суб'єкта життя [290, с. 114–115].

До професійно значущих якостей вчителя початкової школи педагогами віднесено: людяність, моральність, відповідальність, справедливість, спостережливість, об'єктивність, рішучість та ін. Їх сформованість у контексті спрямованості учителя на створення здоров'язбережувального середовища стає передумовою гуманізації освітньої взаємодії, забезпеченні її суб'єкт-суб'єкті та цілеспрямованості.

Професійну суб'єктність майбутнього вчителя початкових класів В. Желанова трактує як інтегровану професійно важливу

якість, що забезпечує цілеспрямовану й оптимальну реалізацію своїх особистісних ресурсів для розв'язання професійних та життєвих завдань, що проявляється у прагненні до самовизначення, самодетермінації, самореалізації та самовдосконалення у професійній діяльності. Структура професійної суб'єктності майбутніх учителів початкових класів, на думку дослідниці, містить суб'єктну професійну позицію, педагогічну активність, суб'єктний досвід, здатність до рефлексії, антиципацію [77, с. 74].

Важливим показником особистісно-професійного розвитку сучасного вчителя М. Марусинець визначає готовність до професійно-педагогічної рефлексії, до розгляду складних об'єктів педагогічної дійсності як цілісних явищ, до узгодження цілей викладання з цілями розвитку особистості учня, тенденціями функціонування закладу освіти на основі врахування інтегративних змін у підходах і способах реалізації педагогічної діяльності [146, с. 110].

Вихідною позицією щодо розгляду здатності до рефлексії у структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя є розуміння сутності педагогічної діяльності як кооперації діяльностей суб'єктів освітнього середовища початкової школи. Так, Ю. Кулюткін зазначає, що необхідність рефлексивного ставлення до власної діяльності викликана тим, що індивідуальна діяльність вчителя набуває результативності лише в загальній системі навчально-виховної роботи школи як соціального інституту. Педагогічна рефлексія вчителя забезпечує як об'єктивацію власного досвіду, так і розуміння досвіду інших [183, с. 77–78].

Конструктивними для нашого дослідження вважаємо узагальнення, зроблені О. Мирошник, яка зазначає, що: рефлексивні процеси забезпечують усвідомлення обмежень і перешкод в організації власної діяльності та викликають самозміни й саморозвиток особистості; базова функція педагогічної рефлексії виявляється в стимуляції процесу професійної ідентичності особистості вчителя; за допомогою рефлексії вчитель має змогу не тільки зрозуміти межі власного професійного досвіду, але й визначити його цінність для себе та педагогічної спільноти; педагогічна рефлексія забезпечує пошук нового смислу та формування нових цінностей, що дозволяє вчителю долати професійні деформації, є фактором його професійного розвитку [154, с. 55].

Важливою характеристикою професійної рефлексії у складі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи є здатність до усвідомленої саморегуляції, самовдосконалення як почуття власної компетентності й ефективності у процесі здоров'язбереження та організації середовища початкової школи на його основі.

Отже, особистісний компонент у структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи відтворює систему, до якої входять його орієнтації та дії на здоровий спосіб життя, удосконалення здоров'язбережувального досвіду, професійна суб'єктність майбутнього педагога, яка проявляється у здатності до рефлексії, та особистісно-професійні якості особистості майбутнього вчителя, що в комплексі забезпечує гуманізацію, здоров'язбережувальну цілеспрямованість та суб'єкт-суб'єктність освітньої взаємодії.

Пропонуємо оцінювати сформованість цього компоненту здоров'язбережувальної компетентності за такими показниками:

- орієнтація на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду;
- здатність оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність;
- наявність рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи;
- сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (суб'єктної активності, вольових якостей та ін.) і професійно значущих якостей майбутнього вчителя (людяності, моральності, відповідальності, справедливості, цілеспрямованості, спостережливості, об'єктивності та ін.);
- прагнення до саморегуляції та самовдосконалення у професійній та здоров'язбережувальній діяльності.

Наступне завдання нашого дослідження вбачаємо у визначенні критеріїв та показників сформованості здоров'язбережувальної компетентності як результату підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища. Його розв'язання дозволить охарактеризувати якісні та кількісні показники оцінювання рівня її сформованості.

Питання критеріального апарату наукових досліджень у галузі педагогіки ґрунтовно представлено у науковому доробку Н. Кузьміної [123] А Маркової [144], В. Серікова [231], А. Хуторського [267] та ін.; дисертаційних досліджень з підготовки фахівців початкової ланки освіти (О. Будник [22], В. Желанова [77], Л. Коваль [108], О. Комар [115], С. Литвиненко [125], С. Мартиненко [145], О. Матвієнко [148], І. Осадченко [175], Л. Пальшкова [191], Л. Петухова [197], Ю. Шаповал [274], О. Ярошинської [290] та ін.). Пошук критеріїв для створення системи оцінки здоров'язбережувальної компетентності студентів представлений у дослідженнях Е. Зеєра [89], О. Югової [89], Ю. Лукашина [129], Д. Вороніна [37], С. Карабаєвої [103], Н. Пахаренко [193] та ін., на думку дослідників, можливий тільки на основі аналізу спільних підходів до системи оцінок базової професійної освіти, що існує у психолого-педагогічній науці й дає розуміння загальної картини об'єктивної оцінки можливості студентів у професійній діяльності. Автори акцентують увагу на тому, що для розробки критеріїв оцінки здоров'язбережувальної компетентності необхідно знати ті параметри (характеристики), які можуть забезпечити випускникові можливість адаптуватися до нових умов життя і роботи, та стати компетентним фахівцем [193, с. 78].

Визначаючи критерії та показники здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, зазначимо, що під поняттям «критерії і показники якості навчальної діяльності» розуміють сукупність ознак, на основі яких складається оцінка умов, процесу і результату навчальної діяльності, що відповідають поставленим цілям [20, с. 434]. Критерії дослідження професійних компетентностей, на думку дослідників, розкриваються через певні показники, по мірі їх прояву можна констатувати і ступінь прояву критерію. Таким чином, рівень сформованості кожного компонента компетентності визначається сформованістю показників, які входять до її складу [193].

Отже, критерії оцінювання здоров'язбережувальної компетентності – це ознаки сформованості досліджуваної характеристики майбутнього фахівця, що конкретизовані у показниках, які відтворюють найбільш важливі стійкі властивості об'єкта і є оцінно-результативною основою діагностування.

На основі аналізу досліджень компетентності майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності узагальнюємо досвід науковців у представленні та використанні критеріального апарату дослідження. Найбільш вдалим, на нашу думку, є розробки Б. Долинського, який виокремлює такі критерії готовності майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів (спонукально-ціннісний, когнітивно-валеологічний, організаційно-діяльнісний, оцінно-моніторинговий) [63, с. 200–201]; П. Джуринського, який підготовленість майбутнього вчителя фізичної культури до професійної здоров'язбережувальної діяльності оцінює за критеріями: орієнтовно-ціннісний, гносеологічно-оздоровчий, організаційно-діяльнісний, оздоровчо-поведінковий, оцінно-рефлексивний [61]; Ю. Лукашин, який репрезентує досвід оцінювання здоров'язбережувальної компетентності у майбутніх учителів (мотиваційно-вольовий, когнітивно-ціннісний, практико-діяльнісний, рефлексивно-адаптаційний критерії) [130]; Е. Зеєра, О. Югової, які виокремлюють критерії дослідження здоров'язбережувальної компетентності студентів (ціннісно-змістовий, гносеологічний, діяльнісний) [89, с. 79] та ін.

С. Карабаєвою розроблений критеріальний апарат дослідження здоров'язбережувальної компетентності педагогів дошкільної освіти, який включає в свою структуру критерії та відповідні їм показники: аксіологічний (ціннісне ставлення до здоров'я, мотивація до здійснення здоров'язбережувальної діяльності, потреба в самостійному вдосконаленні здоров'язбережувальної компетентності); когнітивний (повнота, системність уявлень про здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальні технології, активність в пошуку й відборі інформації); діяльнісний (ступінь сформованості умінь використовувати теоретичні знання у професійній діяльності по здоров'язбереженні, ступінь необхідної методичної підтримки, рівень рефлексивності, ступінь творчості при реалізації здоров'язбережувальних технологій). Представлені автором критерії об'єднані в інтегративний критерій сформованості «здоров'язбережувальної компетентності педагогів», який у своїй динаміці сформованості проходить три рівні: репродуктивний (низький), продуктивний (середній), креативний (високий) [103, с. 13].

Рівень, як ступінь досягнення у чому-небудь [199, с. 128], у наукових дослідженнях використовується як величина, що характеризує ступінь, досконалість виконання дій та операцій, на формування яких спрямоване дослідження. У табл. Е.1 додатку Е репрезентовано рівневі характеристики результатів експериментальних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, що слугують теоретичною основою нашої наукової розробки.

З огляду на структурування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів, узагальнення критеріального апарату подібних досліджень вважаємо, що з метою об'єктивного оцінювання результатів підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи необхідно скористатися такими критеріями дослідження здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, як **спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний** та чотирьохрівневою оцінкою ступеня її сформованості: **високий (професійно-творчий), достатній (продуктивний), середній (частково-пошуковий), низький (репродуктивний) рівні**, що визначаються за критеріями і показниками оцінювання суттєвих ознак компонентів досліджуваної компетентності. Наочно компоненти, критерії та показники сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи подано у табл. Ж.1 додатку Ж.

На основі наукових узагальнень [20, с. 435] визначено якісні характеристики показників оцінювання сформованості компонентів здоров'язбережувальної компетентності. Так, спонукально-мотиваційний критерій передбачає оцінювання за ступенями прояву – розвиненість, урівноваженість, стійкість, свідома регуляція та динамічність; гносеологічно-інформаційний – усвідомленість, глибина, міцність, ґрунтовність, системність; операційно-діяльнісний – самостійність, якість, точність, широта переносу, системність; рефлексивно-здоров'язбережувальний – усвідомленість, стійкість, глибина, свідома регуляція та активність.

На підставі визначених характеристик та критеріального апарату дослідження здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи було розроблено змістову

характеристику рівнів сформованості досліджуваної компетентності (табл. Ж.1 додатку Ж).

Обґрунтування структури здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, визначення критеріального апарату оцінювання її сформованості, дало змогу цілісно представити сутність досліджуваної характеристики майбутнього фахівця та графічно спроектувати її структурне зображення (рис. К.1 додатку К).

Отже, у дослідженні обґрунтовано сутність та структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи як результату його підготовки до створення здоров'язбережувального середовища. Визначено та охарактеризовано її компоненти: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний. Виявлено критерії (спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний), показники й охарактеризовано рівні (високий (професійно-творчий), достатній (продуктивний), середній (частково-пошуковий), низький (репродуктивний)) сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів визначеного напрямку.

Узагальнені характеристики послужать основою обґрунтування моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та експериментальної перевірити її ефективності.

2.2. Модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

Аналіз сучасних наукових досліджень [12; 43; 47; 63; 84; 118; 128; 145; 161; 171], дає підстави для висновку, що метод моделювання визначено у вітчизняній педагогічній науці провідним шляхом пізнання освітніх систем і процесів, способом їх дослідження з метою удосконалення.

О. Дубасенюк зазначає, що підготовка до професійної педагогічної діяльності складається із множини складних процесів, більшість з яких піддається моделюванню і сприяє вдосконаленню цієї діяльності та покращення якості педагогічної освіти [67, с. 12].

Теоретико-методологічні основи моделювання представлено у дослідженнях С. Гончаренка [47], В. Загвязинського [84], В. Краєвського [118], Є. Лодатка [182], А. Новікова [171] та ін., зокрема моделювання обґрунтовано як метод дослідження, який являє собою створення моделей вихідного стану перетворюваного процесу або об'єкта, моделей бажаного стану на кінець запланованого періоду і моделей переходу з одного стану в необхідний [84, с. 34].

С. Гончаренко визначає педагогічне моделювання як науково обґрунтоване конструювання, яке відповідає заданим вимогам і наміченій до побудови в близькому або віддаленому майбутньому моделі досліджуваного педагогічного процесу, ізоморфної реальному об'єкту з погляду властивостей, які вивчаються в ході педагогічного експерименту [47, с. 342]. На думку науковця, мета педагогічного моделювання – виявлення можливостей удосконалення навчально-виховного процесу, пошуку резервів підвищення його ефективності і якості на основі аналізу моделі. Тому, науковці традиційно використовують цей метод у дослідженнях з теорії та методики професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема підготовки до здоров'язбережувальної діяльності (С. Гаркуша [43], Б. Долинський [63], Л. Коваль [108], С. Мартиненко [145], О. Матвієнко [148], А. Москалева [161], Н. Урум [262], О. Філіпп'єва [264] та ін.).

На думку Н. Урум, метою моделювання є побудова цілісної системи такої підготовки, що дає змогу розглянути її основні складові – цілепокладання, структурування педагогічного процесу, створення педагогічних умов для використання відповідних методів, засобів формування готовності майбутнього вчителя до відповідної діяльності [262, с. 89].

Методологія моделювання зорієнтована на аналіз, визначення умов та шляхів розвитку педагогічної освіти і потребує формування багаторівневої системи моделей [67, с. 13]. Тобто, реалізація процесу моделювання у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища забезпечується проведенням уявного або матеріального імітування існуючої системи підготовки, шляхом створення її аналогу, який забезпечує якісне функціонування цієї системи, тобто конструювання інноваційної моделі досліджуваного процесу.

У сучасній науковій літературі модель (фр. *modele* – зразок) розглядають як уявну або матеріально-реалізовану систему, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта [20, с. 516]; узагальнений абстрактно-логічний образ конкретного феномену педагогічної системи, що відтворює та представляє суттєві структурно-функціональні зв'язки об'єкта педагогічного дослідження, і представлений у необхідній наочній формі та здатний надавати нове знання про об'єкт моделювання [107, с. 53] та ін.

Постійне використання методу моделювання у педагогічних дослідженнях спонукало до виокремлення значної кількості визначень поняття «модель» у відповідності до досліджуваного автором процесу. Так, С. Гаркуша модель формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій обґрунтовує як педагогічну систему, спрямовану на формування готовності студентів використовувати здоров'язбережувальні технології та передбачає наукове обґрунтування комплексу педагогічних умов ефективності її формування [43, с. 95]; Б. Долинський під моделлю розуміє схему, яка відображає основні структурні складові процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів, необхідних для їхньої підготовки до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів в подальшій професійній діяльності [63, с. 314] та ін.

Відповідно до завдань дослідження вважаємо за доцільне дати власне трактування процесу моделювання та обґрунтувати розуміння поняття «модель», що забезпечить чітке створення аналогу досліджуваного процесу та можливість його поетапного конструювання.

Під моделюванням процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи ми розуміємо конструювання прогностичної моделі педагогічного процесу, що є складовою професійної підготовки майбутнього педагога, впровадження якої забезпечує ефективність модельованого процесу, що відображається у сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього педагога.

Модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи – це цілісний образ досліджуваного процесу, що відтворює взаємопов'язані структурні компоненти підготовки, розробка яких дозволяє виокремити її внутрішню структуру, основу діагностування результату, систему чинників (педагогічних умов), що впливають на нього, процесуальне та ресурсне забезпечення удосконалення модельованого процесу.

У процесі створення моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи ми дотримувались вимог, що, на думку науковців, забезпечують її відповідність цілям моделювання та ефективність функціонування: інгерентність, тобто необхідність достатньою мірою узгодженості створюваної моделі з середовищем, в якому їй належить функціонувати. Модель повинна бути включена у середовище як його природна складова; простота: у своєму змісті модель повинна включати найбільш істотні якості або характеристики досліджуваного процесу; адекватність, тобто її повнота, точність, істинність дають можливість досягти поставленої мети [171, с. 46].

На основі аналізу наукових досліджень у галузі підготовки майбутнього вчителя до здоров'язбережувальної діяльності та її аналогів, з'ясовано, що конструювання моделей підготовки майбутнього фахівця представлено у вигляді поетапного, компонентного та блочного структурування моделі: Б. Долинський репрезентує експериментальну модель формування готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів, яка передбачає поетапне (когнітивно-збагачувальний, діяльнісний, практико-орієнтований етапи) впровадження виокремлених педагогічних умов [63, с. 315–316]; Н. Урум обґрунтовує модель валеологічної підготовки майбутніх учителів до формування у молодших школярів здорового способу життя, яка має блоки – методологічний, організаційно-змістовий та технологічний [262, с. 87–101]; модель підготовки майбутніх учителів до здоров'яорієнтованої діяльності, запропонована Р. Ковалевою, включає компоненти: цільовий, змістовний, процесуальний, оціночно-критеріальний [107, с. 8–9]; структурна модель формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання у вищих

навчальних закладах до використання здоров'язберезувальних технологій, обґрунтована С. Гаркушою, представляє собою педагогічну систему, що включає взаємопов'язані структурні блоки: концептуально-цільовий, змістовий, процесуальний і оціночно-результативний [43, с. 97] та ін.

На основі узагальнення результатів досліджень вважаємо за доцільне теоретично обґрунтувати модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи у вигляді умовно розмежованих блоків, елементи яких забезпечують послідовність, взаємозалежність та комплексність досліджуваного процесу, а також можливість практичного конструювання і експериментальної перевірки. Отже, виокремлено: **теоретико-методологічний, змістово-процесуальний та діагностувально-результативний** блоки моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи. Обґрунтуємо їх зміст та доцільність запровадження у прогностичній моделі (рис. 2.2).

Теоретико-методологічний блок моделі досліджуваного процесу відображає теоретичні та методологічні основи цілепокладання у підготовці майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи. До його складу включено: *мету діяльності та завдання, що її конкретизують; методологічні підходи та принципи успішної реалізації модельованого процесу.*

Відповідно до сучасних досліджень ми розглядаємо мету як системотвірний фактор досліджуваного процесу, який визначає зміст та межі інших блоків прогностичної моделі, а також проектує результат модельованого процесу. У нашому дослідженні – це підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язберезувального середовища початкової школи.

Доцільність визначення такої мети зумовлена сучасними тенденціями професійної підготовки, що репрезентовано у соціальному замовленні держави на підготовку компетентного вчителя, здатного до створення середовища початкової школи на основі здоров'язбереження та потреб самих студентів у поглибленні власного здоров'язберезувального досвіду та його поширення на суб'єктів майбутньої професійної діяльності.

На основі теоретичного аналізу проблеми (п. 1.2, п. 2.1) визначена мета конкретизується у завданнях, які спрямовані на

формування компонентного утворення у структурі професійної компетентності майбутнього педагога, що забезпечує готовність і здатність майбутнього педагога створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи – здоров'язбережувальної компетентності.

Відповідно до обґрунтованої структури здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи це *завдання*:

– сформувати у майбутніх учителів початкової школи систему мотиваційних настанов до здоров'язбережувальної діяльності та проектування середовища;

– сформувати систему професійно важливих знань про сутність та зміст організації здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»;

– сформувати систему умінь, що забезпечують здоров'язбережувальний ефект у середовищі початкової школи;

– розвивати якості майбутнього педагога та поглибити їх власний здоров'язбережувальний досвід з метою досягнення успіху в професійній діяльності та здоров'язбереженні суб'єктів середовища початкової школи.

Обґрунтування теоретико-методологічного блоку моделі досліджуваного процесу передбачає визначення методологічних підходів, взаємозв'язок яких забезпечує ефективну організацію підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

На актуальності методологічного питання у моделюванні професійної підготовки вчителів наголошує С. Вітвицька, яка вважає, що в умовах сучасного рівня методологічної науки варто вирішувати не лише окремі актуальні методологічні питання, а й створити методологію педагогіки вищої школи як специфічну систему знань, що включає специфічні способи оволодіння знаннями, вміннями, навичками, засвоєння культури людства і формування на цій основі духовної еліти суспільства [32, с. 43].

Розуміючи методологію як філософську вихідну позицію наукового пізнання, що є загальною для різних напрямів підготовки майбутнього фахівця, та відповідно до мети і завдань моделювання процесу підготовки до методологічних підходів нашого дослідження віднесено: ***системний, діяльнісний, компетентнісний та середовищний підходи.***

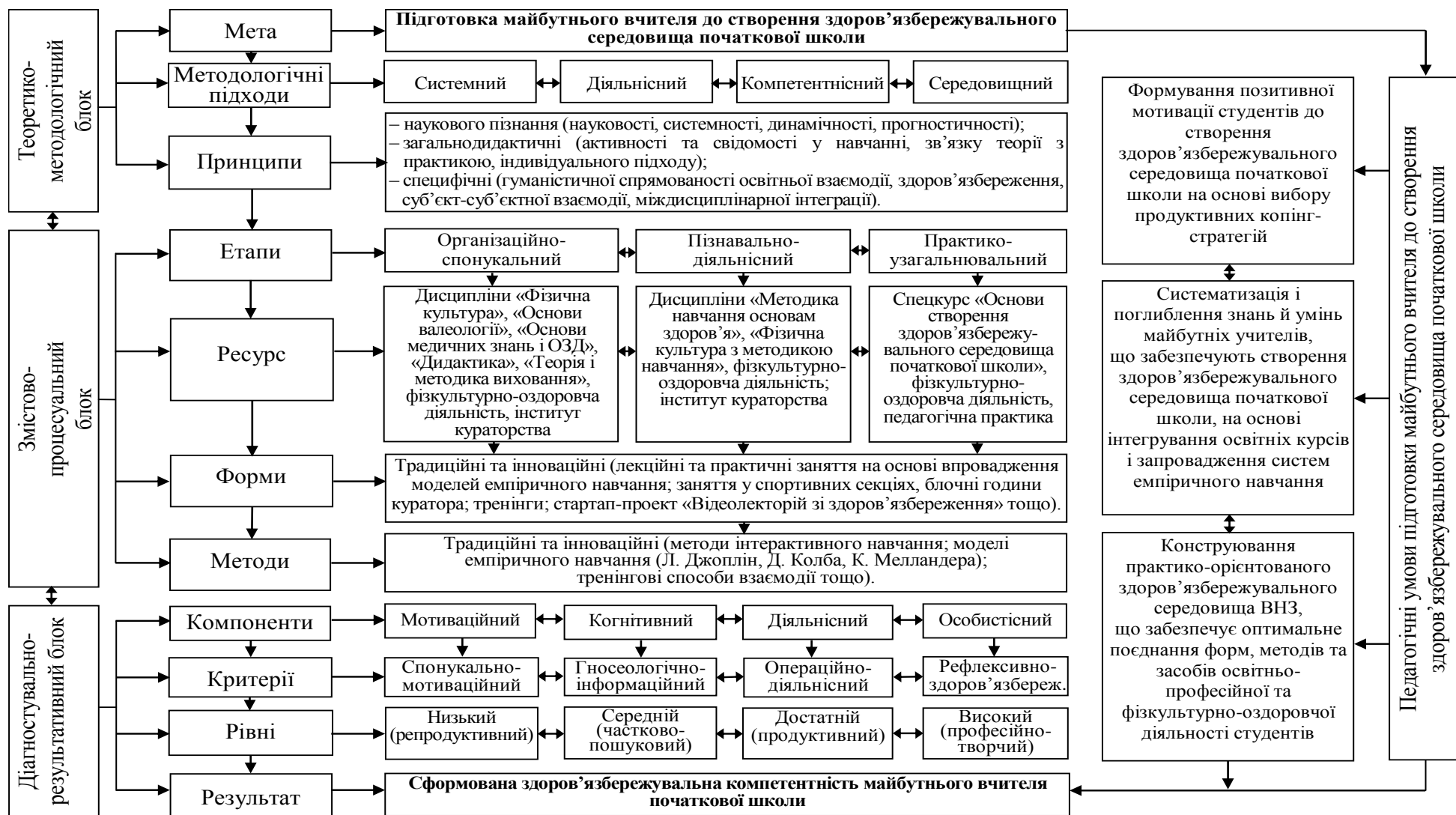

Рис. 2.2. Модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

Системний підхід, як загальнонаукова основа дослідження педагогічних процесів, ґрунтовно представлений у дослідженнях В. Безпалько, Б. Гершунського, В. Загвязинського, А. Жиліної, В. Краєвського, В. Шадріков та ін., а його ефективність доведена широким використанням науковцями в теорії та практиці професійної освіти з метою обґрунтування досліджуваних педагогічних феноменів як складних, багаторівневих процесів, що мають певну цілісність та структурованість.

Теорія системного підходу, на думку А. Жиліної, дає можливість системного дослідження різних параметрів педагогічної системи, таких як теоретичні основи, історія розвитку та аналіз проблем, розробка концепції, побудова моделі та проектування нових систем [78, с. 19].

Застосування системного підходу дало можливість дослідити підготовку майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи як складову цілісного процесу їх професійного становлення, що має власну структуру взаємопов'язаних елементів. Зміст та результат підготовки, з позицій цього методологічного підходу, також обґрунтовано у вигляді динамічної системи компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. Відбір та конструювання процесуальних аспектів підготовки (етапів, ресурсу, форм та методів) теж забезпечено побудовою моделі досліджуваного процесу як методичної системи. Це в комплексі реалізує ключове завдання застосування системного підходу до моделювання педагогічного процесу – проектування системи підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, що графічно відтворено у прогностичній моделі досліджуваного процесу.

Отже, застосування системного підходу дозволило встановити структурованість, динамічність процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, відповідність її компонентів об'єктивно встановленій меті та їх закономірну взаємозалежність.

Діяльнісний підхід розглядає діяльність як ключове джерело формування особистості та фактор її розвитку (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн, Д. Ельконін та ін.). У процесі професійної підготовки майбутній учитель початкової школи набуває досвіду,

який, актуалізуючись, включає механізм розгортання внутрішніх структур особистості й надає тим самим професійній діяльності особистісного сенсу.

Застосування діяльнісного підходу дало можливість дослідити підготовку майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи як процес активної взаємодії суб'єктів професійної підготовки, що передбачає їх включення у різноманітні види діяльності: освітню, виховну, спортивно-оздоровчу та ін. Забезпечило вивчення способів і засобів професійної діяльності як дієвих механізмів реалізації діяльнісної парадигми. На основі його застосування визначено педагогічні умови ефективної підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи як комплекс дій, включення в які сприяє досягненню поставленої мети модельованого процесу.

Оскільки діяльнісний підхід у підготовці майбутніх учителів передбачає орієнтацію на розвиток особистісного та професійного потенціалу особистості, його застосування дозволило врахувати індивідуальні особливості кожного студента за допомогою включення в різні види діяльності. Суб'єкт-суб'єктність їх взаємодії в процесі професійної підготовки сприяє самореалізації майбутнього педагога та його особистісно-професійному зростанню.

Теоретико-методологічні основи використання *компетентнісного підходу* у дослідженні освітніх процесів визначено у працях Н. Бібік, Р. Гуревича, Е. Зеєра, І. Зимньої, В. Краєвського, А. Маркової, О. Овчарук, В. Серікова, А. Хуторського та ін. Науковці розглядають його як: методологію підвищення результативності професійної підготовки майбутнього фахівця; концептуальні положення оновлення змісту освіти; базову основу для визначення результатів навчання у формі компетентності (компетенцій); механізм забезпечення відповідності вітчизняної системи освіти світовим стандартам.

Застосування компетентнісного підходу у моделюванні підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи дало можливість реалізувати усі вище узагальненні завдання його впровадження. Так, створення визначених педагогічних умов удосконалення досліджуваного процесу забезпечило зміну

механізму професійної підготовки – від «відтворення знань» до свідомого закріплення та застосування на практиці. Результатом модельованого процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи визначено сформованість здоров'язбережувальної компетентності майбутнього педагога, що сприяло оновленню змісту професійної освіти та її наближенню до загальноєвропейських результатів навчання. Основні постулати компетентнісного підходу дали можливість чітко визначити зміст основних компонентів визначеної компетентності та забезпечити досягнення високої якості професійної підготовки.

Середовищний підхід як методологія дослідження педагогічних процесів представлено у працях В. Караковського, Ю. Мануйлова, Л. Новікової, В. Панова, В. Слободчикова, І. Суліми, В. Ясвіна та ін. Середовищний підхід, на думку І. Суліми, є педагогічною теорією, яка представляє соціально-філософські узагальнення, одночасно виступає в якості методології в педагогіці. Він виконує функцію організації системи професійних дій педагога, через які здійснюється організаційний вплив на діяльність того, хто навчається. Таким чином, теорія середовищного підходу розробляє свій власний універсальний спосіб досягнення соціально значущих концептуальних педагогічних цілей [251, с. 19].

Його застосування у професійній підготовці передбачає створення освітнього середовища, що відповідає сучасним тенденціям розвитку освіти та конкретним завданням його удосконалення, зокрема здоров'язбереження та практичної орієнтованості.

У результаті використання цього методологічного підходу педагог реалізує «опосередкований, об'ємний і недискретний вплив» [143, с. 126] на суб'єкта професійної взаємодії – майбутнього вчителя початкової школи, засобами середовищстворення. Студент в умовах реалізації середовищного підходу усвідомлює себе суб'єктом освітнього процесу, який носить характер безпосередньої взаємодії або дистанційної. Досвід такої освітньої взаємодії стає аналогом його майбутньої професійної діяльності зі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Отже, середовищний підхід у підготовці майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи передбачає моделювання середовищної взаємодії учасників професійної підготовки на засадах паритетності особистісно-професійного розвитку його суб'єктів.

Виокремлені підходи у процесі наукового застосування є взаємозалежними та рівноправними у визначенні результативності підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

До теоретико-методологічного блоку моделі включено *принципи*, адже «це загальні, засадничі положення, в яких на основі пізнання наукових законів формулюються вимоги, що забезпечують успішне досягнення цілей» [74, с. 16]. Методологічні принципи є результатом наукового пізнання і, в той же час, стають основою для практичної діяльності, що забезпечує конкретизацію дослідницької роботи, у нашому випадку – моделювання підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища.

На основі аналізу наукової літератури вважаємо, що удосконалення підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища повинно здійснюватися на основі комплексу принципів наукового пізнання, загальнодидактичних та специфічних.

Принципи наукового пізнання (науковості, системності, динамічності, прогностичності) та загальнодидактичні принципи (активності та свідомості у навчанні, зв'язку теорії з практикою, індивідуального підходу), дотримання яких ми визначаємо за необхідне, широко представлені у науковій літературі, тому лише зазначимо, що їх застосування забезпечує:

– орієнтацію змістового, процесуального та ресурсного забезпечення підготовки майбутніх учителів на основі передових наукових досягнень та результатів експериментальних досліджень;

– виявлення системних характеристик досліджуваного процесу і, на основі нього, чітке структурування змісту підготовки, діагностичного інструментарію перевірки результату, а також системну реалізацію обґрунтованої моделі удосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища;

– врахування внутрішніх можливостей саморозвитку суб'єктів освітньої взаємодії та досліджуваного процесу, сприяння динамічним змінам у структурі особистості майбутнього фахівця;

– прогнозування результатів підготовки на різних її етапах, координацію дій педагога та студента відповідно до змін, врахування невидимих середовищних впливів на організацію взаємодії;

– формування свідомого ставлення майбутніх педагогів до професійної діяльності та її необхідної складової – створення здоров'язбережувального середовища, розвиток мотивації до поглиблення власного досвіду здоров'язбереження на основі активної освітньої та оздоровчої позиції;

– вибір практико-орієнтованих форм та методів взаємодії, засвоєння знань на основі власного досвіду діяльності; створення педагогічних умов, що прискорюють результативність професійної підготовки;

– ефективність професійної підготовки на основі визначення індивідуального напрямку розвитку кожного студента, як майбутнього вчителя та спортивного наставника, із сформованою здоров'язбережувальною компетентністю.

Проте, підготовка майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища повинна передбачати і дотримання специфічних принципів, які в комплексі забезпечують прогнозований результат моделювання. До них ми відносимо:

– *Принцип гуманістичної спрямованості освітньої взаємодії*, що забезпечує «олюднення» процесу професійної освіти, утвердження в ньому культури ненасильства, яка у майбутній професійній діяльності реалізується як основа взаємодії з учнями.

На думку О. Сороки, цей принцип передбачає таку організацію навчального процесу у вищому навчальному закладі, за якої поважають права та свободи кожного студента, поважають його як особистість, незалежно від його навчальних досягнень, визнають його «внутрішню свободу», що проявляється у вільному виборі і можливості висловити власну думку, самопізнанні та самовдосконаленні [246, с. 235].

Формування мотиваційного та особистісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності не можливе без утвердження у свідомості майбутніх учителів початкової школи

ціннісних орієнтирів на добро, людяність, порядність, повагу до кожної особистості, зокрема молодшого школяра.

– *Принцип здоров'язбереження*, що передбачає формування ціннісного ставлення майбутніх педагогів до здоров'язбережувальної діяльності та поглиблення власного здоров'язбережувального досвіду; створення у вищому навчальному закладі освітнього середовища на основі постулатів здоров'язбереження.

Дотримання цього принципу в професійній освіті, на думку В. Красилова, забезпечить розвиток у тих, хто навчається, здатності вирішувати проблеми в різних сферах і видах діяльності на основі пріоритету цінності здоров'я свого власного й оточуючих людей, з використанням досвіду збереження і розвитку здоров'я, отриманого в процесі навчання і виховання [119, с. 310].

Застосування принципу здоров'язбереження у підготовці майбутнього вчителя початкової школи забезпечить створення педагогічних умов, що найбільш ефективно спонукають до розв'язання завдань модельованого процесу, забезпечують проектування середовища ВНЗ на основі ідеї здоров'язбереження як зразка для майбутньої професійної діяльності. Практичний та технологічний досвід участі студентів у здоров'язбережувальній діяльності сформує потребу в його закріпленні у процесі подальшого професійного становлення, забезпечить постійний об'єктивний контроль за результатами здоров'язбережувальної діяльності та сформованістю здоров'язбережувальної компетентності.

– *Принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії*, який передбачає, паритетність учасників професійної підготовки, зміну позиції студента з «об'єкту впливу» на «суб'єкта освітньої взаємодії».

На думку О. Матвієнко, запровадження цього принципу вимагає від ВНЗ перегляду змістової й технологічної складової у професійній підготовці майбутніх учителів, спрямовує педагога бути психологом, глибоко вивчати особистість, «прислухатися» до неї, шукати і знаходити позитивне, спиратися на нього, добирати нові способи педагогічної взаємодії [148, с. 57].

Застосування принципу суб'єкт-суб'єктної взаємодії у підготовці майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища забезпечить реалізацію визначених наукових підходів, адже: співпраця та діалог, як основа

суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу, включити їх у різні види діяльності; створить умови для проектування середовища активної діяльності, яка дає підвищення якості освітніх послуг і підготовку компетентного вчителя – готового до реалізації цього принципу в умовах початкової ланки освіти.

– *Принцип міждисциплінарної інтеграції*, що забезпечує створення цілісної системи споріднених навчальних курсів, з єдиною метою та способами досягнень результатів.

Поняття «інтеграція» (від лат. *integer* цілий; *integratio* відновлення, заповнення, об'єднання) стало ключовим для обґрунтування сутності сучасних процесів системи освіти. Енциклопедичні словники тлумачать поняття «інтеграція» як об'єднання в ціле будь-яких окремих частин, пов'язаність окремих частин та функцій системи в цілому, процес зближення та зв'язку наук, що відбувається одночасно з процесами їх диференціації [73, с. 240].

Науковці вважають, що інтеграція як принцип здійснення освітнього процесу, який ґрунтується на взаємному доповненні різних форм пізнання дійсності, чим і створює умови для становлення багатомірної картини світу і пізнання себе в ньому, виступає засобом універсальної освіти людини [98, с. 7].

У практичній площині інтегративний підхід реалізується у ході вивчення інтегрованих курсів чи окремих предметів певної освітньої галузі. При цьому цілісність знань забезпечується завдяки їх інтеграції на основі спільних для всіх предметів понять і міждисциплінарних підходів до організації занять: використання єдиних методів і форм навчання, контролю і корекції навчальних досягнень студентів [277, с. 81].

Застосування принципу міждисциплінарної інтеграції унеможливить дублювання змісту навчальних предметів, забезпечить використання і розв'язання міжпредметних проблем засобами активного навчання, сприятиме формуванню цілісної системи знань студентів на основі споріднених курсів.

Обґрунтування *змістово-процесуального блоку моделі* підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи передбачає визначення етапів підготовки, ресурсу її забезпечення, форм та методів реалізації модельованого процесу.

Визначення змістово-процесуальних аспектів організації модельованого процесу здійснювалося на основі обґрунтованих підходів та принципів удосконалення підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Це дало можливість систематизувати зміст та завдання експериментальної роботи у *три етапи: організаційно-спонукальний, пізнавально-діяльнісний, практико-узагальнювальний.*

Організаційно-спонукальний етап експериментальної роботи передбачає формування показників мотиваційного й особистісного компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи як фундаменту для опанування когнітивними складниками, формування яких, на цьому етапі також було започатковано. Змістовий ресурс експериментальної роботи був реалізований у процесі викладання навчальних дисциплін «Фізична культура», «Основи валеології», «Дидактика», «Теорія і методика виховання», позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (заняття у спортивних секціях) та роботи інституту кураторства.

Пізнавально-діяльнісний етап експериментальної роботи передбачає закріплення мотиваційно-особистісних характеристик здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів, поглиблення знань та формування на їх основі практичних навичок, що покладені в основу умінь створювати здоров'язбережувальне середовище. Основний зміст експериментальної роботи був реалізований у процесі викладання методик навчання освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» – «Методика навчання основам здоров'я», «Фізична культура з методикою навчання», позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (заняття у спортивних секціях) та роботи інституту кураторства (стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження»).

Практико-узагальнювальний етап експериментальної роботи передбачає комплексне узагальнення результатів формувального етапу експерименту на основі закріплення навичок та умінь створення здоров'язбережувального середовища та введення їх у площину практичного досвіду майбутніх педагогів. Змістовий ресурс експериментальної роботи на цьому етапі – спецкурс «Основи створення здоров'язбережувального середовища

початкової школи», позааудиторні форми фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (заняття у спортивних секціях) та педагогічна практика.

Вибір форм та методів експериментальної роботи був зумовлений сучасними тенденціями розвитку вищої освіти, аналізом проведених експериментальних досліджень [39; 145; 148; 246; 290] та практики підготовки майбутніх учителів початкової школи.

У п. 1.2 нами узагальнено сучасні тенденції розвитку вищої педагогічної освіти – це організація освітньої взаємодії суб'єктів професійної підготовки майбутніх педагогів на основі стратегії суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження. Їх реалізація у модельованому процесі зумовила потребу у зміні внутрішньої характеристики освітнього процесу у ВНЗ, спонукала до його моделювання на основі традиційної практики та інновацій.

Поміж інноваційних форм аудиторних занять виокремлюємо лекційні та практичні заняття на основі впровадження моделей емпіричного навчання. Адже саме цей тип взаємодії передбачає організацію процесу освіти шляхом трансформації досвіду його суб'єктів.

Погоджуємося з Ю. Дегтярьовою, яка на основі аналізу зарубіжних досліджень з теорії емпіричного (експерієнційного) навчання узагальнила ряд принципів відмінностей, які відрізняють експерієнційне навчання від традиційного [54, с. 69–70]: – привласнення на відміну від засвоєння. (традиційна система навчання зосереджена на передачі студентові набору знань, тоді як експерієнційне навчання орієнтоване на розкриття перед тим, хто навчається, додаткових практичних можливостей у результаті освоєння нових умінь і навичок); – вивчення особливостей конкретних ситуацій та завдань на відміну від аналізу загального «комплексу знань» (традиційна система навчання дає студенту засоби для впорядкування вже існуючих фактів, в той час як експерієнційне навчання орієнтоване на вирішення актуальних практичних проблем, досягнення конкретних результатів «тут і зараз», освоєння нових методів, тобто орієнтоване в основному на майбутнє); – провідна роль процесу навчання («як вчити?») на відміну від провідної ролі змісту навчання («чому навчати?»); – пошук прийняттого результату на відміну від пошуку правильної відповіді; – різняться ролі викладачів

(в експерієнційному навчанні викладач є, скоріше, помічником, його завдання – організувати навчальний процес так, щоб ті, хто навчаються, ставали не тільки співучасниками, а й співавторами процесу власного навчання); самоконтроль, на відміну від контролю (у традиційному навчанні функції «контролера» виконує викладач, у той час як в експерієнційному навчанні саме той, хто навчається); різниця у постановці цілей навчання: конкретні, на відміну від загальних (для традиційної системи навчання характерні «розмиті», віддалені цілі – освоєння, формування, вивчення, навчання «про запас», у той час як для експерієнційного навчання характерні – орієнтація на формування конкретних вмінь і навичок, необхідних для виконання чітко поставлених завдань).

Отже, вважаємо, що застосування циклів емпіричного навчання у процесі аудиторних форм професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи забезпечить формування свідомої мотивації до опанування фахом та практико-орієнтованості їх підготовки.

Невід’ємною складовою освітнього процесу у вищому навчальному закладі є виховна робота в системі інституту кураторства, який є «цілісною системою роботи кураторів (наставників, консультантів) майбутніх фахівців, пріоритетним завданням якої є реалізація місії вищого навчального закладу, забезпечення цілісної професійної підготовки та педагогічного супроводу у набутті молодою людиною соціального досвіду поведінки, формування національної свідомості, ціннісних орієнтацій і розвитку індивідуальних якостей особистості [289, с. 12].

До сучасних форм роботи кураторів відносять години куратора, круглий стіл, презентації, майстер-класи, соціально-психологічний тренінг, аукціони (методичні, інтелектуальні, професійні тощо), дискусії з проблемної теми, турніри, брифінги, конкурси, флешмоби та ін. [289, с. 66]. З метою реалізації завдань дослідження нами було обрано форму взаємодії – блоки годин куратора, що об’єднуються за однією проблемою – формування мотивації студентів до професійної та здоров’язбережувальної діяльності; круглі-столи, дискусії, тренінг.

Інноваційні форми роботи інституту кураторства доповнено стартап-проектом «Відеолекторій зі здоров’язбереження», який, на нашу думку, створить візуалізаційний ефект обговорення здоров’язбережувальної проблематики.

У контексті досліджуваної теми важливу роль у реалізації завдань дослідження відіграє фізкультурно-оздоровча діяльність. Б. Долинський зазначає, що «у процесі фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності, людина перетворює свою власну природу, виступаючи при цьому не лише суб'єктом, а й об'єктом діяльності та її результатом, тому фізичну культуру слід розглядати як діяльність та якісний рівень цієї діяльності, результатом щодо фізичної готовності до життя [63, с. 236].

Інтегрування форм освітньої та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів забезпечує єдність професійного та особистісного розвитку на усіх рівнях на основі стратегії суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження. Провідною формою взаємодії визначено заняття у спортивних секціях, які розробляються відповідно до спортивної специфіки та індивідуальних можливостей учасників.

Моделювання методів навчання здійснено відповідно до обраних сучасних стратегій підготовки майбутніх учителів початкової школи – суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження. До інноваційних методів освітньої взаємодії віднесено: кооперативні та фронтальні методи інтерактивного навчання; моделі емпіричного навчання (Л. Джоуплін, Д. Колба, К. Мелландера); тренінгові способи взаємодії та ін. Вважаємо, що їх поєднання з традиційними методами взаємодії суб'єктів в освітньому середовищі ВНЗ забезпечить досягнення визначеного результату модельованого процесу.

Діагностувально-результативний блок моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи відтворює структурні складові моделі, які надають можливість цілісно дослідити ефективність модельованого процесу підготовки майбутнього педагога, за допомогою визначеного та охарактеризованого у п. 2.1 результату досліджуваного аспекту підготовки (здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи) та його діагностичного інструментарію дослідження.

Відповідно до результатів теоретичного аналізу досліджуваної проблеми (п. 2.1) у моделі представлено структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, яка інтегрує складники, сформованість яких забезпечує здатність майбутнього педагога створювати

здоров'язбережувальне середовище початкової школи. До них віднесено: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти. Детальна характеристика сутності та показників кожного компоненту представлена у п. 2.1.

Виявлено *критерії*: спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний, їх показники (розвиненість, урівноваженість, стійкість, свідома регуляція та динамічність характеристик мотиваційного компоненту; усвідомленість, глибина, міцність, ґрунтовність, системність елементів когнітивного компоненту; самостійність, якість, точність, широта переносу, системність умінь, що визначені у складі сформованості діяльнісного компоненту; усвідомленість, стійкість, глибина, свідома регуляція та активність характеристик особистісного компоненту). Більш детально показники сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи охарактеризовано у п. 2.1.

В обґрунтованій моделі заявлено *рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи*: високий (професійно-творчий), достатній (продуктивний), середній (частково-пошуковий), низький (репродуктивний). Детальна їх характеристика представлена у табл. 3.1 додатку 3.

Згідно з сучасними дослідженнями у галузі професійної підготовки майбутніх учителів [125; 145; 148] та їх здоров'язбережувальної складової, як процесу становлення, так і майбутньої діяльності, у моделі представлено педагогічні умови ефективної організації підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Детально вони представлені у наступному підрозділі дослідження.

Виокремлення та обґрунтування механізму реалізації чинників, що забезпечують результативність досліджуваного процесу, дасть можливість поетапно представити алгоритм дій суб'єктів професійної підготовки з метою формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів системи початкової освіти.

2.3. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової ланки освіти

У науковій літературі широко представлено сутність поняття «педагогічні умови», що унеможлиблює наявність єдиного підходу до його обґрунтування.

Визначення – «педагогічні умови як обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [246, с. 243], що представлено у вітчизняному словнику-довіднику з професійної підготовки, на нашу думку, дає можливість визначити ключові характеристики реалізації цієї педагогічної категорії:

- наявність цілеспрямовано створюваних взаємозалежних обставин, чинників, можливостей, що удосконалюють процес професійної підготовки;

- активний процес їх реалізації особистістю чи групою суб'єктів;

- цілісність та завершеність процесу їх реалізації.

Впровадження педагогічних умов як шлях удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх учителів представлено у дослідженнях О. Будник [22], С. Мартиненко [145], О. Матвієнко [148], Л. Пальшкової [190], О. Писарчук [199] та ін., зокрема у контексті підготовки майбутнього педагога до реалізації завдань здоров'язбереження обґрунтовано педагогічні умови С. Гаркушою [43], М. Дедловською [55], Б. Долинським [63], А. Москалевою [161], О. Осолодковою [187], О. Філіпп'євою [264], О. Шатровою [281] та ін. У аналізованих дослідженнях представлено авторські визначення педагогічних умов досліджуваного процесу та обґрунтовано їх зміст і особливості реалізації.

О. Філіпп'єва зазначає, що обґрунтування на теоретичному рівні педагогічних умов ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів визначено як одне з основних завдань її дослідження. Його важливість зумовлена тим, що від змісту та характеру педагогічних умов залежатиме успішне вирішення вказаної проблеми в цілому [264, с. 121].

Досліджуючи підготовку майбутнього вчителя початкової

школи до організації освітньо-розвивального середовища, О. Писарчук під педагогічними умовами розуміє обставини підготовки студентів, які сприяють засвоєнню знань про особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів початкової школи та формуванню вмінь організувати освітньо-розвивальне середовище [199, с. 121].

Б. Долинський під педагогічними умовами підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності розуміє спеціально організовані обставини, що впливають на розвиток професійних та особистісних якостей студентів, сприяють формуванню в них культури здоров'я, дотримання здорового образу життя й забезпечують результативність навчально-виховного процесу вищого навчального закладу у формуванні їхньої готовності здійснювати здоров'язбережувальну діяльність з молодшими школярами [63, с. 208–209].

У нашому дослідженні *педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи* ми визначаємо як комплекс взаємопов'язаних і цілеспрямовано створюваних обставин у системі професійної підготовки майбутнього педагога, реалізація яких забезпечує ефективне впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та досягнення очікуваного результату – належного рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя.

Аналіз наукових досліджень дає можливість зробити висновок про наявність єдиного підходу щодо структурування педагогічних умов досліджуваного процесу відповідно до формування основних компонентів інтегрованого утворення, що визначено як результат експериментальної роботи. Тобто, розвиток елементів мотиваційної та когнітивної сфери майбутнього педагога, формування діяльнісної складової та удосконалення його особистісних характеристик. Узагальнимо результати теоретичних та емпіричних досліджень педагогічних умов, що забезпечують удосконалення процесу професійної підготовки майбутніх педагогів у контексті здоров'язбереження.

Проведене дослідження О. Осолодковою довело, що формування готовності студентів до здійснення здоров'язбережувального навчання молодших школярів буде проходити більш успішно при реалізації комплексу педагогічних умов: у спеціально організованому навчальному процесі, при використанні пропедевтичної програми актуалізації змісту навчання студентів в рамках психолого-педагогічних і медико-біологічних дисциплін; при впровадженні спецкурсу «Здоров'язбережувальне навчання молодших школярів»; і за умови наступності видів педагогічної практики на основі зв'язку теорії і практики [187, с. 152–153].

У дисертаційній роботі О. Філіпп'євої обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови ефективної підготовки майбутніх учителів початкових класів до валеологічного виховання учнів. Вони передбачають: спрямування навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі на вирішення означеної проблеми (визначення мети, завдань та принципів вищої педагогічної освіти у системному вирішенні зазначеної проблеми; усвідомлення викладачами ВНЗ необхідності та шляхів системного вирішення зазначеної проблеми); розробку та упровадження комплексної програми підготовки студентів до збереження та зміцнення фізичної, психічної, духовної та соціальної складової здоров'я молодших школярів; інформаційно-педагогічне забезпечення вказаного процесу засобами соціальної, наукової та художньої інформації; організаційно-методичну підготовку студентів з метою оволодіння ними практичними, пізнавальними та культуротворчими способами валеологічної діяльності [264, с. 122].

Дослідницею Н. Урум теоретично обґрунтовано й експериментально підтверджено, що ефективність процесу підготовки майбутніх учителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів досягається завдяки реалізації сукупності педагогічних умов: забезпечення позитивної мотивації учіння й налаштованості студентів на формування в учнів здорового способу життя; відображення у змісті підготовки студентів сучасних підходів щодо розуміння сутності та механізмів формування здорового способу життя; оптимальне використання інтерактивних форм навчання, що сприяють усвідомленню студентами значущості в їхній майбутній професійній діяльності

досвіду здорового способу життя; оволодіння студентами формами і методами організації валеологічного виховання, спрямованими на формування у молодших школярів навичок здорового способу життя [262, с. 174].

Запропонована М. Дедловською модель підготовки вчителів початкових класів до формування у школярів здорового способу життя засобами фізичної культури, передбачає врахування наступних педагогічних умов: особистісноорієнтоване і здоров'яорієнтоване навчання; створення здоров'язбережувального і здоров'ярозвивального середовища; розвиток у студентів внутрішньої мотивації на здоровий спосіб життя і здоров'язбережувальну діяльність [55, с. 99].

На думку Б. Долинського, підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності буде більш ефективною, якщо в навчальному процесі вищого навчального закладу реалізувати такі педагогічні умови: забезпечення позитивної мотивації студентів на здійснення здоров'язбережувальної діяльності з учнями початкової школи у навчально-виховній діяльності; взаємозв'язок валеологічної освіти з дисциплінами гуманітарного, соціально-економічного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи; насичення процесу фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи інтерактивними методами навчання, спрямованих на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь; залучення майбутніх учителів початкової ланки освіти до фізкультурно-оздоровчої та спортивно-ігрової діяльності [63, с. 209].

С. Гаркуша визначає педагогічні умови, які сприяють досягненню мети формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій: міждисциплінарна інтеграція та вдосконалення науково-методичного забезпечення в процесі формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій; упровадження здоров'язбережувальних інтерактивних технологій в освітній процес фізичного виховання; забезпечення інструментального педагогічного контролю за процесом формування готовності

студентів використовувати здоров'язбережувальні технології в освіті [43, с. 98].

На думку А. Москалевої, для формування готовності до здоров'язбережувальної діяльності у майбутніх фахівців – соціальних педагогів у вузі повинні бути створені спеціальні умови, що забезпечують включення студентів у процеси здоров'язбереження на всіх етапах їх професійного навчання. До них дослідниця відносить: наявність здоров'язбережувального середовища, що включає екологічний, інформаційний, дидактичний, навчальний та інтерактивний компоненти; дотримання принципів наступності, послідовності, континуальності простору і часу, комплексності, залучення всіх суб'єктів у процес формування готовності до здоров'язбережувальної діяльності (студенти, викладачі, керівники практики від закладу та ін.); застосування темпоральної технології формування готовності до здоров'язбережувальної діяльності, що включає в себе алгоритм, який складається з трьох етапів (підготовчого, основного і заключного), та повторюється щороку, на кожному ступені професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і передбачає поступове включення студентів у різні види здоров'язбережувальної діяльності з виконанням нових ролей [161].

Цінними для дослідження педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи були наукові розробки С. Бобровника [13], М. Божик [16], А. Петрова [196], О. Шатрової [281] та ін.

На основі аналізу праць вищезазначених авторів і результатів їх наукових пошуків, спираючись на власний педагогічний досвід нами було розширено перелік умов з метою подальшої конкретизації шляхів вирішення окресленої проблеми. Узагальненні педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи представлено у табл. Л.1 додатку Л.

Для визначення оцінювання ефективності виокремлених педагогічних умов було створено комісію у складі експертів (кількість експертів – 18). Кількість експертів визначалася за формулою (2.1) запропонованою В. Черепановим [273]:

$$N = \frac{jd^2}{\Delta Q^2} \cdot (1-g), \quad (2.1)$$

де j – коефіцієнт, який для $0,8 < g < 0,99$ у нашому випадку становить $0,90$; d – розмах індивідуальних оцінок; g – довірлива ймовірність; (педагогічних досліджень g лежить у межах $0,8 < g < 0,99$); ΔQ – задане значення похибки колективної експертної оцінки.

Здійснивши обчислення за формулою В. Черепанова (2.1), ми встановили, що для надійності експертної оцінки на рівні довірливої ймовірності $g=0,90$, потрібно не менше 18 експертів. Нами було обрано по 6 експертів із числа трьох вищих навчальних закладів (Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини та ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди») за такими критеріями: вища освіта і педагогічний стаж не менше 5 років; високий рівень компетентності; наявність авторитету у колективі факультету; позитивний професійний імідж серед колег та студентів).

Використовуючи метод експертних оцінок та математично-статистичний аналіз було здійснено бальне оцінювання та ранжування педагогічних умов за ефективністю впливу на досліджуваний процес. Математично-статистичні розрахунки проводились з використанням формул суть яких полягає у визначенні відносної частоти φ_{\max} , яка вказує на впливовість умови з урахуванням думки усіх експертів.

Група експертів $j \in [1 \dots 18]$. Експерти, які були визначені на початку експериментальної роботи (п. 2.1). Показники $j \in [1 \dots 10]$. Вартість показника $K \in [1 \dots 5]$. На множині J :

$$F = \sum_{i=1}^n K_i \quad (2.2)$$

$$J = J * \sum_{j=n}^{n=18} K_j = F \quad (2.3)$$

$$F_{\max} = 18 * 5 = n_{\max} * K_{\max} = 90 \quad (2.4)$$

Розраховуємо відносну частоту φ за формулою:

$$\varphi = \frac{F_i}{F_{\max}} = \frac{\sum_{i=1}^n K_i}{n_{\max} * K_{\max}} = \frac{\sum_{i=1}^{18} K_i}{18 * 5} \quad (2.5)$$

У результаті обробки даних оцінювання педагогічних умов експертами (табл. Л.2 додатку Л) та розрахунку відносної частоти Φ_{\max} за формулою (2.5) виявлено найбільші показники впливовості умов за номерами: 1, 5, 9. Отже, експертами визначено такі педагогічні умови **підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи:**

– формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій (0,91);

– систематизація і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання (0,86);

– конструювання **практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (0,87).**

Обґрунтуємо доцільність їх впровадження у практику підготовки майбутніх учителів початкової школи та способи реалізації у контексті розв'язання завдань модельованого процесу.

Формування позитивної мотивації студентів до майбутньої педагогічної діяльності сьогодні є складовою усіх досліджень з теорії та методики професійної освіти. Адже, мотивація – «це процес психічної регуляції, що впливає на напрям діяльності і на кількість енергії, яка мобілізується для її виконання. Вона тісно пов'язана з потребами людини, оскільки з'являється при виникненні потреби, нестачі чогось. Мотивація є початковим етапом психічної і фізичної активності» [158, с. 76]. Психологи наголошують, що цим поняттям часто позначаються такі психологічні явища, як намір, бажання, прагнення, в яких відбивається наявність у людській психіці готовності, що спрямовує на певну мету.

Мотивація до майбутньої професійної діяльності, як система компонентів мотиваційної сфери особистості фахівця, може мати позитивний та негативний характер. Негативна мотивація гальмує розвиток інтересу до майбутньої професії та наявність прагнення до пізнання.

На думку О. Сороки, позитивна мотивація – це спеціально організовані дії викладача в умовах вищого навчального закладу, що спонукають студентів діяти, формують інтерес, включаючи при цьому позитивні емоції і переживання [246, с. 212]. Її створення передбачає спрямованість на формування комплексу мотивів: пізнавальних, соціальних та мотивів досягнень.

Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища є цілісним процесом формування компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів, серед яких мотиваційний компонент є фундаментом, що передбачає формування: ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності; інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки» тощо.

Варто зазначити, що такий комплекс завдань може створити критичну ситуацію невідповідності вимог до ресурсів особистості майбутнього педагога та його можливостей у формуванні психологічної та психофізичної підготовленості до педагогічної та здоров'язбережувальної діяльності. Саме тому ми пропонуємо проектувати процес *формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій поведінки.*

Стратегії подолання кризових ситуацій вперше досліджував А. Маслоу, він же запропонував термін, який визначає такі стратегії, – копінг (від англ. *cope* – впоратися, долати) [147]. Перша класифікація копінг-стратегій належить їх основоположникам Р. Лазарусу і С. Фолкман, які вважали, що копінг-стратегії – це моделі подолання труднощів соціального середовища.

Презентуючи усвідомлені стратегії усунення стресу та інших кризових ситуацій психологи визначили поняття «копінг-поведінка»: «Безперервно змінні когнітивні й поведінкові спроби особистості впоратися зі специфічними зовнішніми і/або внутрішніми вимогами, які оцінюються як надмірні або перевищують ресурси людини» [233, с. 8]. Психологи підкреслюють, що копінг-процес постійно змінюється, оскільки взаємозв'язок і взаємовплив особистості й середовища носить динамічний характер. Індивід оцінює ситуацію й зіставляє з нею суб'єктивну оцінку своїх ресурсів, і на основі цього здійснює

розподіл ресурсів, що й дає можливість особистості у різних ситуаціях зберігати психологічну рівновагу та здоров'я.

Копінг-стратегії широко представлені у психологічній літературі (Н. Ендлер [301], П. Коста [309], Р. Лазарус [308], Р. МакКрей [309], Дж. Паркер [301], Д. Тереляк [313], С. Фолькман [308] та ін. Тоді як у педагогічних дослідженнях лише розпочато вивчення копінг-поведінки представників різних вікових та соціальних груп (С. Грабовська [50], М. Єсип [50], О. Ілюхін [95], А. Манжура [141], С. Нартова-Бочавер [168], В. Пічурін [200], Р. Салимова [141], О.Титова [141] та ін.

Ознакою сучасного підходу до розуміння копінг-поведінки є перенесення розгляду проблеми подолання стресу на більш широке коло ситуацій, не тільки екстремальних, але і просто суб'єктивно значущих. Так, С. Нартова-Бочавер зазначає, що «з часом поняття coping «відірвалося» від проблематики екстремальних умов і стало успішно застосовуватися для опису поведінки людей у важливі життєві моменти, а потім – в умовах хронічних стресів й повсякденної дійсності» [168, с. 22].

Отже, копінг – це індивідуальний спосіб взаємодії особистості з ситуацією (життєвою, освітньою, професійною тощо), інтелектуальним випробуванням відповідно до власних психологічних та психофізіологічних можливостей та її значимості в житті суб'єкта. У контексті сучасних досліджень головним завданням копінгу є підтримка і забезпечення благополуччя особистості, її психічного та фізичного здоров'я.

У контексті професійної підготовки майбутніх педагогів метою використання копінг-стратегій є уникнення та активне подолання труднощів, стресів, які виникають у процесі професійної підготовки й унеможливають формування позитивної мотивації до педагогічної та здоров'язбережувальної діяльності. Їх застосування включає механізм розвитку власних ресурсів, а також здатність студента використовувати ресурси та можливості середовища професійної підготовки.

На актуальності використання копінг-стратегій у здоров'язбереженні наголошують А. Манжура, Р. Салимова, О.Титова, обґрунтовуючи це тим, що реструктурування раніше сформованих валеологічних установок особистості, а також формування у неї стійкої мотивації на здоровий спосіб життя не

можливо без врахування копінг-стратегій, зокрема стратегії поведінки подолання [141, с. 11].

С. Грабовська, М. Єсип на основі узагальнення описаних трактувань копінгу, які запропоновано в рамках психоаналітичного, диспозиційного, трансакційного та ресурсного підходів, розуміють поняття копінгу як когнітивні, емоційні та поведінкові зусилля, спрямовані на подолання труднощів у процесі взаємодії людини з довкіллям. Когнітивні зусилля особи скеровано на аналіз проблеми, складання можливого плану дій, пошук альтернативних варіантів виходу із ситуації тощо. За допомогою емоційних зусиль людина контролюватиме свої переживання, шукатиме емоційну підтримку в оточенні. Поведінкові зусилля дають змогу особі досягти бажаного результату. Особливості копінгу – його усвідомленість і цілеспрямованість [50, с. 191].

Аналіз психологічної літератури дає можливість стверджувати про виокремлення значної кількості класифікацій різновидів копінг-стратегій, зокрема проблемно- та емоційно-сфокусованих (Р. Лазарус, С. Фолькман, Н. Ендлер, П. Коста, Р. МакКрей, Дж. Паркер та ін.). Проблемно-сфокусована копінг-стратегія пов'язана із зусиллями людини подолати проблемну ситуацію або змінити хоча б один її елемент [301]. До них відносять: «планове розв'язання проблеми» (індивід вибудовує схему подолання труднощів), «пошук інформації» (грунтовний аналіз ситуації на основі зібраних необхідних відомостей про альтернативних способів виходу з неї) та «конфронтація» (зусилля людини на зміну проблемної ситуації, вдаючись до агресивних дій і виявляючи гнів та незадоволення стосовно того, що спричинило ці труднощі).

Застосовуючи емоційно-сфокусовані копінг-стратегії, людина, у разі появи труднощів, зосереджується здебільшого на власних переживаннях і цим зменшує негативні переживання, контролює власні емоції, а також може змінити своє емоційне ставлення до життєвих негараздів. До них віднесено: «дистанціювання», «самозвинувачення», «самоконтроль», «пошук соціальної підтримки», «уникнення», а також «позитивну переоцінку проблемної ситуації» [308].

Серед групи емоційно-сфокусованих копінг-стратегій особлива увага у контексті формування мотиваційної сфери майбутнього педагога належить копінг-стратегії – «пошук соціальної підтримки». Її суть полягає у зусиллях особистості,

зорієнтованих на пошук інформаційної, матеріальної та емоційної допомоги від оточення. В умовах освітнього середовища професійної підготовки таку підтримку надає викладач, куратор, керівник секції, гуртка та ін.

Чітке визначення студентом «критерію ставлення до проблеми дає змогу виокремити стратегії зміни бачення проблеми завдяки пошуку інформації або позитивній переоцінці проблеми, ухвалення рішення стосовно контролю за переживаннями або побудови плану діяльності» [50, с. 195].

Отже, формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій забезпечить ефективне проведення корекційних заходів з метою допомоги майбутнім педагогам у складних ситуаціях професійного становлення, а також забезпечить їх готовність до самостійної результативної поведінки подолання.

Наступна педагогічна умова підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи – *систематизація і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтеграції освітніх курсів та запровадження систем емпіричного навчання.*

Інтеграція як об'єднання чого-небудь у єдине ціле [254, с. 365] сьогодні є не лише принципом професійної освіти, але й механізмом оновлення її системи на основі міжпредметних зв'язків.

У процесі інтеграції освітніх курсів професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи відбувається розвиток інтересу студентів до майбутньої педагогічної діяльності, виокремлення особистісних цілей майбутніх педагогів на основі міжпредметності, а також удосконалення технологічних підходів викладання навчальних дисциплін. Як зазначають Ю. Шапран та І. Фурса, використання інтегративного підходу у системі професійної підготовки майбутніх учителів біології призвело до розробки різного виду завдань і вправ для студентів, які розв'язувалися ними під час проведення лабораторних і практичних занять із предметів природничо-наукового циклу, семінарських із педагогічних предметів» [277, с. 81].

Одним із шляхів систематизації і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення

здоров'язбережувального середовища, на основі інтеграції – є розроблення міждисциплінарного спецкурсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи». Доцільність створення інтегрованого курсу, що об'єднує в єдине систему формування знань, умінь та здатностей майбутнього вчителя, і відтворюється в кінцевому результаті підготовки (сформованій здоров'язбережувальній компетентності), доведено дослідженнями у галузі підготовки фахівців до здоров'язбережувальної діяльності (В. Долинський [63], Н. Завидівська [83], О. Осолодкова [187], Н. Урум [262], О. Філіпп'єва [264] та ін.).

Впровадження спецкурсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» може забезпечити узагальнення теоретичних знань студентів та практичного досвіду реалізації ключових завдань здоров'язбереження молодших школярів у початковій ланці освіти: визначення цілей здоров'язбереження учасників освітнього процесу; проектування змісту здоров'язбережувальної освіти; конструювання та реалізація форм, методів, технологій та засобів профілактичних заходів і здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі та ін.

Зміст запропонованого курсу варто конструювати на основі інтеграції змістових складових навчальних предметів: «Загальна та вікова психологія», «Основи педагогіки», «Дидактика», «Теорія і методика виховання», «Основи валеології», «Основи медичних знань та охорони здоров'я», «Методики навчання основ здоров'я» та ін.

Вважаємо, що науковим підґрунтям удосконалення системи впровадження міждисциплінарної професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи варто обрати емпіричне навчання. Теорія емпіричного навчання визначає навчання як процес, за допомогою якого знання створюються шляхом трансформації досвіду, тобто знання є результатом комбінації розуміння і трансформації досвіду [283].

В основу обґрунтування теорії емпіричного навчання (experiential learning; experience від. англ. – досвід, переживання, емпіричне переживання) покладено наукові ідеї Дж. Дьюї, Ж. Піаже, К. Роджерса, П. Фрейре, К. Юнга та ін. У зарубіжній психології

моделі стилів навчання репрезентували: П. Бернард [296], К. Ітін [303], Л. Джоуплін [303], Д. Колб [303], К. Мелландер [310], Дж. Пфайффер, Дж. Джонс [312] та ін. Обґрунтовані ними цикли навчання визнаються вченими, викладачами, тренерами як конструктивні моделі поводження дорослої особистості в освітньому процесі.

На основі підходу американського ученого М. Ноулза, який ґрунтується на ідеї психологічної зрілості та соціальних ролей, вважаємо за можливе говорити про майбутніх учителів початкової школи, зокрема студентів 3–4 курсів підготовки, як про осіб, що відносяться до категорії дорослих. Адже, як зазначає учений, використовуючи обидва критерії, – людина вважається дорослою, якщо вона виконує дорослі ролі та сприймає себе як дорослу людину, тобто вважає себе відповідальною за своє власне життя [306].

Як було з'ясовано під час констатувального етапу експерименту, студенти факультетів підготовки учителів початкової школи з 1 курсу розпочинають вивчення навчальних предметів, які формують елементи їх здоров'язбережувальної компетентності. Тому, перейшовши на 2-3 курс у них є сформований досвід здоров'язбережувальної діяльності та створення середовища взаємодії. Також, констатувальний етап експерименту підтвердив наявність у майбутніх учителів свідомого ставлення до майбутньої професійної діяльності та ведення здорового способу життя, що може свідчити про початок формування відповідальності за власне життя.

П. Бернард, аналізуючи сутність та особливості емпіричного навчання, виокремлює його основні характеристики:

1. Дія: студент – це не пасивний предмет, а активний учасник; залучений до фізичного руху, а не просто сидіння.

2. Рефлексія: навчання відбувається тільки після реакції на дію.

3. Феноменологічний атрибут: об'єкти або ситуації описуються без присвоєння значень або тлумачень; студент повинен сам визначити те, що відбувається; точка зору викладача не повинна автоматично нав'язуватися.

4. Суб'єктивний людський досвід: погляд на світ з точки зору студента, а не викладача.

5. Людський досвід в якості джерела навчання: емпіричне навчання – це спроба використати людський досвід у рамках навчального процесу [296].

У вітчизняній науковій літературі емпіричне (експерієнційне) навчання стало предметом наукового пошуку та основою подальших наукових розробок удосконалення освітнього процесу осіб різних вікових груп у дослідженнях: Ю. Дегтярьової [54], М. Дернової [59], С. Ковальової [110], О. Лютко [132], С. Михальченко [159], О. Пометун [205], О. Тарнопольського [257] та ін.

З метою деталізації сутності систем емпіричного навчання проаналізуємо його моделі (стилі, цикли), що представлені у зарубіжній літературі.

Найбільш відомими в теорії емпіричного навчання є стилі навчання, виокремлені Д. Колбою. Вони ґрунтуються на 4-етапному навчальному циклі, який має взаємозалежні стадії: конкретний досвід; мислительні спостереження (рефлексію); абстрактну концептуалізацію; активне експериментування [307].

Запропонована модель представлена як спосіб розуміння різних стилів навчання, а також пояснення циклу емпіричного навчання, що застосовується для всіх. Тобто, навчання може відбуватися за одним із чотирьох способів: 1) на основі досвіду; 2) за допомогою спостереження і рефлексії; 3) за допомогою абстрактної концептуалізації; 4) на основі активного експериментування та надання переваги одному з них або на основі їх оптимального поєднання. Отже, Д. Колб зображує процес емпіричного навчання як завершений цикл освітньої діяльності або спіраль, де студент проходить всі етапи – виконання практичного завдання, рефлексію, мислення й дію. Вибір стилю навчання залежить від індивідуальних особливостей студентів.

Дослідниця О. Лютко конкретизує можливості реалізації моделі навчання «через досвід» Д. Колба у вітчизняній педагогічній практиці: навчання розпочинається з актуалізації конкретного досвіду (професійного, життєвого) або його набуття за допомогою спеціально організованої взаємодії безпосередньо в ході освітньої діяльності (наприклад, застосувавши кейс-метод). Надзвичайно ефективним є негативний досвід, тобто, коли щось не вийшло. У цей момент розпочинається критичне осмислення, рефлексія

отриманого (чи наявного в них) досвіду, обговорення спостережень, пов'язаних із процесом його набуття [132, с. 82].

О. Пометун узагальнено рекомендації щодо організації стадій циклу такого навчання в системі загальноосвітньої школи [205]. На основі них визначено технологічні основи використання циклу навчання Д. Колба у підготовці майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Детально зміст та результат взаємодії представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Технологічний алгоритм використання циклу навчання Д. Колба у підготовці майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

Стадія емпіричного навчання	Зміст освітньої взаємодії	Результат
Конкретний досвід	Студенту пропонується для виконання завдання, яке передбачає здійснення певної дії, що є метою навчання (не залежно від того, чи достатні його навички для її виконання на даний момент)	Розуміння необхідності подальшого навчання (якщо виконання дії не вдалося, проте це лише стимулює подальшу активність) або висновок про те, що студент здатний до такої діяльності (у цьому випадку подальші кроки не потрібні)
Мислительні спостереження (рефлексія)	Аналіз плюсів та мінусів отриманого досвіду. Спільне узагальнення про те, що було зроблено вдало, а що можна було б зробити краще або по-іншому. Здійснення пошуку	Підготовленість до необхідності змін і навчання. Спрямованість подальшої взаємодії в межах поставлених завдань

	того нового, з чим варто попрацювати в межах навчальної теми (курсу)	
Абстрактна концептуалізація (теорія)	Отримання теоретичних знань про те, як діяти правильно і як використовувати отримані знання на практиці. Організація активної суб'єкт-суб'єктної освітньої взаємодії	Результати взаємодії на цьому етапі відображаються у вигляді висновків, зроблених студентами завдяки активній взаємодії. Отримано правильні алгоритми дій на майбутнє
Активне експериментування (практика)	Відпрацювання теорії, перетворення знань в навички й уміння. Виконання завдань та застосування знань на практиці. Коригування дій студентів викладачем	Повністю або частково відпрацьовані й закріплені необхідні навички, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища

На першій стадії відбувається актуалізація конкретного наявного у студентів особистого досвіду здоров'язбережувальної діяльності та створення середовища початкової школи й обмін ним між собою, або майбутні вчителі здобувають цей досвід за допомогою спеціально організованої взаємодії безпосередньо в процесі освітньої діяльності. На другій стадії – етапі рефлексивного спостереження – створюються умови для критичного осмислення і рефлексії студентами отриманого (чи наявного у них) досвіду, обговорення спостережень на основі рефлексивних запитань. Третя стадія циклу навчання передбачає можливість конструювання й здобуття студентами нових знань та умінь. Ефективність цього процесу залежить від активної позиції студентів, прагнення здобути теоретичні основи процесу, до якого йде професійна підготовка.

На заключному етапі циклу – активному експериментуванні, особливе значення має перехід абстрактної теорії у площину реальної практики. Це може бути реалізовано шляхом розв’язання студентами професійних завдань і задач, пов’язаних із застосуванням набутих нових знань з організації здоров’язбережувального середовища початкової школи, їх оцінкою, моделюванням нових ситуацій. Отриманий конкретний досвід стає початком нового циклу навчання.

Сучасні науковці та викладачі-практики вважають модель навчання Д. Колба перспективною формою навчання й визначають її переваги: по-перше, можливість залучити фахівця в процес осмислення (рефлексії) його власних цілей і цінностей; розвивати здатність інтерпретувати зміст відповідно до запитів свого професійного розвитку; актуалізувати можливості педагога; перейти від практико-трансляційної діяльності до практико-перетворювальної; по-друге, надати можливість тим, хто навчається, негайно покращувати результати своєї діяльності [307, с. 82].

С. Михальченко на основі експериментальних досліджень робить висновок, що для реалізації першого етапу циклу Д. Колба необхідно використовувати методи і прийоми навчання, які сприяють розвитку пізнавально-когнітивної сфери; для реалізації першого і четвертого етапів циклу використовувати методи і прийоми навчання, що сприяють розширенню і усвідомленню емоційно-чуттєвого досвіду; на четвертому етапі – вправи, модельовані та проєктовані ситуації повинні бути наближені до контексту соціальної або професійної діяльності; викладач повинен володіти необхідними методами, прийомами, технологіями навчання і теоретичним матеріалом за темою [159].

Отже, експериментальне навчання за моделлю Д. Колба підтверджує важливість досвіду діяльності майбутніх педагогів, тому їх підготовку необхідно будувати через проходження всього процесу шляхом структурування і впорядкування навчального циклу. Важливо систематично проходити кожен цикл, забезпечувати ефективні зв’язки на кожному етапі, необхідно не тільки створити умови для отримання нових знань та досвіду, а й викликати у студентів інтерес до їх аналізу, формулювати загальні висновки та планувати їх застосування й перевірку у своїй діяльності, здійснювати підбір дієвих форм та методів взаємодії, що

забезпечують активне експериментування з отриманою інформацією.

У контексті нашого дослідження поміж теорій емпіричного навчання заслуговують на увагу моделі Л. Джоуплін [305] та К. Мелландера [310], адже їх реалізація у процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи урізноманітнить цикл навчання та збереже його практико-орієнтовану спрямованість.

Л. Джоуплін пропонує 5-етапну модель навчання, у якій перший етап моделі – фокусування – визначає завдання, що мають бути виконані, й фокусує увагу студентів на цих завданнях. Другий – дія, де студенти повинні бути задіяні в діяльність на фізичному, психічному чи емоційному рівні. Третій і четвертий етапи – підтримка та зворотний зв'язок. Вони присутні протягом усього процесу навчання. П'ятий етап – опитування, де студенти і викладач упорядковують інформацію і враховують її у подальшій діяльності. Л. Джоуплін підкреслює, що окремий досвід не можна назвати емпіричним навчанням, бо саме рефлексія трансформує досвід в емпіричне навчання [305, с. 41].

К. Мелландер репрезентує цикл навчання у вигляді таких стадій: перша стадія – мотивація (психологічна готовність і чутливість); друга – інформація (факти й дані перетворюються в інформацію); третя стадія – обробка (інформація перетворюється у досвід і розуміння); четверта – висновки (момент «інсайту», коли досвід і розуміння перетворюються на уміння); п'ята – застосування (знання перетворюються на навички і підходи; остання – шоста стадія – зворотній зв'язок (подальші міркування і удосконалення) [310].

У моделі К. Мелландера усвідомлення може відбуватися без словесного вираження прихованих знань, які були отримані, але які мають лише обмежене застосування, якщо ними не можна поділитися. Автор моделі визначає як основні стадії – першу, другу, четверту і п'яту, та додаткові, які можуть бути, але вони не обов'язкові, – третя і шоста. Тому цикл навчання у моделі К. Мелландера може складатися з таких стадій: – знати (що?): що ви знаєте; що ви знали раніше про це?; – знати (як?): як ви це дізналися?; – знати (чому?): чому ви розумієте, що це важливо; чому це потрібно робити таким чином?; – цікавитися (чому?): чому ви цікавитесь; чому потрібно робити ті чи інші дії?

Моделі навчання Л. Джоуплін та К. Мелландера вирізняються етапом мотивування подальшої навчальної діяльності студентів через фокусування на аспектах проблеми або емоційній актуалізації. Аналогічно до циклу навчання Д. Колба, у цих моделях навчання, знання – це лише один із результатів навчання, а ключовою ціллю є формування навички розв'язання проблем у певній сфері діяльності, розвиток практичних умінь. Впродовж такого процесу навчання студент активно займається постановкою питань; досліджуючи, експериментуючи, вирішує проблеми; бере на себе відповідальність за дії; а результати освітньої діяльності є особистими.

Роль викладача у процесі емпіричного навчання полягає у: створенні ситуації прояву наявного досвіду майбутньої професійної діяльності; підтримці студентів; активізації до аналізу та синтезу ключових аспектів проблеми, яка обговорюється; стимулюванні студентів до формування власного практичного досвіду та самоконтролю за досягненням поставлених цілей.

Отже, емпіричне навчання має ряд суттєвих відмінностей від традиційної системи і, зокрема, професійної підготовки майбутніх педагогів. Серед його переваг у контексті підготовки майбутнього фахівця вирізняємо: спрямованість на формування власного практичного досвіду студентами, активність їх діяльності у процесі навчання, конкретизація цілей освіти, заміна контролю на самоконтроль у навчальній діяльності та ін.

Доцільність застосування систем емпіричного навчання у підготовці майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи підкріплюється практикою використання систем навчання «через досвід» у роботі тренерів [260] та педагогів-практиків, що займаються формуванням досвіду здоров'язбереження (П. Гусак, О. Закусило, Н. Зимівець, В. Петрович та ін.) [53; 93].

Важливим для обґрунтування педагогічних умов досліджуваного процесу є твердження Д. Бауда [296] щодо сутності та можливостей емпіричного навчання. Вчений робить припущення, що процес навчання на основі досвіду обов'язково є активним для його суб'єктів. Взаємодію і втручання у процес, в якому вони є учасниками, він називає освітнім середовищем, тобто соціальним, психологічним та матеріальним оточенням, у якому перебуває студент.

Тому наступною педагогічною умовою ефективної підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи визначено *конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів.*

Освітнє середовище вищого навчального закладу, як категорія дослідження теорії і методики професійної освіти, широко представлена у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях Н. Завгородньої [81], Е. Зеєра [88], І. Золотухіної [94], Л. Петухової [197], О. Макагон [135], Л. Солянкіної [244; 245], О. Шапран [276], Ю. Шапран [276], О. Ярошинської [290] та ін.

Більшість науковці розглядають його як сукупність умов, які впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів освіти і забезпечують ефективне функціонування форм, методів та засобів освітнього процесу з метою досягнення цілей його суб'єктів [290, с. 44].

Відповідно до визначених методологічних підходів моделювання процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи – системного, діяльнісного, середовищного та компетентнісного, освітнє середовище їх фахового становлення має бути системою взаємопов'язаних впливів і умов, що забезпечує підготовку компетентного педагога, здатного до створення середовища початкової школи на основі здоров'язбереження. Отже, ключовими характеристиками середовища ВНЗ визначено – професійно-практичну спрямованість та наявність його здоров'язбережувального ефекту.

Важливість професійної спрямованості освітньої взаємодії в умовах ВНЗ визначає Д. Пікулева, яка обґрунтовує професійно орієнтоване освітнє середовище як сукупність умов, що знаходяться в соціальному і просторово-предметному середовищі й підсилюють професійну спрямованість освіти, яка забезпечує становлення майбутнього педагога і можливості його професійного розвитку [198, с. 7].

Одним із дієвих шляхів підсилення професійної спрямованості освіти у науковій літературі [24; 145; 148; 191; 244; 175; 290] та педагогічній практиці визначено практико-орієнтованість взаємодії

суб'єктів освітнього середовища ВНЗ. О. Ярошинська зазначає, що дана взаємодія знаходиться в основі проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, адже цей процес є «практико-орієнтованою діяльністю, метою якої є розробка нових, не існуючих на практиці освітніх систем і видів педагогічної діяльності» [290, с. 74].

Грунтовне дослідження практико-орієнтованого освітнього середовища ВНЗ дозволило Л. Солянкіній стверджувати, що «якщо говорити про освітнє середовище ВНЗ, заломлюючись у площині практико-орієнтованих тенденцій реалізації компетентнісного підходу, якому притаманна акмеологічна сутність, то освітнє середовище, в першу чергу, повинно виступати в якості квазіпрофесійного простору і орієнтуватися на розвиток професійної компетентності майбутнього фахівця в умовах його навчання [245, с. 80].

Отже, основою організації практико-орієнтованого середовища педагогічного ВНЗ є цілісність системи підготовки вчителя до майбутньої педагогічної професії, її практико-діяльнісних характер, що впливає на зміст, форми та методи взаємодії суб'єктів середовища.

І. Пальшкова визначає шляхи реалізації практико-орієнтованого підходу в освітній діяльності ВНЗ. Науковець зазначає, що під час навчального процесу зміст і методи курсу мають бути спрямовані на формування у студентів мінімальних практичних навичок роботи з учнями, які дозволять йому реалізувати педагогічну діяльність на рівні гарантованої нижньої межі ефективності навчання; спрямовані на формування в майбутніх педагогів таких навичок роботи, які дозволяють за час, відведений на вивчення того чи іншого курсу, одержати визначений стандартом кінцевий результат навчання; а кінцевий результат навчання вчителя визначається кінцевим результатом навчання дітей, яких він навчає [190, с. 114].

Ми підтримує думку дослідників, що в умовах практико-орієнтованого освітнього середовища метою професійної освіти є компетентний фахівець, що володіє практико-орієнтованими компетентностями, що дозволяють йому вирішувати певне коло професійних завдань, досягати успіху і забезпечують кар'єрний ріст [245, с. 81]. У контексті нашого дослідження це формування здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя, яка

в кінцевому результаті передбачає сформовані практичні навички конструювання форм, методів та засобів організації здоров'язбережувальної взаємодії в початковій школі на засадах педагогічного дизайну.

В науковій літературі узагальнено основні напрями діяльності навчального закладу з метою реалізації практико-орієнтованого принципу створення середовища [244, с. 8]:

- систематичне застосування діагностичних методик для вивчення рівня сформованості професійної компетентності студента;

- здійснення постановки конкретних цілей особистісно-професійного розвитку студентів на основі науково обґрунтованої номенклатури цілей;

- розробка навчальних завдань з урахуванням аналізу навчального матеріалу й виявлення суперечливих фактів у реальній професійній діяльності;

- створення і розв'язання виробничих ситуацій відповідно до логіки професійної діяльності та ін.

У контексті забезпечення зв'язку теорії з практичною майбутньою професійною діяльністю має місце особлива форма освітньо-професійної взаємодії – педагогічна практика. Основні види практик у підготовці майбутніх учителів початкової школи варіюють від навчальної (польової), навчальної (психолого-педагогічної) та педагогічної практик. Погоджуємося з А. Москалевою, що усі види практик спрямовані не тільки на формування у студентів системи певних знань і вмінь, але й професійної орієнтації, розвитку особистісних якостей, усвідомлення ними загальної цінності виконуваної діяльності, становлення моделі професійної поведінки [162, с. 99].

Як зазначають педагоги: «Практико-орієнтоване навчання передбачає наявність у вищому навчальному закладі (при ВНЗ / за участю ВНЗ в організаціях) особливих форм (місць, майданчиків) професійної зайнятості студентів з метою виконання ними реальних завдань практичної діяльності за профілем навчання та за підтримки професіоналів цієї діяльності» [24, с. 60]. У межах досліджуваної теми такими базами практики є загальноосвітні навчальні заклади та позашкільні установи спортивного спрямування.

Вважаємо, що створення середовища ВНЗ на основі практико-орієнтованої стратегії також передбачає:

- формування усвідомленого ставлення до значущості майбутньої професійної діяльності через педагогічне спостереження та включення у практику педагогічного процесу початкової школи;

- розроблення варіативних навчальних і практичних завдань з метою індивідуалізації професійного розвитку майбутніх учителів початкової школи;

- впровадження практико-орієнтованих форм взаємодії суб'єктів освітнього середовища ВНЗ (практико-орієнтовані практичні заняття; тренінги; заняття на основі емпіричних моделей навчання та ін.);

- удосконалення методів організації взаємодії на засадах інтеракції;

- модернізацію способів та форм оцінювання результатів освітньої діяльності студентів на основі реалізації практичних цілей підготовки;

- ширше використання можливостей педагогічної практики у забезпеченні дуальності освітньої та професійної діяльності;

- спонування студентів до усвідомлення своїх дій на основі рефлексії та самовдосконалення своїх професійних навичок у процесі освітньої, виховної та фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Важливою характеристикою конструйованого середовища ВНЗ в умовах моделювання підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи є його здоров'язбережувальний аспект.

Здоров'язбережувальне середовище початкової школи було предметом нашого дослідження і ґрунтовний аналіз його сутності, структури та напрямів створення представлено у п. 1.1. Проте, у контексті обґрунтування педагогічних умов досліджуваного процесу, на основі аналізу наукової літератури узагальнено дефініції поняття «здоров'язбережувальне середовище вищого навчального закладу» та інтерпретацій його назв:

- гнучка, мінлива сукупність предметно-просторових і соціальних умов, спрямованих на актуалізацію суб'єктності студента відносно збереження і розвитку свого здоров'я (В. Рожнов) [220, с. 11];

– цілеспрямована система діяльності, що не зашкоджує здоров'ю майбутніх учителів; надає можливість набуття особистістю досвіду культуровідповідної поведінки; забезпечує умови для фізичного, психологічного, соціального і духовного комфорту, що сприяє збереженню і зміцненню здоров'я суб'єктів педагогічного процесу, їхній продуктивній навчально-пізнавальній та практичній діяльності» (Б. Долинський) [63, с. 249];

– багаторівнева система впливів і умов формування особистості студента, можливостей для його саморозвитку, що знаходиться в просторовому і предметному оточенні, а також взаємодія суб'єктів освітнього процесу між собою і з цим середовищем, що забезпечує збереження, зміцнення здоров'я та профілактику девіантної поведінки студентів» (Г. Мисіна) [166, с. 69];

– система впливів функціонально пов'язаних і впорядкованих елементів (компонентів) діяльності її суб'єктів, що взаємодіють між собою, для досягнення певних результатів оздоровлення особистості та формування здорового способу життя (Р. Безрукавий) [10, с. 15] та ін.

Отже, науковці, викладачі-практики вважають, що базовою характеристикою здоров'язбережувального середовища ВНЗ є зміцнення здоров'я суб'єктів освітнього процесу, формування досвіду здоров'язбереження на основі цілеспрямованої діяльності, яку в цілісності визначають як здоров'язбережувальне навчання.

Проте, варто згадати застереження Н. Завидівської, яка наголошує, що у процесі здоров'язбережувального навчання необхідно забезпечити не лише формування основних психофізичних якостей, а й певних прикладних (із розумінням впливів трудової діяльності на морфо-функціональні зміни, що відбуваються в організмі студентів) теоретико-методичних знань, умінь і навичок, які допоможуть їм швидко адаптуватися до особливостей професійної діяльності, впливів зовнішнього середовища [83, с. 38].

У підрозділі 1.2 нами наголошено на важливості організації навчально-виховного процесу у ВНЗ на основі політики здоров'язбереження та презентовано ідеї зарубіжних та вітчизняних науковців щодо організації такої діяльності. Тому акцентуємо увагу на визначених шляхах створення здоров'язбережувального середовища підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Ю. Бойко, визначаючи здоров'язберігальне середовище вищого навчального закладу як систему функціонально пов'язаних елементів педагогічної діяльності, що не шкодять здоров'ю, вважає, що воно передбачає: застосування активних форм і методів навчання, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я учасників педагогічного процесу; наявність комфортної психологічної атмосфери під час навчальних занять; обізнаність педагогів і студентів зі способами збереження здоров'я та дотримання ними здоров'язберігальної поведінки; вироблення в майбутніх фахівців ціннісного ставлення до свого здоров'я та здоров'я вихованців [17, с. 127].

У науковій літературі узагальнено, що створення здоров'язбережувального середовища ВНЗ передбачає постановку і вирішення таких основних завдань [227, с. 124–125]: створення здоров'язбережувальної інфраструктури в системі вищої освіти, що забезпечує нормативні санітарно-гігієнічні умови проживання, харчування, виховання і навчання студентів; упровадження здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховний процес. Раціональна організація навчально-виховного процесу. Гігієнічний контроль інноваційних методів і засобів навчання та виховання; забезпечення умов для активного відпочинку студентів і викладачів, занять фізичною культурою і спортом; забезпечення системи комплексного профілактичного медичного обслуговування викладачів і студентів. Здійснення медико-фізіологічного, соціологічного і психолого-педагогічного контролю за станом здоров'я суб'єктів освітнього процесу.

Основними критеріальними показниками сучасної аудиторної роботи у ВНЗ з позицій здоров'язбереження Н. Карапузова визначає такі [104, с. 41]:

- санітарно-гігієнічні (раціональне штучне чи природне освітлення, відповідна температура й вологість повітря);
- організаційно-навчальні (режим праці й відпочинку; монотонність навчального процесу; темп і гучність мови лектора, його ораторська майстерність; профілактика втоми; урахування педагогіко-ергономічних вимог при застосуванні засобів навчання; застосування принципу візуалізації – інтерактивна дошка, маркери тощо);

– психофізіологічні (фізичне, інтелектуальне й нервово-емоційне навантаження; напруженість зору; урахування психофізіологічних і психологічних особливостей студентів);

– навчально-методичні (застосування професійно-орієнтованих технологій навчання; розвиток професійних компетенцій студентів; формування стійкої мотивації на здоров'я і ведення здорового способу життя).

Дієвим шляхом створення здоров'язбережувального середовища ВНЗ науковці (Р. Безрукавий [11], С. Бобровник [13], Ю. Бойко [17], М. Божик [16], Б. Долинський [63], О. Дубогай [68], П. Джуринський [61], В. Єфімова [76], Н. Завидівська [82], Г. Мисіна [166], Г. Остапенко [188], А. Петров [196] та ін.) визначають впровадження здоров'язбережувальних технологій у практику освітнього процесу підготовки майбутніх фахівців.

Так, на думку А. Петрова, здоров'язбережувальні технології, повинні активно впроваджуватися у навчально-виховний процес ВНЗ. Тут вони виконують подвійне призначення: 1) є засобом збереження здоров'я студентів; 2) є взірцем втілення здоров'язбережувальних технологій у практику. Студент, перебуваючи у здоров'язбережувальному середовищі ВНЗ, стає безпосереднім учасником цього процесу та навчається застосовувати здоров'язбережувальні технології на практиці [196, с. 248–249]. Погоджуємося з думкою дослідника, що якщо здоров'язбережувальні технології поєднати з самостійною роботою студентів, то участь студентів у здоров'язбережувальному процесі стає систематичною і контрольованою.

У науковій літературі репрезентовано значну кількість обґрунтувань сутності поняття «здоров'язбережувальні технології» та їх класифікації. Представимо найбільш ґрунтовні, на нашу думку, визначення аналізованого поняття:

– якісна характеристика будь-якої освітньої технології, її «сертифікат безпеки для здоров'я» і як сукупність тих принципів, прийомів, методів педагогічної роботи, які, доповнюючи традиційні технології навчання і виховання, наділяють їх ознакою здоров'язбереження (А. Міт'яєва) [157, с. 100];

– технології, які забезпечують цілеспрямовану діяльність усіх суб'єктів педагогічного процесу в освітній установі з метою розв'язання завдань здоров'язбереження в системі освіти (В. Єфімова) [75, с. 133];

– функціональна система організаційних засобів управління навчально-пізнавальною і практичною діяльністю студентів, яка науково й інструментально забезпечує збереження і зміцнення їх здоров'я (С. Бобровник) [13, с. 110] та ін.

Вважаємо, що здоров'язбережувальні технології в системі професійної підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи – це комплекс взаємопов'язаних способів взаємодії суб'єктів середовища ВНЗ, який цілеспрямовано створений з метою удосконалення процесу формування здоров'язбережувального досвіду студентів та їх здатності до конструювання здоров'язбережувальної взаємодії в початковій школі на засадах педагогічного дизайну.

О. Гараєва узагальнює типи здоров'язбережувальних технологій, які використовуються у професійній педагогічній освіті:

– здоров'язбережувальні (профілактичні щеплення, забезпечення рухової активності, вітамінізація, організація здорового харчування);

– оздоровчі (фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, арт-терапія);

– технології навчання здоров'ю (включення відповідних тем у предмети загальноосвітнього циклу);

– виховання культури здоров'я (факультативні заняття з розвитку особистості студентів, різні виховні заходи, фестивалі, конкурси та ін.) [42, с. 24]. Авторка вважає, що виокремлені технології можуть бути представлені в ієрархічному порядку за критерієм суб'єктної позиції студента в освітньому процесі: позасуб'єктні (технології раціональної організації освітнього процесу, технології формування здоров'язбережувального освітнього середовища, організації здорового харчування (включаючи дієтичне) тощо); технології, що передбачають пасивну позицію студента (фітотерапія, масаж, офтальмо-тренажери тощо); суб'єктні, адже передбачають активну суб'єктну позицію студента (різні види гімнастики, технології навчання здоров'ю, виховання культури здоров'я).

Водночас зауважимо, що створення здоров'язбережувального середовища ВНЗ не унеможливило використання інформаційно-комунікаційних технологій організації освітньої діяльності, які

вважаємо невід'ємною складовою конструювання сучасного середовища взаємодії суб'єктів професійної підготовки.

Так, І. Мухаметзянов, досліджуючи медичні та психологічні умови формування і функціонування інформаційно-комунікаційного освітнього середовища, вважає, що у рамках системи освіти одним із шляхів вирішення цієї проблеми є широке впровадження в практику різних освітніх установ здоров'язбережувальних технологій. Дослідник доводить, що компоненти цих технологій передбачають ряд заходів по розширенню спектру профілактичних і оздоровчих заходів; розроблення та впровадження системи контролю за здоров'ям і розвитком тих, хто навчається; розвиток системи їх медико-соціальної реабілітації в соціальних установах; інформаційного забезпечення роботи по збереженню й зміцненню здоров'я студентів; формуванню у них стійких стереотипів поведінки, безпечного для здоров'я і життя [165, с. 94]. Отже, в умовах постійного використання інформаційних технологій у практиці підготовки майбутніх учителів початкової школи, варто планувати додаткову систему заходів, спрямованих на реалізацію педагогіко-ергономічних умов безпечного використання сучасної навчальної техніки та інноваційних систем зв'язку.

Сьогодні в практиці професійної підготовки фахівців репрезентовано нетрадиційні здоров'язбережувальні технології, які, на нашу думку, варто впроваджувати з метою створення здоров'язбережувального середовища ВНЗ: естетотерапію (В. Муромець) [164]; технології «виховання через мистецтво» (Н. Карапузова) [104]; біоенергетичну здоров'язбережувальну технологію (Т. Шаповалова) [275], просвітницький тренінг (Н. Зимівець) [90] та ін. Ґрунтовно інформація про сутність здоров'язбережувальних технологій у системі освіти узагальнена у нашому практикумі «Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» [177].

В умовах конструювання середовища ВНЗ на засадах здоров'язбереження особливої уваги заслуговує організаційно-виховна та культурно-освітня робота в закладі, адже, як зазначає Н. Карапузова, вона повинна сприяти формуванню саногенного мислення майбутніх учителів початкових класів, що сприяє подоланню негативних емоцій та їх психічному оздоровленню. Реалізуючи з цією метою концепцію активного естетичного

виховання і духовного збагачення студентів, професорсько-викладацький склад спрямовує свою діяльність на створення особливого світу мистецтв на факультеті [104, с. 43].

При проектуванні середовища важливо враховувати, що фізичне виховання студентів – це нерозривна складова частина вищої гуманітарної освіти, результат комплексної педагогічної дії на особистість майбутнього вчителя у процесі формування його професійної компетентності [263, с. 84–85].

Фахівці у галузі фізичного виховання зазначають, що у сучасній системі фізкультурно-оздоровчої освіти реалізовується концепція, яку можна назвати підтримувальною освітою. Вона передбачає таке співвідношення видів знань, умінь і навичок, що основний навчальний час у системі фізичного виховання йде на вдосконалення вже накопичених фізичних якостей і, традиційно, – поліпшення фізичного розвитку [82, с. 37].

Система фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів у ВНЗ включає навчальні, позанавчальні та позааудиторні форми. Серед позанавчальних варто виокремити: самостійні (ранкова гігієнічна гімнастика; загартовування; прогулянки, тренування, написання рефератів із теоретичних питань тощо); у режимі навчального дня (фізкультхвилинка, фізкультпауза тощо); у вільний час; позааудиторні: спортивні секції, спортивні свята, дні здоров'я, спортивні змагання, семінари для активу тощо. Їх оптимальне поєднання з формами освітньо-професійної діяльності забезпечує індивідуалізацію та диференціацію професійного становлення та поглиблення здоров'язбережувального досвіду майбутніх педагогів.

Отже, на основі аналізу наукової літератури з реалізації ключових характеристик створюваного середовища ВНЗ – практичної орієнтованості та здоров'язбереження, узагальнимо сутність процесу його конструювання і напрями цієї діяльності.

Під конструюванням практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ розуміємо цілеспрямовану діяльність суб'єктів середовища (викладачів, кураторів, тренерів, адміністрації, студентів та ін.), що забезпечує оптимізацію процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища на основі поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної й фізкультурно-оздоровчої діяльності

студентів з метою поглиблення практичної та здоров'язбережувальної спрямованості їх підготовки.

Основними напрямками створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ визначено:

– *освітній* (використання практико-орієнтованих форм взаємодії та здоров'язбережувальних технологій в освітньому процесі; інтегрування знань та вмінь студентів із середовиществорювальної та здоров'язбережувальної діяльності на основі впровадження інновацій);

– *профілактично-виховний* (удосконалення системи аудиторної та позааудиторної роботи на основі інноваційних гурткових форм виховної роботи (відеолекторій) та організації групових занять (спортивних секцій);

– *діагностично-корекційний* (діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів, корекція психоемоційного та фізичного стану суб'єктів середовища);

– *ергономічно-інфраструктурний* (реалізація системи санітарно-гігієнічних умов освітньої та здоров'язбережувальної діяльності).

Реалізація освітнього напрямку створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ забезпечить формування у студентів ціннісного ставлення до свого здоров'я, здорового способу життя, майбутньої професійної діяльності та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки», підвищить рівень знань та практичних умінь майбутніх учителів з питань створення здоров'язбережувальної взаємодії в початковій школі на засадах педагогічного дизайну.

Реалізація профілактично-виховного напрямку створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ забезпечить формування власної мотивації у студентів до ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у молодших школярів й інших суб'єктів освітньої взаємодії, створить умови для профілактики порушень ведення ними здорового способу життя, залучить їх до позааудиторної фізкультурної діяльності та практико-орієнтованої роботи, уможливить розвиток особистісних та професійно значущих якостей майбутнього вчителя.

Реалізація завдань діагностично-корекційного напрямку створить умови для корекції ціннісних та когнітивних установок майбутніх учителів на здоров'язбереження у процесі створення середовища початкової школи, забезпечить поглиблення здоров'язбережувального досвіду, уможливить діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу, сформує уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність.

Ергономічно-інфраструктурний напрям створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ забезпечить реалізацію системи санітарно-гігієнічних умов освітньої діяльності студентів, удосконалення матеріально-технічної бази закладу, що використовується з метою практичної підготовки та поглиблення здоров'язбережувального досвіду.

Впровадження цих напрямів буде покладено в основу реалізації третьої педагогічної умови модельованого процесу – підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

На основі теоретичного обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи необхідно розробити програму експериментальної роботи. Зміст та процедуру її реалізації буде представлено у наступному розділі.

Висновки до другого розділу

У дослідженні результатом підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища визначено здоров'язбережувальну компетентність майбутнього фахівця, яку ми обґрунтовуємо як компонентне утворення в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи, яке об'єднує в єдине мотиви професійної і здоров'язбережувальної діяльності, систему знань, умінь та навичок організації взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах здоров'язбереження, оптимальне поєднання яких на основі особистісних якостей, досвіду майбутнього вчителя та прагнення до професійного саморозвитку забезпечує готовність

і здатність майбутнього педагога створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.

У структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи виокремлено: мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти. Виявлено критерії (спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний), показники й охарактеризовано рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів визначеного напрямку (високий (професійно-творчий), достатній (продуктивний), середній (частково-пошуковий), низький (репродуктивний)).

У роботі теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Теоретико-методологічний блок моделі досліджуваного процесу відображає мету діяльності й завдання, що її конкретизують, методологічні підходи та принципи успішної реалізації модельованого процесу. Змістово-процесуальний блок моделі визначає її етапи реалізації, змістовий ресурс, форми та методи взаємодії. Діагностувально-результативний – репрезентує структуру здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів, критерії її діагностування, рівні сформованості, а також окреслений результат.

На основі аналізу психолого-педагогічних джерел, власних суджень, використання математично-статистичного аналізу визначено та охарактеризовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій; систематизація і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

3.1. Програма експериментальної роботи. Вивчення стану реалізації досліджуваної проблеми у практиці діяльності вищої педагогічної школи

Потреба експериментальної перевірки обґрунтованої моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації зумовили проведення експериментальної роботи. Вона проводилася впродовж 2011–2016 років і передбачала такі етапи науково-педагогічного експерименту: теоретико-пошуковий, аналітико-моделювальний, експериментально-узагальнювальний. Зміст програми експерименту та його представлення на сторінках роботи узагальнено у табл. М.1. додатку М. З метою реалізації програми експериментальної роботи було використано групи методів наукового пошуку: теоретичні, емпіричні, математичні.

Проведення констатувального етапу експериментальної роботи обумовлене необхідністю виявлення закономірностей процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, визначення рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності вчителів і майбутніх педагогів та розв'язання ряду інших завдань, що забезпечують отримання цілісної характеристики досліджуваного процесу у практиці діяльності вищої педагогічної школи.

Мета констатувального етапу експерименту полягала в оцінюванні ефективності традиційної організації процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, виявленні потенціалу аудиторної та позааудиторної роботи у ВНЗ з метою реалізації завдань досліджуваного процесу, визначенні рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності вчителів

початкової школи, студентів-випускників та вихідного показника у майбутніх педагогів.

Згідно мети цього етапу експериментальної роботи визначено дослідницькі завдання:

- визначити інструментарій експериментального дослідження рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності вчителів початкової школи, студентів-випускників та студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта;

- здійснити діагностування рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності вчителів початкової школи, студентів-випускників та вихідного рівня сформованості досліджуваної компетентності у студентів;

- провести аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики, професійної програми, навчальних планів та навчально-методичного забезпечення підготовки студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта з метою виявлення потенціалу навчальних дисциплін у формуванні здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів;

- вивчити можливості позааудиторної фізкультурно-оздоровчої діяльності ВНЗ та виявити її вплив на формування досліджуваної характеристики майбутнього фахівця;

- оцінити ефективність традиційної організації процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи у практиці діяльності ВНЗ;

- проаналізувати дані діагностувальної частини констатувального етапу експерименту методами математичної статистики з метою визначення переваг та недоліків традиційної системи підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Для реалізації мети експериментальної роботи нами було виконано ряд процедур, що уможливають подальше дослідження:

- на основі результатів теоретичного обґрунтування сутності, структури, критеріального апарату дослідження здоров'язбережувальної компетентності та аналізу науково-дослідницьких розробок авторів [45; 63; 103; 121; 182; 192; 297] узагальнено методичний інструментарій дослідження здоров'язбережувальної компетентності (табл. 3.1);

– для обробки результатів оцінювання рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності учасників констатувального зрізу створено комісію в складі 18 експертів, що визначалася за формулою (2.1) запропонованою В. Черепановим [273]. Процедуру відбору експертів представлено у п. 2.3;

– здійснено вибірки учасників констатувального етапу експерименту – вчителів початкової школи, студентів-випускників та дві вибірки студентів факультетів підготовки майбутніх учителів початкової школи експериментальних ВНЗ для діагностувального зрізу;

– визначено статистичну гіпотезу з метою її перевірки, обрано інструментарій статистичних методів для розрахунків (методика t-критерію Стьюдента);

– проведено діагностування вчителів початкової школи, студентів-випускників і студентів контрольних та експериментальних груп з метою визначення рівня сформованості їх здоров'язбережувальної компетентності.

На цьому етапі взяли участь у констатувальному зрізі 46 вчителів початкової школи. До їх групи ввійшли особи, для яких були характерні стійке позитивне ставлення до педагогічної професії, авторитет серед учнів, колег й батьків, позитивна оцінка результатів роботи з боку керівництва та колег. До складу іншої групи увійшли 164 студенти-випускники факультетів підготовки вчителів початкової школи експериментальних ВНЗ, які закінчували проходження педагогічної практики.

У діагностувальному зрізі констатувального етапу експерименту також взяли участь 321 студент II курсу факультетів підготовки майбутніх учителів початкової школи експериментальних ВНЗ (контрольні групи – 159 студентів, експериментальні групи – 162 студенти напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта) та 24 викладачі. Зауважимо, що основними спеціалізаціями, за якими була передбачена підготовка майбутніх учителів початкової школи, у аналізований період були: «іноземна мова (англійська)», «інформатика», «практична психологія». Тоді як спеціалізація «фізична культура», яка ще донедавна діяла у експериментальних ВНЗ, не представлена студентськими групами.

Представимо процедуру здійснення двох вибірок студентів 2 курсу, які навчаються за напрямом підготовки 6.010102 Початкова освіта, Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (4 академічні групи із загальною кількістю студентів 83 особи), Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (4 академічні групи з загальною кількістю студентів 81 особа), Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (4 академічні групи з загальною кількістю студентів 77 осіб) та ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (4 академічні групи з загальною кількістю студентів 80 осіб).

Обсяг першої незалежної вибірки X_1 , з якої сформовано експериментальну групу, склав $n_1 = 162$ особи (8 академічних груп), обсяг другої незалежної вибірки X_2 , з якої сформовано контрольну групу, склав $n_2 = 159$ осіб (8 академічних груп). Відповідно, генеральна сукупність G_X – це всі студенти України денної форми навчання, які навчаються за напрямом підготовки 6.010102 Початкова освіта та мають деякий рівень здоров'язбережувальної компетентності.

Для статистичної оцінки однорідності двох незалежних вибірок (у нашому випадку – контрольних та експериментальних груп), сформованих з метою проведення педагогічного експерименту щодо визначення рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, поставлено статистичну гіпотезу. Вона потребує визначення: чи істотна різниця між середніми значеннями двох вибірок, відповідно \bar{x}_1 та \bar{x}_2 при реалізації констатувального та формувального етапів експериментів, тобто чи випадкова ця різниця (на діагностувальному етапі констатувального експерименту), чи зумовлена вона експериментальним навчанням (наприкінці формувального етапу експерименту).

Нульова гіпотеза формулювалася на припущенні, що відхилення середніх випадкових $H_0: \bar{x}_1 = \bar{x}_2$ (для початкового етапу констатувального експерименту). Альтернативна гіпотеза передбачає, що запропоновані та апробовані педагогічні умови підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища підвищують рівень

здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи: $H_a: \bar{x}_1 > \bar{x}_2$. За такого формулювання H_a виконується одностороння (правостороння) перевірка.

Статистичною характеристикою гіпотези $H_0: \bar{x}_1 = \bar{x}_2$ є нормоване відхилення середніх:

$$t = \frac{(\bar{x}_1 - \bar{x}_2)}{\sqrt{s^2 \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}}, \quad (3.1)$$

де

$$s^2 = \frac{n_1 \sigma_1^2 + n_2 \sigma_2^2}{n_1 + n_2 - 2}, \quad (3.2)$$

де n_1, n_2 – відповідно обсяги двох незалежних вибірок;

\bar{x}_1 та \bar{x}_2 – відповідно середні значення досліджуваної кількісної ознаки двох незалежних вибірок;

σ_1^2, σ_2^2 – відповідно дисперсії вибірок X_1 та X_2 [248, с. 97–98].

Таке нормоване відхилення середніх підпорядковане розподілу Стьюдента з числом ступенів свободи $k = n_1 + n_2 - 2$.

Для перевірки статистичної гіпотези розраховано за запропонованою методикою спостережуване значення t-критерію Стьюдента $t_{\text{спост}}$ і критичне значення $t_{\text{кр}}$ з рівнем істотності $\alpha = 0,05$ та числом ступенів свободи $k = n_1 + n_2 - 2$. При цьому враховано, що на початку констатувального етапу експерименту слід сформулювати двосторонню критичну область з рівнем істотності $\alpha = 0,05/2 = 0,025$, оскільки відхилення середніх випадкових значень двох незалежних вибірок можуть бути як лівосторонніми, так і правосторонніми, а наприкінці формувального етапу експерименту – лише правосторонню [248, с. 97].

У нашому випадку, для контрольної групи обсягом 159 студентів та експериментальної групи – 162 студенти напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта:

– для двосторонньої перевірки статистичної гіпотези критичне значення t-критерію Стьюдента $t_{0,975}(321) = 0,3303$, яке обчислено з використанням статистичної функції MS Excel СТЬЮДРАСП, шляхом введення у комірку наступної комбінації: «=СТЬЮДРАСП(0,975; 321; 2)»;

– для правосторонньої перевірки статистичної гіпотези критичне значення t-критерію Стюдента $t_{0,95}(321) = 0,17142$, яке обчислено з використанням статистичної функції MS Excel СТЬЮДРАСП, шляхом введення у комірку наступної комбінації: «=СТЬЮДРАСП(0,95; 321; 1)».

Якщо $t_{\text{спост}} < t_{\text{кр}}$, то нульова гіпотеза H_0 про випадковість між відхиленнями середніх значень двох незалежних вибірок приймається, а якщо $t_{\text{спост}} > t_{\text{кр}}$, нульова гіпотеза відхиляється і приймається альтернативна гіпотеза H_a про нерівнозначність двох незалежних вибірок, тобто результати оцінки рівня здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи для контрольних та експериментальних груп відрізняються суттєво, що спричинено дієвішою підготовкою студентів експериментальних груп, порівняно зі студентами контрольних груп в результаті реалізації визначених педагогічних умов.

З метою узагальнення результатів експерименту було передбачено здійснення якісного та кількісного аналізу показників сформованості здоров'язбережувальної компетентності вчителів, студентів-випускників та майбутніх учителів початкової школи.

Для кількісного аналізу було підготовлено п'ятибальну шкалу, за якою визначалися показники: 1 бал – показник виражений надзвичайно слабо; 2 бали – показник виражений слабо; 3 бали – показник виражений середньо; 4 бали – показник виражений достатньо; 5 балів – показник виражений сильно. Таким чином, мінімальна оцінка рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи може скласти 1 бал (x_{\min}), а максимальна – 5 балів (x_{\max}). Для формування інтервалів оцінки рівнів сформованості компетентності застосуємо принцип рівності, згідно якого межі кожного інтервалу є однаковими, а його ширина h залежить від діапазону варіації ознаки x (від найменшого до найбільшого значення) та обґрунтованого числа груп (інтервалів) m (у нашому випадку – 4 рівні) [248, с. 37]:

$$h = \frac{x_{\max} - x_{\min}}{m} \quad (3.3)$$

Використавши нескладні розрахунки, отримуємо $h = 1$.

Отже, згідно проведених розрахунків, низький рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи об'єднуватиме в собі всі бальні оцінки в діапазоні $r_{низ} \in [1;2)$; середній рівень – $r_{серед} \in [2;3)$; достатній рівень – $r_{дост} \in [3;4)$; високий рівень – $r_{вис} \in [4;5]$.

У дослідженні передбачено проведення *формульованого етапу експерименту*, мета якого полягала у експериментальній перевірці моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації. Відповідно до мети було визначено дослідницькі завдання формульованого етапу експерименту:

- провести корекцію експериментальних матеріалів для проведення дослідницької роботи (з урахуванням висновків констатувального етапу експерименту), зокрема шляхом удосконалення змісту, форм та методів організації підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи;

- здійснити підбір викладачів, що надаватимуть допомогу в організації експериментального навчання;

- з позиції системного, діяльнісного, компетентнісного, середовищного підходів та виокремлених принципів наукового пізнання, загальнодидактичних і специфічних принципів підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи розробити процедуру експериментальної роботи;

- впровадити систему заходів, що забезпечує експериментальну перевірку моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації;

- визначити рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи після експериментальної роботи та дати якісну характеристику змінам;

- систематизувати та інтерпретувати дані формульованого етапу експерименту методами математичної статистики тощо.

Провідним методом наукового пошуку на цьому етапі експериментальної роботи був педагогічний експеримент, який передбачав на прикінцевому зрізі використання емпіричних та статистичних методів, що забезпечило систематизацію та

інтерпретацію результатів формувального етапу експерименту, сприяло формулюванню загальних висновків процесу дослідження.

Представимо результати констатувального етапу експерименту відповідно до поставлених дослідницьких завдань.

На основі аналізу освітньо-кваліфікаційної характеристики, професійної програми, навчальних планів та навчально-методичного забезпечення підготовки студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта було виокремлено комплекс дисциплін, які, на нашу думку, мають суттєвий потенціал у підготовці майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Водночас, вважаємо, що усі освітні дисципліни підготовки забезпечують її результат та цілісність.

Критеріями визначення можливостей були: змістова та технологічна здатність сформувати у майбутніх учителів початкової школи систему мотиваційних настанов до здоров'язбережувальної діяльності, проектування середовища та розвитку їх якості; наявність елементів системи професійно важливих знань про сутність та зміст організації здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»; наявність програмного ресурсу для формування навичок, що забезпечують здоров'язбережувальний ефект у середовищі початкової школи.

Отже, до дисциплін з потенціалом підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи віднесено:

1.1. Цикл гуманітарної та соціально-економічної підготовки:

– Фізична культура (позакредитна дисципліна).

1.2. Цикл дисциплін математичної, природничо-наукової підготовки:

– Основи валеології;

– Основи медичних знань та охорони здоров'я.

1.3. Цикл професійної та практичної підготовки:

– Дидактика;

– Теорія і методика виховання;

– Методика навчання основам здоров'я;

– Фізична культура з методикою навчання;

– Педагогічна практика.

Проаналізуємо змістовий ресурс їх можливостей у формуванні компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи як результат процесу, стан якого експериментально досліджується.

Навчальна дисципліна «*Фізична культура*» має чітку спрямованість на формування таких показників мотиваційного та особистісного компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи: наявність власної мотивації до ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії; сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (вольових якостей та ін.); орієнтації на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду.

Це забезпечується реалізацією мети дисципліни, яка полягає у залученні студентів до фізкультурно-спортивної та оздоровчої роботи університету з метою гармонійного розвитку та зміцнення фізичного і духовного здоров'я; підготовки до майбутньої професії. Важливим є те, що програмою передбачено розвиток у студентів потреби у зміцненні здоров'я, фізичному вдосконаленні різнобічними засобами і формами фізичного виховання; формування культури здорового способу життя, навичок самостійних занять фізичними вправами протягом усього свідомого життя; оволодіння основами сімейного фізичного виховання.

Заняття, що об'єднанні у змістові модулі: легка атлетика, загальна фізична підготовка, гімнастика, спортивні ігри (волейбол, баскетбол), спрямовані на оволодіння студентами здоров'язбережувальними вміннями, навичками та прийомами: показу окремих елементів вправ із акробатики, легкоатлетичних вправ та ігрових видів спорту; навичками застосування знань з техніки, тактик гри у баскетбол, волейбол та правила змагань; навичками проведення загальнорозвивальних вправ (на місці, у русі, з предметами, без предметів), стройових вправ, перешикування тощо.

Отже, вважаємо, що навчальна дисципліна «*Фізична культура*» є базовою для розвитку власного досвіду здоров'язбереження студентів, який у майбутній професійній діяльності трансформується у приклад для наслідування

молодшими школярами та стає дієвим прийомом створення здоров'язбережувального середовища.

Основною метою вивчення загальноосвітнього курсу «*Основи валеології*» визначено формування валеологічної культури вчителя як передумови його адаптації до нової педагогічної парадигми. Згідно робочої програми дисципліни курс вирішує такі задачі: діагностично-дослідницькі – забезпечує накопичення мінімуму наукових знань, необхідних для формування студентом власного валеологічно обґрунтованого освітнього напрямку та індивідуальної програми здорового способу життя; компенсаторні – ліквідує прогалини в базовій освіті випускників загальноосвітніх шкіл щодо проблем збереження і зміцнення власного здоров'я; прогностичні – попереджує негативні прояви поведінки студентів з урахуванням їх вікових особливостей (зокрема, вживання наркотичних речовин, нерозбірливі статеві стосунки, тощо).

З'ясовано, що теоретичний матеріал, який згруповано у два змістові модулі «*Основи валеології*» та «*Соціальні фактори впливу на здоров'я людини*», дасть можливість студентам усвідомити зміст основних понять «валеологія», «синологія», «саногенез», «здоров'я», «хвороба» та ін.; дозволить засвоїти найважливіші ознаки індивідуального, групового і суспільного здоров'я, ризиків здоров'я та захворювань людини, фактори формування психічного здоров'я та роль збалансованого і раціонального харчування у повноцінному житті особистості. Серед практичних умінь, якими оволодівають студенти, педагоги-практики виокремлюють: здатність визначати індекс самооцінки здоров'я; експрес-оцінку фізичної тренуваності людини; проводити ортостатичні проби; розраховувати харчовий статус людини, її ідеальну масу; розробляти індивідуальні програми здорового способу життя тощо.

Отже, курс «*Основи валеології*» здатний забезпечити розвиток таких показників здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи: ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності, формування орієнтації на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду (мотиваційний компонент); оволодіння знаннями про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки (здоров'я, здоровий спосіб життя та ін.), знаннями про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження

і зміцнення (когнітивний компонент); уміннями оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність, сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (особистісний компонент).

Аналіз робочої програми освітнього курсу *«Основи медичних знань та охорона здоров'я»*, бесіди з викладачами дали можливість з'ясувати, що основне завдання курсу полягає в оволодінні майбутніми педагогами сучасних знань про першу медичну допомогу в загрозованих для життя станах, що виникають при захворюваннях внутрішніх органів, інфекційних хворобах, при травмах та нещасних випадках, а також формування особистості вчителя, озброєного знаннями та уміннями з основ медичних знань, які необхідні для забезпечення, збереження здоров'я і життя.

Тематика лекційних, практичних та лабораторних занять сприяє формуванню практичних навичок надання першої долікарської допомоги у разі отримання дорослою людиною чи дитиною травм та ушкоджень, при наявності кровотеч чи важких термінальних станів. Реалізація у комплексі мети та завдань дисципліни забезпечить формування вище згадуваних показників здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, а також діяльнісного компоненту, зокрема діагностичних і гігієнічних умінь.

Поміж блоку педагогічних дисциплін у контексті нашого дослідження заслуговують на увагу освітні курси: *«Дидактика» та «Теорія і методика виховання»*, адже вони спонукають студентів до усвідомленого розуміння сутності та механізмів організації освітнього середовища формами, методами та засобами навчально-виховної діяльності. І хоча у процесі аналізу не було виявлено у їх змісті інформації про теоретичні та методичні основи організації середовищної взаємодії, проте, основні теми курсів забезпечують базове розуміння майбутніми учителями початкової школи змісту, форм та методів організації навчального та виховного процесу у початковій ланці.

Потенційні можливості у формуванні показників здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, зокрема: мотиваційного компоненту (сформованість інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи; усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища,

прагнення до успіху й самовдосконалення у цій діяльності), діяльнісного (сформованість освітніх, виховних умінь), особистісного (сформованість професійно значущих якостей майбутнього вчителя – людяності, моральності, відповідальності, справедливості тощо) мають такі теми аналізованих навчальних дисциплін:

– Дидактика: «Закони, закономірності та принципи навчання», «Зміст освіти», «Методи і засоби навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів», «Форми організації навчання», «Форми та методи інтерактивного навчання», «Урок в сучасній школі» та ін.

– Теорія і методика виховання: «Основні закономірності та принципи виховання», «Основні напрями виховання», «Форми та методи виховання», «Організація роботи класовода в початковій школі» та ін.

Аналіз робочої програми навчальної дисципліни *«Методика навчання основам здоров'я»* дав можливість узагальнити думку про те, що основна тематика курсу безпосередньо пов'язана із завданнями підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища, адже вона передбачає оволодіння студентами теоретичними знаннями та практичними навичками здоров'язбережувальної діяльності, сучасними методами дослідження і діагностування здоров'язбережувальної діяльності, в умінні творчо використовувати ці знання у подальшій роботі.

Завдання аналізованого курсу спрямовані на формування усіх компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Так, наприклад, вивчення теми: «Здоров'язбережувальні основи процесу навчання», під час якої студенти оволодівають знаннями про: основні фактори формування і розвитку особистості; біологічну обумовленість особистості; закономірності та рушійні сили розвитку особистості на основі ідеї здоров'язбереження; вікові періодизації розвитку особистості, її значення для формування змісту валеологічної освіти на різних етапах навчання тощо.

Потенційні можливості у формуванні показників здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи має методична дисципліна *«Фізична культура з методикою навчання»*. На основі аналізу її змісту та структури

з'ясовано, що в процесі її викладання вирішуються наступні завдання: формувати у студентів системи знань з розвитку засобів, методів організації оздоровчої фізичної культури; формувати практичні вміння та навички проведення занять з оздоровчої фізичної культури у навчальній та позакласній роботі; здійснювати розвиток професійної самосвідомості майбутніх фахівців.

Детальний аналіз змісту модулів курсу дав можливість зробити висновок про можливість розвитку таких показників здоров'язбережувальної компетентності: особистісний компонент (сформованість інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності; мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи); когнітивного (знання про форми, методи, технології та засоби створення здоров'язбережувального середовища початкової школи; знання про методики діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу); діяльнісний (сформованість груп умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи); особистісний компонент (орієнтація на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду; уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність; здатність до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи).

Педагогічна практика є невід'ємною складовою підготовки майбутнього вчителя початкової школи. На думку керівників практики експериментальних ВНЗ, вона забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх викладачів з їх практичною діяльністю в педагогічному закладі, сприяє формуванню творчого відношення майбутнього спеціаліста до педагогічної діяльності, визначає ступінь його професійної здатності і рівень педагогічної спрямованості. Під час практики відбувається перевірка теоретичної та практичної підготовленості студента до самостійної роботи й створюються широкі можливості для збагачення творчого потенціалу особистості майбутнього вчителя.

Педагогічна практика проводиться після вивчення курсів «Методика навчання основам здоров'я», «Фізична культура

з методикою навчання», що створює можливість закріплення студентами в період педпрактики, конкретних умінь та навичок, безпосередньо пов'язаних із теоретичними курсами. У період її проходження виникають можливості у формуванні особистісних якостей (суб'єктної активності, справедливості, цілеспрямованості, вольових якостей та ін.), професійно значущих якостей майбутнього вчителя (людяності, моральності, відповідальності, спостережливості та ін.) і виникає прагнення до саморегуляції.

Отже, проведений аналіз робочих програм, змісту підготовки майбутніх учителів початкової школи, бесіди з викладачами та педагогічне спостереження дають можливість зробити висновок про суттєвий потенціал виокремлених дисциплін у формуванні показників здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Проте, окремі елементи інтегрованої якості, яка формується, залишаються при такій організації навчання поза увагою, зокрема це:

- усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища, прагнення до успіху й самовдосконалення у цій діяльності (мотиваційний компонент);

- знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки» (когнітивний компонент);

- сформованість усієї групи умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні, просторові уміння (діяльнісний компонент);

- здатність до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи (особистісний компонент).

Тому виникає потреба в удосконаленні змісту підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, зокрема на основі курсу, що буде міждисциплінарним інтегрованим способом узагальнення підготовки та шляхом формування цілісної системи знань і вмінь майбутнього педагога організації полісуб'єктної взаємодії у практиці початкової ланки освіти.

Наступний етап констатувального етапу експерименту був спрямований на вивчення можливостей фізкультурно-оздоровчої

діяльності в експериментальних ВНЗ. Так, на основі аналізу роботи спортивних секцій, традицій організації спортивної та оздоровчої діяльності студентів, спортивної бази корпусів університетів, було з'ясовано, що кожен ВНЗ має цілісну систему роботи секцій, які створені відповідно до кваліфікації викладачів-спортсменів. Заняття секцій є добровільною формою удосконалення фізичних якостей майбутніх педагогів, розвитком навичок ігрових видів спорту тощо.

На основі узагальнення результатів опитування тренерів секцій ми визначили основні цілі фізкультурно-оздоровчої діяльності в спортивних секціях у межах освітнього середовища ВНЗ:

- підготовка інтелектуальних, високоосвічених, фізично та психічно здорових, гармонійно розвинених, компетентних в обраній галузі фахівців з високою творчою і громадською позицією, готових до довготривалої високопродуктивної праці і захисту інтересів держави;

- формування у студентів потреби у зміцненні власного здоров'я протягом усього життя, культури здорового способу життя, основ сімейного фізичного виховання;

- оволодіння різноманітними прийомами вправ із акробатики, легкоатлетичних вправ та ігрових видів спорту (волейбол, баскетбол, футбол, міні-футбол та ін.);

- підготовка до організації спортивно-оздоровчої діяльності у початковій школі, а це, в свою чергу, забезпечить формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів.

Для реалізації наступного завдання експериментальної роботи, яке полягає у дослідженні вихідного рівня сформованості досліджуваної компетентності у майбутніх учителів початкової школи (контрольна група 1 та експериментальна) й рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності вчителів початкової школи (контрольна група 2) та студентів-випускників факультетів підготовки вчителів початкової ланки освіти (контрольна група 3), нами було проведено діагностичну частину експериментальної роботи за розробленим методичним інструментарієм (табл. 3.1). Це завдання було сплановано та реалізовано у I семестрі 2013–2014 н.р. на базі факультетів підготовки майбутніх учителів початкової школи експериментальних ВНЗ та шкіл м. Умань й Уманського району.

**Методичний інструментарій дослідження
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи**

Критерій	Методики дослідження
Спонукально-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – Дослідження мотивації професійної діяльності (К. Земфір у модифікації А. Реана); – Методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокича); – Модифікована шкала оцінки мотивації до професійної та здоров'язбережувальної діяльності за А. Кареліним; – Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса та опитування (Додаток Н.1).
Гнесеологічно-інформаційний	<ul style="list-style-type: none"> – Анкета на визначення розуміння основних понять здоров'язбережувальної педагогіки; – Тест для визначення рівня знань молоді про здоров'я; – Тест визначення знань майбутніх учителів про зміст, напрями, форми, методи та технології створення здоров'язбережувального середовища початкової школи (Додаток Н.2).
Операційно-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> – Виконання комплексів завдань і вправ на визначення здатності реалізувати на практиці основні напрями створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітній, виховний, діагностичний, гігієнічний, інклюзивний, просторовий (Додаток Н.3).
Рефлексивно-здоров'язбережувальний	<ul style="list-style-type: none"> – Методика «Індекс відношення до здоров'я» (С. Дерябо, В. Ясвін) (тільки для студентів 2 курсу); – Опитувальник «Мої дії щодо власного здоров'язбереження» – Діагностика рівня сформованості педагогічної рефлексії (за О. Калашниковою); – Діагностика індивідуальних особливостей саморегуляції (за опитувальником А. Шострома); – Діагностування особистісних та професійно значущих якостей та опитування (Додаток Н.4).

Отже, для встановлення сформованості показників за спонукально-мотиваційним критерієм здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи було проведено їхнє опитування та діагностування за вищезгадуваними методиками (Додаток Н.1).

Дослідження мотивації професійної діяльності за опитувальником К. Земфір у модифікації А. Реана, дало можливість виявити, що респонденти експериментальних та контрольних груп мають майже однаковий показник внутрішньої та зовнішньої негативної мотивації (36 студентів (22,2 %) експериментальних груп та 34 студенти (21,4 %) – контрольних). Один із найменших показників вибору мотивації студентами виявився – «Задоволення від самого процесу роботи». Негативною тенденцією є те, що до найкращих оптимальних мотиваційних комплексів, які передбачені методикою, віднести лише 3,7 % студентів (6 осіб) експериментальних груп та 4,4 % (7 студентів) – контрольних. Такі результати різняться з відкритим опитуванням студентів, які під час зустрічей називали мотиви професійної діяльності, що віднесено до внутрішньої й зовнішньої мотивації.

Визначення списку термінальних та інструментальних цінностей респондентів за методикою М. Рокича засвідчили, що великі відсотки у виборі термінальних цінностей здобули: суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі); любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною); щасливе сімейне життя, що в більшій мірі свідчить про прагнення до особистісного щастя, а не професійного розвитку.

Модифікована шкала оцінки мотивації до професійної та здоров'язбережувальної діяльності за А. Кареліним дала можливість отримати інформацію про ставлення студентів до взаємодії в умовах освітнього середовища та реалізації його здоров'язбережувальної ідеї. Запитання: «Чи вважаєте Ви, що навчальні заняття сприяють збереженню здоров'я учнів?», «Чи відвідували б Ви заради нових професійних знань щодо здоров'язбережувальної діяльності спеціальні заняття, навіть, якщо це пов'язано з незручностями?», «Чи вважаєте Ви, що організація здоров'язбережувальної діяльності учнів молодших класів має першорядне значення, сприяючи збереженню і зміцненню їхнього здоров'я?» та ін. допомогли деталізувати сформованість показників мотиваційного компоненту досліджуваної компетентності.

За допомогою методики діагностування особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса ми досліджували показник мотиваційного компоненту компетентності – усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища, прагнення до успіху й самовдосконалення у цій діяльності. З'ясовано, що більшість студентів (69 осіб (42,6 %) експериментальної та 71 (44,6 %) контрольної груп мають середню мотивацію. Водночас відсутні студенти, які продемонстрували надвисоку мотивацію до успіху.

Бесіди зі студентами, що взяли участь у констатувальному етапі експерименту, дали можливість отримати інформацію про наявність ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності, зокрема більшість студентів, як представники майбутньої гуманної професії, говорили про прояви цієї цінності, водночас не змогли конкретизувати у чому вона проявляється у навчальній та виховній діяльності початкової школи. Окрему інформацію щодо показників мотиваційного компоненту здоров'язбережувальної компетентності ми також отримали з результатів проведення інших методик дослідження, зокрема когнітивного компоненту.

На основі узагальнених даних також можемо констатувати, що є невеликий відсоток студентів (15 осіб (9,2 %) студентів ЕГ та 15 осіб (10 %) – КГ), які, обравши професію вчителя початкової школи, не свідомо підійшли до даного вибору. Вони не лише не мають сформованої мотивації до професійної діяльності, але й не прагнуть до її розвитку. Тоді як частина студентів, маючи низький рівень мотивації, демонструє прагнення до особистісно-професійного розвитку, саме такі студенти потребують підтримки від наставників і викладачів.

За результатами діагностування виявлено рівні сформованості мотиваційного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Згідно з показниками спонукально-мотиваційного критерію було зафіксовано, що низький (репродуктивний) рівень сформованості зазначених характеристик мають 39,6 % студентів контрольної групи та 39,5 % студентів експериментальних груп; середній (частково-пошуковий) – 42,8 % студентів контрольних груп та 42,6 % студентів відповідно експериментальних; достатній (продуктивний) рівень – 11,3 % респондентів контрольних груп, 12,3 % – експериментальних. 6,3 % майбутніх учителів початкової

школи (респондентів контрольних груп) мають сформований високий (професійно-творчий) рівень мотиваційного компоненту, у студентів експериментальних груп це кількісний показник – 5,6 % (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Рівні сформованості мотиваційного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи на констатувальному етапі експерименту

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал	
Високий	10	6,3	4,11	9	5,6	4,07	0,308 < 0,3303
Достатній	18	11,3	3,11	20	12,3	3,12	
Середній	68	42,8	2,03	69	42,6	2,10	
Низький	63	39,6	1,01	64	39,5	1,03	
Всього	159	100	1,88	162	100	1,91	

Отже, дослідження здоров'язбережувальної компетентності респондентів за спонукально-мотиваційним критерієм демонструє, що на початку експерименту результати між студентами контрольних та експериментальних груп майже не відрізняються. Переважає середній і низький рівень сформованості, що доводить необхідність покращення їх підготовки з метою забезпечення якості майбутньої здоров'язбережувальної діяльності.

Для дослідження когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів за показниками гносеологічно-інформаційного критерію було використано блок інформаційних запитань, зокрема анкетування з метою з'ясування розуміння студентами основних понять здоров'язбережувальної педагогіки (здоров'язбережувальна діяльність, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальне середовище та ін.) й тестів на виявлення рівня знань, відповідно до обґрунтованих показників (Додаток Н.2). Представимо якісний аналіз відповідей студентів з метою узагальнення розуміння інформації про сутність та зміст створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Як свідчили результати анкетування, майбутні вчителі не досить чітко розуміють сутність поняття «здоров'язбережувальне середовище». Доказом цього є відповідь на питання анкети: «Що Ви розумієте під поняттям здоров'язбережувальне середовище?». Ми отримали різноманітні відповіді: «оточення учнів», «середовище, в якому живуть та ведуть здоровий спосіб життя», «середовище, в якому займаються спортом», «умови, що створюють у навчальному процесі медичні працівники» тощо. Значна кількість студентів (59 студентів ЕГ (36,4 %) та 61 студент КГ (38,3 %) взагалі не змогли дати відповіді).

На запитання «Чи передбачені Вашою професійною діяльністю завдання створення здоров'язбережувального середовища в початковій школі?» відповідь більшої частини студентів (54,5 % ЕГ та 56,6 %) була «швидше ні, чим так», що свідчить про нерозуміння майбутніми педагогами мети створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та своєї місії як майбутнього педагога.

На запитання «Чи вважаєте Ви, що Ваша майбутня професія допоможе покращити здоров'я учнів?» 49,3 % студентів ЕГ та 55,9 % КГ не змогли дати відповідь. Вважаємо, що у студентів не вистачає знань про форми та методи роботи, які сприяють збереженню здоров'я учнів, інформації про здоров'язбережувальні технології, які можна використовувати під час навчального процесу в початковій школі.

Відповіді на запитання «Які, на Вашу думку, засоби найефективніші при створенні здоров'язбережувального середовища в початковій школі?», респондентам потрібно було зазначити у відсотках, починаючи із найважливіших. Так, за даними анкетування, у відсотковому балансі визначено, які засоби вважаються найефективнішими. Результати наближені у студентів контрольних та експериментальних груп, тому демонструємо результати ЕГ. Найбільше відсотків – 60 % студенти віддали фізичним засобам (дихальна та пальчикова гімнастика, гідроаеробіка, біг, плавання, вправи на тренажерах та ін.); 22 % – природнім засобам (загартовування, сонячні та повітряні ванни, обливання холодною водою та ін.); 10 % – нетрадиційним засобам (фітотерапія, аромотерапія, казкотерапія, фітболгімнастика та ін.); 8 % – моніторинг здоров'я учнів.

Основну інформацію відносно знань студентів про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки, знання про фізичне, психічне, духовне та соціальне здоров'я молодших школярів і чинники, які впливають на його збереження та зміцнення; знання про форми, методи, технології та засоби створення здоров'язбережувального середовища початкової школи ми отримали на основі заплановано тестування. Його результати представлено у рівнях сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Рівні сформованості когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи на констатувальному етапі експерименту

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал	
Високий	9	5,7	4,09	9	5,6	4,23	-0,034 < 0,3303
Достатній	21	13,2	3,10	20	12,3	3,24	
Середній	66	41,5	2,09	67	41,4	2,17	
Низький	63	39,6	1,01	66	40,7	1,01	
Всього	159	100	1,91	162	100	1,94	

Отже, зважаючи на відповіді студентів, можна стверджувати, що більша частка респондентів має середній і низький рівень сформованості досліджуваної компетентності. Якісний аналіз відповідей відповідно до інформаційно-оздоровчого критерію демонструє, що найнижчий рівень знань у студентів за показниками:

– знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки»;

– знання про методики діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу.

Для встановлення рівня сформованості діяльнісного компоненту досліджуваної компетентності було розроблено,

відповідно до визначених груп умінь майбутніх педагогів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи (освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні, просторові уміння) (табл. 1.3), завдання практичного характеру (Додаток Н.3). Наведемо приклади завдань для оцінювання групи освітніх умінь:

- визначити мету здоров'язбережувального уроку (виховного заходу) за запропонованою тематикою та змістом;

- відповідно до тематики скласти структуру уроку із здоров'язбережувальним ефектом;

- здійснити підбір методів освітньої діяльності до визначеної структури здоров'язбережувального уроку (виховної години);

- визначити покроковий алгоритм індивідуальної роботи з учнем з метою надання йому підтримки у формуванні особистісного здоров'язбережувального досвіду;

- здійснити підбір форм, методів виховної роботи (із залученням батьків) на задану тематику тощо.

Аналіз кількісних (табл. 3.4) та якісних результатів діагностування продемонстрували, що студенти контрольних та експериментальних груп не готові до перенесення знань із здоров'язбережувальної діяльності на практику, у них відсутній досвід організації такої роботи. Тому, показники сформованості діяльнісного компоненту досліджуваної компетентності найнижчі у порівнянні з іншими компонентами.

Отже, дослідження здоров'язбережувальної компетентності респондентів за операційно-діяльнісним критерієм демонструє, що на початку експерименту результати між студентами контрольних та експериментальних груп майже не відрізняються. Переважає низький і середній рівень сформованості, що доводить необхідність особливої уваги до розвитку показників цього компоненту, адже вони забезпечують практичну здатність майбутніх учителів створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.

Для дослідження особистісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів за показниками рефлексивно-здоров'язбережувального критерію було використано підібрані методики (додаток Н.4).

Таблиця 3.4

**Рівні сформованості діяльнісного компоненту
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи на констатувальному етапі експерименту**

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Серед- ній бал	Осіб	%	Серед- ній бал	
Високий	6	3,8	4,08	6	3,7	4,10	-0,034 < 0,3303
Достатній	19	11,9	3,15	18	11,1	3,23	
Середній	66	41,5	2,12	67	41,4	2,15	
Низький	68	42,8	1,05	71	43,8	1,05	
Всього	159	100	1,86	162	100	1,86	

Методика «Індекс відношення до здоров'я» (С. Дерябо, В. Ясвін) – одна із найбільш глибоких у психологічних дослідженнях здоров'язбережувальної спрямованості, рефлексії до збереження здоров'я тощо. Оцінювання відбувалося за чотирима субтестами, за якими визначається інтенсивність відношення до здоров'я: емоційна шкала, пізнавальна, практична та поведінкова. Позитивним є те, що з допомогою цього тесту вдалося з'ясувати вплив освітньої взаємодії на відношення до здоров'язбережувальної діяльності студентів. Отже, з'ясовано, що студенти контрольних та експериментальних груп мають низькі бали з пізнавальної школи, а це свідчить, що ставлення до здоров'я у них не торкається пізнавальної сфери, вони в кращому разі готові лише сприймати інформацію, яка надходить від інших людей про здоров'я, здоров'язбережувальну діяльність, але самі не проявляють активності в її пошуку.

Доповнили інформацію про здатність студентів проводити практичні дії по власному здоров'язбереженню відповіді на запитання опитувальника «Мої дії щодо власного здоров'язбереження». Розроблений О. Голіковим [45] опитувальник дав можливість отримати цілісну інформацію про: виконання респондентами санітарно-гігієнічних вимог, режим і культуру харчування, використання фізичних вправ,

застосування природних чинників оздоровлення, здійснення самоконтролю. Ці результати були в основі оцінювання здоров'язбережувальних показників компетентності: орієнтація на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду тощо.

З метою оцінювання умінь студентів контрольних і експериментальних груп аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність, здатність до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи використано діагностику рівня сформованості педагогічної рефлексії (за О. Калашниковою) та індивідуальних особливостей саморегуляції (за опитувальником А. Шострома). Узагальнення рефлексивних характеристик показників особистісного компоненту дали можливість визначити їх рівні та скласти шкалу «Загальний рівень саморегуляції» студентів. Отримані результати середнього рівня педагогічної рефлексивності та низької саморегуляції було підкріплено педагогічним спостереженням та бесідами. Значна частина студентів мають слабку усвідомленість дій професійної підготовки, що призводить до відсутності інтересу та прагнення самовдосконалюватись у професії.

Щодо сформованості особистісних та професійно значущих якостей майбутнього вчителя, то їх діагностування відбувалося методом спостереження, опитування, методом вивчення продуктів діяльності (есе на різноманітну тематику розвитку особистості вчителя) тощо. Узагальнені кількісні показники сформованості особистісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи представлено у табл. 3.5.

За допомогою методів математичної статистики розраховано загальні середні показники рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи та значення t-критерію Стьюдента.

Таблиця 3.5

**Рівні сформованості особистісного компоненту
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи на констатувальному етапі експерименту**

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Серед- ній бал	Осіб	%	Серед- ній бал	
Високий	12	7,5	4,13	14	8,6	4,09	-0,034 < 0,3303
Достатній	20	12,6	3,10	21	13,0	3,23	
Середній	69	43,4	2,07	67	41,4	2,10	
Низький	58	36,5	1,11	60	37,0	1,01	
Всього	159	100	2,01	162	100	2,01	

Узагальнені результати діагностування представлено у табл. 3.6. Вони свідчать, що у студентів контрольних та експериментальних груп переважає середній (частково-пошуковий) та низький (репродуктивний) рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності. І лише у 3,8 % студентів КГ і 3,7 % респондентів ЕГ виявлено високий (професійно-творчий) рівень. Такі результати дають підстави для висновку, що традиційна система підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища не досить ефективна і на цьому етапі підготовки потребує удосконалення.

Узагальнені показники результатів діагностування респондентів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, де проводилась експериментальна робота автором, презентовано у табл. П.1–П.5 додатку П за усіма показниками сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Представлені результати відтворюють загальну ситуацію репродуктивного та частково-пошукового рівня здоров'язбережувальної компетентності студентів усіх експериментальних ВНЗ.

Таблиця 3.6

**Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності
майбутніх учителів початкової школи за результатами
констатувального етапу експерименту**

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал	
Високий	6	3,8	4,15	6	3,7	4,17	0,0739 < 0,3303
Достатній	19	11,9	3,29	18	11,1	3,42	
Середній	66	41,5	2,14	67	41,4	2,21	
Низький	68	42,8	1,11	71	43,8	1,11	
Всього	159	100	1,91	162	100	1,93	

По завершенню розрахунків бального оцінювання рівня сформованості мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи і визначення спостережуваного t -критерію Стьюдента з'ясовано, що $t_{\text{спост}} < t_{\text{кр}}$, за усіма компонентами (табл. 3.2–3.5) та загалом ($0,0739 < 0,3303$), що забезпечило прийняття нульової гіпотеза H_0 про випадковість між відхиленнями середніх значень двох незалежних вибірок.

За аналогічним методичним інструментарієм на констатувальному етапі експерименту було проведено визначення рівня сформованості мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного компонентів здоров'язбережувальної компетентності учителів початкової школи (КГ 2) та студентів-випускників (КГ 3). Результати діагностування за компонентами здоров'язбережувальної компетентності та узагальнювальний результат представлено у табл. 3.7 та 3.8.

Узагальнені результати свідчать, що у більшості вчителів початкової школи (32,6 %) та студентів-випускників (39,6 %) переважає середній (частково-пошуковий) рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності. У них наявна мотивація до ведення здорового способу життя і прагнення до її формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії, до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи. Наявні знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на

створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки», проте вони не системні.

Таблиця 3.7

Рівні сформованості компонентів здоров'язбережувальної компетентності учителів початкової школи та студентів-випускників за результатами констатувального етапу експерименту

Рівні	Контрольна група 2 (учителі)			Контрольна група 3 (студенти-випускники)		
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал
Мотиваційний компонент						
Високий	8	17,4	4,6	19	11,6	4,5
Достатній	16	34,8	3,6	37	22,6	3,5
Середній	15	32,6	2,6	65	39,6	2,5
Низький	7	15,2	1,6	43	26,2	1,5
Всього	46	100	3,1	164	100	2,7
Когнітивний компонент						
Високий	8	17,4	4,5	18	11,0	4,5
Достатній	11	23,9	3,5	35	21,3	3,5
Середній	19	41,3	2,6	66	40,3	2,5
Низький	8	17,4	1,5	45	27,4	1,5
Всього	46	100	2,9	164	100	2,7
Діяльнісний компонент						
Високий	7	15,2	4,6	12	7,3	4,5
Достатній	15	32,6	3,6	35	21,3	3,6
Середній	14	30,5	2,5	66	40,3	2,5
Низький	10	21,7	1,6	51	31,1	1,5
Всього	46	100	3,0	164	100	2,6
Особистісний компонент						
Високий	9	19,6	4,5	21	12,8	4,5
Достатній	17	37,0	3,6	36	22,0	3,5
Середній	12	26,0	2,6	63	38,4	2,5
Низький	8	17,4	1,6	44	26,8	1,5
Всього	46	100	3,2	164	100	2,8

У цих респондентів було виявлено сформовані лише окремі уміння, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, зокрема освітні, виховні,

діагностичні. Водночас наявна свідомо регуляція здатності до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Сформованість окремих професійно значущих та особистісних якостей вчителя є наявною, має прояви у освітній діяльності.

Таблиця 3.8

Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності учителів початкової школи та студентів-випускників за результатами

констатувального етапу експерименту

Рівні	Контрольна група 2 (учителі)			Контрольна група 3 (студенти-випускники)		
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал
Високий	8	17,4	4,5	19	11,6	4,4
Достатній	14	30,4	3,6	38	23,2	3,4
Середній	16	34,8	2,6	64	39,0	2,5
Низький	8	17,4	1,6	43	26,2	1,5
Всього	46	100	3,1	164	100	2,7

Позитивним є те, що кількість вчителів з достатнім (продуктивним) рівнем теж є суттєвою (30,4 %), проте серед студентів випускників цей показник нижчий (23,2 %). Високий (професійно-творчий) рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності суттєво відрізняється у працюючих вчителів та випускників – 17,4 % і 11,6 %, така відмінність, на нашу думку зумовлена сформованістю досвіду здоров'язбережувальної діяльності у вчителів початкової школи.

Серед випускників виявлено досить високий відсоток студентів, у яких низький (репродуктивний) рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності (26,2 %), що свідчить про необхідність удосконалення підготовки таких фахівців, тоді як серед вчителів цей показник не суттєвий – 8 осіб (17,4 %).

Узагальнення кількісних показників діагностування сформованості вихідного рівня сформованості досліджуваної компетентності у майбутніх учителів початкової школи (КГ 1 та ЕГ) та рівня її сформованості в учителів початкової школи (КГ 2) та студентів-випускників факультетів підготовки вчителів початкової ланки освіти (КГ 3) представлено на рис. 3.1.

Отже, констатувальний етап експерименту дав можливість зробити висновок, що традиційна система підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища потребує удосконалення, оскільки: повноцінно не використовується потенціал навчальних дисциплін та фізкультурно-оздоровчої діяльності, відсутні види діяльності, що інтегрують знання та вміння студентів створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи; вона не забезпечує належного результату підготовки, адже у більшості випускників педагогічних вищих навчальних закладів переважає частково-пошуковий рівень сформованості здоров'язбережувальної компетентності (39,0 %), вони мають високий показник репродуктивного рівня (26,2 %).

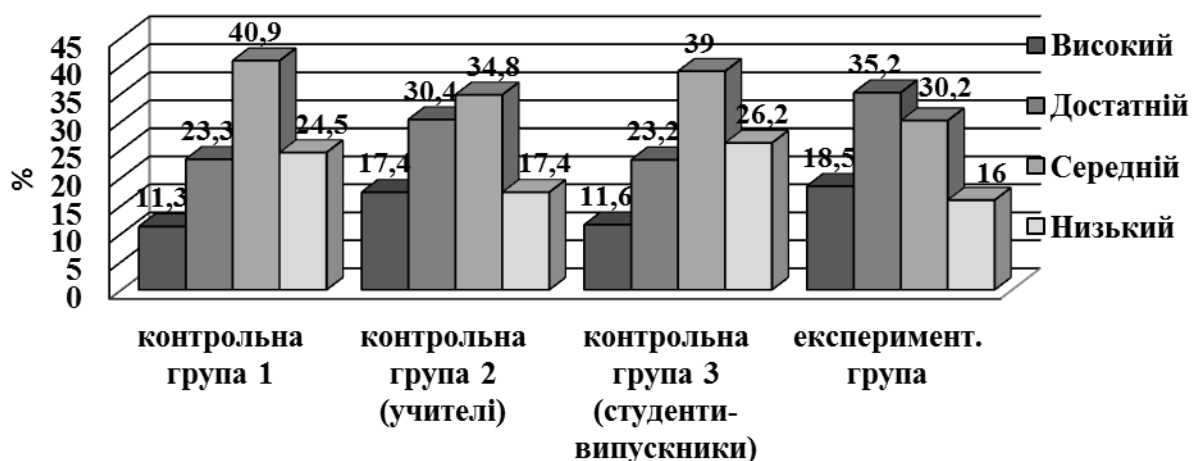

Рис. 3.1. Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності респондентів під час констатувального та діагностувального зрізу

Діагностувальний зріз серед студентів, які навчаються, дав можливість виявити, що у більшості студентів контрольних та експериментальних груп наявний високий показник репродуктивного рівня здоров'язбережувальної компетентності (КГ – 24,5 % та ЕГ – 16 %) і частково-пошукового (КГ – 40,9 % та ЕГ – 30,2 %), що потребує цілеспрямованої роботи з метою удосконалення підготовки цих майбутніх фахівців.

Отже, подальшу роботу спрямовуємо на реалізацію шляхів удосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи засобами впровадження теоретичного обґрунтованої моделі досліджуваного процесу.

3.2. Зміст і процедура формувального етапу експерименту

Відповідно до завдань наукового дослідження було реалізовано мету формувального етапу експерименту, яка полягала в експериментальній перевірці дієвості розробленої моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації.

Формувальний етап експерименту було проведено у 2013–2015 рр. на базі факультетів підготовки майбутніх учителів початкової школи експериментальних вищих педагогічних навчальних закладів (УДПУ, МНУ, ГНПУ, ДВНЗ «ПХДПУ»).

Аналогічно до діагностичної частини констатувального етапу експерименту, було охоплено 321 студент факультетів підготовки майбутніх учителів початкової школи експериментальних ВНЗ. Контрольні групи – 159 студентів, експериментальні групи – 162 студенти напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта. У реалізації педагогічних умов досліджуваного процесу взяли участь 24 викладачі, які спільно з автором розпочали експериментальну роботу у II семестрі другого року професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Цілісно етапи, форми і методи експериментальної роботи, ресурс забезпечення впровадження розробленої моделі та умови її успішної реалізації презентовано на рис. 3.2. Представимо *програму експериментальної перевірки дієвості розробленої моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації.*

1. З позиції обґрунтованих методологічних підходів – системного, діяльнісного, компетентнісного, середовищного та виокремлених принципів наукового пізнання, загальнодидактичних, специфічних) підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи було розроблено зміст та процедуру експериментальної роботи.

2. Вона включала три етапи, які відтворювали логіку впровадження розробленої моделі та педагогічних умов її реалізації: організаційно-спонукальний, пізнавально-діяльнісний, практико-узагальнювальний (п. 2.2).

Організаційно-спонукальний етап експериментальної роботи передбачав формування позитивної мотивації та елементарних знань студентів про створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Пізнавально-апробаційний етап був спрямований на закріплення позитивної мотивації студентів та засвоєння ґрунтовних знань і вмінь майбутніх учителів з метою створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. На практико-узагальнювальному етапі було передбачено систематизацію і поглиблення знань й умінь студентів зі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, введення їх до практичного досвіду майбутніх учителів та контроль результативності підготовки.

3. Визначено ресурсне забезпечення експериментальної роботи на основі обґрунтованих методологічних підходів, принципів та етапів впровадження розробленої моделі.

Основний зміст експериментальної роботи на організаційно-спонукальному етапі був реалізований у процесі викладання навчальних дисциплін «Фізична культура», «Основи валеології» (у деяких експериментальних ВНЗ – «Основи медичних знань і охорона здоров'я дітей»), «Дидактика», «Теорія і методика виховання», позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (заняття у спортивних секціях) та роботи інституту кураторства.

Основний зміст експериментальної роботи на пізнавально-апробаційному етапі був реалізований у процесі викладання методик навчання освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» – навчальних дисциплін «Методика навчання основам здоров'я», «Фізична культура з методикою навчання»; позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (заняття у спортивних секціях) та роботи інституту кураторства (стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження»).

На практико-узагальнювальному етапі основним ресурсом забезпечення експериментальної роботи був міждисциплінарний курс «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи», педагогічна практика студентів та фізкультурно-оздоровча діяльність (заняття у спортивних секціях).

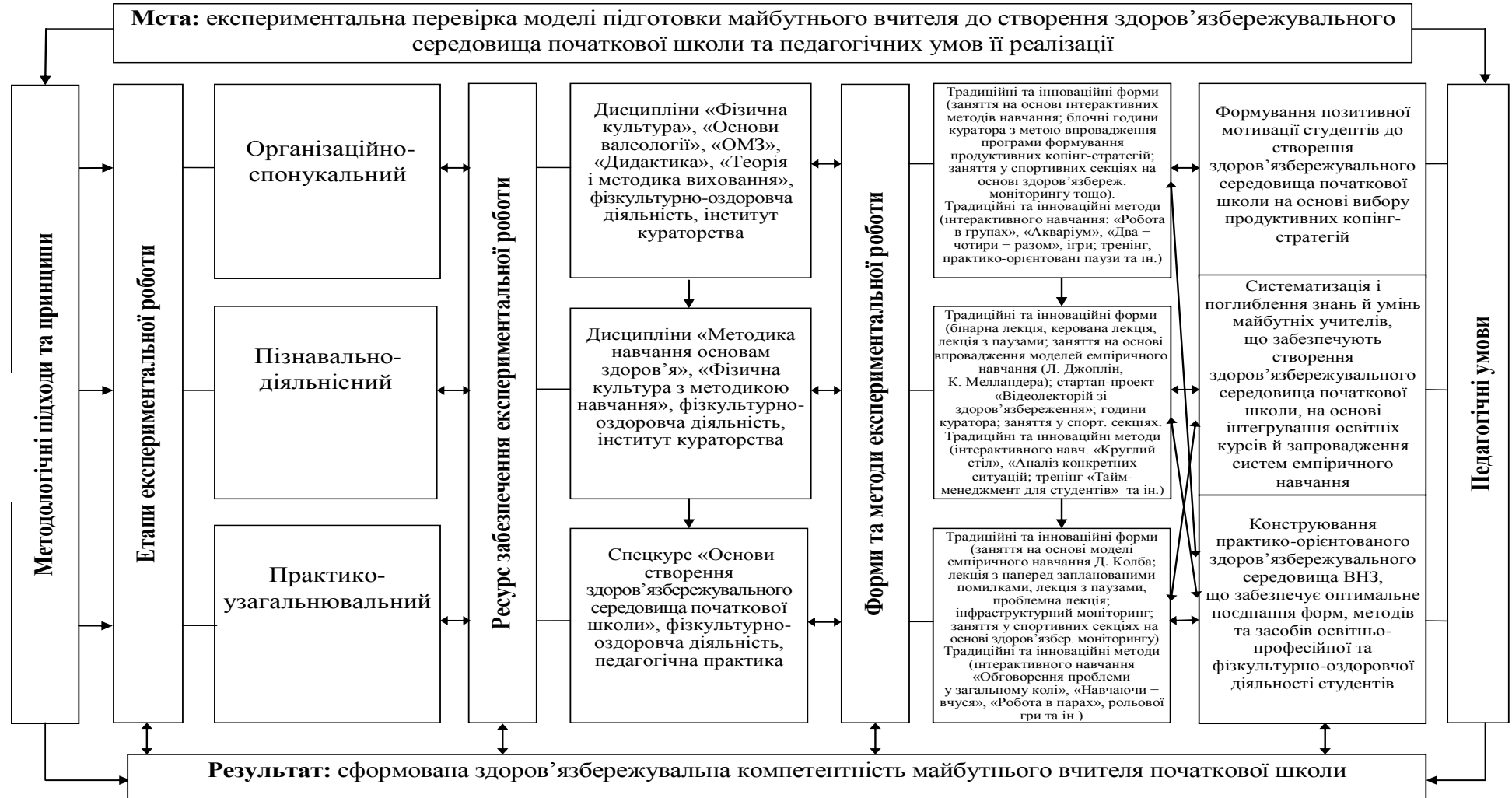

Рис. 3.2. Схематичне зображення програми експериментальної перевірки моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації

4. На основі обґрунтованих положень експериментальної перевірки моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи визначено форми та методи експериментальної роботи.

На організаційно-спонукальному етапі експериментальної роботи було заплановано застосування традиційних та інноваційних форм освітньої діяльності, зокрема: лекційні та практичні заняття на основі впровадження інтерактивних методів навчання; блочні години куратора з метою впровадження програми формування продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи; заняття у спортивних секціях на основі здоров'язбережувального моніторингу тощо. Поміж обраних традиційних та інноваційних методів взаємодії виокремлюємо як найбільш дієві на цьому етапі методи інтерактивного навчання («Робота в групах», «Акваріум», «Два – чотири – разом», «Карта ідей/понять», «Аналіз конкретних ситуацій», навчально-педагогічні й рольові ігри та ін.), а також тренінг, практико-орієнтовані паузи, інформаційно-дискусійні бесіди тощо.

Пізнавально-апробаційний етап передбачав застосування традиційних та інноваційних форм освітньої діяльності, зокрема: лекційні форми презентування навчального матеріалу (бінарна лекція, лекція-візуалізація; керована лекція, лекція з паузами та ін.); лекційні й практичні заняття на основі впровадження моделей емпіричного навчання (Л. Джоуплін, К. Мелландера); стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження»; години куратора; заняття в спортивних секціях на основі здоров'язбережувального моніторингу тощо. З поміж інноваційних методів взаємодії заплановано використання методів інтерактивного навчання («Робота в парах», «Два – чотири – разом», «Акваріум», «Круглий стіл», «Аналіз конкретних ситуацій», «Зміни позицію», «Мікрофон», «Незакінчене речення» та ін.), тренінгові способи взаємодії (тренінг «Тайм-менеджмент для студентів») тощо.

На практико-узагальнювальному етапі експериментальної роботи було передбачено проведення: лекційних та практичних занять на основі моделі емпіричного навчання Д. Колба; інфраструктурного моніторингу; занять у спортивних секціях на основі третього етапу здоров'язбережувального моніторингу тощо. Методика проведення лекційних занять включала такі форми: лекція з наперед запланованими помилками, лекція з паузами,

проблемна лекція, лекція за моделлю емпіричного навчання та ін. Поміж обраних традиційних та інноваційних методів взаємодії виокремлюємо як найбільш дієві на цьому етапі методи інтерактивного навчання («Обговорення проблеми у загальному колі», «Навчаючи – вчуся», «Робота в парах», рольової гри та ін.).

5. Експериментальна перевірка моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи перебачала реалізацію визначених педагогічних умов (п. 2.3).

Логіка їх впровадження визначалась методологією експериментальної роботи та цілями її етапів. Тому, педагогічна умова – формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій була реалізована на організаційно-спонукальному етапі як дієвий шлях формування мотивації майбутніх педагогів до досліджуваної діяльності. Педагогічна умова – систематизація і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання, була в основі експериментальної роботи на пізнавально-апробаційному й практико-узагальнювальному етапі. Обґрунтувавши (п. 2.3) важливість конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів, ця педагогічна умова була реалізована на усіх етапах експериментальної роботи.

6. Відповідно до визначеного результату підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи (п. 2.1) та теоретично обґрунтованої моделі досліджуваного процесу (п. 2.2), результатом експериментальної роботи визначено – сформовану здоров'язбережувальну компетентність мабутнього вчителя початкової школи.

До початку експериментальної роботи було проведено бесіди з викладачами, що надавали допомогу у реалізації завдань дослідження. Проведено обговорення результатів констатувального етапу експерименту, проінформовано їх про способи реалізації

теоретично обґрунтованих умов модельованого процесу. Надано методичні матеріали, що в майбутньому стали основою практичного порадики «Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» [177].

Аналіз результатів експериментальної роботи відбувався після кожного етапу експерименту на основі узагальнення наших спостережень та викладачів, які були залучені до експериментальної роботи, а також бесід зі студентами експериментальних груп тощо.

У процесі експериментальної взаємодії у контрольних групах навчання проводилося традиційно, додаткові умови не створювалися, однак окремі аспекти конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ могли вплинути на їх професійну підготовку. Експериментальні групи повністю працювали за експериментальною програмою.

Докладніше представимо хід формувального етапу експерименту відповідно до етапів експериментальної перевірки моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації.

Формування мотивації майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на *організаційно-спонукальному етапі* відбувалося під час впровадження удосконаленої системи навчальних занять, годин куратора та фізкультурно-оздоровчої діяльності.

З метою формування мотивації майбутніх учителів та вибору продуктивних копінг-стратегій поведінки спільно з кураторами групи було проведено дослідження фізичного та соціального благополуччя студентів, а також на основі існуючих зарубіжних методик діагностування копінг-стратегій виходу зі складних життєвих та освітньо-професійних ситуацій (скринінгова методика діагностування копінг-механізмів Е. Хейма в адаптації Л. Вассерман) [151] визначено найбільш поширені копінг-стратегії поведінки студентів у когнітивній, емоційній та поведінковій сфері.

На основі проведеного діагностування та висновків дослідників, які відзначають, що копінг-ресурси і копінг-стратегії – результат набутого досвіду, а послідовне й методично грамотне навчання навичкам адаптивної копінг-поведінки, що включає формування відповідних копінг-ресурсів і копінг-стратегій,

є ефективним напрямком первинної психолого-педагогічної профілактики поведінки особистості [233, с. 32], нами було розроблено програму превентивних дій студентів з метою формування продуктивних копінг-стратегій майбутньої поведінки у ситуаціях інтелектуальних випробувань та стресів, що спричинені подіями у професійній підготовці. Результатом впровадження такої програми стало узагальнення кожним студентом блоку власних продуктивних копінг-стратегій, які відповідають його психологічним особливостям, та сформованим навичкам їх прояву.

У табл. 3.9 пропонуємо зміст нашої роботи та роботи кураторів, які взяли участь у експериментальному навчанні щодо впровадження програми формування продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи.

Оскільки продуктивність копінг-стратегії обумовлюється розвитком навичок довільної регуляції, яка розуміється як складний процес, що функціонує як єдність двох рівнів. З одного боку, це управління особистістю безпосереднім перебігом поведінкового акту на всіх етапах його розгортання, з іншого, це дія самоконтролю й волі [93, с. 12], ми спрямували наші дії на формування позитивних звичок або навичок поведінки у ситуаціях, що можуть бути спричинені освітньою або здоров'язбережувальною діяльністю.

Студентам було запропоновано внести до власних блоків продуктивних копінг-стратегій такі: «розв'язання проблеми», «пошук соціальної підтримки», «мотивування себе», «пошук інформації», «дотримання обраного плану дій» тощо, а також розпочато формування їх навичок застосування. Розвиток практичних зразків дій у складних освітньо-професійних ситуаціях та інтелектуальних випробувань здійснювався на основі аналізу та розігрування ситуацій, тренінгових методик та рольових ігор.

Особливої уваги заслуговувала стратегія «пошуку соціальної підтримки», адже це активна поведінкова стратегія, у якій людина для ефективного вирішення проблеми звертається за допомогою і підтримкою до навколишнього середовища: сім'ї, друзів, значущих для неї людей». Проводилась робота щодо необхідності використання цієї копінг-стратегії у професійній підготовці, формувалася довіра до викладачів та куратора як рівноправних суб'єктів взаємодії, до яких варто звертатися при потребі.

Реалізація програми формування продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи

№	Тема заняття	Мета заняття	Спосіб проведення заняття
1.	«Я та мої копінг-стратегії»	Діагностування копінг-механізмів студентів.	Моніторингове заняття
2.	«Професійна підготовка та інтелектуальні випробування й стресові ситуації»	Ознайомлення з можливими труднощами у професійній підготовці та їх впливом на формування мотивації до майбутньої професійної діяльності	Лекція-візуалізація
3.	«Емоції та почуття як прояви особистісних емоційних переживань та станів. Воля як шлях прийняття особистісних рішень»	Формування здатності розуміти свої емоції, прояви почуттів. Формування вольових якостей, самоконтролю та здатність до самостійного прийняття рішення	Тренінг
4.	«Копінг-стратегії та копінг-ресурси особистості»	Ознайомлення з різновидами копінг-стратегій в залежності від класифікацій та ситуації виникнення труднощів	Проблемна лекція
5.	«Продуктивні копінг-стратегії щодо подолання життєвих та освітньо-професійних труднощів та ресурси їх реалізації»	Виокремлення індивідуальних блоків продуктивних копінг-стратегій та формування навичок їх прояву	Тренінг

Водночас, була виявлена необхідність володіння викладачами навиками психолого-педагогічної підтримки, що здійснюється у середовищі ВНЗ засобами відкритого діалогу та співпраці на основі суб'єкт-суб'єктності.

Зауважимо, що у процесі реалізації програми увага також акцентувалася на важливості вибору продуктивних копінг-стратегій у процесі здоров'язбережувальної діяльності та формування її досвіду. Обґрунтовано негативний вплив окремих копінг-стратегій на здоров'я організму («стримування», «поведінкове відсторонювання», стратегія «використання алкоголю і наркотиків» тощо).

Оскільки науковці до особистісного ресурсу подолання труднощів та стресу відносять наявність у людини мотивації до досягнення успіху, зокрема у професійній діяльності, індивідуальна робота була спрямована на формування мотивів готовності до майбутньої професійної діяльності та її складової – створення здоров'язбережувального середовища початкової школи й потреби у досягненні успіху в ній.

Така експериментальна робота, була складовою реалізації профілактично-виховного напрямку конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ. Щодо реалізації освітнього напрямку зазначено, що нами було удосконалено робочі програми та зміст навчальних предметів, на яких проводилась експериментальна робота, також з метою формування позитивної мотивації та елементарних знань студентів про створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Під час занять з «Фізичної культури» було започатковано практико-орієнтовані паузи, які використовувалися з метою формування мотивації студентів до ведення здорового способу життя та прагнення до його формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії в початковій школі; а також оволодіння знаннями про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки тощо. Розвиток особистісних та професійно значущих якостей майбутнього вчителя був покладений в основу кооперативних форм фізкультурно-оздоровчої взаємодії. Постійне створення та «підкріплення» ситуації успіху у виконанні фізичних вправ забезпечувало орієнтацію студентів на удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду. Широкого

використання здобули здоров'язбережувальні технології (забезпечення рухової активності, вітамінізація, організація здорового харчування) та оздоровчі (загартування, гімнастика) тощо.

З метою експериментальної перевірки моделі підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи було удосконалено зміст та способи викладання окремих тем з навчальних дисциплін «Дидактика» та «Теорія і методика виховання». Ключове завдання впроваджених змін – формування пізнавального інтересу до процесу середовиществорення у початковій школі.

Зокрема, при вивченні основ організації навчального процесу, у темі «Взаємозв'язок навчання і розвитку особистості» внесено інформацію про роль освітнього середовища початкової школи у розвитку особистості молодшого школяра, представлено структуру середовища створеного на основі ідеї здоров'язбереження; розкрито значення вчителя як суб'єкта освітнього процесу в його проектуванні. На практичному занятті було закріплено елементи педагогічного дизайну, які проявляються у практиці діяльності майбутнього вчителя початкової ланки освіти. Інтерактивним методом «Акваріум» було проведено обговорення питання «Суб'єкти освітнього середовища початкової школи та їх вплив на розвиток школяра».

У процесі вивчення теми «Методи і засоби навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів» було закріплено розуміння студентами категорії «метод» як базової для роз'яснення сутності середовищної взаємодії на основі полісуб'єктності та розкрито важливість використання методів навчання на основі дотримання ідеї здоров'язбереження. На практичному занятті, засобами технології «Два – чотири – разом», відбулося узагальнення студентами методів освітньої взаємодії у навчальному процесі початкової школи, що мають здоров'язбережувальний ефект.

Увага до питання створення освітнього середовища початкової школи на основі інтерактивних методів навчання підкріплена під час вивчення теми «Педагогічні інновації в навчальному процесі початкової школи. Форми та методи інтерактивного навчання». Модернізовано, заплановану викладачем

педагогічних дисциплін, навчально-педагогічну гру «Форми та методи інтерактивного навчання» у контексті досліджуваної теми. Запропоновано ерудитам для підготовки повідомлення питання: роль інтерактивних методів навчання у створенні здоров'язбережувального середовища початкової школи та проведено його дискусійне обговорення між ерудитами, опонентами й рецензентами.

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Теорія і методика виховання» розширено зміст тем: «Основні напрями виховання», «Форми та методи виховання», «Організація роботи класного керівника в початковій школі» та ін., на основі розширення інформації про особливості виховної взаємодії із здоров'язбережувальним ефектом.

Введено нову тему «Організація виховного середовища початкової школи на основі ідеї полісуб'єктності та здоров'язбереження», яка сформувала розуміння студентами процесу створення середовища початкової школи як спільної активної полісуб'єктної діяльності учасників освітньо-виховної взаємодії у початковій ланці освіти. Практичне заняття з цієї теми відбулося у вигляді презентування власних розробок виховних заходів за участі учнів, батьків зацікавлених осіб, що проводяться з метою створення здоров'язбережувального середовища.

Розширено тематику мікродосліджень як індивідуальних навчально-дослідних завдань з аналізованих педагогічних дисциплін на основі включення тем, спрямованих на оволодіння студентами знаннями про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки та педагогічного дизайну, зокрема про форми, методи та засоби проектування середовища початкової ланки освіти.

Особливу роль у формуванні мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та оволодіння основами здоров'язбережувальної педагогіки відіграв освітній курс «Основи валеології» (у деяких експериментальних ВНЗ – «Основи медичних знань і охорона здоров'я дітей»).

Оскільки усі теми цієї навчальної дисципліни та їх зміст безпосередньо спрямовані на реалізацію завдань нашого дослідження, то, відповідно до визначених шляхів удосконалення досліджуваного процесу, нами було модернізовано способи організації практичної частини курсу на основі використання методів, що мають практико-орієнтовану спрямованість та

ґрунтуються на інтерактивній взаємодії усіх учасників освітнього середовища. Узагальнено проведено експериментальну роботу відповідно до змісту курсу:

– Під час практичного заняття з теми «Валеологія та її роль у формуванні здоров'я людини» було проведено дискусію: «Для мене бути здоровим означає...», а також використано метод «Карта ідей/понять» з метою створення студентами у малих групах блок-схеми сутності поняття здоров'я, чинників, які на нього негативно впливають, та способів їх уникнення.

– На занятті «Основні принципи і фізичні методи формування здорового способу життя» методом «Робота в групах» розроблено алгоритми попередження сколіозу і плоскостопості, профілактики розвитку гіподинамічного синдрому, формування та корекція осанки учнів.

– У процесі практичного закріплення знань та навичок з теми «Психічні фактори формування здорового способу життя» було узагальнено знання студентів про стрес, його фізіологічної основи, як адаптивної реакції особистості, тобто поглиблено програму формування продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи. Практична робота була спрямована на розроблення правил взаємодії вчителя та учнів початкової школи з метою попередження шкільних стресів.

– Під час заняття з теми «Раціональне і збалансоване харчування у формуванні здорового способу життя» студенти, працюючи в парах, розробляли меню раціонального харчування учнів різного віку та дорослої людини, зокрема педагога.

– У процесі аналізу змісту теми «Сім'я і здоров'я людини» було використано рольові ігри: «Мама, тато й дитячі проблеми», «Чоловік і жінка: погляд на одну ситуацію» та ін.

У додатку Р (табл. Р.1) структуровано доповнення до змісту та способів викладання навчальних дисциплін, потенціал яких був використаний у процесі усіх етапів експериментальної роботи.

З метою створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ було реалізовано й інші напрями: діагностично-корекційний та ергономічно-інфраструктурний. Зокрема, реалізація ергономічно-інфраструктурного напряму конструювання середовища передбачала: створення та контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних умов організації освітньої взаємодії у ВНЗ; оптимізацію

режиму робочого дня студентів на основі планування різних видів діяльності та відпочинку; створення психологічної безпеки у процесі спілкування та взаємодії суб'єктів середовища; покращення колористики приміщень навчального закладу тощо.

Зі студентами були проведені інформаційно-дискусійні бесіди: про анатомо-морфологічні основи ергономічного забезпечення навчальних місць (тема «Загальна ергономіка робочого місця»), про шляхи зняття втоми та перенапруження (тема «Синдром навчальної втоми»), про способи забезпечення психологічної безпеки (тема «Безпека студента і психологічний комфорт»).

З метою реалізації діагностично-корекційного напряму створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ було проведено здоров'язбережувальний моніторинг під час занять з «Фізичної культури», який передбачав: діагностування стану здоров'я студентів експериментальних груп (методика «Визначення ступеня здоров'я» Я. Вайнбаума [72]; рівень розвитку їх фізичних якостей (за Т. Круцевич, Г. Безверхньою [121]); задоволення чи незадоволення своїм тілом; поінформованість про лікувально-профілактичні заходи та залученість до фізкультурно-оздоровчої діяльності. З метою корекції мотивації та досвіду здоров'язбереження залучено студентів до проведення спортивно-оздоровчих заходів: спартакіади університету з легкої атлетики; кубку ректора з міні-футболу; спортивних заходів до Всесвітнього дня здоров'я в університеті та ін.

Отже, реалізація завдань організаційно-спонукального етапу експериментальної роботи сприяла формуванню позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та забезпечила розвиток показників мотиваційного та особистісного компонентів здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової ланки освіти. Розвиток пізнавального інтересу до впровадження ідеї здоров'язбереження у початковій школі започаткував формування потреби студентів в оволодінні знаннями, уміннями, що необхідні для конструювання середовищної взаємодії «вчитель – учень – батьки» на основі здоров'язбереження.

Пізнавально-апробаційний етап експериментальної роботи передбачав закріплення позитивної мотивації студентів та засвоєння ґрунтовних знань та умінь майбутніх учителів з метою створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, що здійснювалось на основі їх систематизації і поглиблення, інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання. Нами було удосконалено форми та способи організації освітньої взаємодії у процесі викладання навчальних дисциплін «Методика навчання основам здоров'я» та «Фізична культура з методикою навчання» (табл. Р.1). Представимо зміст експериментальної роботи у процесі викладання навчальної дисципліни «Методика навчання основам здоров'я».

З метою формування практико-орієнтованого середовища ВНЗ нами було започатковано проведення бінарних лекцій з двох тем курсу: «Здоров'язберігаючі основи процесу навчання» спільно з вчителем початкової школи та «Зміст валеологічної освіти» – з представником навчального закладу, який був учасником проекту ВООЗ «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю». Це дозволило поєднати теоретичні та практичні аспекти методики викладання основ здоров'я та організації здоров'язбережувальної діяльності в освітній установі.

Також було використано сучасні лекційні форми презентування навчального матеріалу: лекція-візуалізація (тема «Предмет, завдання, методи дослідження методики викладання основ здоров'я»), керована лекція (тема «Методи навчання основ здоров'я і валеології»), лекція з паузами (тема «Методика формування валеологічних понять»).

У процесі організації практичної частини курсу нами було змінено цикл опанування знаннями та навичками студентів з питань, які були винесені на самостійне опрацювання. Запроваджено модель емпіричного навчання К. Мелландера. Наведемо приклади: лабораторне заняття «Методи навчання основ здоров'я і валеології». Цикл роботи при аналізі питань «Позаурочна робота щодо навчання здоров'я. Форми та види позаурочної роботи валеологічного спрямування: індивідуальна, групова, масова»:

I. Мотивація: Що Ви знаєте про організацію позаурочної роботи вчителя щодо навчання здоров'я молодших школярів?

II. Збір інформації: Звідки Ви дізналися про особливості її організації?

III. Обробка інформації: Ви розумієте, чому важливо використовувати індивідуальну, групову та масову форми позаурочної роботи?

IV. Висновки: Дайте детальну характеристику видів позаурочної роботи щодо навчання здоров'я молодших школярів?

V. Застосування: Розробити тематику індивідуальної групової та масової форми позаурочної роботи валеологічного спрямування відповідно до віку школярів? («Робота в групах»).

VI. Зворотній зв'язок: Чи все Вам вдалося? Що не було враховано при розробці тематики учасниками групи? Чи готові Ви розробити зміст одного заходів на запропоновану тему?

Організація освітньої взаємодії за моделлю К. Мелландера сприяла осмисленому аналізу визначеної проблеми та вмотивованому формуванню навичок розробки тематики позаурочних заходів. Подальша робота щодо розробки змісту та методів проведення позаурочної роботи валеологічного спрямування здійснювалась за таким же циклом.

Важливо відмітити, що впродовж застосування цієї моделі навчання студенти активно займалися постановкою питань. Розв'язуючи завдання, брали на себе відповідальність за результат, який не завжди був передбачуваним. Викладач, як інструктор повинен бути готовий надати підтримку студентам, зорієнтувати, де вони можуть отримати необхідні знання для розв'язання поставленої задачі, а також створити психологічний комфорт взаємодії з метою повного розкриття студентами своїх можливостей.

З метою запровадження практико-орієнтованої спрямованості навчання студентів у процесі викладання курсу «Фізична культура з методикою навчання», нами було удосконалено способи презентування лекційного матеріалу та розроблено плани практичних занять на основі застосування моделі емпіричного навчання Л. Джоуплін. Цикл роботи на лекційних та практичних заняттях був побудований за таким алгоритмом: фокусування → дія → підтримка → зворотний зв'язок → опитування.

Його реалізація передбачала актуалізацію теми через визначення практичних завдань, а також започаткування практики проведення на початку кожного лекційного заняття виконанням студентами практичного завдання у контексті теми. Після вдалого або невдалого виконання, що відбувалося частіше, викладач

надавав інформацію, яка забезпечувала підтримку у виконанні завдання та формувала знаннєву складову навичок професійних дій. Так, наприклад, під час лекційного заняття з теми «Фізкультурні заходи в режимі дня молодшого школяра» було запропоновано узагальнити п'ять правил проведення фізкультхвилинки; з теми «Урок як основна форма фізичного виховання» – скласти структуру комбінованого уроку з фізичної культури тощо.

Обов'язковою умовою впровадження циклу навчання Л. Джоуплін було кінцеве опитування, де студенти і викладач упорядковували інформацію й визначали способи врахування її у подальшій професійній діяльності. Нами було розроблено комплекс завдань, які ввійшли в систему самостійної роботи, а їх виконання студенти розпочинали на заключній частині лекційного заняття, й завершували самостійно. Їх презентація відбувалася на практичному занятті з теми курсу. Якщо студентам не вдавалося його виконати, цикл навчання розпочинався знову, проте етап підтримки, зворотного зв'язку та опитування відбувався поміж студентів інтерактивними методами. Було також удосконалено форму індивідуальних навчально-дослідних завдань з дисциплін «Методика навчання основам здоров'я» та «Фізична культура з методикою навчання». Нами розроблено зміст та рекомендації щодо підготовки портфоліо як збірки виконаних студентами практичних завдань та напрацювань з основних тем курсу.

Така організація освітнього процесу забезпечила постійну активність студентів, вмотивоване сприймання навчального матеріалу, формування практичних умінь та навичок майбутньої здоров'язбережувальної діяльності.

Представимо наступні розв'язанні завдання та впровадженні форми взаємодії суб'єктів середовища ВНЗ (викладачів, кураторів, тренерів, студентів та ін.) на цьому етапі експериментальної роботи з метою конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ. Так, реалізація ергономіко-інфраструктурного напряму конструювання середовища передбачала: систематичний контроль за дотриманням санітарно-гігієнічних умов організації освітнього процесу у ВНЗ; створення психологічного комфорту освітньої діяльності на основі опанування варіативними способами організації розумової праці, саморефлексією, тайм-менеджментом; покращенням спортивної матеріально-технічної бази закладу тощо.

Зі студентами були проведені інформаційно-дискусійні бесіди: про альтернативні способи отримання інформації, організації особистісного навчання (тема «Інформаційний простір як джерело розвитку особистості майбутнього фахівця»), про використання інформаційно-комунікаційних технологій на основі принципу не нашкодити здоров'ю (тема «Інформатизація та педагогічна ергономіка»). З метою формування уміння створювати власний психологічний комфорт взаємодії в середовищі ВНЗ та соціальному просторі проведено тренінг «Тайм-менеджмент для студентів» (Додаток С).

З метою розв'язання завдань діагностично-корекційного напрямку створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ проведено другий етап здоров'язбережувального моніторингу студентів експериментальних груп під час секційних занять з різних видів спорту. Аналогічно до першого етапу він передбачав: діагностування стану здоров'я студентів експериментальних груп, рівень розвитку їх фізичних якостей, задоволення чи незадоволення своїм тілом; визначення залученості до фізкультурно-оздоровчої діяльності у навчальному закладі та поза ним. Після його завершення розроблено індивідуальні корекційні карти й організовано роботу по стимулюванню їх виконання та проведення взаємоконтролю студентами. Продовжено практику проведення спортивно-оздоровчих заходів з метою формування мотивації та ціннісних установок на розвиток навичок фізкультурно-оздоровчої діяльності. Студенти взяли участь у традиційній спартакіаді університету з легкої атлетики, відкритій першості університету із волейболу та ін. Зазначені заходи забезпечили оптимальну рухову активність студентів, оскільки занять з фізичної культури у студентів цього курсу уже не передбачено програмою професійної підготовки.

Профілактично-виховний напрям створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, як умови впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до досліджуваної діяльності, було реалізовано у процесі аудиторної навчальної діяльності, позааудиторних секційних занять спортом, в умовах взаємодії з куратором групи, у визначений для цього час, та у процесі індивідуальної роботи з майбутніми педагогами.

Студентами експериментальних груп, на основі власного досвіду та нашої підтримки, було проведено годину куратора для студентів I курсу різних факультетів на тему: «Мій досвід здоров'язбереження». Така форма роботи поглибила знання майбутніх учителів, тобто тих, хто проводив заняття, про способи збереження здоров'я, прояви здоров'язбережувальної діяльності у повсякденному житті на навчанні, а також забезпечила представлення ними власного досвіду здоров'язбереження, що мало стимулювальний ефект.

Інноваційною формою експериментальної роботи, що забезпечувалась засобами виховної роботи дослідника та кураторів експериментальних груп був стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження».

Основна мета впровадження стартап-проекту – закріплення мотивації студентів до ведення здорового способу життя, усвідомлення важливості організації процесу збереження та примноження здоров'я усіх учасників майбутньої середовищної взаємодії «вчитель – учень – батьки» та започаткування інтегрування знань із здоров'язбережувальної педагогіки.

Кожне заняття відеолекторію (один раз у місяць впродовж 6 семестру професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи) було модельовано нами на основі оптимального поєднання візуального сприйняття інформації та її активного обговорення з використання інтерактивних методів: «Два – чотири – разом», «Акваріум», «Круглий стіл», «Аналіз конкретних ситуацій», «Зміни позицію», «Мікрофон», «Незакінчене речення» та ін., а на завершальному занятті – використання методу «Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу».

Під час зустрічей в межах стартап-проекту було продемонстровано відеоролики: «Конвеєр смерті – нікотин», «Вживання наркотиків: погляд із середини», «Небезпечні продукти, які нас вбивають» та ін., які об'єднані відповідно до тем зустрічей: «Скажемо «Ні!» шкідливим звичкам», «Здорове харчування – запорука успіху людини», «Нетрадиційні методи оздоровлення» та ін. Також було розроблено та реалізовано систему самостійного перегляду студентами відеороликів з подальшим обговоренням під час зустрічей. У додатку Т представлено програму роботи стартап-проекту «Відеолекторій зі здоров'язбереження». Оскільки його реалізація відбувалася паралельно з освітньою діяльністю студентів,

зокрема вивченням навчальних дисциплін, які формують базис знань та умінь створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, то в комплексі це сприяло формуванню позитивної мотивації до здоров'язбереження.

На *практико-узагальнювальному етапі* з метою систематизації та поглиблення знань, умінь студентів зі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, введення їх до практичного досвіду майбутніх учителів було впроваджено удосконалену систему форм та методів викладання інтегрованого спецкурсу, педагогічної практики та занять у спортивних секціях.

Під час розробки міждисциплінарного курсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» було з'ясовано, що практика впровадження спецкурсів у більшості експериментальних груп відома, що з одного боку спростило підготовку студентів до ознайомлення з варіативним курсом, а з іншого – ускладнило підбір форм та методів роботи з метою дієвого удосконалення системи професійної підготовки. Відповідно до програми експериментальної роботи в основу його запровадження було визначено систему емпіричного навчання Д. Колба.

Тематичний план спецкурсу (табл. 3.10) був розроблений відповідно до обґрунтованих (п. 1.1) наукових основ створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та представлений у таких видах діяльності: аудиторна робота (лекції, практичні заняття); позааудиторна робота (самостійна та індивідуальна робота). Програма спецкурсу розрахована всього на 36 год., з них 8 год. – лекційні заняття, 10 год. – практичні, 8 год. – самостійна та 10 год. – індивідуальна робота.

Комплексна мета впровадження розробленого спецкурсу представлена чотирма блоками, що співвідносяться з компонентами здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний):

– спонукальна: поглиблення інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»;

– інформаційна: узагальнення знань студентів із здоров'язбережувальної педагогіки, змісту та напрямів створення

здоров'язбережувального середовища, форм, методів, технологій та засобів здоров'язбережувальної та діагностичної діяльності;

– методична: узагальнення процесу формування груп умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні та просторові;

– рефлексивна: закріплення особистісних та професійно значущих якостей майбутнього вчителя та вміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність.

Таблиця 3.10

Тематичний план міждисциплінарного спецкурсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи»

Тема	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Індивід. робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні та методичні основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи				
Тема 1. Здоров'язбережувальне середовище початкової школи як об'єкт проектування у майбутній професійній діяльності	2	2	1	2
Тема 2. Напрями та зміст діяльності вчителя початкової школи зі створення здоров'язбережувального середовища	2	2	1	2
Тема 3. Цілепокладання та діагностування у здоров'язбережувальній освіті		2	2	2
Тема 4. Здоров'язбережувальні форми освітньо-виховної	2	2	2	2

взаємодії у середовищі початкової ланки освіти				
Тема 5. Здоров'язбережувальні технології та засоби у практиці початкової школи	2	2	2	2
Всього	36	8	10	8
			8	10

Особливість спецкурсу полягала в тому, що систематизація й узагальнення студентами знань та умінь створення здоров'язбережувального середовища початкової школи здійснювалося на основі практико-орієнтованої діяльності суб'єктів взаємодії, яка поєднувалась з одночасним (дуальним) практичним впровадженням у системі початкової школи під час проходження педагогічної практики.

У процесі лекційного курсу було використано форми лекцій, що забезпечують активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу: лекція з наперед запланованими помилками (тема 1), лекція з паузами (тема 2), проблемна лекція (тема 4), лекція за моделлю емпіричного навчання (тема 5). Зміст програмного матеріалу курсу представлено у Додатку У та практичному poradнику [177].

Особливої уваги заслуговують практичні заняття, які були трансформовані у контексті реалізації циклу емпіричного навчання за моделлю Д. Колба. Така організація роботи забезпечила постійну мотивацію студентів до освітнього процесу «через досвід», покрокове формування практичних умінь створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітніх, виховних, діагностичних, гігієнічних, інклюзивних, просторових та створила психологічно-комфортні умови для рефлексії освітньо-професійної діяльності.

Наведемо приклад алгоритму проведення частини заняття з теми курсу «Здоров'язбережувальні форми освітньо-виховної взаємодії у середовищі початкової ланки освіти»:

I. Конкретний досвід: розроблення структури здоров'язбережувального уроку або виховного заходу на запропоновану тематику (індивідуальна робота студентів);

II. Рефлексія: обговорення дій та результату роботи на основі рефлексивних запитань – «Чи вдалося виконати поставлене завдання?», «Що при виконанні роботи було найскладнішим?»,

«Чому не вдалося легко та конструктивно виконати завдання?» (метод «Обговорення проблеми у загальному колі»);

III. Теорія: поглиблення знань студентів зі структури уроку або виховного заходу на основі здоров'язбережувальної ідеї та методів його компонування (метод «Навчаючи – вчуся»);

IV. Практика: розроблення детального конспекту уроку або виховного заходу, за попередньо визначеною темою (метод «Робота в парах»).

На завершення студенти презентували власні розробки з опорою на рефлексію дій: «Чи все вдалося врахувати при розробці уроку?», «Чим забезпечується його ефективність?» та ін.

Практичні заняття за такою моделлю сприяли критичному осмисленню студентами реального досвіду організації здоров'язбережувальної діяльності, активному обміну інформацією з подальшим закріпленням практичних навичок. Від викладача-дослідника вимагалася лише правильна організація циклу навчання, коригування дій студентів та мотивування до активної роботи у студентському середовищі.

Підсумкове заняття з курсу проводилось у формі рольової гри «Методичний семінар вчителів початкової школи» на тему: «Здоров'язбережувальні технології освітньо-виховного процесу у початковій школі», який дав можливість студентам продемонструвати бачення актуальності досліджуваної теми, розуміння способів її реалізації у модельованій реальній ситуації у ролі вчителя.

Розроблений і впроваджений міждисциплінарний спецкурс як узагальнююча форма підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи також передбачав виконання завдань для самостійної роботи, які необхідно було реалізувати під час педагогічної практики та індивідуального навчально-дослідного завдання: «Мій досвід створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» у формі портфоліо.

Педагогічна практика була дієвою формою освітньо-професійної діяльності, яка забезпечила закріплення практичних навичок створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, рефлексивної здатності оцінювати свої можливості у проектуванні середовища початкової школи на основі ідеї здоров'язбереження.

Зміст та програма практики забезпечили закріплення груп навичок, що покладені в основу формування умінь майбутніх учителів:

– *освітніх* (уміння забезпечувати розвиток в учнів особистісного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я; уміння проектувати зміст здоров'язбережувальної освіти);

– *виховних* (уміння розвивати в учнів активну мотивацію дбайливо ставитися до власного здоров'я, використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності; уміння організовувати оздоровчі заходи та спільну здоров'язбережувальну діяльність учителів, учнів, батьків, громадськості у позаурочний час);

– *діагностичних* (уміння діагностувати стан здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учнів; уміння організовувати співпрацю зі службою психологічної допомоги з метою діагностування та подолання стресів, тривожності);

– *гігієнічних* (уміння планувати та проводити заходи щодо дотримання санітарно-гігієнічних вимог в освітньому процесі; контролювати чистоту класних кімнат; здійснювати контроль за раціональним харчуванням учнів, асортиментом шкільного буфету, вітамінізацією харчового раціону школярів);

– *інклюзивних* (уміння використовувати різноманітні навчальні підходи з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей; уміння налагоджувати співробітництво та підтримку серед учнів класу та батьківського колективу);

– *просторових* (уміння розвивати в учнів потребу в естетичному та здоров'язбережувальному просторі школи; формувати активну мотивацію учнів, батьків до створення комфортних умов класної кімнати та ін.).

Така комплексна робота з впровадження міждисциплінарного курсу та удосконалених форм роботи під час практики сприяла реалізації профілактично-виховного та освітнього напрямів створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ.

З метою розв'язання завдань ергономічно-інфраструктурного напряму конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ було розроблено та

впроваджено програму залучення студентів до контролю за дотриманням санітарно-гігієнічних умов організації освітнього, виховного та дозвіллевого процесу у закладі; створено здоровий мікроклімат для розвитку особистості кожного студента у педагогічному університеті; спільно зі студентами експериментальних груп проведено інфраструктурний моніторинг з метою вивчення потреб в удосконаленні спортивної та дозвілєвої бази навчального закладу відповідно до вимог підготовки майбутнього фахівця.

Реалізація діагностично-корекційного напрямку створення практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ передбачала проведення третього етапу здоров'язбережувального моніторингу студентів експериментальних груп під час секційних занять з різних видів спорту. Його програма була аналогічною до попередніх етапів, проте мала порівняльно-узагальнюваний характер. Основна його мета полягала у виявленні проблемних місць у розвитку фізичних якостей майбутніх учителів та збереженні мотивації до здоров'язбережувальної діяльності. Продовжено практику заповнення та реалізації індивідуальних корекційних карт та взаємоконтролю студентами їх виконання. Студенти експериментальних груп були залучені до підготовки та проведення спортивно-оздоровчих заходів. Постійна рухова активність майбутніх учителів була реалізована залученням їх до спортивних занять за вибором (легка атлетика, волейбол, футбол, баскетбол, веслування, настільний теніс тощо).

Отже, впродовж трьох етапів експериментальної роботи перевірено дієвість моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи відповідно до розробленої програми експерименту, апробовано нові шляхи формування мотивації студентів та їх конструктивних дій на основі вибору продуктивних копінг-стратегій, удосконалено форми, методи та способи підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти до створення здоров'язбережувального середовища на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання; реалізовано освітній, профілактично-виховний, діагностично-корекційний та ергономічно-інфраструктурний напрями конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ, що забезпечило оптимальне поєднання форм, методів та засобів

освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів.

Наступним завданням дослідження є аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи, що дасть можливість встановити результативність експериментального впровадження моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації.

3.3. Аналіз та інтерпретація результатів експериментальної роботи

На завершальному етапі експериментальної роботи проведено перевірку дієвості розробленої моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та впроваджених педагогічних умов її реалізації. Відповідно до мети формувального етапу експерименту було розв'язано такі завдання заключного етапу:

- проведено діагностування студентів експериментальних та контрольних груп з метою визначення рівня сформованості їх здоров'язбережувальної компетентності;

- здійснено кількісний та якісний аналіз результатів діагностики, визначено показники здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи, які здобули найбільший приріст;

- проведено визначення значення t-критерію Стьюдента з метою оцінки вірогідності гіпотези й обробки результатів дослідження, обґрунтовано ефективність формувального етапу експерименту.

У процесі експериментального узагальнення комплексно використано емпіричні методи дослідження: пряме та опосередковане педагогічне спостереження; бесіда, анкетування, тестування, діагностичні методики; використання рейтингу, методу експертних оцінок, аналізу результатів діяльності, методів математичного аналізу та статистичної обробки даних.

Інструментарій експериментального дослідження рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності у

студентів напряму підготовки 6.010102 Початкова освіта залишився незмінним від констатувального етапу, і кількість респондентів – 321 студент факультетів підготовки майбутніх учителів початкової школи експериментальних ВНЗ (контрольні групи – 159 студентів, експериментальні групи – 162 особи).

Представимо результати діагностування рівня сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи експериментальних ВНЗ.

Діагностування мотиваційного компоненту здоров'язбережувальної компетентності у студентів контрольних та експериментальних груп відбувалося за методиками (Додаток Н.1) та підкріплювалося результатами педагогічного спостереження. У табл. 3.11 презентовано кількісні показники сформованості досліджуваної компетентності за спонукально-мотиваційним критерієм, на рис. 3.3 – графічне порівняння результатів діагностування респондентів під час констатувального (діагностичний зріз) та після формуального етапів експерименту.

Таблиця 3.11

Рівні сформованості мотиваційного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи після формуального етапу експерименту

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал	
Високий	18	11,3	4,47	30	18,5	4,41	3,193 > 0,1714
Достатній	37	23,3	3,47	57	35,2	3,46	
Середній	66	41,5	2,48	49	30,2	2,41	
Низький	38	23,9	1,51	26	16,1	1,57	
Всього	159	100	2,70	162	100	3,02	

Порівняння результатів діагностики студентів контрольних та експериментальних груп демонструє відмінності у показниках компетентності. Так, її репродуктивний рівень компетентності виявлений у 16,1 % студентів ЕГ за цим критерієм, тоді як в контрольній групі він становить – 23,9 %. Частково-пошуковий рівень виявлено у 30,2 % студентів ЕГ та 41,5 % студентів КГ;

продуктивний – у 35,2 % студентів ЕГ та 23,3 % студентів КГ;
 професійно-творчий – у 18,5 % респондентів ЕГ та 11,3 % осіб КГ.

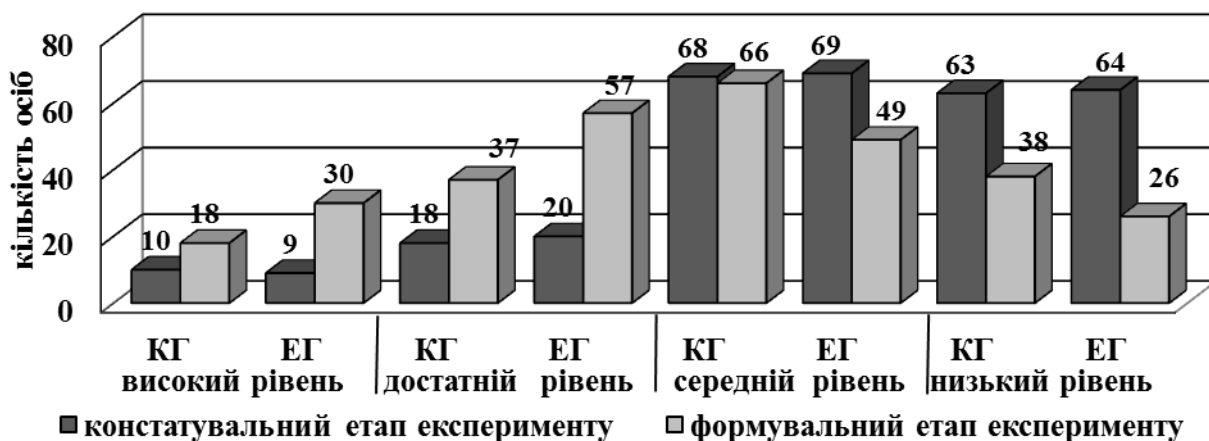

Рис. 3.3. Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп за спонукально-мотиваційним критерієм

Найсуттєвіші зміни у студентів ЕГ були зафіксовані за показниками: сформованість інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»; наявність мотивації до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи. Тоді як зміни у мотиваційній сфері студентів КГ більше стосувалися професійної діяльності, а ніж її здоров'язбережувальної складової.

Результати діагностування показників когнітивного компоненту здоров'язбережувальної компетентності у студентів контрольних та експериментальних груп за гносеологічно-інформаційним критерієм також підтвердили наше припущення про результативність експериментальної роботи (табл. 3.12).

Студенти експериментальних груп на прикінцевому зрізі продемонстрували системні знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки», знання про форми, методи, технології та засоби створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Таблиця 3.12

**Рівні сформованості когнітивного компоненту
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи після
формульовального етапу експерименту**

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал	
Високий	17	10,7	4,5	28	17,3	4,5	2,272 > 0,1714
Достатній	35	22,0	3,5	35	22,6	3,5	
Середній	67	42,1	2,5	65	40,1	2,5	
Низький	40	25,2	1,5	34	21,0	1,5	
Всього	159	100	2,682	162	100	2,852	

Результативність навчання відтворена у результатах виконання тестів. Професійно-творчий рівень проявили 17,3 % студентів ЕГ, продуктивний – 22,6 %, частково-пошуковий – 40,1 % і репродуктивний – 21,0 % респондентів ЕГ. Студенти КГ розподілені за рівнями сформованості когнітивного компоненту так: професійно-творчий рівень – 10,7 % студентів КГ, продуктивний – 22,0 %, частково-пошуковий – 42,1 % і репродуктивний – 22,5 % респондентів КГ. Зазначимо, що проявленні знання були з питань фізичного, психічного, духовного і соціального здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження; методики діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу.

Графічно порівняння результатів діагностування респондентів за гносеологічно-інформаційним критерієм під час констатувального та після формульовального етапів експерименту представлено на рис. 3.4.

Результати формування діяльнісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів було з'ясовано на основі комплексів завдань відповідно до визначених груп умінь: освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні, просторові (Додаток Н.3).

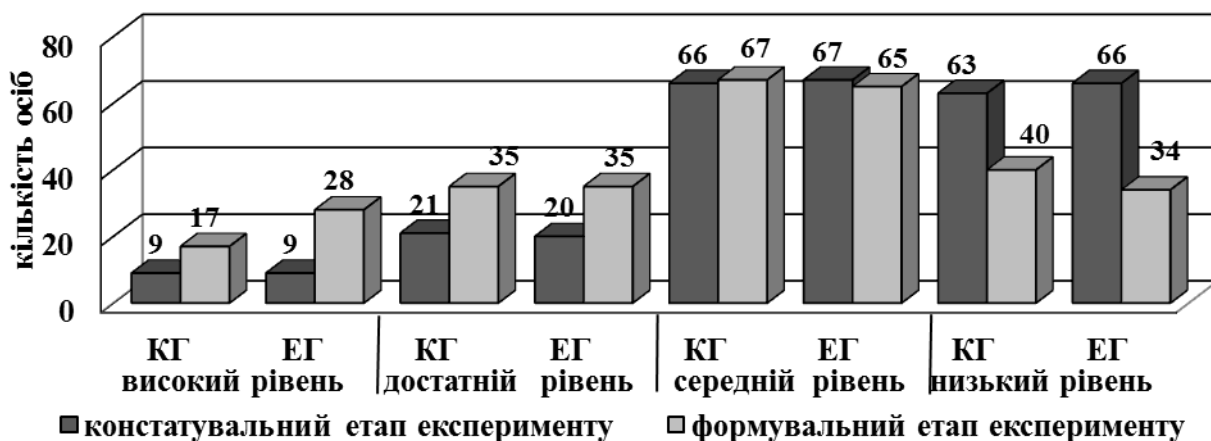

Рис. 3.4. Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп за гносеологічно-інформаційним критерієм

За операційно-діяльним критерієм встановлено, що професійно-творчий рівень сформованості компетентності мають 14,2 % респондентів ЕГ та 6,9 % студентів КГ; продуктивний – 31,5 % студентів ЕГ та 22,1 % КГ; частково-пошуковий притаманний 34,1 % студентам ЕГ та 42,1 % КГ; репродуктивний – 20,4 % ЕГ та 28,9 % респондентів КГ (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Рівні сформованості діяльнісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи після формувального етапу експерименту

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал	
Високий	11	6,9	4,52	23	14,2	4,55	3,363 > 0,1714
Достатній	35	22,1	3,53	51	31,5	3,52	
Середній	67	42,1	2,53	55	34,1	2,54	
Низький	46	28,9	1,55	33	20,4	1,64	
Всього	159	100	2,60	162	100	2,95	

Аналіз результатів діагностики за показниками операційно-діяльнісного критерію (рис. 3.5) демонструє впливовість експериментального навчання на формування досліджуваної компетентності, вони найсуттєвіші поміж компонентів, що є позитивним у зв'язку з реалізацією практико-орієнтованої спрямованості проведеної роботи.

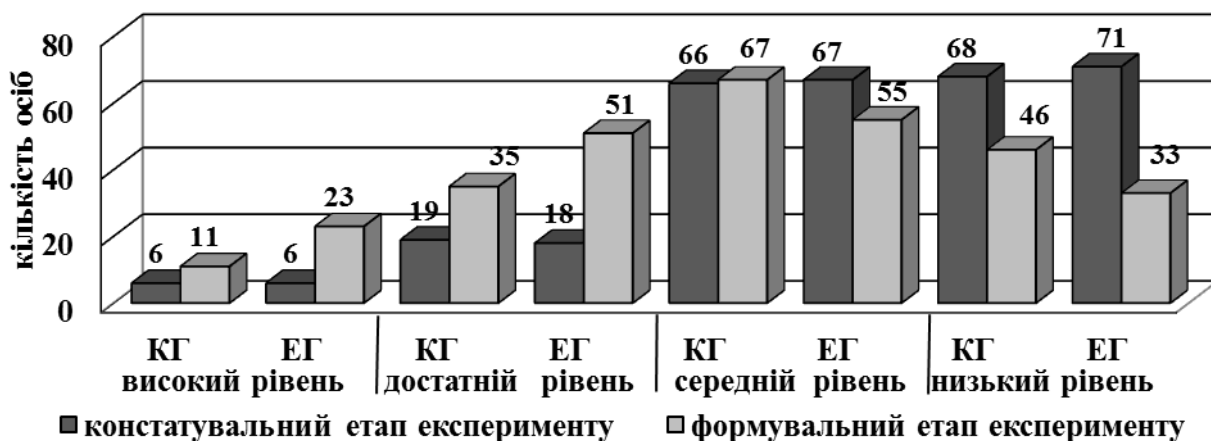

Рис. 3.5. Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп за операційно-діяльнісним критерієм

Важливо зазначити, що студенти експериментальних груп продемонстрували інклюзивні, просторові та діагностичні уміння значно краще, ніж студенти контрольних груп, що ми пов'язуємо з відсутністю впливу на їх формування за традиційної організації професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Діагностування особистісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності у студентів контрольних та експериментальних груп відбувалося за методиками (Додаток Н.4) та підкріплювалося результатами педагогічного спостереження. У табл. 3.14 презентовано кількісні показники сформованості досліджуваної компетентності за рефлексивно-здоров'язбережувальним критерієм.

Таблиця 3.14

Рівні сформованості особистісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи після формувального етапу експерименту

Рівні	Контрольні групи (КГ)			Експериментальні групи (ЕГ)			$t_{\text{спост}}$
	Осіб	%	Середній бал	Осіб	%	Середній бал	
Високий	20	12,6	4,5	31	19,1	4,5	3,212 > 0,1714
Достатній	36	22,6	3,5	57	35,2	3,5	
Середній	64	40,3	2,5	49	30,2	2,5	
Низький	39	24,5	1,5	25	15,4	1,5	
Всього	159	100	2,733	162	100	3,080	

Графічно порівняння результатів діагностування студентів контрольних та експериментальних груп за рефлексивно-здоров'язбережувальним критерієм під час констатувального та після формульального етапів експерименту представлено на рис. 3.6.

У табл. Ф.1–Ф.5 додатку Ф продемонстровано узагальнені показники результатів діагностування респондентів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини після формульального етапу експерименту.

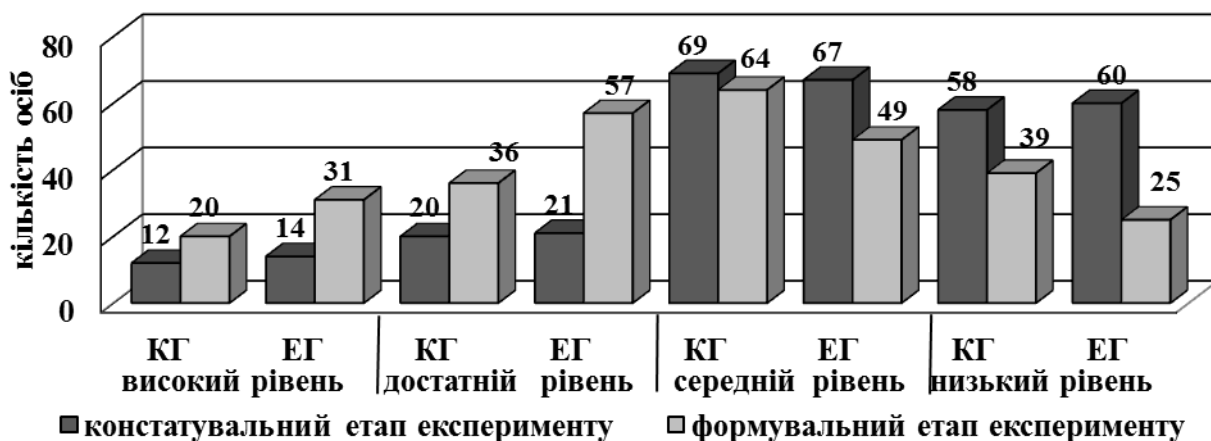

Рис. 3.6. Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп за рефлексивно-здоров'язбережувальним критерієм

Аналіз отриманих даних експерименту дає можливість говорити про реалізацію поставлених завдань експериментальної роботи, про формування орієнтації студентів на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду, про розвиток їх особистісних та професійних якостей. Суттєві зміни відбулися у показниках когнітивного та діяльнісного компонентів здоров'язбережувальної компетентності студентів експериментальних груп. Проте, результативність формульальних процесів різна. Студенти експериментальної групи рівнево розподілилися так: репродуктивний рівень – 15,9 % (це найнижчий показник поміж компонентів), частково-пошуковий – 29,5 %, продуктивний – 31,8 % та професійно-творчий – 22,7 % (це найкращий показник цього рівня поміж компонентів). Студенти контрольних груп продемонстрували такі результати: репродуктивний рівень – 25 %, частково-пошуковий – 40,0 %, продуктивний – 22,5 % та професійно-творчий – 12,5 %, що свідчить про більшу

результативність підготовки до створення здоров'язбережувального середовища студентів експериментальних груп.

У табл. 3.15 репрезентовано динаміку рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи за результатами констатувального та формувального етапів експерименту.

Таблиця 3.15

Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи за результатами констатувального та формувального етапів експерименту

Рівень	Контрольні групи (КГ)						Експериментальні групи (ЕГ)					
	На початок експерименту		На кінець експерименту		Динаміка		На початок експерименту		На кінець експерименту		Динаміка	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Високий	6	3,8	18	11,3	+12	+7,5	6	3,7	30	18,5	+24	+14,8
Достатній	19	11,9	37	23,3	+18	+11,4	18	11,3	57	35,2	+39	+24,1
Середній	66	41,5	65	40,9	-1	-0,6	67	41,4	49	30,2	-18	-11,1
Низький	68	42,8	39	24,5	-29	-18,3	71	43,8	26	16,1	-45	-27,7

Отже, аналіз представлених даних засвідчує, що відбулася зміна за всіма показниками сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп, проте її суттєвість різна, що засвідчено кількісними та якісними показниками.

Студенти експериментальних груп на кінцевому зрізі продемонстрували не лише усвідомлену спрямованість на створення здоров'язбережувального середовища, а основне – достатні для професійної діяльності вміння організувати середовищну взаємодію у практиці початкової школи на основі здоров'язбереження. Тоді як студенти контрольних груп основним результатом підготовки визнали отриманні знання зі створення здоров'язбережувального середовища.

Динаміка сформованості показників здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп

визначила результативність експериментальної роботи (рис. 3.7).

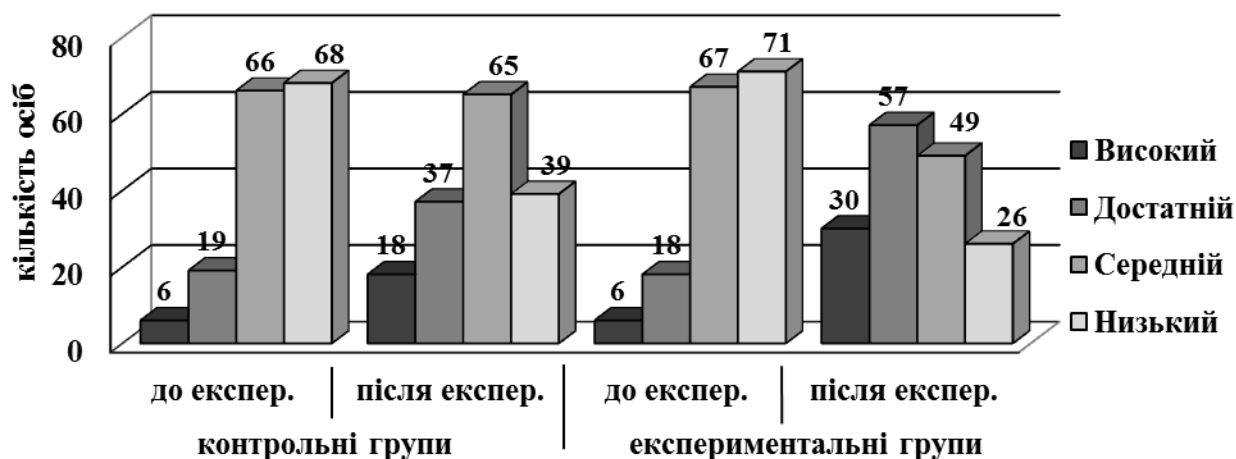

Рис. 3.7. Динаміка рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (контрольні й експериментальні групи) за результатами констатувального та формувального етапів експерименту

Приріст за результатами оцінювання студентів експериментальної групи такий: професійно-творчий рівень +14,8, продуктивний +24,1, позитивним є зменшення кількості студентів експериментальних груп з частково-пошуковим рівнем компетентності (-11,1) та репродуктивним (27,7). Зміни у показниках сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних груп наявні, проте вони не такі суттєві.

З метою ґрунтовної інтерпретації даних експериментальної роботи нами було здійснено порівняння результатів оцінювання сформованості здоров'язбережувальної компетентності респондентів контрольних та експериментальних груп, що були учасниками діагностувального зрізу, з показниками її сформованості у студентів-випускників (КГ 3) і вчителів початкової школи (КГ 2), що були діагностовані на констатувальному етапі експерименту (табл. 3.16).

Порівняння результатів сформованості здоров'язбережувальної компетентності респондентів дає можливість зробити висновок, що найкращі показники сформованості досліджуваної компетентності виявленні у студентів експериментальних груп після формувального етапу експерименту.

Таблиця 3.16

**Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності
респондентів за результатами констатувального
та після формувального етапів експерименту**

Рівень	Констатувальний та діагностувальний Експеримент								Після формувального експерименту			
	Контроль- група 1		Контроль- на група 2		Контроль- на група 3		Експерим. група		Контроль- на група 1		Експерим. група	
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%
Високий	6	3,8	8	17,4	19	11,6	6	3,8	18	11,3	30	18,5
Достатній	19	11,9	14	30,4	38	23,2	18	11,1	37	23,3	57	35,2
Середній	66	41,5	16	34,8	64	39,0	67	41,4	65	40,9	49	30,3
Низький	68	42,8	8	17,4	43	26,2	71	43,8	39	24,5	26	16,0

Так, професійно-творчий рівень сформованості компетентності виявлений у 18,5 % студентів, а продуктивний – у 35,2 %. Ці студенти проявили за усіма показниками здатність до створення здоров'язбережувального середовища на високому та достатньому рівні, що засвідчує результати проведеної експериментальної роботи, яка полягала у впровадженні моделі підготовки майбутній учителів (експериментальні групи) до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

Її ефективність доведена шляхом порівняння результатів констатувального та формувального етапів експериментів і визначення спостережуваного значення t-критерію Стьюдента ($t_{\text{спост}} > t_{\text{кр}} = 2,862 > 0,1714$).

Отже, якісні та кількісні показники сформованості здоров'язбережувальної компетентності у студентів експериментальних груп після формувального етапу експерименту та визначення спостережуваного значення t-критерію Стьюдента підтверджують нерівнозначність двох незалежних вибірок, що спричинено ефективнішою підготовкою студентів експериментальних груп, порівняно зі студентами контрольних груп, що стало можливим у результаті реалізації визначених педагогічних умов.

Висновки до третього розділу

Визначено мету, зміст та завдання основних етапів експериментальної роботи у ході дослідження.

У процесі констатувального етапу експериментальної роботи з'ясовано, що ряд дисциплін підготовки педагога зазначеного напрямку мають суттєвий потенціал у формуванні показників здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи. Діагностувальна частина експерименту засвідчила неефективність традиційної організації навчальної діяльності у ВНЗ щодо формування досліджуваних нами елементів їхньої освітньої кваліфікації.

Розроблено зміст та процедуру формувального етапу експерименту з метою перевірки ефективності моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації.

Організаційно-спонукальний етап експериментальної роботи забезпечив формування позитивної мотивації та елементарних знань студентів про створення здоров'язбережувального середовища початкової школи й був реалізований у процесі викладання дисциплін «Фізична культура», «Основи валеології», «Основи медичних знань і охорона здоров'я дітей», «Дидактика», «Теорія і методика виховання», позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів (заняття у спортивних секціях) та роботи інституту кураторства.

На пізнавально-апробаційному етапі на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження технологічних алгоритмів використання систем емпіричного навчання (Л. Джоуплін, К. Мелландера) закріплено мотивацію студентів, розпочато формування знань й умінь майбутніх учителів з метою створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Змістовий ресурс експериментальної роботи – навчальні дисципліни «Методика навчання основам здоров'я», «Фізична культура з методикою навчання»; позааудиторні форм фізкультурно-оздоровчої діяльності та роботи інституту кураторства (стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження»).

На практико-узагальнювальному етапі було забезпечено систематизацію і поглиблення знань й умінь студентів зі створення

здоров'язбережувального середовища початкової школи, введення їх до практичного досвіду майбутніх учителів на основі впровадженого спецкурсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи», позааудиторних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів та під час педагогічної практики. Запроваджено технологічний алгоритм використання моделі емпіричного навчання Д. Колба.

По завершенню експериментальної роботи проведено прикінцеве діагностування рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних та експериментальних груп. Порівняння результатів діагностування за критеріями дослідження компонентів та в цілому підтвердило ефективність експериментальної роботи, зокрема якісними характеристиками сформованої компетентності та динамікою її рівнів у студентів експериментальної групи, що забезпечило досягнення поставленої мети.

ВИСНОВКИ

1. У результаті теоретичного аналізу стану розробленості досліджуваної проблеми в науковій літературі та освітній практиці з'ясовано, що вирішення питання створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі полісуб'єктної взаємодії лише розпочато в наукових розвідках вітчизняних науковців. Засвідчено про недостатній рівень розробки теоретичних та методичних основ підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища.

На основі аналізу понятійного апарату проблеми дослідження уточнено сутність понять «освітнє середовище початкової школи», «здоров'язбереження», «здоров'язбережувальний простір особистості молодшого школяра», «здоров'язбережувальний простір навчального закладу» та ін.

У межах дослідження здоров'язбереження в освітньому процесі тлумачиться як комплекс дій та заходів учасників взаємодії в початковій школі з метою цілісного розв'язання проблеми збереження і зміцнення фізичного, духовного та соціального здоров'я учнів, формування їх здоров'язбережувальної компетентності.

2. Визначено сутність поняття «здоров'язбережувальне середовище початкової школи», яке визначається як педагогічно організована система умов, що впливають на цілеспрямовану взаємодію суб'єктів початкової освіти і забезпечують ефективність освітнього процесу на основі формування пріоритетного ставлення до здоров'я як найбільшої життєвої цінності, функціонування здоров'язбережувальних методів, технологій та засобів з метою розвитку здоров'язбережувальної компетентності його суб'єктів. У структурі здоров'язбережувального середовища початкової школи виокремлено компоненти: програмно-змістовий, суб'єктно-соціальний, технологічно-ресурсний, просторово-предметний. Охарактеризовано їх сутність та специфіку організації.

Доведено, що створення здоров'язбережувального середовища початкової школи передбачає спільну активну полісуб'єктну

діяльність учасників освітньої взаємодії у початковій ланці освіти, що спрямована на проектування та реалізацію умов (середовища), які забезпечують здоров'язбережувальний ефект у системі взаємодії «вчитель – учень – батьки». Виокремлено та охарактеризовано напрями реалізації ідеї здоров'язбереження в початковій школі на засадах педагогічного дизайну: освітній, виховний, діагностувальний, гігієнічний, інклюзивний, просторовий.

3. З'ясовано, що результат підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища може бути визначений категорією «здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи», що тлумачиться як компонентне утворення в структурі його професійної компетентності, об'єднує в єдине мотиви професійної і здоров'язбережувальної діяльності, систему знань, умінь та навичок організації взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах здоров'язбереження, оптимальне поєднання яких на основі особистісних якостей, набутого досвіду та прагнення до професійного саморозвитку забезпечує готовність і здатність майбутнього педагога створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.

У структурі здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя початкової школи виокремлено мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний компоненти. Визначено критерії (спонукально-мотиваційний, гносеологічно-інформаційний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-здоров'язбережувальний), показники й охарактеризовано рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності (високий (професійно-творчий), достатній (продуктивний), середній (частково-пошуковий), низький (репродуктивний)).

4. Теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, що представлена у вигляді трьох блоків.

Теоретико-методологічний блок моделі відображає: мету діяльності та завдання, що її конкретизують; методологічні підходи (системний, діяльнісний, компетентнісний, середовищний) і

принципи успішної реалізації модельованого процесу (наукового пізнання, загальнодидактичні й специфічні принципи).

Змістово-процесуальний блок характеризує етапи її реалізації (організаційно-спонукальний, пізнавально-діяльнісний, практико-узагальнювальний), змістовий ресурс. Визначено найбільш ефективні форми взаємодії (лекційні та практичні заняття на основі впровадження моделей емпіричного навчання, заняття у спортивних секціях, блочні години куратора, стартап-проект «Відеолекторій зі здоров'язбереження») та методи (інтерактивного навчання, моделі емпіричного навчання, тренінгові способи взаємодії тощо).

Діагностувально-результативний блок моделі репрезентує компоненти здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, особистісний), критерії її діагностування, рівні сформованості та передбачуваний результат.

5. На основі аналізу психолого-педагогічних джерел, власних суджень, використання математично-статистичного аналізу визначено педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. З'ясовано важливість формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій, систематизації та поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів і запровадження систем емпіричного навчання, конструювання практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ. Доведено, що реалізація визначених педагогічних умов забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів.

6. Експериментально перевірено ефективність реалізації моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її впровадження. Результативність поетапної експериментальної програми забезпечена виконанням

продуктивних копінг-стратегій майбутніх учителів початкової школи для їх мотивації до створення здоров'язбережувального середовища, що передбачало запровадження технологічних алгоритмів використання систем емпіричного навчання з метою систематизації та поглиблення знань і практичних умінь майбутніх учителів, апробацію авторського міждисциплінарного курсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» і забезпечило реалізацію стратегії суб'єктності, практичної орієнтованості та здоров'язбереження у професійній підготовці, сприяло конструюванню практико-орієнтованого здоров'язбережувального середовища ВНЗ.

Порівняння результатів на констатувальному та формувальному етапах експерименту засвідчило позитивну динаміку рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності студентів експериментальних груп порівняно з контрольними. Перевірка статистичної гіпотези за значенням t-критерію Стьюдента підтвердила ефективність удосконалення підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі впровадження авторської моделі та визначених педагогічних умов, що забезпечило досягнення поставленої мети.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. Подальший науковий пошук вбачаємо у вивченні питань інтеграції діяльності вчителя початкової та основної школи у створенні здоров'язбережувального середовища закладу, у підготовці вчителів-практиків до реалізації ідеї здоров'язбереження на засадах педагогічного дизайну в системі післядипломної освіти та вдосконаленні шляхів самоосвіти педагогів у визначеному напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авчинникова С. О. Здоровьесберегающая деятельность как условие формирования валеологической компетентности будущих специалистов социальной работы / С. О. Авчинникова // Вестник ТГПУ. – 2010. – Вып. 1(91). – С. 79–82.
2. Адєєва О. В. Підготовка майбутніх учителів до валеологічного виховання учнів загальноосвітніх навчальних закладів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Адєєва Ольга Вікторівна. – Одеса, 2009. – 211 с.
3. Алехина С. В. Готовность педагогов как основной фактор успешности инклюзивного процесса в образовании / С. В. Алехина, М. Н. Алексеева, Е. Л. Агафонова // Психологическая наука и образование. – 2011. – № 1. – С. 83–92.
4. Аникеева Н. Г. Компоненты формирования здоровьесберегающей компетенции студентов / Н. Г. Аникеева // Вестник Московского университета МВД России. – 2008. – Вып. 9. – С. 23–26.
5. Антонова О. Здоров'язберігаюча компетентність особистості як наукова проблема (аналіз поняття) / О. Антонова, Н. Поліщук // Вища освіта у медсестринстві: проблеми і перспективи : зб. статей всеукраїнської науково-практичної конференції (10–11 листопада 2011). – Житомир : Полісся, 2011. – С. 27–31.
6. Антонова О. Є. Підготовка вчителя до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів : монографія / О. Є. Антонова, Н. М. Поліщук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – 248 с.
7. Балуніова С. А. Профессиональная подготовка студентов в период перехода к информационному обществу [Электронный ресурс] / С. А. Балуніова // Материалы международной научно-практической конференции «Информационные технологии в организации единого образовательного пространства» НГПУ им. К. Минина. – 2014. – № 2. – Режим доступа : <https://sabalunova.files.wordpress.com/2014/02/статьи>
8. Барышнікова Г. Б. Психологические условия обеспечения здоровьесберегающей среды в начальной школе / Г. Б. Барышнікова, О. В. Васильева // Актуальные проблемы психологии и педагогики начального образования : юбил. сб. науч. ст. / ГОУ ВПО «Яросл. гос. пед. ун-т им. К. Д. Ушинского». – Ярославль : ЯГПУ, 2010. – С. 53–60.

9. Башмакова Е. А. Реализация здоровьесберегающей педагогики в образовательном процессе / Е. А. Башмакова // Научно-исследовательская работа. – 2007. – № 3. – С. 45–46.
10. Безрукавий Р. Формування здоров'язберігаючої компетентності у майбутніх фахівців пожежно-рятувальної служби у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Р. В. Безрукавий. – Переяслав-Хмельницький, 2014. – 21 с.
11. Безрукавий Р. В. Формування здоров'язберігаючої компетентності у процесі підготовки майбутніх фахівців пожежної безпеки / Р. В. Безрукавий // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – Вип. 27. – С. 375–379.
12. Безруких М. М. Здоровьесберегающая образовательная среда и факторы, препятствующие ее созданию / М. М. Безруких // Человек и образование. – 2012. – № 2(31). – С. 10–16.
13. Бобровник С. І. Сучасний підхід до використання здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні студентів педагогічних університетів / С. І. Бобровник // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова : [збірник наукових праць]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 44. – С. 108–112. – (Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)).
14. Богданова А. И. Поликультурная образовательная среда / А. И. Богданова // Современные наукоемкие технологии. – 2011. – Вып. 1. – С. 113–115.
15. Бодров В. А. Психология профессиональной природности : учебное пособие для вузов / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
16. Божик М. Компоненти готовності майбутніх учителів до забезпечення розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи [Електронний ресурс] / М. Божик // Актуальні аспекти фізичного виховання, спорту і здоров'я людини / ТНПУ ім. В. Гнатюка. – Тернопіль : Вектор, 2013. – Режим доступу : http://nauka.uagate.com/wpcontent/uploads/2013/12/1.%D0%91%D0%BE%D0%B6%D0%B8%D0%BA_2013.pdf

17. Бойко Ю. С. Формування аксіологічних установок до здорового способу життя у студентів вищих навчальних закладів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Бойко Юлія Степанівна. – Умань, 2015. – 276 с.
18. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим / Т. Бойченко // Здоров'я та фізична культура. – 2005. – № 2. – С. 1–4.
19. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура: теоретико-методологічні аспекти : [монографія] / Ю. Д. Бойчук. – Суми : Університетська книга, 2008. – 357 с.
20. Бондарчук О. І. Критерії і показники якості навчальної діяльності / О. І. Бондарчук, Г. В. Єльника // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 434–435.
21. Бондин В. И. Здоровьесберегающие технологии в системе высшего педагогического образования / В. И. Бондин // Теория и практика физической культуры. – 2004. – № 10. – С. 15–18.
22. Будник О. Б. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Будник Олена Богданівна. – Житомир, 2015. – 552 с.
23. Будник О. Педагогіка здоров'язбереження в сучасній початковій школі / О. Будник // Гірська школа Українських Карпат. – 2014. – № 11. – С. 30–33.
24. Валежанина Т. В. Подходы к созданию практико-ориентированной образовательной среды в вузе / Т. В. Валежанина // Молодежь – будущее России : материалы IV заочной Всероссийской научно-практической конференции студентов и аспирантов (Омск, 25 декабря 2010 г.). – Омск : Изд-во Ом. гос. ун-та, 2011. – С. 57–62.
25. Ващенко О. М. Організаційно-педагогічні особливості побудови здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи / О. М. Ващенко // Перлини наукового пошуку : зб. наук. статей / за заг. ред. Докукіної О. М. / упоряд. К. І. Волинець, О. М. Ващенко, Т. В. Кравченко. – Хмельницький : ХмЦНП, 2013. – С. 8–16.
26. Ващенко О. М. Особливості побудови здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи / О. М. Ващенко // Здоров'я та фізична культура. – 2014. – № 4(292). – С. 2–9.

27. Ващенко О. М. Формування умінь і навичок здорового способу життя учнів 1–4 класів шкіл-інтернатів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Олена Миколаївна Ващенко. – Київ, 2007. – 21 с.
28. Вербицкий А. А. Инварианты профессионализма: проблемы формирования : монография / А. А. Вербицкий, М. Д. Ильезова. – М. : Логос, 2011. – 288 с.
29. Вербицкий А. А. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции / А. А. Вербицкий, О. Г. Ларионова. – М. : Логос, 2009. – 334 с.
30. Височан Л. М. Шляхи формування здорового способу життя в учнів початкових класів / Л. М. Височан // Молодий вчений. – 2014. – № 3(06). – С. 84–86.
31. Вітвицька С. С. Компетентнісний та професіографічний підходи до побудови професіограми магістра освіти / С. С. Вітвицька // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 57. – 2011. – С. 52–58. – (Серія: Педагогічні науки).
32. Вітвицька С. С. Основи педагогіки вищої школи : методичний посібник для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – Житомир : ЖДУ, 2002. – 160 с.
33. Водолазська Т. В. Перспективи формування здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи / Т. В. Водолазська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2014. – № 2. – С. 15–19.
34. Водолазська Т. В. Просторово-предметне середовище початкової школи та його вплив на якість навчання / Т. В. Водолазська // Постметодика. – 2012. – № 2(105). – С. 22–30.
35. Водоп'янов В. И. Активный, здоровый образ жизни и нормология / В. И. Водоп'янов // Методологические и социальные проблемы медицины и биологии. – 1986. – Вып. 6. – С. 55–58.
36. Волошина Л. Организация здоровьесберегающего пространства / Людмила Волошина // Дошкольное воспитание. – 2004. – № 3. – С. 114–117.
37. Воронін Д. Є. Формування здоров'язберігаючої компетентності

- студентів вищих навчальних закладів засобами фізичного виховання : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Воронін Дмитро Євгенович. – Херсон, 2006. – 221 с.
38. Воскобойнікова Г. Л. Теоретичні і методичні основи формування медико-валеологічної компетентності у майбутніх учителів початкової школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Воскобойнікова Галина Леонідівна. – К., 2013. – 42 с.
 39. Вторнікова Ю. С. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення фахових дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю. С. Вторнікова. – Херсон, 2013. – 20 с.
 40. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций : собр. соч. / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3. – 321 с.
 41. Гальперин П. Я. Психология мышления и учение о поэтапном формировании умственных действий / П. Я. Гальперин. – М. : Политиздат, 1971. – 272 с.
 42. Гараева Е. А. Здоровьесберегающие технологии в профессионально-педагогическом образовании : учебное пособие / Е. А. Гараева. – Оренбург : ОГУ, 2013. – 175 с.
 43. Гаркуша С. В. Модель формування готовності майбутніх фахівців фізичного виховання до використання здоров'язбережувальних технологій / С. В. Гаркуша // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 118(2). – С. 94–99. – (Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт).
 44. Глобальные проблемы здравоохранения и пути их решения / Д. Д. Венедиктов, А. И. Чернух, Ю. П. Лисицын, В. И. Кричагин // Вопросы философии. – 1979. – № 7. – С. 102–113.
 45. Голіков О. Б. Підготовка майбутніх учителів до організації позакласної дозвіллевої діяльності страшокласників : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Голіков Олександр Борисович. – Бердянськ, 2007. – 207 с.
 46. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / Гонтаровська Наталія Борисівна. – Київ, 2012. – 474 с.

47. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – вид. 2-е допов. і виправ. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
48. Горащук В. Соціально-педагогічний статус валеологічної науки / В. Горащук // Рідна школа. – 2008. – № 1. – С. 70–74.
49. Грабан В. Г. Валеологія : підручник / В. Г. Грабан. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 214 с.
50. Грабовська С. Проблема копіngu в сучасних психологічних дослідженнях / Софія Грабовська, Мар'яна Єсип // Соціогуманітарні проблеми людини. – 2010. – № 4. – С. 188–189.
51. Григоренко Л. В. Формирование готовности студентов педвуза к профессиональной деятельности в процессе самостоятельной работы : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования» / Л. В. Григоренко. – Харьков, 1991. – 18 с.
52. Гулай О. І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти / О. І. Гулай // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2009. – №2. – С.41–51. – (Серія: Педагогічні науки).
53. Гусак П. М. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології : монографія / П. М. Гусак, Н. В. Зимівець, В. С. Петрович ; М-во освіти і науки України, Волинський нац. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. – 219 с.
54. Дегтярьова Ю. В. Теоретичні основи експеренційного навчання іноземних мов / Ю. В. Дегтярьова // Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля. – 2011. – № 1(1). – С. 69–73. – (Серія: Педагогіка і психологія).
55. Дедловская М. В. Повышение эффективности подготовки учителя начальных классов к формированию у школьников здорового образа жизни средствами физической культуры : дис. кандидата пед. наук : 13.00.08 / Дедловская Марина Владимировна. – Барнаул, 2010. – 204 с.
56. Дедловская М. В. Подготовка учителя начальных классов к формированию здорового образа жизни школьников средствами физической культуры / М. В. Дедловская, Г. А. Калачев // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 4. – С. 236–239.
57. Делор Ж. Образование: необходимая утопия [Електронний

- ресурс] / Ж. Делор // Образование: сокрытое сокровище : основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века. – М. : ЮНЕСКО, 1997. – Режим доступа : <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>
58. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова школа. – 2011. – № 7. – С. 1–18.
 59. Дернова М. Моделі емпіричного навчання дорослих: зарубіжний досвід / Майя Дернова // Порівняльно-педагогічні студії. – 2015. – № 2(24). – С. 41–45.
 60. Десятниченко Н. Н. Методическое пособие для учителей валеологии / Н. Н. Десятниченко // Все для учителя. – 1997. – № 17. – С. 38–39.
 61. Джуринський П. Б. Компоненти підготовленості до здоров'язбережувальної професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури [Електронний ресурс] / П. Б. Джуринський // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2012. – Вип. 5. – Режим доступа : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2012_5_9.
 62. Диканова Е. Г. Подготовка будущего учителя к формированию культуры здоровья младшего школьника в условиях педколледжа : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Диканова Елена Геннадьевна. – Волгоград, 2004. – 150 с.
 63. Долинський Б. Т. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Долинський Борис Тимофійович – Одеса, 2011. – 399 с.
 64. Доля Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до формування здоров'язбережувального середовища / Тетяна Доля // Сучасні наукові дослідження у галузі професійної педагогічної освіти : матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару (Умань, 30 березня 2012 р.) / ред. кол.: Ткачук Л. В. та ін. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – С. 25–27.
 65. Доля Т. Формування здорового способу життя школярів як актуальне завдання професійної діяльності вчителя / Тетяна Осадченко // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – Вип. 5, Ч. 1. – С. 26–34.

66. Доля Т. М. До питання феномену здоров'язбережувального середовища початкової школи / Т. М. Доля // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету : зб. наук. праць / ред. кол.: І. П. Аносов (гол. ред.) та ін. – Мелітополь : Мелітополь, 2012. – Вип. 9. – С. 238–244.
67. Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки / О. А. Дубасенюк // Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку : монографія / за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. – вид. 2-е, доп. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – С. 8–29.
68. Дубогай О. Навчання в русі: Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі : методичні рекомендації / О. Дубогай. – К. : Шк. світ, 2005. – 112 с.
69. Дудко С. Г. Дидактичні засади формування здоров'язбережувального навчального середовища початкової школи : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.09 / Дудко Сергій Григорович. – К., 2015. – 258 с.
70. Дыхан Л. Б. Условия валеологизации образовательной среды школьников / Л. Б. Дыхан // Валеология. – 2000. – № 2. – С. 61–62.
71. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Изд-во БГУ, 1978. – 175 с.
72. Евсеев Ю. И. Физическая культура / Ю. И. Евсеев. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2002. – 384 с. – (Серия: Учебники, учебные пособия).
73. Енциклопедія інновацій / [за ред. Р. Дяківа]. – К. : Міжнародна економічна фундація, 2012. – 599 с.
74. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
75. Єфімова В. М. Здоров'язбережувальні технології в системі підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін / В. М. Єфімова // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. – 2011. – Вип. 1.33. – С. 131–134. – (Серія: Педагогічні науки).
76. Єфімова В. М. Підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін до формування освітнього здоров'язбережувального середовища / В. М. Єфімова // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету. –

- Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 2. – С. 11–118. – (Серія: Педагогічні науки).
77. Желанова В. В. Критерії та показники сформованості рефлексивних конструктів майбутнього вчителя початкових класів у системі контекстного навчання у ВНЗ / В. В. Желанова // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2013. – № 26. – С. 72–74. – (Серія: Педагогіка. Соціальна робота).
78. Жилина А. И. Системный подход как методология педагогического исследования / А. И. Жилина // Человек и образование. – 2007. – № 10–11. – С. 15–20.
79. Жук Ю. О. Особистісний простір учня в комп'ютерно-орієнтованому навчальному середовищі [Електронний ресурс] / Ю. О. Жук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2012. – № 3(29). – Режим доступу : <https://core.ac.uk/download/files/341/11084136.pdf>.
80. Жук Ю. О. Проблеми формування інформаційного середовища навчального закладу / Ю. О. Жук, О. І. Вольневич // Засоби і технології єдиного інформаційного освітнього простору : зб. наук. праць / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. – К. : Атака, 2004. – С. 147–154.
81. Завгородня Н. М. Педагогічні умови соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Н. М. Завгородня. – К., 2006. – 22 с.
82. Завидівська Н. Особливості освітньої спрямованості процесу здоров'язбережного навчання студентів вищих навчальних закладів / Наталія Завидівська, Ірина Грибовська, Лідія Щур // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Є. Приступи. – Л., 2014. – Вип. 18, т. 4. – С. 33–38.
83. Завидівська Н. Н. Особливості формування загальної фізкультурно-оздоровчої освіти студентів в умовах здоров'язбережувального навчання / Н. Н. Завидівська // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2014. – № 1(39). – С. 37–42.
84. Загвязинский В. И. Исследовательская деятельность педагога :

- учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. И. Загвязинский. – 2-е изд., испр. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 176 с.
85. Закс Л. Статистическое оценивание / Л. Закс ; пер. с нем. – М. : Статистика, 1976. – 598 с.
 86. Звіт про науково-дослідну роботу з теми «Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі». Державний реєстраційний № 0110U001154 (2010–2013 рр.). – К., 2013. – 100 с.
 87. Зеер Э. Ф. Компетентный подход к модернизации профессионального образования / Э. Ф. Зеер, Э. А. Сыманюк // Высшая образование в России. – 2005. – № 4. – С. 23–29.
 88. Зеер Э. Ф. Критерии и показатели оценки здоровьесберегающей компетентности студентов / Эвальд Фридрихович Зеер, Елена Анатольевна Югова // Педагогическое образование в России. – 2014. – № 10. – С. 78–82.
 89. Зеер Э. Ф. Образовательная среда колледжа как фактор формирования развивающего профессионально-образовательного пространства студентов / Э. Ф. Зеер, И. В. Мешкова // Мир психологи. – 2008. – № 2. – С. 205–211.
 90. Зимівець Н. В. Навчання здоров'я: просвітницька робота з підлітками щодо збереження розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я підлітків : навч.-метод. посіб. / Н. В. Зимівець, С. П. Петрович, О. Ю. Закусило ; за заг. ред. Н. В. Зимівець. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 360 с.
 91. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.
 92. Зинченко В. П. Методологические проблемы психологического анализа деятельности / В. П. Зинченко, В. П. Гордан // Системные исследования. Методологические проблемы / АН СССР, Институт истории естествознания и техники. – М. : Наука, 1975. – С. 82–127.
 93. Зімниця Є. А. Педагогічні умови формування ергономічних компетенцій у майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Є. А. Зімниця. – Полтава, 2009. – 20 с.

94. Золотухина И. П. К вопросу о педагогическом моделировании здоровьесберегающего пространства образовательного учреждения / И. П. Золотухина // Международный журнал экспериментального образования. – 2012. – № 10. – С. 57–58.
95. Илюхин А. Г. Студенты в ситуациях интеллектуальных испытаний: типы испытаний, адаптационные задачи и копинг-стратегии / Александр Геннадиевич Илюхин // Вестник ТГУ. – 2011. – Вып. 10(102). – С. 128–133. – (Серия: Гуманитарные науки. Педагогика и психология).
96. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с. – (Серия: Мастера психологии).
97. Іваній І. В. Характеристика сутності здоров'язберігаючої компетентності вчителя фізичної культури / І. В. Іваній // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2013. – № 3. – С. 18–22.
98. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. Виховання особистості молодшого школяра в умовах інтегрованого підходу до навчання / М. Іванчук ; Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Рута, 2004. – 360 с.
99. Ільченко В. Р. Дидактичні умови здоров'язберезувального навчального середовища / В. Р. Ільченко // Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук. практ. конф. «Теоретичні та методичні основи організації здоров'язберезувального навчального середовища загальноосвітньої школи та ВНЗ», (14 квіт. 2011 р.) / редкол.: В. Р. Ільченко (гол. ред.) та ін. – Полтава, 2011. – Вип. 3. – С. 45–52.
100. Казин Э. М. Основы индивидуального здоровья человека: Введение в общую и прикладную валеологию : [учебн. пос. для студентов высших учеб. заведений] / Э. М. Казин, Н. Г. Блинова, Н. А. Литвинова. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 192 с.
101. Казин Э. М. Теоретическая и организационная основа формирования здоровьесберегающей образовательной среды в регионе (на примере Кузбасса) : методическое пособие / Э. М. Казин, И. А. Свиридова, Т. Н. Семенкова. – Кемерово : Изд-во КРИПКРО, 2006. – 106 с.
102. Казначеев В. П. Экология человека и проблемы социальнотрудового потенциала населения / В. П. Казначеев // Проблемы экологии человека. – М. : Наука, 1986. – С. 5–15.

103. Карабаева С. И. Совершенствование здоровьесберегающей компетентности педагогов в процессе методической работы в дошкольной организации : автореф. дис. на соиск. научной степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального обучения» / С. И. Карабаева. – Ульяновск, 2014. – 26 с.
104. Карапузова Н. Д. Здоров'язбережувальні технології у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / Н. Д. Карапузова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2015. – № 1. – С. 39–45.
105. Кирпиченков А. А. Компонентный состав здоровьесберегающей среды в дошкольном образовательном учреждении / А. А. Кирпиченков // Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. – 2011. – № 1(71). – С. 51–54.
106. Коберник О. М. Проектна технологія: можливості застосування в освіті / О. М. Коберник // Педагогіка середньої і вищої школи : зб. наук. праць. –Кривий Ріг : КПДНЗН КНУ, 2012. – Вип. 36. – С. 11–18.
107. Ковалева Р. Е. Технология подготовки будущих учителей к здоровьесориентированной деятельности на основе модульного подхода : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Р. Е. Ковалева. – Тирасполь, 2014. – 26 с.
108. Коваль Л. В. Система професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування загальнонавчальних технологій : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Коваль Людмила Вікторівна. – Київ, 2010. – 538 с.
109. Коваль Н. С. Формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкових класів / Н. С. Коваль // Упровадження нового змісту початкової освіти: теорія і практика : матеріали Всеукраїнських педагогічних читань, присвячених пам'яті Т. М. Байбери (Полтава, 3–4 квіт. 2012 р.) / Полтавський нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПП Шевченко, 2012. – С. 78–80.
110. Ковальова С. В. Дисемінація інноваційних зарубіжних моделей стилів навчання дорослих у процесі підвищення кваліфікації вчителів мистецького профілю / С. В. Ковальова // Інноваційна освітня діяльність: регіональні аспекти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 14–15 квітня 2011 р.). – Біла Церква : КОПОПК, 2011. – С. 15–17.

111. Козуб М. В. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры к осуществлению здоровьесберегающей деятельности в школе : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального обучения» / М. В. Козуб. – Елец, 2007. – 20 с.
112. Колбанов В. В. Валеология. Основные понятия, термины и определения / В. В. Колбанов. – СПб. : ДЕАН, 2000. – 232 с.
113. Колесов Д. В. Валеология – новое направление в педагогических науках / Д. В. Колесов // Валеология в школе. – 1977. – № 7. – С. 15–19.
114. Колпакова Н. В. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя начальных классов средствами развивающих технологий : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Н. В. Колпакова. – Бийск, 2006. – 20 с.
115. Комар О. А. Інтерактивна технологія в підготовці майбутніх учителів початкової школи: теорія і практика : монографія / О. А. Комар. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – 326 с.
116. Коммуникативно-ориентированные образовательные среды. Психология проектирования / сост.: В. В. Рубцов, Н. И. Поливанова, И. В. Ривина и др. ; под ред. В. В. Рубцова. – М. : РАО Психологический институт, 1996. – 158 с.
117. Концепція формування позитивної мотивації та здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Основи здоров'я: книга для вчителя : навч.-метод. посіб. – К. : Генеза, 2005. – С. 47–57.
118. Краевский В. В. Методология педагогики: новый этап : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Краевский, Е. В. Бережнова. – 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2008. – 400 с.
119. Красилов В. М. О сущности здоровьесберегающего подхода в педагогике / В. М. Красилов // Сибирский педагогический журнал. – 2009. – № 6. – С. 306–315.
120. Крутецкий В. А. Основы педагогической психологии / В. А. Крутецкий. – М. : Просвещение, 1972. – 255 с.
121. Круцевич Т. Ю. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посібник / Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня. – К. : Олімп. л-ра, 2010. – 370 с.

122. Кубович О. В. Педагогіка здоров'я: використання здоров'язбережувальних методик дослідження в практичній діяльності майбутніх фахівців здоров'я людини / О. В. Кубович, Р. З. Поташнюк, М. С. Самковська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 2. – С. 70–74.
123. Кузьміна Н. В. Професіоналізм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьміна. – М. : Высш. шк., 1990. – 119 с.
124. Левун Н. І. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти та характеристика інклюзивного освітнього середовища / Н. І. Левун // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Педагогіка і психологія. – 2013. – Вип. 40(2). – С. 110–114.
125. Литвиненко С. А. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. А. Литвиненко. – К., 2005. – 40 с.
126. Ліннік О. О. Взаємодія суб'єктів педагогічного процесу в освітньо-професійному середовищі ВНЗ / О. О. Ліннік // Сборник научных трудов Sworld : материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании 2012». – Вып. 4, Том 26. – Одесса : Куприенко, 2012. – С. 82–90.
127. Ліннік О. О. Становлення суб'єктної позиції майбутнього педагога в освітньо-професійному середовищі ВНЗ / О. О. Ліннік // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2010. – № 16(203), Ч. II. – С. 137–143. – (Серія: Педагогічні науки).
128. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку [Електронний ресурс] / Є. О. Лодатко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – Вип. 1. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n_1_2010_st_2/
129. Лукашин Ю. В. Здоровьесберегающая компетенция как составляющая профессиональной подготовки студентов педагогического вуза / Ю. В. Лукашин // Интеграция образования. – 2009. – № 4. – С. 102–106.

130. Лукашин Ю. В. Формирование здоровьесберегающей компетенции у студентов педагогического вуза : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Ю. В. Лукашин. – Пенза, 2010. – 23 с.
131. Лунячек В. Компетентнісний підхід як методологія професійної підготовки у вищій школі / Вадим Лунячек // Публічне управління: теорія та практика. – 2013. – Вип. 1. – С. 155–162.
132. Лютко О. М. Модель «навчання через досвід» як ефективна та перспективна форма навчання дорослих / О. М. Лютко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету ім. Т. Г. Шевченка. – 2015. – № 132. – С. 80–83.
133. Магин В. А. Формирование культуры здоровья личности учителя в процессе профессиональной подготовки : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогіка» / В. А. Магин. – Ставрополь, 1999. – 25 с.
134. Маджуга А. Г. Педагогическая концепция здоровьесозидающей функции образования : автореф. дис. на соиск. ученой степени докт. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогіка, история педагогіки и образования» / А. Г. Маджуга. – Владимир, 2011. – 49 с.
135. Макагон О. Е. Організаційно-педагогічні умови створення сприятливого навчально-виховного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. Е. Макагон. – Харків, 2007. – 20 с.
136. Максимчук Б. А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації спортивно-масової роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Б. А. Максимчук. – Вінниця, 2007. – 21 с.
137. Малярчук Н. Н. Теоретические аспекты проблемы смысла жизни человека [Электронный ресурс] / Н. Н. Малярчук. – Режим доступа : <http://lifekeys.jino-net.ru/Smysl/styd.htm>.
138. Малькова М. О. Полікультурне середовище як чинник громадянського виховання / М. О. Малькова, Є. І. Колеснік // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 5(264), Ч. II. – С. 14–20.

139. Мамакина И. А. Формирование когнитивного компонента здоровьесберегающей компетентности студентов факультета физической культуры вуза средствами современных образовательных технологий : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / И. А. Мамакина. – Ульяновск, 2013. – 30 с.
140. Маматов Б. А. Актуальные проблемы подготовки учителей начальных классов в современных условиях / Б. А. Маматов, В. Е. Цветкова // Вестник Московского государственного областного университета. – 2010. – № 2. – С. 110–112. – (Серия: Педагогика).
141. Манжура А. Принципы формирования здоровьесберегающих стратегий поведения личности на основе валеологического подхода / А. Манжура, Р. Салимова, О. Титова // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2009. – № 3(38). – С. 9–15.
142. Мануйлов Ю. С. Соотношение понятий пространство и среда в контексте управленческой практики / Ю. С. Мануйлов // Материалы науч.-практ. конф. «Социокультурная среда и единое образовательное пространство: региональная политика, стратегия развития» (28–29 октября 2003 г.). – Н. Новгород, 2003. – С. 15–18.
143. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов. – 2-е изд., перераб. – М. – Н. Новгород : Изд. Волго-Вятской акад. гос. службы, 2002. – 157 с.
144. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 308 с.
145. Мартиненко С. М. Система підготовки вчителя початкових класів до діагностичної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. М. Мартиненко. – К., 2009. – 42 с.
146. Марусинець М. Професійна рефлексія вчителя початкових класів: зміст і структура / Мар'яна Марусинець // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2009. – Вип. 31. – С. 109–117.

147. Маслоу А. На подступах к психологии бытия [Электронный ресурс] / Абрахам Маслоу ; перев. О. Чистякова. – К. : PSYLIB, 2003. – Режим доступа : <http://psylib.org.ua/books/masla02/index.htm>.
148. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Матвієнко Олена Валеріївна. – Київ, 2010. – 496 с.
149. Матвієнко П. І. Комплексна оцінка дидактичного процесу : монографія / П. І. Матвієнко ; Полтав. обл. ін-т післядипломної пед. освіти імені М. В. Остроградського. – Полтава : Довкілля-К, 2005. – 216 с.
150. Менчинская Е. А. Конструирование здоровьесберегающего процесса обучения в современной начальной школе : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / Е. А. Менчинская. – Омск, 2008. – 29 с.
151. Методика психологической диагностики способов совладания со стрессовыми и проблемными для личности ситуациями : пособие для врачей и мед. психологов / Иовлев Б. В., Исаева Е. Р., Трифонова Е. А. и др. – СПб. : Изд-во НИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2009. – 286 с.
152. Микитюк О. М. Проблеми формування здоров'язберігаючої компетентності учителів в умовах навчально-виховного процесу [Електронний ресурс] / О. М. Микитюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – № 4. – С. 76–79. – Режим доступа : <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-04/09myotep.pdf>.
153. Миллер Н. Д. Здоровьесберегающее обучение детей санаторных классов общеобразовательной школы : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. Д. Миллер. – Новокузнецк, 2006. – 18 с.
154. Мирошник О. Педагогічна рефлексія як чинник вияву творчого потенціалу особистості вчителя / Олена Мирошник // Естетика і етика педагогічної дії : зб. наук. пр. / гол. ред. І. А. Зязюн. – 2011. – Вип. 2. – С. 47–57.
155. Митина Л. М. Научное обоснование комплексных медико-

- психологических программ общего оздоровления, профилактики зависимостей и коррекции профессиональных деформаций личности субъектов образовательного пространства школы [Электронный ресурс] / Л. М. Митина // Здоровье специалиста: проблемы и пути решения : материалы заочной Междунар. научно-практ. интернет-конф. – Омск, 2011. – Режим доступа : <https://sites.google.com/site/zdorovespecialista/home/teoria/mitina>.
156. Митчик О. П. Етапи формування здоров'язбережувальної компетенції в студентів вищих навчальних закладів / О. П. Митчик, О. А. Сапожник // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2011. – № 3. – С. 75–79.
157. Митяева А. М. Здоровьесберегающие педагогические технологии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А. М. Митяева. – М. : Академия, 2008. – 192 с.
158. Михайличенко В. Є. Динаміка мотиваційної структури студентів вищих технічних навчальних закладів і значення цілепокладання у цьому процесі / В. Є. Михайличенко, Л. М. Грень, В. В. Полянська // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2011. – № 2. – С. 76–82.
159. Михальченко С. С. Использование цикла Д. Колба при формировании способности чувствовать и понимать настроение и эмоции собеседника в обучении менеджменту [Электронный ресурс] / С. С. Михальченко // Эмиссия. Оффлайн (The Emissia. Offline Letters) : [электронный научный журнал]. – 2014. – сентябрь. – Режим доступа : <http://www.emissia.org/offline/2014/2258.htm>.
160. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – К. : Знання, 1989. – 145 с.
161. Москалева А. С. Модель процесса формирования готовности к здоровьесберегающей деятельности у будущих социальных педагогов / Москалева А. С. // Научные исследования в образовании. – 2010. – № 4. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/model-protsesssa-formirovaniya-gotovnosti-k-zdoroviesberegayuschey-deyatelnosti-u-buduschih-sotsialnyh-pedagogov>.
162. Москалева А. С. Практика социальных педагогов как средство

- формирования готовности к здоровьесберегающей деятельности / А. С. Москалева // Педагогическое образование в России. – 2010. – № 1. – С. 97–101.
163. Москалик Н. Ф. Формування інформаційно-комунікаційного середовища / Н. Ф. Москалик // Гілея : [науковий вісник]. – 2015. – Вип. 92. – С. 183–188.
164. Муромець В. Г. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх педагогів засобами інтерактивних технологій: практичний аспект / Вікторія Григорівна Муромець // Освітологічний дискурс. – 2015. – № 4(12). – С. 149–157.
165. Мухаметзянов И. Ш. Медицинские и психологические условия формирования и функционирования информационно-коммуникационной образовательной среды учебного заведения / И. Ш. Мухаметзянов // Казанский педагогический журнал. – 2009. – № 4. – С. 92–96.
166. Мысина Г. А. Здоровьесберегающая образовательно-воспитательная среда вуза (опыт МГТУ им. Н. Э. Баумана) / Г. А. Мысина // Известия Уральского государственного университета. – 2010. – № 6(85). – С. 68–76.
167. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской. – М. : Педагогика, 1990. – 104 с.
168. Нартова-Бочавер С. К. «Coping behavior» в системе понятий психологии личности / С. К. Нартова-Бочавер // Психологический журнал. – 1997. – Т. 18. – № 5. – С. 34–37.
169. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Сільська школа України. – 2001. – 22 лип. – С. 1–16.
170. Немов Р. С. Психология : учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений : в 3-х кн. / Р. С. Немов. – М. : Просвещение, 1995. – Кн. 2: Психология образования. – 496 с.
171. Новиков А. М. Образовательный проект: методология образовательной деятельности / А. М. Новиков, Д. А. Новиков. – М. : Эгвес, 2004. – 120 с.
172. Новиков В. Н. Образовательная среда вуза как профессионально и личностно стимулирующий фактор [Электронный ресурс] / В. Н. Новиков // Психологическая наука и образование : [Электронный журнал]. – 2012. – № 1. – Режим доступа : <http://psyedu.ru/journal/2012/1/2776.phtml>
173. Олійник Т. Формування у студентської молоді потреби ведення

- здорового способу життя / Т. Олійник // Молода спортивна наука України. – 2003. – Вип. 7. – Том 2. – С. 208–210.
174. Омельченко О. В. Особливості професійно-педагогічної діяльності вчителя початкових класів з організації здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / О. В. Омельченко. – Х., 2008. – 20 с.
175. Осадченко І. І. Теорія і практика ситуаційного навчання у підготовці майбутніх учителів початкової школи : монографія / І. І. Осадченко. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – 414 с.
176. Осадченко Т. Використання здоров'язбережувальних технологій як педагогічна умова підготовки майбутнього вчителя початкової школи / Тетяна Осадченко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2015. – Вип. 15. – С. 229–234. – (Серія: Педагогічні науки).
177. Осадченко Т. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : практичний poradник / Тетяна Осадченко. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. – 234 с.
178. Осадченко Т. Удосконалення підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі запровадження моделей емпіричного навчання / Т. Осадченко, О. Ярошинська // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2015. – Вип. 37: Педагогіка. – С. 170–180.
179. Осадченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи як педагогічна проблема / Т. М. Осадченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 7(41). – С. 309–316.
180. Осадченко Т. М. Показники оцінювання рівня сформованості здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи / Т. М. Осадченко // Формування здоров'язберігаючих компетенцій дітей та молоді: проблеми, розвиток, супровід : матеріали всеукраїнської науково-

- практичної конференції (Умань, 21 квітня 2016 р.) / ред. кол.: П'ясецька Н. А. [та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2016. – С. 74–78.
181. Осадченко Т. М. Структурні компоненти здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи / Т. М. Осадченко // Наукові записки / ред. кол.: В. Ф. Черкасов, В. В. Радул, Н. С. Савченко та ін. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2016. – Вип. 147. – С. 261–264. – (Серія: Педагогічні науки).
 182. Осадченко Т. М. Сутність здоров'язбережувальної компетенції майбутнього вчителя початкової школи / Т. М. Осадченко // Педагогіка і психологія: актуальні проблеми на сучасному етапі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 1–2 квітня 2016 р.). – К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2016. – С. 55–57.
 183. Освітній менеджмент : навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – К. : Шкільний світ, 2003. – 400 с.
 184. Освітньо-кваліфікаційна характеристика. Напрямок підготовки 0101 Педагогічна освіта. Спеціальність 6.010102 «Початкове навчання» (варіативна частина підготовки бакалавра) // Затверджено на засіданні Вченої ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Протокол № 14 від 30 серпня 2012 р. – Умань, 2012. – 27 с.
 185. Освітньо-кваліфікаційна характеристика. Напрямок підготовки 0101 Педагогічна освіта. Спеціальність 6.010102 «Початкове навчання» (нормативна частина підготовки бакалавра) // Затверджено на засіданні Вченої ради Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Протокол № 14 від 30 серпня 2012 р. – Умань, 2012. – 27 с.
 186. Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра (в частині розподілу загального навчального часу за циклами підготовки, переліку та обсягу нормативних дисциплін). Галузь знань: 0101 Педагогічна освіта. Напрямок підготовки: 6.010102 Початкова освіта // Затверджено МОНУ 08.02.2010 р. – К., 2010. – 5 с.
 187. Осолодкова Е. В. Формирование готовности студентов педвузов к осуществлению здоровьесберегающего обучения младших школьников : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Осолодкова Елена Владимировна. – Магнитогорск, 2003. – 171 с.

188. Остапенко Г. О. Структурні компоненти готовності майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи / Г. О. Остапенко, О. В. Циганок, С. Г. Жестков // Вісник Запорізького національного університету. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. – № 1(7). – С. 78–85. – (Серія: Фізичне виховання та спорт).
189. П'ясецька Н. А. Валеологічна культура як фактор особистісного професійного розвитку майбутнього вчителя / Н. А. П'ясецька, М. О. Шпильова // Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К. : ВІКНУ, 2010. – № 26. – С. 296–300.
190. Пальшкова І. Неперервність підготовки педагогічних кадрів: практико-орієнтований аспект / Ірина Пальшкова // Гірська школа українських Карпат. – 2013. – № 8–9. – С. 114–117.
191. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Пальшкова Ірина Олександрівна. – Одеса, 2009. – 475 с.
192. Парыгин Б. Д. Социально-психологический климат в коллективе / Б. Д. Парыгин / под ред. В. А. Ядова. – Л. : Наука, 1981. – 191 с.
193. Пахаренко Н. В. Модель определения уровня сформированности общекультурных и профессиональных компетенций / Н. В. Пахаренко // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 6. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=7502>.
194. Педагогический словарь : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / [В. И. Загвязинский, А. Ф. Закирова, Т. А. Строкова и др.] ; под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. – М. : Академия, 2008. – 352 с.
195. Перевозчикова Е. В. Педагогические основы формирования здорового способа жизни будущего учителя : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. В. Перевозчикова. – Шуя, 2001. – 20 с.
196. Петров А. О. Організація здоров'язбережувального процесу у ВНЗ / А. О. Петров // Вісник Кам'янець-Подільського

- національного університету імені Івана Огієнка. – 2014. – Вип. 17. – С. 245–251. – (Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини).
197. Петухова Л. Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Л. Є. Петухова. – Одеса, 2009. – 40 с.
198. Пикулева Л. К. Профессионально ориентированная среда как средство повышения эффективности непрерывного педагогического образования в комплексе «педвуз – педколледж» : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Л. К. Пикулева. – Екатеринбург, 2004. – 23 с.
199. Писарчук О. Т. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації освітньо-розвивального середовища : дис. кандидата пед. наук : 13.00.04 / Писарчук Оксана Тарасівна. – Тернопіль, 2016. – 273 с.
200. Пічурін В. В. Копінг-стратегії студентів і психологічна готовність до професійної праці / В. В. Пічурін // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2015. – № 2. – С. 53–59.
201. Подгорная О. Е. Проектирование здоровьесберегающего пространства общеобразовательной школы средствами личностно-ориентированного образования : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Подгорная Ольга Ефимовна. – Ростов-на-Дону, 2005. – 24 с.
202. Поднебесная Э. И. Педагогические аспекты развития и укрепления социального здоровья подростков средствами информационных и коммуникативных технологий / Э. И. Поднебесная // Вестник Тамбовского университета. – 2007. – № 12. С. 218 – 221. – (Серия: Гуманитарные науки).
203. Полисадов С. С. Практико-ориентированное обучение в вузе [Электронный ресурс] / С. С. Полисадов // Известия Томского политехнического университета. – 2014. – № 2. – Режим доступа : http://portal.tpu.ru:7777/f_dite/conf/2014/2/c2_Polisadov.pdf.

204. Поліщук Н. М. Підготовка вчителя в системі післядипломної педагогічної освіти до розвитку здоров'язбережувальної компетентності учнів основної школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. М. Поліщук. – Житомир, 2013. – 23 с.
205. Пометун О. Чи може навчання бути задоволенням? [Електронний ресурс] / Олена Пометун // Надихаємо на дії. – 2009. – № 3(1). – Режим доступу : http://esd.org.ua/sites/esd.org.ua/files/magazine/magazine_09_3.pdf
206. Поташнюк І. В. Професійна валеологічна підготовка майбутніх біологів у вищих закладах освіти III–IV рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Луцьк, 2000. – 185 с.
207. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище: теоретичний і практичний концепти : монографія / К. І. Приходченко. – Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2011. – 382 с.
208. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Закон України від 05.03.2009 № 1065-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.
209. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
210. Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення : Закон України від 23.12.2010 р. № 2861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2861-17>.
211. Про затвердження галузевої Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 14.08.2013 р. № 1176 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/36816.
212. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій України : постанова Кабінету Міністрів України від 23 листоп. 2011 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF>.
213. Про заходи щодо попередження та зменшення вживання

- тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення : Закон України від 22.09.2005 № 2899-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2899-15>.
214. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки : Указ Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
215. Про освіту : Закон України // Освіта. – 1995. – 15 серп. (№ 31). – С. 1–4.
216. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 № 3808-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
217. Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти : наук.-метод. збірник / АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти ; гол. ред. І. А. Зязюн [та ін.]. – К. : ІСДО, 1994. – 384 с.
218. Пуховська Л. П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : монографія / Л. П. Пуховська. – К. : Вища шк., 1997. – 179 с.
219. Ратушинська А. С. Самоосвітня компетентність учителя початкових класів в системі неперервної освіти / А. С. Ратушинська // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. – Умань : ПП Жовтий, 2012. – Ч. 1. – С. 242–250.
220. Рожнов Р. В. Преимущество формирования культуры здоровья учащихся в образовательной среде региона : кол. монография / науч. ред. Р. В. Рожнов. – Пенза : Информ.-изд. центр ПГУ, 2006. – 104 с.
221. Розроблення рамок кваліфікацій в Україні : аналітичний огляд Темпус-проекту 544524-TEMPUS-1-2013-1-PL-TEMPUS-SMHES «Рамка кваліфікацій в галузі наук про навколишнє середовище для українських університетів» / В. М. Захарченко. – 2015. – 65 с.
222. Романова Е. В. Теория и практика профессиональной подготовки учителя технологи и предпринимательства : монография / Е. В. Романова. – Магнитогорск : МаГУ, 2011. – 245 с.
223. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : в 2 т. / С. Л. Рубинштейн. – М. : Педагогика, 1989. – Т. II. – 328 с.

224. Румянцева Л. Н. Модель педагогического сопровождения здоровьесбережения младшего школьника / Л. Н. Румянцева // Сахалинское образование – XXI век. – 2008. – № 4. – С. 32–35.
225. Рылова Н. Т. Организационно-педагогические условия создания здоровьесберегающей среды образовательных учреждений : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Рылова Надежда Тихоновна. – М., 2007. – 196 с.
226. Савченко О. Психодидактичні аспекти реалізації здоров'язберезувальної функції шкільної освіти: діалог з В. О. Сухомлинським / Олександра Савченко // Рідна школа. – 2012. – № 7. – С. 8–12.
227. Самусь Т. В. Соціально-економічні аспекти здоров'язберезувального навчання / Т. В. Самусь // Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 49. – С. 115–128.
228. Сентизова М. И. Образовательная среда вуза как условие подготовки будущих учителей к здоровьесберегательной деятельности / М. И. Сентизова // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. – 2008. – № 69. – С. 483–486.
229. Сентизова М. И. Педагогическое обеспечение подготовки будущих учителей к здоровьесберегающей деятельности : автореф. дис. на соиск. ученой степени на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / М. И. Сентизова. – Якутск, 2008. – 20 с.
230. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 272 с.
231. Сериков Г. Н. Здоровьезбережение в гуманном образовании : [монография] / Г. Н. Сериков, С. Г. Сериков. – Екатеринбург-Челябинск, 1999. – 242 с.
232. Силантьева Т. Н. Формирование здоровьесберегающей среды в общеобразовательной школе / Т. Н. Силантьев // Педагогика. – 2010. – № 1. – С. 61–64.
233. Симатова О. Б. Первичная психолого-педагогическая профилактика аддиктивного поведения подростков в условиях средней общеобразовательной средней школы / О. Б. Симатова. – Чита : ЗабГГПУ, 2009. – 172 с.
234. Симоненко С. М. Содержание и способы формирования валеологической культуры будущего учителя в вузовской профессиональной

- підготовке : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Симоненко Светлана Михайловна. – Уссурийск, 2002. – 188 с.
235. Скумин В. А. Культура здоровья – фундаментальная наука о человеке / В. А. Скумин. – Новочебоксарск : ТЕРОС, 1995. – 132 с.
236. Сластенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура функционирования / В. А. Сластенин // Профессиональная подготовка учителя в системе высшего образования. – М. : Просвещение, 1995. – С. 14–28.
237. Сливка Л. Деякі аспекти теорії та методики підготовки майбутніх учителів початкових класів до здоров'язберігаючої діяльності / Лариса Сливка // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / ред. кол.: Побірченко Н. С. (гол. ред.) та інші. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. – № 10, Ч. 2. – С. 80–86.
238. Сливка Л. Організація здоров'язберігаючого середовища молодшого школяра: теоретичні й практичні аспекти / Лариса Сливка // Гірська школа українських Карпат. – 2014. – № 11. – С. 44–47.
239. Слободчиков И. В. О понятии образовательной среды в концепции развивающего образования / И. В. Слободчиков // 2-ая Российская конференция по экологической психологии : материалы (Москва, 12–14 апреля 2000 г.) / под. ред. В. И. Панова. – М. : Экопсицентр РОСС, 2000. – С. 172–176.
240. Словник-довідник з професійної педагогіки / [авт.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.
241. Смирнов Н. К. Руководство по здоровьесберегающей педагогике. Технологии здоровьесберегающего образования / Н. К. Смирнов. – М. : АРКТИ, 2008. – 288 с.
242. Соколенко Л. С. Формування культури здорового способу життя студентів вищих навчальних закладів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.07 / Соколенко Людмила Степанівна. – Умань, 2011. – 295 с.
243. Сокорев В. В. Педагогические условия формирования культуры здоровья будущего учителя в процессе общепрофессиональной подготовки : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.08 / Сокорев Василий Викторович. – Белгород, 2004. – 202 с.
244. Солянкина Л. Е. Практико-ориентированная направленность

- підготовки бакалавра / Л. Е. Солянкина // Среднее профессиональное образование. – 2009. – № 2. – С. 6–8.
245. Солянкина Л. Е. Практико-ориентированная образовательная среда как детерминант развития профессиональной компетентности будущего специалиста / Л. Е. Солянкина // Вестник Тамбовского университета. – 2010. – № 11(91). – С. 79–85. – (Серия: Гуманитарные науки).
246. Сорока О. В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сорока Ольга Вікторівна. – Тернопіль, 2016. – 534 с.
247. Соціологічна енциклопедія / уклад. В. Г. Городяненко. – К. : Академвидав, 2008. – 456 с. – (Серія: Енциклопедія ерудита).
248. Статистика : підручник / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін. ; за наук. ред. д-ра екон. наук С. С. Герасименка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 467 с.
249. Степанова М. И. Здоровьесберегающий потенциал нового календаря школьных каникул / М. И. Степанова // Народное образование. – 2004. – № 9. – С. 179–182.
250. Субетто А. И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / А. И. Субетто. – СПб.; М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 48 с.
251. Сулима И. И. Средовой подход как методология научно-педагогического исследования / И. И. Сулима // Almatater. Вестник высшей школы. – 2010. – № 7 (август). – С. 36–39.
252. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7–299.
253. Сухомлинський В. О. Як любити дітей / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 292–303.
254. Сучасний тлумачний словник української мови : 100000 слів / за заг. ред. д-ра фі-лол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х. : ШКОЛА, 2009. – 1008 с.
255. Сущенко Л. П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 1999. – 308 с.
256. Тарасов С. В. Образовательная среда школы: проблемы и

- подходы / С. В. Тарасов // Образовательная среда школы: проблемы и перспективы развития : материалы Шестой научно-практической конференции (15 февраля 2001 г.) / научный редактор С. В. Тарасов. – СПб. : Образование – Культура, 2001. – С. 9–19.
257. Тарнопольський О. Б. Експериментальне навчання англійської мови для спеціальних цілей у немовному ВНЗ та основні види навчальної діяльності у такому навчанні / О. Б. Тарнопольський // Лінгвістичні та методичні проблеми навчання мови як іноземної : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конференції 14–15 травня 2010 року / за ред. В. К. Зернової ; ВНЗ Укоопспілки «Полтав. ун-т економіки і торгівлі» [та ін.]. – Полтава : [Б. в.], 2010. – С. 481–483.
258. Тевкун В. В. Здоров'язбережувальні компетенції – основа професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури [Електронний ресурс] / В. В. Тевкун // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 115. – С. 227–230. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuP_2014_115_60. – (Серія: Педагогічні науки).
259. Тихомирова Л. Ф. Формирование здоровьесберегающей среды образовательного комплекса «Школа – сад» / Л. Ф. Тихомирова, С. Б. Морозова // Ярославский педагогический вестник. – 2011. – № 3. – Том II (Психолого-педагогические науки). – С. 41–44.
260. Торн К. Тренинг. Настольная книга тренера / К. Торн, Д. Маккей. – СПб. : Питер, 2001. – 208 с.
261. Тушина Г. И. Педагогические условия формирования здоровьесберегающей среды общеобразовательной школы : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Тушина Галина Ивановна. – Кемерово, 2005. – 266 с.
262. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Урум Наталія Степанівна. – К., 2008. – 213 с.
263. Фідірко М. О. Актуалізація фізичних якостей і духовно-моральних цінностей студентів у фізичному вихованні шляхом використання сучасних фізкультурно-оздоровчих технологій / М. О. Фідірко, О. Д. Каїш // Виховання і культура. – 2007. – № 1–2(11–12). – С. 84–88.

264. Філіпп'єва О. А. Підготовка майбутніх учителів до валеологічного виховання молодших школярів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Філіпп'єва Ольга Анатоліївна. – Миколаїв, 2007. – 248 с.
265. Хекхаузен Х. Личностные и ситуационные подходы к объяснению поведения / Х. Хекхаузен // Психология социальных ситуаций : хрестоматия / сост. и общ. ред. Н. В. Гришиной. – СПб. : Питер, 2001. – С. 58–91.
266. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів : монографія / Л. О. Хомич. – К. : Магістр-S, 1998. – 200 с.
267. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика: теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 415 с.
268. Царенко А. В. Здоров'я як найвища цінність людини / А. В. Царенко // Валеологія. – 1997. – № 1. – С. 19–22.
269. Цимбалару А. Д. Компонентно-структурний аналіз поняття «освітній простір» [Електронний ресурс] / А. Д. Цимбалару // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективні розробки науки і техніки – 2007». – Педагогіка. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm.
270. Цимбалару А. Д. Педагогічні особливості організації освітнього середовища учнів першого класу: просторово-предметний і соціальний компоненти / А. Д. Цимбалару // Наукові записки Малої академії наук України : зб. наук. праць. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2013. – С. 42–50.
271. Цимбалару А. Д. Теоретичні та дидактико-методичні засади педагогічного проектування освітнього простору в школі I ступеня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / А. Д. Цимбалару. – Київ, 2014. – 41 с.
272. Цимбалару А. Д. Підготовка педагогів до проектування інноваційного освітнього простору школярів [Електронний ресурс] / А. Д. Цимбалару // Бібліотека наукових статей. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/106/19963-pidgotovka-pedagogiv-do-proektuvannya-innovacijnogo-osvitnogo-prostoru-shkolyariv.html>
273. Черепанов В. С. Экспертные оценки в педагогических

- исследованиях : монография / В. С. Черепанов. – М. : Педагогика, 1989. – 152 с.
274. Шаповал Ю. Д. Педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю. Д. Шаповал. – Х., 2007. – 20 с.
275. Шаповалова Т. Гармонізація культурно-освітнього простору майбутніх педагогів через здоров'язбережувальні технології / Тетяна Шаповалова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. – 2014. – № 1(12). – С. 149–153. – (Серія: Педагогіка).
276. Шапран О. І. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя / О. І. Шапран, Ю. П. Шапран // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 9. – С. 108–110.
277. Шапран Ю. П. Використання інтеграції природничих дисциплін при формуванні професійної компетентності майбутніх учителів біології / Ю. П. Шапран, І. В. Фурса // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015. – III(37). – Issue: 75. – С. 80–83.
278. Шапран Ю. П. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів біології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю. П. Шапран. – Київ, 2014. – 40 с.
279. Шапран Ю. П. Формування здоров'язбережувальної компетентності студентів-біологів педагогічного університету / Ю. П. Шапран // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : зб. наук. праць. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – Вип. 30. – С. 314–321.
280. Шатрова Е. А. Теоретическая модель формирования здоровьесберегающей компетентности педагога / Е. А. Шатрова // Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). – 2012. – № 2(117). – С. 111–116.
281. Шендрик И. Г. Образовательное пространство субъекта и его

- проектирование : монографія / И. Г. Шендрик. – М. : АПКиПРО, 2003. – 156 с.
282. Шиян Н. І. Впровадження інтегрованих курсів в здоров'язбережувальне навчальне середовище початкової школи / Н. І. Шиян // Scientific Journal «ScienceRise». – 2015. – № 6/1(11). – С. 68–71.
283. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2014 рік / за ред. Квіташвілі О. ; МОЗ України; ДУ «УІСД МОЗ України». – К., 2015. – 460 с.
284. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідеміологічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2013 рік / за ред. О. С. Мусія. – К., 2014. – 438 с.
285. Югова Е. А. Анализ структуры и содержания здоровьесберегающей компетенции студентов педагогического вуза / Е. А. Югова // Вестник Красноярского Государственного Педагогического Университета им. В. П. Астафьева. – 2011. – Том 1. Психолого-педагогические науки. – № 3(17). – С. 213–217.
286. Язловецький В. С. Наукові дослідження в теорії і практиці фізичного виховання : [навчально-методичний посібник] / В. С. Язловецький, В. В. Шерета, А. Л. Турчак. – Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка, 2004. – 163 с.
287. Яковець Н. Ф. Західний погляд на парадигми сучасної педагогічної освіти і педагогіки вищої школи / Н. Ф. Яковець // Вища освіта України № 3 (додаток 2) – 2008 р. – Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. – С. 402–407.
288. Ярошинська О. О. Інститут кураторства: проектування діяльності : навч.-метод. посіб. / О. О. Ярошинська. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – 188 с.
289. Ярошинська О. О. Проектування освітнього середовища професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи : монографія / О. О. Ярошинська. – Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. – 456 с.
290. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.
291. Antonovsky A. Health, Stress and Coping / A. Antonovsky. – San Francisco : Jossey-Bass, 1979. – 225 p.

292. Blumberg I. Mental «health» and mental «illness» / I. Blumberg // *Hosp Commun. Psychiatry*. – 1997. – Vol. 130. – № 3. – P. 229–239.
293. Borzak L. Field study. A source book for experiential learning / L. Borzak. – Beverley Hills : Sage Publications, 1981. – 248 p.
294. Brandon T. The lessons learned from developing an inclusive learning and teaching community of practice / T. Brandon, J. Charlton // *International Journal of Inclusive Education*. – 2011. – V. 15. – № 1. – P. 112–123.
295. Burnard P. Teaching interpersonal skills: A handbook of experiential learning for health professionals / P. Burnard. – London : Chapman & Hall, 1989. – 190 p.
296. Cagran B. Attitudes of Slovene teachers towards the inclusion of pupils with different types of special needs in primary school / B. Cagran, M. Schmidt // *Educational Studies*. – 2011. – V. 37. – № 2. – P. 23–31.
297. Clausson E. K. School health nursing. Perceiving, recording and improving schoolchildren's health / E. K. Clausson. – Goteborg : The Nordic School of Public Health, 2008. – 94 p.
298. Dolia T. Preparing of a future elementary school teacher for making up of health keeping surroundings / Tetiana Dolia // *Ratownictwo wodne, sport plywacki I kultura fizyczna w teorii i praktyce : materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej (w Rowach w okresie 26–27 wrzesien 2014 r.)* / redakcja naukowa: Waldemar Moska, Stanislaw Przybylski, Dariusz Skalski. – Gdansk, 2014. – S. 215–221.
299. Educating health professionals in low-resource countries: a global approach / Murray J. P., Wenger A. F. Z., Downes E. A., Terrazas S. B. – New York, NY : Springer Publishing Company, 2011. – 120 p.
300. Endler N. Assessment of Multidimensional Coping Task, Emotion and avoidance Strategies / N. Endler, J. Parker // *Psychological Assessment*. – 1994. – Vol. 6. – P. 50–60.
301. Evaluating Social Participation of Pupils with Special Needs in Regular Primary Schools / Koster M., Timmerman M., Nakken H. and other // *European Journal of Psychological Assessment*. – 2009. – V. 25. – № 4. – P. 34–42.
302. Itin C. Reasserting the Philosophy of Experiential Education as a Vehicle for Change in the 21st century / Christian Itin // *Journal of Experiential Learning*. – 1999. – № 22(2). – P. 91–98.
303. Frydenberg E. Teaching Coping to adolescents: when and to whom?

- / E. Frydenberg, R. Lewis // American Educational Research Journal. – Fall. – 2000. – V. 37. – № 3. – P. 68-75.
304. Joplin L. On defining experiential education / Lora Joplin // Journal of Experiential Education. – 1981. – № 4(1). – P. 17–20.
305. Knowles M. S. The making of an adult educator: An autobiographical journey / M. S. Knowles. – San Francisco : Jossey-Bass, 1989. – P. 83–84.
306. Kolb D. A. Experiential learning: Experience as the Source of Learning and Development / D. A. Kolb. – Englewood Cliffs, NJ : Prentice-Hall, 1984. – 248 p.
307. Lazarus R. S. Stress, Appraisal, and Coping / R. S. Lazarus, S. Folkman. – N. Y. : Springer Publishing Company, 1984. – 444 p.
308. MacCrae R., Costa P. Personality, coping and coping effectiveness in an adult sample / MacCrae R., Costa P. // Journal of Personality. – 1986. – Vol. 54. – № 2. – P. 385–405.
309. Mellander K. The Power of learning: fostering employee growth / Klas Mellander. – New York : McGraw-Hill, 1993. – 197 p.
310. Osadchenko T. Experimental study of readiness of the future teacher to create the health preservation environment at primary school / Tetiana Osadchenko // The Advanced Science Journal. – Volume 2015. – Issue 05. – United states, 2015. – P. 56–60.
311. Pfeiffer J. W. A handbook of structured experiences for human relations training : Vols. I-X. / Pfeiffer J. W., Jones J. E. – San Diego, CA : Pfeiffer & Company, 1969–1985. – 321 p.
312. Terelak J. Człowiek i stres: koncepcje, źródła, reakcje, radzenie sobie, modyfikatory / J. Terelak. – Bydgoszcz – Warszawa : Branta, 2008. – 242 p.
313. TIM S S 2007 : результати дослідження у порівнянні з іншими країнами : у 2-х ч. – Київ : Вид. група BHV, 2010. – Ч. 2: Дослідження. – 360 с.

ДОДАТКИ

Додаток А
Таблиця А.1

Тлумачення у науковій літературі базових понять дослідження

Тлумачення	Автор
Здоров'я	
... динамічна рівновага організму з навколишнім середовищем, коли всі закладені в біологічній та соціальній сутності людини фізичні, духовні та інші здібності виявляються найбільш повно і гармонійно, всі життєво важливі підсистеми людського організму функціонують з максимально можливою інтенсивністю, а загальне поєднання підтримується на рівні, оптимальному для збереження цілісності організму, його працездатності, а також швидкої адаптації до природного й соціального середовища, що безперервно змінюється [44, с 137]	Д. Венедиктов та ін.
... динамічний стан збереження і розвитку біологічних, фізіологічних та психічних функцій людини, оптимальної працездатності і соціальної тривалості активності за максимальної тривалості активного життя [102, с. 9]	В. Казначеев
... стан саморегуляції організму та його динамічної взаємодії із середовищем, сукупність відносно врівноважених психосоматичних станів, що забезпечують можливість оптимального функціонування людини у різних сферах життя [204, с. 8]	Н. Поліщук
... оцінка співвідношення практичного стану організму людини або його окремих органів і підсистем з теоретично розрахованою або такою, що практично склалася в індивідуальній і суспільній свідомості нормою, де під нормою мається на увазі не суворо заданий кількісний показник, а певний діапазон зміни параметрів функціонування й розвитку внутрішніх органів і підсистем людини [255, с. 31]	Л. Суцценко

<p>... цілісний фізичний, інтелектуальний, моральний стан особистості, її морально-вольових, ціннісно-мотиваційних настанов, що сприяють підвищенню рівня функціонального стану організму в цілому [229, с. 11]</p>	<p>М. Сентизова</p>
<p><i>фізичне здоров'я</i> – це природний стан організму, обумовлений нормальним функціонуванням усіх його органів, систем; це досконалість саморегуляції в організмі, гармонія фізіологічних процесів максимальна адаптація; це стан росту й розвитку органів і систем організму, основу якого складають морфологічні та функціональні резерви, що забезпечують адаптаційні реакції [243, с. 23]</p>	<p>В. Сокорев</p>
<p>... є динамічним станом організму людини, який характеризується високим енергетичним потенціалом, оптимальними адаптаційними реакціями на зміни довкілля, що забезпечує гармонійний фізичний, психо-емоційний і соціальний розвиток особистості, її активне довголіття, повноцінне життя, ефективну протидію захворюванням [268, с. 20]</p>	<p>А. Царенко</p>
<p><i>психічне здоров'я</i> – це сукупність настанов, якостей і функціональних здібностей людини, що дозволяє їй адаптуватися до довкілля і є необхідним у професійній діяльності вчителя початкової школи. Психічне здоров'я утворюють позитивні емоції і почуття, воля, самосвідомість, самовиховання, мотивація поведінки, стреси, психотравми, резерви психологічних можливостей людини, запобігання шкідливим звичкам, формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь [63, с. 102]</p>	<p>Б. Долинський</p>
<p><i>духовне здоров'я</i> – максимальний рівень самореалізації особистості, що характеризується автономністю, почуттям прекрасного, альтруїзмом, турботою про досягнення щастя, благополуччя і здоров'я для себе й для людей, які</p>	<p>Н. Малярчук</p>

<p>оточують, прийняттям відповідальності за долю світу; особливе напруження, пов'язане з потенційним сенсом і цінностями, що вимагають здійснення вищого призначення людини [137]</p>	
<p><i>Соціальне здоров'я</i> – стан особистості, що формується, який визначається гармонійними взаємовідносинами її з однолітками, іншими людьми, соціумом, суспільством, культурою, які сприяють його ефективному розвитку, а також позитивному впливу, який активна особистість підлітка спрямовує на однолітків, інших людей, соціум, суспільство і культуру в цілому [202, с. 220]</p>	<p>Е. Піднебесна</p>
<p>Здоровий спосіб життя</p>	
<p>... особлива суспільна цінність, що слугує основою активності особистості як міри діяльності, сутнісної соціальної якості, що забезпечує високий рівень «включеності» індивіда в суспільні відносини [35, с. 55]</p>	<p>В. Водоп'янов</p>
<p>... система поведінки людини, яка включає фізичну культуру, культуру харчування, творчу активність, періодичну зміну найближчого оточення, повноцінне сімейне життя, високоморальне ставлення до оточуючих людей, суспільства, природи [60, с. 38]</p>	<p>Н. Десятниченко</p>
<p>... життєдіяльність, яка, при позитивному емоційно-вольовому настрої людини, забезпечує дотримання екологічної рівноваги її з природою та неухильне зниження ентропії суспільних зв'язків у соціальному організмі країни, в який людину включено як джерело інтелектуальної енергії, а отже, і як його основну рушійну силу [255, с. 39]</p>	<p>Л. Сущенко</p>
<p>... максимальна кількість біологічних і соціально доцільних способів життєдіяльності, адекватних потребам і можливостям людини, які усвідомлено реалізуються нею і забезпечують формування, збереження і зміцнення здоров'я, здатність до продовження роду у досягнення</p>	<p>В. Колбанов</p>

активного довголіття [112, с. 46]	
... складне поняття, що охоплює: відмову від шкідливих звичок; оптимальний руховий режим; раціональне харчування; загартовування; особисту гігієну; позитивні емоції [206, с. 42]	І. Поташнюк
... сукупність поведінкових факторів (стиль життя), що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я студента, а також успішній освіті та особистісно-професійному розвитку за умови задоволеності власним становищем (якість життя) і сприятливого поєднання зовнішніх факторів (рівень, устрій життя [195, с. 10]	О. Перевозчикова
... сформований вид життєдіяльності, що забезпечує збереження здоров'я та профілактику захворювань і негативних звичок людини [173, с. 209]	Т. Олійник
... діяльність, спрямована на формування, збереження і зміцнення здоров'я людини, що є умовою і передумовою розвитку інших аспектів способу життя [48, с. 73]	В. Горащук
Поняття пов'язанні з валеологією як наукою про здоровий спосіб життя	
<i>валеологія</i> – це наука що вивчає теоретичні проблеми формування, зберігання (підтримання) та закріплення здоров'я людини з використанням медичних, нетрадиційних (або парамедичних) технологій. Основна категорія валеології – індивідуальне здоров'я, яке виходить із гармонійності та сили біоенергоінформаційної системи, якою є людина [49, с. 8; 22]	В. Грабан
<i>валеологічна культура</i> – це культура формування правильного ставлення до здоров'я, заснованого на даних, отриманих в рамках педіатрії, фізіології, психології, суспільних наук» [113, с. 15]	Д. Колесов
<i>валеологічна культура</i> – фундаментальна наука про людину і її здоров'я, інтегрована галузь знань, що розробляє та вирішує теоретичні і	В. Скумін

практичні завдання гармонійного розвитку духовних, психічних і фізичних сил людини, її оптимальної біосоціальної адаптації та створення здорового середовища життя» [235, с. 14]	
<i>валеологічна культура майбутніх учителів</i> – сукупність досягнень у збереженні, зміцненні й формуванні здоров'я як особистого, так і дітей; вона, відбиває як загальний рівень його культури, професіоналізму, так і конкретно переломлює індивідуальні уявлення, свідомість, поведінку, мислення на сприйняття довкілля й організацію життєдіяльності [233, с. 12]	В. Магін
<i>валеологічна культура</i> – наука про моральне, фізичне і духовне здоров'я, що є невід'ємною частиною культурології [100, с. 12]	Є. Казін
<i>валеологічна культура</i> – складова загальної культури, що спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я людини [19, с. 141]	Ю. Бойчук
<i>валеологічна культура особистості</i> – це привласнення на особистісному рівні концепції здоров'я, на підставі якої формується індивідуальна програма здорового способу життя, відбувається розвиток творчого оздоровчого мислення особистості [2, с. 47]	О. Адеєва
<i>валеологічна культура особистості</i> – найважливіша якісна характеристика рівня розвитку, способу і міри реалізації сил [289, с. 297]	Н. П'ясецька
<i>валеологічна діяльність</i> – валеологічно доцільна поведінка, досвід творчої діяльності зі збереження, зміцнення і формування здоров'я і здорового способу життя [234, с. 76–77].	С. Симоненко

**Тлумачення поняття «здоров'язбережувальне середовище»
у науковій літературі**

Тлумачення	Автор
« ... сукупність виховних, навчальних, релаксуючих, соціалізуючих, розвиваючих компонентів, спрямованих на формування життєздатної здорової особистості дитини» [153, с. 15]	Н. Міллер
« ... не тільки і не стільки оздоровчі медичні заходи, скільки гігієнічно-раціональні, навчальні навантаження, що відповідають віку дітей; заняття в умовах, що відповідають вимогам санітарних правил» [249, с. 180]	М. Стапанова
« ... умови, що забезпечать оптимальний для гармонійного, інтелектуального, фізичного, духовно-морального розвитку особистості суб'єктів педагогічного процесу психологічний клімат, формування в них потреби в питаннях цінності здоров'я й у здоровому образі життя» [231, с. 34]	Г. Сериков
« ... сукупність соціально педагогічних умов, фізіологічних компонентів, сприяючих реалізації адаптивних можливостей школярів; чинників, що впливають на збереження і розвиток їхнього здоров'я» [261, с. 53]	Г. Тушина
« ... сукупність управлінських, організаційних, навчальних умов, спрямованих на формування, зміцнення і збереження соціального, фізичного, психічного здоров'я та адаптації школярів на основі психолого-педагогічних і медико-фізіологічних засобів та методів супроводу освітнього процесу, профілактики факторів «ризиків» і реалізації комплексу міжвідомчих оздоровчих заходів [225, с. 11] (освітніх установ)	Н. Рилова
« ... оточення школяра, наявне і віртуальне, де діють взаємопов'язані педагогічні, соціальні, культурні, психологічні, гігієнічні умови, що	В. Єфімова

<p>сприяють фізичному й особистісному розвитку суб'єктів навчання, які відповідають віковим, статевим, психофізіологічним особливостям учнів, закономірностям росту і розвитку дитини» [76, с. 114–115]</p>	
<p>« ... сукупність соціально-гігієнічних, психолого-педагогічних умов і фізіологічних факторів, що сприяють реалізації адаптивних можливостей індивіда, збереженню і зміцненню психічного і фізичного здоров'я учнів, вихованців їх гармонійному розвитку особистості» [101, с. 32]</p>	<p>Е. Казін</p>
<p>« ... навчальне середовище, у якому завдяки формуванню цілісності свідомості, життєствердного здоров'язбережувального образу світу учня, його здоров'язбережувальної компетентності, забезпечується формування здорового способу життя дітей, відповідальне ставлення до свого здоров'я і здоров'я оточуючих, до довкілля, контролюються всі складові здоров'я» [69, с. 36]</p>	<p>С. Дудко</p>
<p>« ... наявне та віртуальне оточення школяра, в якому створюються педагогічні, соціальні, культурні, гігієнічні, психологічні умови, які відповідають віковим і психофізіологічним особливостям учнів і сприяють його фізичному і особистісному розвитку» [238, с. 81].</p>	<p>Л. Сливка</p>

**Тлумачення у науковій літературі поняття готовності
майбутнього вчителя початкової школи до здійснення
діяльності,
що спрямована на здоров'язбереження**

Тлумачення	Автор
<i>Готовність студентів до здійснення здоров'язбережувального навчання молодших школярів – цілісне утворення особистості, яке тривалий час формується в результаті цілеспрямованого професійного навчання та творчого саморозвитку, й включає наявність певного рівня розуміння сутності здоров'язбережувального навчання, сформованості відповідних умінь, які передбачають збереження і зміцнення здоров'я молодших школярів в процесі навчання та психологічні якості особистості, що дозволяють здійснювати цей процес [187, с. 39–40]</i>	О. Осолодкова
<i>Готовність майбутнього вчителя до формування культури здоров'я молодшого школяра – полікомпонентний стан особистості, що забезпечує її самореалізацію в розв'язанні здоров'язбережувальних завдань початкової освіти з урахуванням конкретних умов і власного особистісного досвіду [62, с. 7]</i>	О. Діканова
<i>Готовність майбутніх учителів початкових класів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів це цілісне, стійке, полікомпонентне утворення, яке забезпечується позитивною мотивацією, оволодінням системою фундаментальних, теоретико-практичних та методичних знань, фахових, медичних, психолого-педагогічних умінь і навичок, здатністю до педагогічної рефлексії [262, с. 173]</i>	Н. Урум
<i>Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних</i>	Б. Долинський

<p><i>навичок і вмінь у молодших школярів психофізіологічний стан майбутнього вчителя, який володіє теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, системою мотиваційних настанов, щодо організації та ефективного здійснення здоров'язбережувальної діяльності в початковій школі, спрямованої на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів у навчально-виховній діяльності [63, с. 182]</i></p>	
<p><i>Готовність майбутніх учителів початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності – інтегроване утворення особистості, яке характеризує мотиви вибору професії, професійно значущі якості особистості, інтерес до проблеми збереження і зміцнення здоров'я зростаючої особистості, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, систему теоретично орієнтованих і прикладних знань щодо сутності і структури цього феномена, вміння та навички, необхідні для проектування і впровадження навчально-виховних заходів щодо збереження, зміцнення і формування здоров'я учнів [237, с. 81] та ін.</i></p>	<p>Л. Сливка</p>

Полікомпонентне структурування готовності майбутніх учителів до діяльності, що спрямована на здоров'язбереження в умовах шкільної освітньої взаємодії

Досліджувана характеристика (автор розробки)	Компонентний склад
Готовність студентів до здійснення здоров'язбережувального навчання молодших школярів (О. Осолодкова)	Цільовий, суб'єктний, змістовний, функціональний, організаційний та оцінний [187, с. 11]
Готовність майбутнього вчителя до формування культури здоров'я молодшого школяра (О. Діканова)	Мотиваційно-особистісний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний [62, с. 7]
Готовність майбутніх учителів початкових класів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів (Н. Урум)	Мотиваційно-ціннісний, змістово-процесуальний, діялісно-творчий [262, с. 63]
Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів (Б. Долинський)	Мотиваційний, змістовий, технологічний, рефлексивний, здоров'язбережувальний [69, с. 31]
Підготовленість майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності (П. Джуринський)	Мотиваційний, когнітивний, діяльнісний, рефлексивний і професійно-здоров'язбережувальний [61]
Готовність майбутніх учителів до забезпечення розвитку культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи (М. Божик)	Мотиваційний, змістовий, діяльнісний [16]
Готовність майбутніх учителів	Мотиваційно-ціннісний,

початкових класів до здійснення здоров'язберігаючої діяльності (Л. Сливка)	когнітивний, процесуальний [237, с. 82]
Готовність майбутніх учителів фізичної культури до організації здоров'язбережувального навчально-виховного середовища загальноосвітньої школи (Г. Остапенко, О. Циганок, С. Жестков)	Мотиваційний, когнітивний, процесуальний та самооцінний [188, с. 80]

Таблиця Г.2

Полікомпонентне структурування здоров'язбережувальної компетентності педагога

Досліджувана характеристика (автор розробки)	Компонентний склад
Здоров'язбережувальна компетентність педагога (Т. Шатрова)	Ціннісно-мотиваційний, когнітивний, операційно-технологічний, компонент особистісних і професійних якостей педагога [281, с. 111]
Здоров'язбережувальна компетентність педагога (О. Югова)	Змістовий, діяльнісний, особистісний [286, с. 63]
Здоров'язберігаюча компетентність учителів (О. Микитюк)	Мотиваційно-ціннісний когнітивний операційно-діяльнісний рефлексивний [152, с. 78]
Здоров'язберігаюча компетентність студентів (Д. Воронін)	Цільовий, мотиваційно-ціннісний, змістово-операційний, програмно-орієнтований, емоційно-вольовий, діяльнісний та оцінний) [37, с. 61]
Здоров'язбережувальна компетентності педагогів дошкільної освіти (С. Карабаєва)	Ціннісно-мотиваційний, гносеологічний, професійно-рефлексивний [103, с. 12]

<p>Здоров'язбережувальна компетентність майбутнього педагога (Ю. Лукашин)</p>	<p>Мотиваційно-вольовий, когнітивно-ціннісний, практико-діяльнісний, рефлексивно-адаптивний [130, с. 103–106]</p>
---	---

Уміння майбутнього вчителя початкової школи, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища

Назва групи умінь	Уміння
<i>Освітні</i>	<ul style="list-style-type: none">– уміння визначати цілі здоров'язбереження учасників освітнього процесу;– уміння проектувати зміст здоров'язбежувальної освіти;– уміння використовувати здоров'язбережувальні технології в освітньому процесі;– уміння забезпечувати розвиток в учнів особистісного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я;– уміння організувати різними формами, методами та засобами спільну освітню здоров'язбережувальну діяльність вчителів, учнів, батьків тощо.
<i>Виховні</i>	<ul style="list-style-type: none">– уміння розвивати в учнів активну мотивацію дбайливо ставитися до власного здоров'я, використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності;– уміння планувати та здійснювати профілактичну роботу по збереженню та зміцненню здоров'я школярів у позаурочний час;– уміння розробляти та проводити психологічні тренінги, індивідуальні консультації з метою розвитку навичок з відновлення сприятливого емоційного стану;– уміння організовувати оздоровчі заходи та спільну здоров'язбережувальну діяльність вчителів, учнів, батьків, громадськості у позаурочний час;– уміння організації консультації та інформаційно-консультативної роботи з батьками тощо.

<p><i>Діагностувальні</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – уміння діагностувати стан здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учнів; – уміння організовувати співпраці з медичними працівниками, соціальними педагогами, практичними психологами з метою діагностування порушень фізичного та психічного здоров'я школярів; – уміння організовувати співпрацю зі службою психологічної допомоги з метою діагностування та подолання стресів, тривожності; – уміння планувати інформаційно-консультативну роботу з батьками діагностування порушень здоров'я дітей тощо.
<p><i>Гігієнічні</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – уміння контролювати температурний режим, штучне освітлення класу відповідно до регламентованих санітарних нормам та правилам безпеки життєдіяльності учнів початкових класів; – уміння планувати та проводити заходи щодо дотримання санітарно-гігієнічних вимог в освітньому процесі; – уміння контролювати чистоту класних кімнат; – уміння здійснювати контроль за раціональним харчуванням учнів, асортиментом шкільного буфету, вітамінізацією харчового раціону школярів; – уміння організовувати співпрацю учнів, батьків, медичних та педагогічних працівників з метою дотримання санітарно-гігієнічних вимог тощо.
<p><i>Інклюзивні</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – уміння визначати цілі та проектувати зміст здоров'язбережувальної діяльності відповідно до індивідуальних особливостей та потреб учнів; – уміння використовувати різноманітні навчальні підходи з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей; – уміння налагоджувати співробітництво та підтримку серед учнів класу та батьківського колективу;

	<ul style="list-style-type: none"> – уміння використовувати широкий спектр занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини; – уміння організовувати оздоровчі заходи та спільну здоров'язбережувальну діяльність вчителів, учнів, батьків з урахуванням потреб та можливостей кожного учасника тощо.
<i>Просторові</i>	<ul style="list-style-type: none"> – уміння розвивати в учнів потребу в естетичному та здоров'язбережувальному просторі школи; – уміння формувати активну мотивацію учнів, батьків до створення комфортних умов класної кімнати; – уміння організовувати здоровий відпочинок дітей; – уміння конструювати зонованість класу та розміщення обладнання і меблів; – уміння використовувати знання з ергономіки при створенні середовища початкової школи та ін.

Рівневі характеристики результатів експериментальних досліджень

Досліджувана характеристика (автор розробки)	Рівні сформованості
Готовність студентів до здійснення здоров'язбережувального навчання молодших школярів (О. Осолодкова)	Високий, середній, низький [187]
Готовність майбутнього вчителя до формування культури здоров'я молодшого школяра (О. Діканова)	Професійний (високий), достатній, середній, низький [62]
Готовність майбутніх учителів початкових класів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів (Н. Урум)	Високий (творчий), середній (репродуктивний), низький (елементарний) [262]
Готовність майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів (Б. Долинський)	Високий, достатній, середній, низький [63]
Підготовленість майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної професійної діяльності (П. Джуринський)	Творчий, нормативний, базовий, елементарний [61]
Здоров'язбережувальна компетентність педагога (Т. Шатрова)	Високий, середній, низький [281]
Здоров'язбережувальна компетентність педагога (Е.Зеєр, О. Югова)	Високий, середній, низький [89]
Здоров'язберігаюча компетентність студентів (Д. Воронін)	Високий, середній, низький [37]
Здоров'язбережувальна компетентність педагогів дошкільної освіти (С. Карабаєва)	Репродуктивний (низький), продуктивний

	(середній), креативний (високий) [103]
Здоров'язбережувальна компетенція майбутнього педагога (Ю. Лукашин)	Високий, середній, низький [130]
Здоров'язбережувальна компетенція студентів (Н. Анікеєва)	Високий, достатній, середній, низький [4]

**Компоненти, критерії та показники сформованості
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи**

Компоненти здоров'язбережувальної компетентності	Критерій оцінювання здоров'язбережувальної компетентності	Показники виявлення сформованості компонентів здоров'язбережувальної компетентності
Мотиваційний	Спонукально-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – наявність ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності; – сформованість інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»; – мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи; – наявність власної мотивації до ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії; – усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища, прагнення до успіху й самовдосконалення у цій діяльності.

Когнітивний	Гносеологічно-інформаційний	<p>– знання про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки (здоров'я, здоровий спосіб життя, здоров'язбережувальна діяльність, здоров'язбережувальна компетентність учнів, здоров'язбережувальні технології, здоров'язбережувальне середовище та ін.) та ергономіки;</p> <p>– знання про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження і зміцнення;</p> <p>– знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки»;</p> <p>– знання про форми, методи, технології та засоби створення здоров'язбережувального середовища початкової школи;</p> <p>– знання про методики діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учасників освітнього процесу.</p>
Діяльнісний	Операційно-діяльнісний	<p>– сформованість груп умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітні, виховні, діагностувальні, гігієнічні, інклюзивні, просторові уміння. (табл. 1.3).</p>

Особистісний	Рефлексивно-здоров'язбережувальний	<ul style="list-style-type: none"> – орієнтація на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду; – уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність; – здатність до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи; – сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (суб'єктної активності, вольових якостей та ін.); – сформованість професійно значущих якостей майбутнього вчителя (людяності, моральності, відповідальності, справедливості, цілеспрямованості, спостережли-вості, об'єктивності та ін.) та прагнення до саморегуляції.
---------------------	---	---

**Характеристика рівнів сформованості
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи**

Рівень	Показники рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності
Мотиваційний компонент	
<i>Низький (репродуктивний) рівень</i>	<p>У студента не сформоване ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності. Відсутня сформованість інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки», що проявляється у відсутності мотивації до навчальних та спортивних занять. На цьому рівні у студента майже відсутня мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи. Студент не має власної мотивації до ведення здорового способу життя та прагнення до його формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії. Наявні прояви зловживання шкідливими звичками. Недостатньо розвинене усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища, прагнення до успіху й самовдосконалення у цій діяльності.</p>
<i>Середній (частково- пошуковий) рівень</i>	<p>Студент має ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності, проте не проявляє його у спілкуванні з іншими. З'являється бажання сформованості інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової –</p>

	<p>здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки», що проявляється у відсутності мотивації до навчальних та спортивних занять. На цьому рівні у студента наявна мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи, проте вона не постійна. Студент має мотивацію до ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії, проте проявляє її в діях частково. Наявні рідкі прояви зловживання шкідливими звичками. Усвідомлення важливості процесу створення здоров'язбережувального середовища та прагнення до успіху частково відсутнє.</p>
<p><i>Достатній (продуктивний) рівень</i></p>	<p>Студент має стійке сформоване ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності, проявляє його у спілкуванні з іншими. У студента наявний інтерес й позитивні установки до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності, що проявляється у підготовленості до навчальних та спортивних занять. На цьому рівні у студента наявна постійна мотивація до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи. Студент постійно проявляє мотивацію до ведення здорового способу життя та прагнення до її формування у молодших школярів, проявляє її в діях. Відсутні прояви зловживання шкідливими звичками. Студент чітко усвідомлює важливість процесу створення здоров'язбережувального середовища та прагнення до успіху, що проявляється і в навчальних діях.</p>

<p><i>Високий (професійно- творчий) рівень</i></p>	<p>Студент у спілкуванні постійно проявляє сформоване ставлення до здоров'я кожної особистості як до найвищої цінності. Студента постійно проявляє інтерес й позитивні установки до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової – здоров'язбережувальної діяльності, що проявляється у ініціативності та самостійності у навчальній та спортивній діяльності. На цьому рівні студент постійно проявляє мотивацію до оволодіння здоров'язбережувальними технологіями та їх практичного використання в середовищі початкової школи. Намагається її сформуванню у своїх колег-студентів. Веде здоровий спосіб життя та прагнення до його формування у оточуючих. Повністю відсутні прояви зловживання шкідливими звичками. Студент чітко усвідомлює важливість процесу створення здоров'язбережувального середовища та прагнення до успіху, що проявляється і в навчальних діях та здійснює самовдосконалення у цій діяльності.</p>
<p>Когнітивний компонент</p>	
<p><i>Низький (репродуктивний) рівень</i></p>	<p>Студент володіє окремими знаннями про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки та ергономіки. Мало обізнаний у питаннях про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження і зміцнення. Відсутні знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки». Знання про форми, методи, технології та засоби діагностики здоров'язбережувального середовища початкової школи фрагментарні.</p>

<p><i>Середній (частково-пошуковий) рівень</i></p>	<p>Студент має елементарні знання про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки та ергономіки. Наявна усвідомленість необхідності знань про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження і зміцнення, проте наявні знання не системні. Наявні знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки», проте вони фрагментарні та не міцні. Знання про форми, методи, технології та засоби діагностики здоров'язбережувального середовища початкової школи не системні. Студент може їх використовувати тільки з допомогою викладача.</p>
<p><i>Достатній (продуктивний) рівень</i></p>	<p>Студент має системні знання про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки та ергономіки. Наявна усвідомленість необхідності знань про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження і зміцнення, наявний прояв готовності їх застосовувати. Наявні знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки», вони міцні та їх використання потребує підтримки викладача. Знання про форми, методи, технології та засоби діагностики здоров'язбережувального середовища початкової школи системні та усвідомленні. Студент може використовувати здобуті знання на практиці самостійно, але деякі з допомогою викладача.</p>

<p><i>Високий (професійно-творчий) рівень</i></p>	<p>Студент виявляє індивідуальну активність та сталий інтерес до теоретичних знань про сутність про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки та ергономіки. Глибоко володіє знаннями про фізичне, психічне, духовне і соціальне здоров'я молодших школярів та чинники, які впливають на його збереження і зміцнення, застосовує їх на практиці. Має системні знання про зміст реалізації основних напрямів діяльності вчителя, що спрямовані на створення здоров'язбережувального середовища в системі «вчитель – учень – батьки», вони міцні. Знання про форми, методи, технології та засоби діагностики здоров'язбережувального середовища початкової школи системні та усвідомленні. Студент може використовувати здобуті знання на практиці самостійно та творчо.</p>
<p>Діяльнісний компонент</p>	
<p><i>Низький (репродуктивний) рівень</i></p>	<p>У студента частково сформовані групи умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні, просторові уміння. Студент потребує постійної організаційно-методичної допомоги викладача.</p>
<p><i>Середній (частково-пошуковий) рівень</i></p>	<p>У студента сформовані окремі уміння, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, зокрема освітні, виховні, діагностичні, проте він потребує допомоги у їх застосуванні. Припускається помилок у виконанні дій.</p>
<p><i>Достатній (продуктивний) рівень</i></p>	<p>У студента достатньо добре сформовані групи умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні, просторові уміння. Він здатний переносити їх у площину практичної діяльності. Проте рідко припускається помилок у їх виконанні.</p>

<p><i>Високий (професійно- творчий) рівень</i></p>	<p>Сформовані групи умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні, просторові уміння, системні та точні. Студент здатний самостійно виконувати завдання, майже не припускається помилок у їх виконанні. Дії носять творчий та імпровізаційний характер.</p>
<p>Особистісний компонент</p>	
<p><i>Низький (репродуктивний) рівень</i></p>	<p>Студент не проявляє орієнтацію на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду. Відсутні уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність. Здатність до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи відсутня і лише за підтримки викладача можливі прояви. Сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (суб'єктної активності, вольових якостей та ін.) не усвідомлена. Сформованість окремих професійно значущих якостей майбутнього вчителя є наявною, проте відсутні прояви у навчальній діяльності. Студент не проявляє прагнення до саморегуляції.</p>
<p><i>Середній (частково- пошуковий) рівень</i></p>	<p>Студент проявляє орієнтацію на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду. Уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність на початковій стадії формування, прояв лише за підтримки викладача. Наявна свідома регуляція здатності до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (суб'єктної активності, вольових якостей та ін.) усвідомлена. Сформованість окремих професійно значущих якостей майбутнього вчителя є наявною, має</p>

	<p>прояви у навчальній діяльності. Студент проявляє прагнення до саморегуляції, проте без активної діяльності на зміну ситуації.</p>
<p><i>Достатній (продуктивний) рівень</i></p>	<p>Студент активно проявляє орієнтацію на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду. Уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність сформовані, мають прояв у діях, проте ще потребують вдосконалення. Наявна свідома регуляція здатності до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (суб'єктної активності, вольових якостей та ін.) усвідомлена, постійний прояв у особистому житті. Та навчальній діяльності. Сформованість професійно значущих якостей майбутнього вчителя є наявною, має прояви у навчальній діяльності. Студент проявляє прагнення до саморегуляції та звертається за підтримкою до викладача.</p>
<p><i>Високий (професійно- творчий) рівень</i></p>	<p>Студент активно проявляє орієнтацію на здоровий спосіб життя та здатність до удосконалення власного здоров'язбережувального досвіду. Уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність сформовані, мають прояв у діях. Наявна свідома регуляція здатності до рефлексії у процесі створення здоров'язбережувального середовища початкової школи. Сформованість особистісних якостей майбутнього вчителя (суб'єктної активності, вольових якостей та ін.) усвідомлена, постійний прояв у особистому житті, та навчальній діяльності. Сформованість професійно значущих якостей майбутнього вчителя є наявною, має прояви у навчальній діяльності. Студент активно проявляє прагнення до саморегуляції та самовдосконалення.</p>

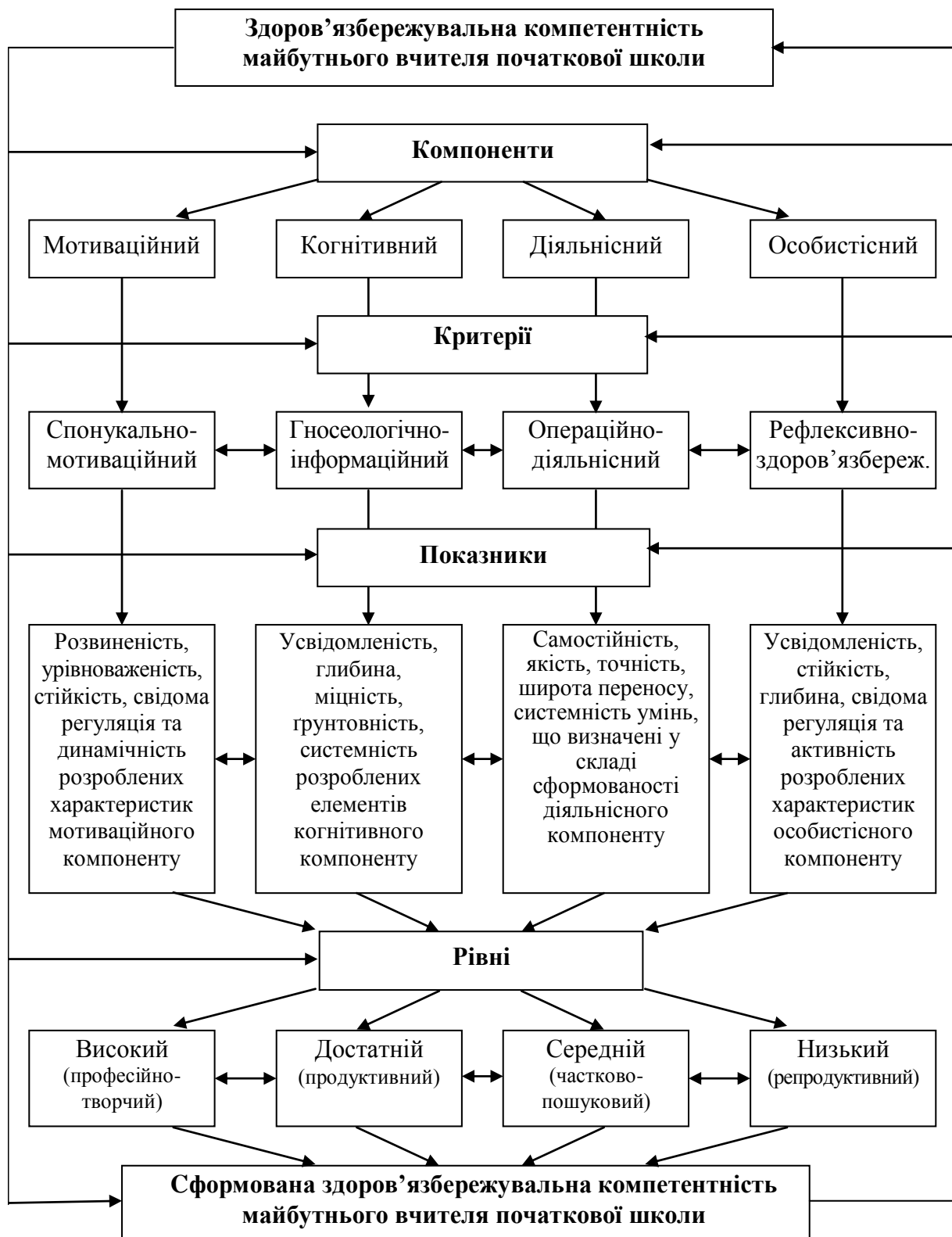

Рис. К.1 Графічне зображення структури та інструментарію дослідження здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Узагальненні педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

№ умови	Визначення педагогічної умови
1.	Формування позитивної мотивації студентів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи на основі вибору продуктивних копінг-стратегій
2.	Оптимальне використання інтерактивних форм навчання, що сприяють усвідомленню студентами значущості формування здоров'язбережувального середовища початкової школи в їхній майбутній професійній діяльності.
3.	Забезпечення взаємозв'язку дисциплін гуманітарного, природничо-наукового, професійного та практичного циклів фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи.
4.	Інформаційно-педагогічне забезпечення досліджуваного процесу засобами соціальної, наукової та спортивної діяльності.
5.	Систематизація і поглиблення знань й умінь майбутніх учителів, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи, на основі інтегрування освітніх курсів й запровадження систем емпіричного навчання.
6.	Створення спеціально організованого здоров'язбережувального середовища рамках психолого-педагогічних і медико-біологічних дисциплін.
7.	Забезпечення наступності видів педагогічної практики на основі зв'язку теорії і практики.
8.	Забезпечення постійного діагностичного контролю за процесом підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

9.	Конструювання практико-орієнтованого здоров'я-збережувального середовища ВНЗ, що забезпечує оптимальне поєднання форм, методів та засобів освітньо-професійної та фізкультурно-оздоровчої діяльності студентів.
10.	Усвідомлення викладачами ВНЗ необхідності та шляхів системного вирішення зазначеної проблеми.

Таблиця Л.2

Оцінювання експертами педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

Номер експерта	Номер умови									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	5	5	4	5	4	4	3	4	5	4
2	5	4	3	4	5	3	3	5	3	5
3	4	5	3	4	4	3	4	2	5	3
4	5	4	4	4	3	4	3	4	5	3
5	5	4	4	4	4	4	5	5	3	5
6	5	5	4	5	4	5	4	4	4	4
7	5	3	5	3	5	4	2	5	5	5
8	5	2	5	2	5	4	4	5	5	5
9	4	3	3	3	5	4	3	3	5	5
10	5	3	3	3	4	4	3	2	5	5
11	4	2	3	3	4	3	4	4	4	4
12	4	3	4	3	5	3	5	4	4	4
13	5	4	4	2	3	3	5	3	3	4
14	3	4	3	4	5	4	4	4	5	4
15	5	3	4	3	4	2	3	4	5	3
16	4	3	2	3	5	5	4	5	5	4
17	4	4	4	4	5	4	4	3	3	4
18	5	3	4	3	3	4	5	3	4	4
Всього	82	64	66	62	77	67	68	69	78	75
У середньому	4,56	3,56	3,67	3,44	4,28	3,72	3,78	3,83	4,33	4,17
Відносна частота	0,91	0,71	0,73	0,69	0,86	0,74	0,76	0,77	0,87	0,83

Програма експериментальної роботи

Назва етапу експериментальної роботи	Зміст експериментальної роботи	Описання в підрозділі монографії
Теоретико-пошуковий етап	Науковий аналіз проблеми створення здоров'язбережувального середовища початкової ланки освіти; обґрунтування структури здоров'язбережувального середовища початкової школи й виявлення змісту та напрямів діяльності вчителя з його конструювання	1.1
	Вивчення педагогічної теорії та практики підготовки майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища	1.2
Аналітико-моделювальний етап	Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутнього вчителя визначеного напрямку	2.1
	Побудова моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи	2.2
	Теоретичне обґрунтування педагогічних умов реалізації	2.3

	моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи	
Експериментально-узагальнювальний етап (констувальний та формувальний етапи)	Вивчення стану реалізації досліджуваної проблеми у практиці діяльності вищої педагогічної школи. Проведення констатувальних та діагностувальних зрізів.	3.1
	Експериментальна перевірка моделі підготовки майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи та педагогічних умов її реалізації	3.2
	Систематизація та узагальнення результатів дослідження	3.3

**Діагностичні методики визначення рівня сформованості
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи (мотиваційний компонент)**

**Дослідження мотивації професійної діяльності
(К. Земфір у модифікації А. Реана)**

Здебільшого внутрішня мотивація виявляється тоді, коли діяльність суб'єкта має для нього першочергове значення. Якщо в основі професійної діяльності лежать інші інтереси, зовнішні відносно змісту самої роботи (наприклад, престижність, умови роботи, зарплата та ін.), то в такому випадку буде зовнішня мотивація, яка має два полюси: позитивний і негативний.

Інструкція. В таблиці показані основні мотиви професійної діяльності. Дайте оцінку їх значущості для вас за п'ятибальною системою.

Шкала мотивації професійної діяльності

№ з/п	Мотиви професійної діяльності	В дуже незначній мірі 1 бал	Не в дуже значній мірі 2 бали	В середній мірі 3 бали	В значній мірі 4 бали	В дуже значній мірі 5 балів
1	Грошовий зарібок					
2	Прагнення до вдосконалення в роботі, можливість продовження навчання					
3	Прагнення уникати критики з боку керівника і співробітників					
4	Прагнення уникати можливих					

	неприємностей і покарань					
5	Потреба в досягненні поваги і авторитету з боку інших на роботі					
6	Задоволення від самого процесу роботи					
7	Можливість якнайповнішої самореалізації в цьому виді діяльності (за обраною професією)					

Обробка результатів тестування

Підраховуються показники внутрішньої мотивації (ВМ), зовнішньої мотивації (ЗМ) та зовнішньої негативної мотивації (ЗНМ) за формулами:

$$ВМ = \frac{п.2 + п.6 + п.7}{2}$$

$$ЗМ = \frac{п.1 + п.7 + п.5}{2}$$

$$ЗНМ = \frac{п.3 + п.4}{2}$$

Інтерпретація результатів тестування

На основі одержаних результатів визначається мотиваційний комплекс особистості, який являє собою певні співвідношення трьох видів мотивації (ВМ, ЗМ, ЗНМ).

До найкращих оптимальних мотиваційних комплексів слід віднести наступні два типи сполучень:

$BM > ЗПМ > ЗНМ$ і $BM = ЗПМ > ЗНМ$.

Найширшим мотиваційним комплексом є тип:

$ЗНМ > ЗПМ > BM$.

Між цими типами розміщені проміжні, з точки зору їх ефективності, мотиваційні комплекси.

При інтерпретації слід враховувати не тільки тип мотиваційного комплексу, але й те, наскільки сильно один тип мотивації перевищує другий за ступенем вираженості.

Методика «ціннісні орієнтації»

(М. Рокіча)

Методика, розроблена М. Рокічем, заснована на прямому ранжуванні списку цінностей. Автор розрізняє два класи цінностей:

1. Термінальні – переконання в тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб до неї прагнути. Стимулюючий матеріал представлений набором з 18 цінностей.

2. Інструментальні – переконання в тому, що якийсь образ дій або властивість особистості є переважним в будь-якій ситуації. Стимулюючий матеріал також представлений набором з 18 цінностей.

Це ділення відповідає традиційному діленню на цінності-цілі і цінності-засоби.

Особливості проведення процедури тестування:

Респонденту пред'являються два списки цінностей (по 18 у кожному) або на листах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках респондент привласнює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає у порядку значущості. Остання форма подачі матеріалу дає надійніші результати. Спочатку пред'являється набір термінальних, а потім – інструментальних цінностей.

Для подолання соціальної бажаності та глибшого проникнення в систему ціннісних орієнтацій випробовуваного можливі зміни інструкцій, які дають додаткову діагностичну інформацію і дозволяють зробити більш обґрунтовані висновки. Так, після основної серії можна попросити випробовуваного ранжувати картки, відповідаючи на наступні питання:

1. «У якому порядку і в якому ступені (у відсотках) реалізовані дані цінності у Вашому житті?»

2. «Як би Ви розташували ці цінності, якби стали таким, яким мріяли?»

3. «Як зробила б це, на Вашу думку, більшість людей?»

4. «Як це зробили б Ви 5 або 10 років тому?»

5. «Як це зробили б Ви через 5 або 10 років?»

6. «Як ранжували б картки близькі Вам люди?»

Обстеження краще проводити індивідуально, але можливе і групове тестування.

Інструкція: «Зараз Вам буде пред'явлений набір з 18 карток з позначенням цінностей. Ваше завдання – розкласти їх у порядку значущості для Вас як принципів, якими Ви керуєтесь у житті.

Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки і, вибравши ту, яка для Вас найбільш значуща, помістіть її на перше місце. Потім виберіть другу по значущості цінність і помістіть її услід за першою. Виконайте те ж зі всіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою і займе 18 місце.

Робіть неспішно, вдумливо. Якщо в процесі роботи Ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відображати Вашу дійсну позицію».

Список А (термінальні цінності):

Цінність	Місце
Активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	
Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, які досягаються життєвим досвідом)	
Здоров'я (фізичне і психічне)	
Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі й мистецтві)	
Любов (духовна і фізична близькість з коханою людиною)	
Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних утруднень)	
Наявність надійних і вірних друзів	

Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	
Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей)	
Розваги (приємне, вигадливе проведення часу, відсутність зобов'язань)	
Розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалення)	
Свобода (самотійність, незалежність у судженнях і вчинках)	
Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, товаришів по роботі)	
Творчість (можливість творчої діяльності)	
Упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів)	
Цікава робота	
Щасливе сімейне життя	
Щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства загалом)	

Список Б (інструментальні цінності)

Цінність	Місце
Акуратність (охайність), вміння утримувати в порядку речі, порядок у справах	
Вихованість (зразкова поведінки)	
Високі запити (високі вимоги до життя и високі домагання)	
Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово)	
Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	
Життєрадісність (почуття гумору)	
Незалежність (здібність діяти самотійно, рішуче)	
Непримиренність до недоліків у себе та інших	
Освіченість (широта знань, висока загальна культура)	
Раціоналізм (вміння розсудливо і логічно мислити, приймати виважені, раціональні рішення)	
Ретельність (дисциплінованість)	

Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	
Сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів	
Тверда воля (вміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами)	
Терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки і омани)	
Чесність (правдивість, щирість)	
Чуйність (дбайливість)	
Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички)	

Оцінка мотивації ставлення майбутніх учителів початкової школи до здійснення здоров'язбережувальної діяльності (модифікована шкала оцінки мотивації ставлення до професійної діяльності за А. Кареліним)

Всі пункти шкали оцінюються в балах від 1 до 5 та виражають позитивне або негативне ставлення до формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів. Загальна оцінка складається з балів за рядками. Варіанти відповідей на судження можуть бути «так», «скоріше так, ніж ні», «не можу відповісти», «скоріше ні, ніж так», «ні».

1. Чи бажали б Ви створити щось нове у сфері своєї майбутньої професійної діяльності?

2. Якщо Ви позбавитеся можливості працювати вчителем, то чи втратить сенс Ваше життя?

3. Чи лякають Вас несподіванки у професійній діяльності, які потребують нових виходів із ситуацій?

4. Чи вважаєте Ви, що навчальні заняття сприяють збереженню здоров'я учнів?

5. Чи відвідували б Ви заради нових професійних знань щодо здоров'язбережувальної діяльності спеціальні заняття, навіть, якщо це пов'язано з незручностями?

6. Чи вбачаєте Ви в учневі активного учасника навчально-виховного процесу?

7. Чи вважаєте Ви, що тільки знання, отримані Вами під час

навчання у вищому навчальному закладі, дають можливість здійснювати професійну діяльність, спрямовану на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів?

8. Чи вважаєте Ви, що Ваша професійна діяльність надасть можливість Вам поліпшити стан здоров'я молодших школярів?

9. Чи вважаєте Ви, що організація здоров'язбережувальної діяльності учнів молодших класів має першорядне значення, сприяючи збереженню і зміцненню їхнього здоров'я?

10. Чи згодні Ви з тим, що в молодших класах не можна формувати здоров'язбережувальні навички та вміння?

11. На Вашу думку, чи обов'язково завдання формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів повинне супроводжувати Вашу професійну діяльність?

12. Чи викликають у Вас утруднення проведення здоров'язбережувальних уроків?

13. Чи враховували Ви, обираючи професію, стан власного здоров'я?

14. Чи втрачає учитель, який займається науково-дослідницькою роботою, пов'язаною із здоров'язбереженням, можливість спілкування з учнями?

15. Чи зацікавлюють Вас нові ідеї, що спрямовані на формування здоров'язбережувальних навичок і вмінь у молодших школярів?

Загальна сумарна оцінка результатів складається за ключем,
наведеним
у таблиці:

№ запитання		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Відповіді	Так	5	5	1	5	5	5	1	5	5	1	5	1	5	1	5
	Скоріше так, ніж ні	4	4	2	4	4	4	2	4	4	2	4	2	4	2	4
	Не можу відповісти	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
	Скоріше ні, ніж так	2	2	4	2	2	2	4	2	2	4	2	4	2	4	2
	Ні	1	1	5	1	1	1	5	1	1	5	1	5	1	5	1

Ступінь мотивації ставлення майбутніх учителів початкової школи до формування здоров'язбережувального середовища початкової школи

Ступінь мотивації	Низький	Середній	Достатній	Високий
Сума балів	15 – 29	30 – 44	45 – 59	60 – 75

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса

Інструкція для учасників дослідження. Вам запропонована 41 обставина, на кожен з яких дайте відповідь «ТАК» чи «НІ».

Текст опитувальника

1. Коли є вибір між двома варіантами, то краще, не відкладаючи, зробити вибір.
2. Я нервую, коли помічаю, що не можу виконати завдання на 100 відсотків.
3. Коли я працюю, то так виглядає, ніби я ставлю усе для здобуття успіху.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, я здебільшого приймаю рішення один з останніх.
5. Коли в мене два дні підряд немає чим зайнятися, то я втрачаю спокій.
6. У певні дні мої успіхи є нижчими за «норму».
7. Стосовно себе я є більш вимогливий, ніж щодо інших людей.
8. Я є більш привітний, ніж інші.
9. Коли я відмовляюся від важкого завдання, то згодом собі дорікаю, бо переконаний, що зміг би впоратися з завданням.
10. Під час виконання роботи я потребую невеликих перепочинків.
11. Старанність – головна риса моєї вдачі.
12. Мої досягнення не завжди однаково успішні.
13. Мені до душі інша праця, ніж та, якою я тепер займаюся.
14. Зауваження більше сприяють моїй активності, ніж похвала.

15. Я переконаний в тому, що колеги сприймають мене добрим спеціалістом.
16. Перешкоди допомагають мені приймати більш тверді рішення.
17. Іншим не важко зачепити почуття моєї гідності.
18. Коли я працюю без особливого бажання, це легко помітити.
19. Під час виконання роботи я не розраховую на допомогу інших.
20. Деколи я відкладаю на потім роботу, яку повинен виконати тепер.
21. Слід покладатися лише на власні сили.
22. У житті мало речей, які більш важливі за гроші.
23. Завжди, коли я маю виконати важливе доручення я не відволікаюся на інші проблеми.
24. Почуття мого честолюбства є меншим, ніж в інших.
25. Наприкінці відпустки я переважно з радістю повертаюся до роботи.
26. Коли робота мені до вподоби, я виконую її більш якісно, ніж іншу працю.
27. Мені приємніше мати справу з людьми, які здатні інтенсивно працювати.
28. Коли у мене немає заняття, я відчуваю дискомфорт.
29. Мені доводиться виконувати відповідальну роботу частіше за інших.
30. Коли мені доводиться приймати рішення, то я стараюся знайти найкращий спосіб вирішення завдання.
31. Мої товариші деколи вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи певною мірою залежать від моїх колег.
33. Немає сенсу йти всупереч волі керівника.
34. Деколи я не знаю яку роботу доведеться виконувати.
35. Коли щось не вдається зробити, то я втрачаю терпіння.
36. Я переважно не надаю значення своїм досягненням.
37. Коли я працюю разом з іншими, то результати моєї праці є вищими, ніж результати інших людей.
38. Багато за що я брався я не доводив до завершення.
39. Я заздрю людям, які є менш завантаженими за мене.
40. Я не рівняюся на тих, хто прагне влади і посад.

41. Коли я переконаний у вірності власної позиції, я здатний зробити все, щоб довести власну правоту.

Обробка результатів:

Щоб отримати результати по цій методиці, слід оцінити отримані Вами відповіді згідно КЛЮЧА. Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33, 34, 35, 40 не враховуються.

КЛЮЧ

Номери запитань з відповіддю «ТАК» (+)	Оцінка	Номери запитань з відповіддю «НІ» (-)	Оцінка
2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 17, 21, 22, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 37, 41	1	6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38, 39	1

Отримані оцінки слід підсумувати. Кількісні результати по цій методиці означають:

1 – 10 балів: мотивація до успіху низька, особа не прагне досягти перемоги, не схильна докладати власних сил у працю, апатична, пасивно ставиться до життя.

11 – 16 балів: середня мотивація до успіху. При такій мотивації людина не боїться ризикувати, вона не є скованою у своїх діях, бо можлива невдача не надто хвилює її.

17 – 20 балів: висока мотивація до успіху. Такі особи здатні йти на середнього рівня ризик для досягнення бажаного, схильні орієнтуватися на власні сили, гнучко і наполегливо добиватися поставленої мети.

Вище від 21 балу: мотивація до успіху надто висока. Це може спричиняти надмірну самокритичність до власних можливостей. При цьому особа може зазнавати надмірного хвилювання та страху зазнати невдачі. Підсвідома зневіра у власні сили викликає в людини меншу готовність до ризику, особистісну скованість. У результаті при надмірній мотивації до успіху людина може втрачати віру в те, що вона доб'ється бажаного.

Дослідження показали, що люди з помірно високою орієнтацією на успіх надають переваги середньому рівню ризику. Ті ж, хто побоюються невдач, надають переваги малому чи, навпаки, надто великому рівню ризику.

Чим вища мотивація людини до успіху – досягнення мети, тим нижчий показник готовності до ризику. При цьому мотивація до успіху впливає і на сподівання на успіх: при сильній мотивації до успіху надії на успіх зазвичай більш, ніж при слабкій. До того ж людям, мотивованим на успіх і тим, що мають великі на нього, притаманно уникати великого ризику.

Ті, хто сильно мотивований на успіх і має високу готовність до ризику, рідше потрапляють в незручні ситуації, ніж ті люди, що мають високу готовність до ризику, але високу мотивацію до уникнення невдач (захист). І навпаки, коли у людини є висока мотивація до уникнення невдач (захист), це є перешкодою мотиву до успіху – досягнення мети.

**Діагностичні методики визначення рівня сформованості
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх
учителів початкової школи
(когнітивний компонент)**

**Анкета на визначення розуміння основних понять
здоров'язбережувальної педагогіки**

Курс навчання студента _____ напрям підготовки

1. Що ви розумієте під поняттям «здоров'язбережувальне середовище початкової школи»?

2. Чи погоджуєтеся Ви із твердженням: створення здоров'язбережувального середовища є завданням учителя початкової школи?

3. Які форми роботи в початковій школі сприяють створенню здоров'язбережувального середовища?

А. Урок

Б. Екскурсія

В. Виховна година

Г. Змагання

Д. Спортивні свята

Е. Олімпіада

Ж. Гуртки

З. Відвідування виставок, музеїв, спектаклів

И. Ваш варіант _____

4. Які, на Вашу думку, технології забезпечують здоров'язбережувальний характер середовища початкової школи?

А. Інноваційні

Б. Здоров'язбережувальні

В. Інформаційні

Г. Тренінгові

Д. Інтерактивні

Е. Ваш варіант _____

5. Використання здоров'язбережувальних технологій, на Вашу думку, забезпечує розв'язання таких завдань:

- А. Оздоровлення
- Б. Розвивання творчого потенціалу
- В. Формування здорового способу життя
- Г. Активне залучення до процесу навчання
- Д. Формування здоров'язбережувальних умінь та навичок
- Е. Підвищення рівня знань учнів
- Ж. Розвиток фізичних якостей

З. Ваш варіант _____

6. Чи можливо створити здоров'язбережувальне середовище не використовуючи здоров'язбережувальних технологій?

7. Які, на Вашу думку, засоби найефективніші при створенні здоров'язбережувального середовища початкової школи (зазначте у відсотках)?

- А. Природні (загартовування, сонячні та повітряні ванни, обливання холодною водою та ін.) _____%
- Б. Нетрадиційні (фітотерапія, ароматерапія, голкотерапія, йога, казкотерапія, фітболгімнастика та ін.) _____%
- В. Фізичні (дихальна та пальчикова гімнастика, гідроаеробіка, біг, плавання, вправи на тренажерах та ін.) _____%
- Г. Моніторинг здоров'я учнів (фізичного, психічного, духовного та соціального здоров'я) _____%

8. Які, на Вашу думку, нетрадиційні методи оздоровлення можна використовувати у початковій школі?

9. Як Ви оцінюєте рівень своїх можливостей, щодо створення у майбутній педагогічній діяльності здоров'язбережувального середовища початкової школи?

- А. Високий
- Б. Достатній
- В. Середній
- Г. Низький

10. Які, на Вашу думку, навчальні дисципліни сприяють удосконаленню Ваших знань та вмінь створення здоров'язбережувального середовища в школі І ступеня (зазначте у п'ятибальній шкалі)?

- А. Фізична культура _____
- Б. Основи медичних знань та охорони здоров'я _____
- В. Фізична культура з методикою навчання _____
- Г. Методика навчання основам здоров'я _____
- Д. Основи валеології _____
- Е. Педагогіка _____
- Ж. Ваш варіант відповіді _____

11. Що, на Вашу думку, перешкоджає якісній підготовці майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи? Ваші поради.

Дякуємо за відповіді!

Тест для визначення рівня знань молоді про здоров'я

(В. Язловецький) [287]

1. Здоров'я людини – це:
 - а) мінливість внутрішнього стану;
 - б) стан повного фізичного, психічного й соціального добробуту;
 - в) дисгармонія душі й тіла;
 - г) високий ступінь життєдіяльності;
 - д) наявність скарг та фізичних вад.
2. Збереженню і зміцненню здоров'я сприяють такі фактори:
 - а) забруднення довкілля;
 - б) активний руховий режим;
 - в) обмежена рухова активність і нетривалий сон;
 - г) значне емоційне та психічне перенапруження.
3. Навчатися бути здоровим означає:
 - а) набуття здоров'я через освіту;
 - б) використання постійних і значних вольових зусиль;
 - в) проведення вільного часу біля екранів телевізора;
 - г) обмежене перебування на свідому повітрі.
4. Здоровий спосіб життя – це:
 - а) спосіб життєдіяльності людини, спрямований на збереження, зміцнення та формування здоров'я;
 - б) комплекс оздоровчих заходів;
 - в) життя, спрямоване на задоволення матеріальних потреб;

- г) підтримання життєдіяльності за допомогою ліків;
 - д) обмеження у рухах і надмірне харчування.
5. Рухова активність – це:
- а) біологічна потреба в рухах;
 - б) гіподинамія;
 - в) стимулятор росту й розвитку організму;
 - г) негативний чинник для розвитку організму.
6. Яка добова норма (у годинах) рухового режиму є оптимальною для Вас?
- а) 1-2;
 - б) 2,5-3;
 - в) 5-6.
7. Загартування організму означає:
- а) підвищення опору й удосконалення системи терморегуляції організму;
 - б) послаблення імунної системи;
 - в) шлях до хвороб.
8. Що таке фізичні вправи аеробної спрямованості?
- а) вправи на швидкість і силу;
 - б) циклічні вправи на витривалість;
 - в) вправи на гнучкість і координацію рухів.
9. Яка тривалість сну, як фізіологічної потреби, для Вас (у годинах)?
- а) 7-8;
 - б) 8-9;
 - в) 9-10.
10. Показниками психічного здоров'я є:
- а) невротичний стан і тривожність;
 - б) висока збудженість та агресивність;
 - в) відсутність розладів нервової системи й адекватна поведінка.
11. До складових режиму дня належить:
- а) раціональне чергування роботи й відпочинку згідно з біоритмами;
 - б) тривалість сну, харчування й руховий режим;
 - в) аутогенне тренування та медитація;
 - г) рівень, якість та стиль життя.
12. Раціональне харчування означає:
- а) вживання їжі, що містить велику кількість жирів та вуглеводів;

- б) вживання їжі, яка містить увесь набір вітамінів та мікроелементів;
 - в) вживання їжі, яка кількісно та якісно забезпечує потреби організму.
13. Систематичні заняття фізичними вправами сприяють:
- а) збільшенню сили м'язів та розширенню функціональних можливостей серцево-судинної і дихальної систем;
 - б) виникненню травм і патологічних станів;
 - в) виникненню розладів нервової системи та координації рухів.
14. Ступінь втоми під час виконання фізичних вправ можна визначити за такими зовнішніми ознаками:
- а) за частотою серцевих скорочень;
 - б) за зміною кольору шкіри, спітнінням і скаргами;
 - в) за показниками підвищення працездатності, зростання швидкості, спритності.
15. Особиста гігієна передбачає:
- а) комплекс заходів, норм, вимог догляду за діяльністю організму людини;
 - б) особливості психічної діяльності людини;
 - в) закони росту і розвитку людини;
 - г) вплив природного середовища на здоров'я людини.
16. Запобігти виникненню стресу можна за таких умов:
- а) систематичного виконання фізичних вправ і загартовуючи процедур;
 - б) оволодіння прийомами психічної саморегуляції;
 - в) підвищеними вимогами до себе та до інших людей;
 - г) інформаційного перевантаження і неможливістю розв'язати поставлені завдання.
17. Система природного загартовування П. Іванова «Детка» містить таку кількість порад:
- а) 6;
 - б) 8;
 - в) 12.
18. Основними правилами культури спілкування є:
- а) уміння уважно слухати співрозмовника;
 - б) не переривати розмову іншого;
 - в) виявляти зацікавленість під час розмови.
19. Заклик «Пізнай самого себе» означає:

- а) знати будову й функції власного організму, психоемоційні та інтелектуальні особливості;
- б) знати свій родовід;
- в) адаптація до природного й соціального середовища;
- г) збільшення маси і пропорцій тіла.

20. Поняття «самореалізація» означає:

- а) досягнення всебічного гармонійного розвитку і найвищої мети в житті;
- б) прагнення до повного розкриття генетично закладених у людині здібностей і задатків;
- в) некерований стихійний процес.

Оцінювання.

Правильні відповіді: 1- б, г; 2 - б; 3 - а, б; 4 - а, б; 5 - а, в; 6 - б; 7 - а; 8 - б; 9 - б; 10 - в; 11 - а, б; 12 - в; 13 - а; 14 - б; 15 - а; 16 - а, б; 17 - в; 18 - а; 19 - а; 20 - а, б

Оцінка результатів тесту:

Низький рівень – до 50% правильних відповідей;

Середній рівень – 60-69% (12-13 правильних відповідей);

Достатній рівень – 70-79% (14-15 правильних відповідей);

Високий рівень – 80-100% (16-20 правильних відповідей).

Тест визначення знань майбутніх учителів про зміст, напрями, форми, методи та технології створення здоров'язберезувального середовища початкової школи (50 запитань)

(у зв'язку з його об'ємністю презентований у посібнику) [177]

**Діагностичні методики визначення рівня сформованості
здоров'язбережувальної компетентності
майбутніх учителів початкової школи
(діяльнісний компонент)**

Уміння	Практичні завдання
Освітні	
<ul style="list-style-type: none"> – уміння визначати цілі здоров'язбереження учасників освітнього процесу; – уміння проектувати зміст здоров'язбережувальної освіти; – уміння використовувати здоров'язбережувальні технології в освітньому процесі; – уміння забезпечувати розвиток в учнів особистісного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я; – уміння організувати різними формами, методами та засобами спільну освітню здоров'язбережувальну діяльність вчителів, учнів, батьків тощо. 	<p>Визначити мету здоров'язбережувального уроку (виховного заходу) за запропонованою тематикою.</p> <p>Відповідно до тематики скласти структуру уроку із здоров'язбережувальним ефектом.</p> <p>Здійснити підбір методів освітньої діяльності до визначеної структури здоров'язбережувального уроку (виховної години).</p> <p>Визначити покроковий алгоритм індивідуальної роботи з учнем з метою надання йому підтримки у формуванні особистісного здоров'язбережувального досвіду.</p> <p>Здійснити підбір форм, методів виховної роботи на задану тематику (з залученням батьків)</p>
Виховні	
<ul style="list-style-type: none"> – уміння розвивати в учнів активну мотивацію дбайливо ставитися до власного здоров'я, використання у повсякденному житті досвіду здоров'я- 	<p>Скласти програму власної здоров'язбережувальної діяльності на тиждень.</p> <p>Розробити план виховної роботи на місяць 3</p>

<p>збережувальної діяльності; – уміння планувати та здійснювати профілактичну роботу по збереженню та зміцненню здоров'я школярів у позаурочний час; – уміння розробляти та проводити психологічні тренінги, індивідуальні консультації з метою розвитку навичок з відновлення сприятливого емоційного стану; – уміння організувати оздоровчі заходи та спільну здоров'язбережувальну діяльність вчителів, учнів, батьків, громадськості у позаурочний час; – уміння організації консультації та інформаційно-консультативної роботи з батьками тощо.</p>	<p>профілактичну метою по збереженню та зміцненню здоров'я школярі. Розробити структуру тренінгу навчання здоров'я, здійснити підбір інтерактивних методів його проведення. Розробити тематику оздоровчих заходів, відповідно до запропонованої ситуації. Здійснити підбір форм оздоровчих заходів відповідно до запропонованої тематики. Розробити сценарій оздоровчого заходу за участі вчителів, учнів, батьків. Запропонувати тематику інформаційно-консультативної роботи з батьками та структуру заходу.</p>
Діагностувальні	
<p>– уміння діагностувати стан здоров'я та рівень здоров'я-збережувальної компетентності учнів; – уміння організувати співпраці з медичними працівниками, соціальними педагогами, практичними психологами з метою діагностування порушень фізичного та психічного здоров'я школярів; – уміння організувати співпрацю зі службою психологічної допомоги з метою діагностування та</p>	<p>Зробити відбірку діагностичних методик для визначення стану здоров'я учнів. Розробити тематику та форми заходів по співпраці з медичними працівниками, соціальними педагогами, практичними психологами з метою діагностування порушень фізичного та психічного здоров'я школярів. Визначити дієві копінг-стратегії виходу зі стресової ситуації.</p>

<p>подолання стресів, тривожності; – уміння планувати інформаційно-консультативну роботу з батьками щодо діагностування порушень здоров'я тощо.</p>	<p>Розробити план роботи з батьками (на місяць) з метою спільного діагностування порушень здоров'я дітей тощо.</p>
<i>Гігієнічні</i>	
<p>– уміння контролювати температурний режим, штучне освітлення класу відповідно до регламентованих санітарних норм та правил безпеки життєдіяльності учнів початкових класів; – уміння планувати та проводити заходи щодо дотримання санітарно-гігієнічних вимог в освітньому процесі; – уміння контролювати чистоту класних кімнат; – уміння здійснювати контроль за раціональним харчуванням учнів, асортиментом шкільного буфету, вітамінізацією харчового раціону школярів; – уміння організовувати співпрацю учнів, батьків, медичних та педагогічних працівників з метою дотримання санітарно-гігієнічних вимог тощо.</p>	<p>Визначити санітарні норми температурного режиму, штучного освітлення класу тощо. Записати правил безпеки життєдіяльності учнів початкових класів. Розробити тематику та структуру заходу щодо дотримання санітарно-гігієнічних вимог в освітньому процесі. Запропонувати цікаві форми контролю учнів за чистою у класі (2-3). Скласти раціон харчування учня початкової школи на один день влітку, навесні, восени та взимку. Розробити захід спільно за участі учнів, батьків, медичних та педагогічних працівників з метою формування мотивації до дотримання санітарно-гігієнічних вимог.</p>
<i>Інклюзивні</i>	
<p>– уміння визначати цілі та проектувати зміст здоров'я-збежувальної діяльності відповідно до індивідуальних особливостей та потреб учнів;</p>	<p>Розробити індивідуальну програму підтримки учня відповідно до вказаних особливостей. Здійснити підбір методів</p>

<ul style="list-style-type: none"> – уміння використовувати різноманітні навчальні підходи з урахуванням різних стилів навчання, темпераменту й особистості окремих дітей; – уміння налагоджувати співробітництво та підтримку серед учнів класу та батьківського колективу; – уміння використовувати широкий спектр занять, практичних вправ і матеріалів, що відповідають рівню розвитку дитини; – уміння організовувати оздоровчі заходи та спільної здоров'язбережувальної діяльності вчителів, учнів, батьків з урахуванням потреб та можливостей кожного учасника тощо. 	<p>індивідуальної взаємодії з учнем на основі вказаної ситуації.</p> <p>Написати 10 правил спілкування з учнем, батьками, колегами тощо.</p> <p>Здійснити підбір методів уроку (виховної години) на запропоновану тематику.</p> <p>Розробити оздоровчий захід з метою залучення дітей з особливими потребами та їх батьків.</p> <p>Розробити план-конспект здоров'язбережувального уроку на запропоновану тематику.</p> <p>Представити схему аналізу здоров'язбережувального уроку (виховної, заходу)</p>
<i>Просторові</i>	
<ul style="list-style-type: none"> – уміння розвивати в учнів потребу в естетичному та здоров'язбережувальному просторі школи; – уміння формувати активну мотивацію учнів, батьків до створення комфортних умов класної кімнати; – уміння організовувати здоровий відпочинок дітей; – уміння конструювати зонованість класу та розміщення обладнання і меблів; – уміння використовувати знання з ергономіки при створенні середовища початкової школи та ін. 	<p>Розробити бесіду з метою формування просторових естетичних смаків.</p> <p>Запропонувати цікаві форми роботи з учнями та батьками з метою залучення до створення комфортних умов класної кімнати.</p> <p>Розробити декілька програм відпочинку учнів класу.</p> <p>Графічно представити приміщення класу та описати його зонованість.</p> <p>Запропонувати способи удосконалення представлених приміщень класу.</p>

**Діагностичні методики визначення рівня сформованості
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи
(особистісний компонент)**

**опитувальник «Мої дії щодо власного здоров'язбереження»
(Голіков О.Б.) [45]**

Виконання санітарно-гігієнічних вимог:

1. Мию руки обов'язково перед їжею і після туалету:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

2. Чищу зуби і язик двічі на день:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

3. Щоденно приймаю ванну чи душ:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

4. Не палю:

- а) так;
- б) іноді палю;
- в) палю постійно;
- г) мене це не турбує.

5. Алкоголь не вживаю:

- а) так;
- б) іноді на свято;
- в) вживаю часто;
- г) мене це не турбує.

6. Сплю 7-8 годин на добу:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) менше;

г) мене це не турбує.

7. Щоденно проводжу вологе прибирання своєї квартири:

а) так;

б) не завжди;

в) ні;

г) мене це не турбує.

Режим і культура харчування

8. Приймаю їжу повільно і щоденно 3-4 рази на день:

а) так;

б) не завжди;

в) ні;

г) мене це не турбує.

9. Щоденно вживаю перші страви:

а) так;

б) не завжди;

в) ні;

г) мене це не турбує.

10. Намагаюсь не зловживати жирною, кислою, гіркою, пересоленою їжею і солодощами:

а) так;

б) не завжди;

в) ні;

г) мене це не турбує.

11. Не вживаю грубу, холодну, гарячу їжу а також не їм всухом'ятку:

а) так;

б) іноді вживаю;

в) вживаю часто;

12. Рідко п'ю міцну каву або чай:

а) так;

б) іноді вживаю;

в) вживаю часто;

13. Харчуюсь повноцінно:

а) так;

б) не завжди;

в) ні;

г) мене це не турбує.

14. Не переїдаю:

а) так;

- б) не завжди;
- в) наїдаюся щільно;
- г) мене це не турбує.

15. Один день на тиждень дотримуюся розвантажувальної дієти:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

Використання фізичних вправ:

16. Щоденно займаюся ранковою гігієнічною гімнастикою:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

17. 4-5 разів на тиждень займаюся дозованою ходьбою по 4-5 км щоденно зі швидкістю 90-120 кроків на хвилину:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

18. 4-5 разів на тиждень займаюся тренувальною ходьбою сходами на 5-6 поверх в темпі 1 сходинок за 1 секунду:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

19. Відвідую спортивно-оздоровчу секцію 2-3 рази на тиждень, при можливості займаюся самостійно фізичними вправами не менше 30 хвилин:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

20. Перед сном роблю прогулянки до 1-2 км:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

21. Під час занять фізичними вправами проводжу пульсометрію й аналізую одержати результати:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

Застосування природних чинників оздоровлення

22. Щоденно перебуваю на свіжому повітрі не менше 3-4 годин:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні.

23. Щоденно приймаю повітряні ванни (травень-вересень) не більше 30 хвилин за прийом:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

24. 3-4 рази на тиждень приймаю сонячні ванни (травень – вересень) не більше 25 хвилин за прийом:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

25. Влітку 4-5 разів на тиждень купаюся у відкритому водоймі, взимку – у закритому 2-3 рази на тиждень:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

26. Ходжу босоніж по підлозі або по землі, піску, траві:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

Дотримуюся розумного відпочинку, навчання і роботи

27. Після навчальних занять у ВНЗ щоденно вдома відпочиваю або сплю 45-60 хвилин:

- а) так;

- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

28. У вихідні або святкові дні проводжу активний відпочинок на лоні природи:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

29. У дні канікул (взимку та влітку) активно відпочиваю в селі, на дачі, в санаторії:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

30. Гуляю у парку, лісі, біля водоймищ 2-3 рази на тиждень:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

31. Беру участь у культурно-розважальних заходах ВНЗ:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) мене це не турбує.

32. На підготовку домашніх завдань щоденно витрачаю 2-3 години, іноді більше:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) ні.

33. Дивлюся щоденно телевізійні передачі не більше двох годин:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) ні.

34. Легаю спати не пізніше 23 години, у дні канікул пізніше:

- а) так;

- б) не завжди;
- в) іноді;
- г) набагато пізніше.

Покращення емоційного та психічного стану

35. Намагаюся не залишатися наодинці зі своїми неприємностями:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) іноді;
- г) залишаюся наодинці.

36. Вмію відволікатися від неприємностей: читаю книги, гуляю, займаюся фізичними вправами, слухаю музику, працюю по господарству:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) не вмію;
- г) мене це не турбує.

37. Намагаюся не впадати в розпач:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) ні;
- г) не можу себе контролювати.

38. Під час сварки можу поступитися:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) ні, я не йду на компроміси.

39. Пам'ятаю, що можливості й таланти кожного з нас обмежені:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) я так не вважаю.

40. Не ставлю надмірних вимог до тих, хто оточує:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) ставлю.

41. Під час розмови чи бесіди намагаюся бути привітним і не втрачати почуття гумору:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) іноді;
- г) не намагаюсь.

42. Займаюся аутогенним тренуванням:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) не займаюсь.

43. Виявляю турботу про здоров'я рідних і близьких, із повагою ставлюся до старшого покоління

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) не виявляю.

44. Знаю, що зміна обстановки завжди приємно впливає на людину:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) я так не вважаю.

45. Пам'ятаю, що слово є потужним подразником: воно може як викликати сміх, підняти настрій, так і пригнітити, обурити і навіть сприяти погіршенню у стані здоров'я й спровокувати хворобу:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) я так не вважаю.

Здійснення самоконтролю

46. Визначаю частоту пульсу в спокої, у нормі вона дорівнює 60-80 ударів на хвилину:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) не вмію визначати.

47. Вимірюю артеріальний тиск, у нормі він становить 100/60-139/90 мм рт.ст.:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) не вимірюю.

48. Проводжу тест – 20 присідань за 30 секунд (у нормі частота показників пульсу і показник артеріального тиску відновлюється протягом 2-5 хвилин):

- а) так;
- б) ні, не проводжу;
- в) рідко;
- г) не знаю як.

49. Визначаю частоту дихальних рухів (вдих і видих приймається за один дихальний рух), у нормі вона дорівнює 16-20 подихів на хвилину:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) рідко;
- г) не вмію визначати.

50. Знаю як визначати життєву ємність легенів спірометром, у нормі для юнаків вона дорівнює 3500-4500 мл, для дівчат – 2500-3500 мл:

- а) так;
- б) знаю, але не впевнений у цьому;
- в) не знаю;
- г) не вмію.

51. Вимірюю екскурсію грудної клітини (її різницю між вдихом і видихом) у нормі 6-10 см:

- а) так;
- б) знаю, але не вимірюю;
- в) рідко;
- г) ні.

52. Визначаю затримку дихання на вдиху (проба Штанге), у нормі вона дорівнює 45-60 секунд:

- а) так;
- б) знаю як, але не вимірюю;
- в) рідко;
- г) ні.

53. Визначаю затримку дихання на видиху (проба Генчі), у нормі вона дорівнює 25-30 секунд:

- а) так;
- б) знаю як, але не вимірюю;
- в) рідко;
- г) ні.

54. Проводжу пробу Розенталя (визначаю життєву ємність легенів спірометром 5 разів через 15 секунд), знаю, якщо показники з кожним разом зростають, то функціональний стан системи дихання добрий, якщо вони на одному рівні, то він задовільний, якщо з кожним разом показники знижуються, то функціональний стан системи дихання незадовільний, а коливання ЖЄЛ на \pm 200 мл у розрахунок не беруться:

- а) так;
- б) знаю як, але не вимірюю;
- в) рідко;
- г) ні.

55. Піднімаюся на 4-5 поверх у темпі 1 сходинка за 1 секунду без зупинок (у нормі цей підйом виконується без втоми):

- а) так;
- б) так, але із зупинками;
- в) ні, для мене це важко;
- г) ні, для мене це дуже важко.

56. Контролюю свою вагу, знаю, що вона повинна відповідати росту і визначається за формулою Брока_Бругша ($M = L - 100$ (кг), при рості 155-165 см; $M = L - 105$ (кг), при рості 166-175 см; $M = L - 110$ (кг), при рості понад 175 см; де M – вага у кг, L – ріст у см:

- а) так;
- б) не завжди;
- в) не вимірюю;
- г) не вмію.

Обробка результатів:

Якщо респондент на більшість запитань підкреслив першу відповідь (а) – так, то це підтверджує високий рівень його культури здоров'я і доводить, що він знає, як використовувати фізичні вправи з метою оздоровлення, вміє використовувати природні чинники оздоровлення, дотримується розумного відпочинку, навчання і праці, знає і вміє покращувати свій емоційний та

психічний стан, знає і вміє здійснювати самоконтроль за станом свого здоров'я.

Якщо на більшість запитань було дано відповідь (б), то в респондентів сформований достатній рівень його культури здоров'я, тобто студент володіє достатнім рівнем знань щодо власного здоров'язбереження, проте не завжди застосовує їх на практиці.

Якщо на більшість запитань студент дав відповідь (в), то в нього сформований середній рівень культури здоров'я, що свідчить про недостатність необхідних знань, умінь і навичок щодо власного здоров'язбереження.

Якщо респондент на більшість запитань поставив відповідь (г), то в нього низький рівень культури здоров'я, він не піклується про своє здоров'я.

Діагностика рівня сформованості педагогічної рефлексії (за О. Калашниковою)

Шановні колеги! З метою більш глибокого пізнання самого себе Вам пропонується відповісти на низку питань. Відповідаючи на них, позначайте в реєстраційному бланку свою згоду знаком «+», а «ні» – знаком «-».

Текст методики.

1. Чи були у Вас випадки, коли аналіз Вашого вчинку примирював Вас із вашими близькими?
2. Чи змінилися Ваші духовні цінності після того, як Ви, проаналізувавши свої недоліки, вирішили змінити їх?
3. Чи часто Ви вдаєтеся до аналізу своєї поведінки у конфліктних ситуаціях?
4. Чи часто буває так, що Ваша поведінка у конфліктній ситуації залежить від емоційного стану?
5. Чи ставите Ви себе у своїй уяві на місце якої-небудь незнайомої Вам безталанної людини?
6. Чи аналізуєте Ви причини своїх невдач?
7. Чи довго Ви згадуєте зустріч з безталанною людиною?
8. Чи намагались Ви аналізувати свою поведінку, якщо у Вас тривалий час не виникало проблемних ситуацій?
9. Як Ви вважаєте, це пов'язано з особистою потребою розібратися в собі?
10. Ви аналізуєте свою поведінку, щоб порівняти себе з іншими?

11. Чи були у Вас випадки, коли аналіз ситуації призводив до зміни рішень, прийнятих Вами раніше, зміни Вашої точки зору або переоцінки самого себе?

12. Чи часто Ви усвідомлюєте причини власних вчинків?

13. Чи часто Ви аналізуєте поведінку оточуючих Вас людей, уникаючи аналізу власної?

14. Чи намагаєтесь Ви виявити для себе причини своєї поведінки?

15. Чи вважаєте Ви однозначною і беззаперечно правильною для себе думку людини, авторитетної в проблемі, що цікавить Вас?

16. Чи намагаєтесь Ви аналізувати думки авторитетних людей?

17. Чи піддаєте Ви критичному аналізу позицію авторитетної людини, групи людей?

18. Чи протиставляєте Ви думці авторитетної людини свої добре обдумані аргументи проти?

19. Чи співпадає, як правило, Ваша точка зору з якої-небудь проблеми із думкою авторитетної людини у цій галузі?

20. Чи намагаєтесь Ви знайти причину яких-небудь недозволених життєвих протиріч, що стосуються Вас?

21. Чи буває так, що людські цінності, прийняті у суспільстві, Ви піддаєте критичному аналізу?

22. Чи часто громадська думка здатна диктувати Вам певний образ думок?

23. Чи вважаєте Ви, що вміння аналізувати Вами свою поведінку завжди призводить до прийняття єдино правильного рішення?

24. Чи намагаєтесь Ви аналізувати свою або чужу поведінку, якщо розумієте, що це може призвести до виникнення негативних та неприємних для Вас емоцій?

25. Чи замислюєтесь Ви про поведінку сторонніх Вам людей, порівнюючи їх з собою?

26. Чи намагаєтесь Ви зайняти позицію сторонньої Вам людини у конфліктній ситуації, зіставляючи її із власною?

27. Чи вели Ви коли-небудь щоденники, куди записували свої думки, переживання?

28. Аналізуючи свої невдачі, чи схиляєтесь Ви до оцінки своєї поведінки?

29. Чи часто, аналізуючи свої невдачі, Ви у більшій мірі приходите до висновку, що винен безлад у соціальному житті?

30. Чи властива аналізу Вашої поведінки більшою мірою

емоційна оцінка?

31. Чи присутня в аналізі власної поведінки чітка словесна логіка?

32. Чи часто суспільство здатне нав'язати Вам певну манеру поведінки?

33. Чи вважаєте Ви обов'язковим для себе дотримуватися всіх рекомендацій моди, певного стилю одягу тощо?

34. Чи часто буває так, що, проаналізувавши свою поведінку, Ви міняєте свій стиль спілкування з людьми?

Обробка результатів.

Для визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії необхідно зіставити результати, отримані під час проведення діагностики, з ключем для її обробки. За кожну відповідь, що співпадає із ключем, респондент отримує 1 бал, у протилежному випадку – 0 балів. Отримані бали додаються.

Ключ

1. +	7. +	13. -	19. -	25. +	31. +
2. +	8. +	14. +	20. +	26. +	32. -
3. +	9. +	15. -	21. +	27. +	33. -
4. -	10. -	16. +	22. -	28. +	34. +
5. +	11. +	17. +	23. +	29. -	
6. +	12. +	18. +	24. +	30. -	

Якщо набрано від 0 до 11 балів, це свідчить про низький рівень розвитку рефлексії.

Якщо Ви набрали від 12 до 22 балів – середній рівень рефлексії.

Якщо набрано від 23 до 34 балів – високий рівень рефлексії.

Реєстраційний бланк відповідей методики визначення рівня сформованості педагогічної рефлексії.

№ питання	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Відповідь												
№ питання	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Відповідь												
№ питання	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34		
Відповідь												

Інструкція: З метою поглибленого пізнання самого себе Вам пропонується відповісти на низку запитань. Відповідаючи на них, позначайте в реєстраційному бланку свою згоду знаком «+», а незгоду – знаком «-». Не замислюйтеся довго над відповідями. Пам'ятайте, що правильних або неправильних відповідей не буває.

Діагностика індивідуальних особливостей саморегуляції (за опитувальником А. Шострома)

Мета: Визначення окремих особистісних властивостей особистості – суб'єктивний контроль, самостійність. Індивідуальна система саморегуляції відображає особистісне становлення, успішність навчальної діяльності та професійне самовизначення.

Коротка характеристика шкал опитувальника.

Шкала «Планування» характеризує індивідуальні можливості висунення цілей і здатність до їх ієрархізації. Підлітки з високими показниками за шкалою здатні сприймати себе адекватно, їхні цілі достатньо реальні і співвідносяться з можливостями особи. Підліток не тільки здатний усвідомити Власні цілі, але вибудовує їх за значущістю. При низьких показниках підліток проявляє себе як дитина молодшого віку, яка не вміє зібратися і зробити що-небудь без сторонньої допомоги. Цілі його, можливо, не ясні, не усвідомлені або погано структуровані.

Шкала «Моделювання» характеризує розвиненість уявлень про значущі внутрішні і зовнішні умови діяльності. При схильності до індивідуалізації підліток правильніше оцінюватиме і враховуватиме внутрішні умови, але може, недооцінити зовнішні. Тенденція до соціалізації, швидше за все, змінить ситуацію у протилежний бік – тобто переоцінка зовнішніх умов і недооцінка внутрішніх. І в тому, і в іншому випадку показники за шкалою будуть низькими. Занижена самооцінка також повинна виявитися в низьких показниках шкали. Низькі дані вказують на нездатність виділити і правильно оцінити умови діяльності, що, звичайно ж, позначається на її результативності. Високі показники за шкалою говорять про здатність підлітка реально оцінювати умови власної діяльності, тобто правильно відображати як зовнішні, так і внутрішні чинники, що впливають на її виконання.

Шкала «Програмування» характеризує здатність усвідомлено вибудовувати і структурувати власні дії. Підлітки з високими показниками за шкалою самостійно й усвідомлено діють в різних

ситуаціях; їхні дії добре продумані, поведінка відповідає ситуації. Про таких підлітків можна сказати, що вони навіть трохи педантичні. Підлітки з низькими показниками за цією шкалою справляють враження розсіяних, невпевнених у собі; вони піддаються будь-яким діям, непослідовні, необов'язкові.

Шкала «Оцінка результатів» відображає розвиненість оцінювання і корекції як власної діяльності в цілому, так і окремих її етапів. Низькі показники відображають нездатність оцінювання своїх дій або нереалістичність (завищення, заниження оцінки), а також, можливо, низький рівень домагань і низьку самооцінку. Високі показники відображають свідомість, адекватність, самостійність коректування й оцінювання своїх дій, що позначається на результативності діяльності в цілому, а також реалістичність самооцінки і рівня домагань.

Крім функціональних складових існують регуляторні особливості реалізації активності суб'єкта, які характеризують як процес саморегуляції в цілому, так і функціонування кожної окремої ланки процесу регуляції. До особливостей регуляції (властивостей) відносять усвідомленість активності суб'єкта; його адекватність умовам, або реалістичність; самостійність, надійність, стійкість функціонування блоків, дієвість планів.

Усвідомленість розуміється як продуманість власних дій, тобто процесу регуляції загалом, а також як розуміння і продуманість окремих ланок (планування, оцінки результатів і т. д.). Ми говоримо про усвідомленість процесу саморегуляції в цілому.

Реалістичність розуміється як відповідність умовам діяльності, адекватність, тобто наміри, плани відповідають дійсності, реальності і можливостям дитини. Відсутність цієї властивості означає, що суб'єкт існує в нереальних, нездійснених фантазіях. Самостійність розуміється як автономність функціонування системи саморегуляції, незалежність від впливу інших людей. Відсутність цієї властивості виявляється в постійних проханнях про допомогу, в неможливості виконання чого-небудь без допомоги, підказки.

Надійність розглядається як стійкість функціонування системи саморегуляції в ситуації перешкод. Відсутність цієї властивості виражається в різкому зниженні працездатності, продуктивності при будь-яких відволікаючих чинниках.

Дієвість розуміється як ефективність досягнення і реалізації цілей діяльності, функціональність як усього процесу, так і окремих ланок. Відсутність цієї властивості виглядає як неефективність діяльності або окремих дій: мінімальний ефект при високих витратах сил.

Опитувальник працює як єдина шкала «Загальний рівень саморегуляції». Високі показники відображають сформованість регуляторних процесів у різних видах діяльності і в поведінці, тобто усвідомлено, самостійно адаптуватися в різних ситуаціях. Низькі показники говорять про слабку усвідомленість своїх дій. Підлітки з високими значеннями показників даної шкали порівняно з протилежною групою відрізняються хорошою усвідомленістю процесів саморегуляції. Їх плани більш реалістичні, вони продумують свої дії, здатні досягати поставлених цілей; їх дії самостійні, і в оцінках власних результатів вони більш незалежні від навколишніх людей.

Підлітки з низькими значеннями за шкалою більш імпульсивні у висуненні цілей, у діях для їх досягнення. Вони менш самостійні, гірше усвідомлюють власні дії; менш стійкі до чужого впливу.

Опитувальник призначений для дослідження усвідомленої саморегуляції в підлітковому віці. Він дозволяє вимірювати 10 показників: загальний рівень саморегуляції, моделювання, планування, програмування, оцінка результатів, усвідомленість, реалістичність, дієвість, самостійність і надійність.

Опитувальник

Інструкція. Пропоную Вам ряд висловів.

Для кожного вислову виберіть, будь ласка, одну з чотирьох можливих відповідей:

«Правильно», «Мабуть, правильно», «Мабуть, не правильно», «Неправильно», – і поставте хрестик у відповідній графі на листі відповідей.

Постарайтеся представити типові ситуації і дайте першу відповідь, яка прийде Вам в голову. Пам'ятайте, що немає «хороших» і «поганих» відповідей.

1. Я прагну не пропустити ті фільми, які подобаються моїм друзям.

2. Перш, ніж куди-небудь вирушити, я прагну більше довідатися про це місце.

3. Я прагну приходити вчасно, проте часто спізнююся.

4. Незалежно від важливості справ, я стараюся виконати все задумане.

5. Я вважаю за краще знати наперед, які справи чекають мене цього тижня.

6. У тому випадку, коли потрібно виконати дуже багато завдань, я починаю з найнеобхіднішого, а менш важливе залишаю на потім.

7. У мене виникають труднощі у виконанні завдань через неувагу до вимог викладача.

8. Я прагну виконувати всі свої справи так, щоб потім не доводилося їх переробляти.

9. Під впливом друзів, родичів або батьків я часто змінюю свої наміри, плани.

10. У вільний від навчання час я зазвичай не знаю, чим зайнятися.

11. Погане самопочуття не впливає на якість моєї роботи, навчання.

12. Я звичайно роблю те, що задумав(ла), не зважаючи на поради друзів (батьків, родичів).

13. Мені часто доводиться долати неуважність: забуваю розклад, вивчаю не той матеріал, забуваю місце зустрічі з приятелем.

14. Я не заспокоююся, поки не зроблю все заплановане.

15. Перш, ніж почати якусь складну справу, я продумую всі дії до найдрібніших подробиць.

16. Я прагну одягатися так само, як мої друзі.

17. Мої плани на майбутнє – швидше фантазії, ніж реальність.

18. Я не можу порозумітися з батьками.

19. Оцінки вчителів часто бувають для мене несподіваними.

20. Я не замислююся про те, у що я одягнений(а).

21. Я прагну не змінювати свої плани (наміри), навіть якщо з'являється якась непередбачена справа.

22. Якщо мою нову зачіску ніхто не помічає, мене це засмучує.

23. Мої плани на майбутнє часто змінюються, навіть від настрою.

24. Перш, ніж почати яку-небудь справу, взятися за складне завдання я ретельно готуюся, збираю необхідну інформацію.

25. Батьки вважають, що мені не можна доручити ніякої серйозної справи.

26. Я байдужий(а) до моди і одягаю лише те, що мені подобається.

27. Якщо я що-небудь вирішив(ла), то не відступаюся від задуманого.

28. Мене хвилює, чи хороший я друг.

29. Я вважаю, що батьки часто бувають несправедливі до мене.

30. Мені часто хочеться переробити те, що було виконане невдало.

31. Я не цікавлюся думкою оточуючих про мої вчинки.

32. Зазвичай я не можу робити уроки, коли сильно засмучений(а).

33. Питання, ким стати, мене не хвилює, оскільки ще буде час над цим задуматися.

34. Мої прохання і побажання батьки не сприймають серйозно.

35. Якщо не можу знайти дорогу, то вважаю, що краще шукати її самостійно, ніж просити допомоги в перехожих.

36. Коли я готуюся до написання твору або контрольної роботи, прагну повторити все необхідне.

37. Мені часом здається, що я багато чого роблю невдало.

38. Я переживаю, якщо у мене немає якої-небудь модної речі.

39. Звичайно я замислюю більше, ніж можу здійснити.

40. Мені завжди щось заважає доводити почату справу до кінця.

41. Я часто потрапляю в непередбачені ситуації.

42. Я вільно почуваюся в незнайомій компанії.

Лист відповідей

Прізвище _____ Ім'я _____

Рік народження _____ Група _____

№ п/п	Правильно	Мабуть, правильно	Мабуть, неправильно	Неправильно	№ п/п	Правильно	Мабуть, правильно	Мабуть, неправильно	Неправильно
1					22				
2					23				
3					24				
4					25				
5					26				
6					27				
7					28				
8					29				
9					30				
10					31				
11					32				
12					33				
13					34				
14					35				
15					36				
16					37				
17					38				
18					39				
19					40				
20					41				
21					42				

Обробка результатів.

1. Шкала «Моделювання»:

відповідь «правильно» – 2, 24, 35, 36, 42;

відповідь «неправильно» – 7, 8, 13, 41

2. Шкала «Планування»:

відповідь «правильно» – 12, 14, 21, 27

відповідь «неправильно» – 9, 11, 10, 17, 23, 33, 34, 39

3. Шкала «Програмування»:
відповідь «правильно» – 4, 5, 6, 15, 31
відповідь «неправильно» – 1, 3, 11, 25, 32, 37, 40
4. Шкала «Оцінка результатів»:
відповідь «правильно» – 8, 11, 26, 28, 30
відповідь «неправильно» – 12, 16, 18, 19, 20, 22, 29, 38
5. Шкала «Усвідомленість»:
відповідь «правильно» – 2, 5, 15, 24, 28, 36
відповідь «неправильно» – 9, 10, 20, 33
6. Шкала «Реалістичність»:
відповідь «правильно» – 14
відповідь «неправильно» – 3, 7, 10, 19, 25, 29, 34, 37, 39, 41
7. Шкала «Дієвість»:
відповідь «правильно» – 4, 8, 21, 27, 30
відповідь «неправильно» – 8, 13, 17, 40
8. Шкала «Самостійність»:
відповідь «правильно» – 12, 26, 31, 35
відповідь «неправильно» – 1, 9, 16, 22, 38
9. Шкала «Надійність»:
відповідь «правильно» – 6, 11, 42
відповідь «неправильно» – 18, 23, 32
10. Шкала «Загальний рівень саморегуляції»:
відповідь «правильно» – 2, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 15, 21, 24, 26, 27, 28, 30, 31, 35, 36, 42
відповідь «неправильно» – 1, 3, 7, 9, 10, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 25, 29, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 41

Результати діагностування студентів контрольних та експериментальних груп Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини на констатувальному етапі

Таблиця П.1

Рівні сформованості мотиваційного компоненту здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	4	10,0	5	12,5	18	45,0	13	32,5	2,045	0,208<0,332
Експериментальна	4	9,1	9	20,5	16	36,4	15	34,1	2,089	

Таблиця П.2

Рівні сформованості когнітивного компоненту здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	4	10,0	6	15,0	16	40,0	14	35,0	2,040	0,227<0,332
Експериментальна	5	11,4	7	15,9	17	38,6	15	34,1	2,089	

Таблиця П.3

Рівні сформованості діяльнісного компоненту здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	3	7,5	5	12,5	17	42,5	15	37,5	1,993	-
Експериментальна	4	9,1	6	13,6	16	36,4	18	40,9	1,970	0,107<0,332

Таблиця П.4

Рівні сформованості особистісного компоненту здоров'язберезувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	4	10,0	7	17,5	16	40,0	13	32,5	2,090	0,298<0,332
Експериментальна	6	13,6	7	15,9	17	38,6	14	31,8	2,155	

Таблиця П.5

Загальні середні рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	3	7,5	5	12,5	17	42,5	15	37,5	2,042	0,161 < 0,332
Експериментальна	4	9,1	6	13,6	16	36,4	18	40,9	2,076	

Удосконалення змісту та способів викладання навчальних дисципліни у контексті експериментальної роботи

Навчальна дисципліна	Назви тем	Спосіб удосконалення викладання дисципліни
Фізична культура	Усі теми навчальної дисципліни	Практико-орієнтовані паузи, які використовувалися з метою формування мотивації студентів до ведення здорового способу життя та прагнення до його формування у молодших школярів та інших суб'єктів освітньої взаємодії у початковій школі; а також оволодіння знаннями про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки тощо.
Дидактика	Взаємозв'язок навчання і розвитку особистості	Внесено інформацію про роль освітнього середовища початкової школи у розвитку особистості молодшого школяра, представлено структуру середовища створеного на основі ідеї здоров'язбереження; розкрито значення вчителя як суб'єкта освітнього процесу у його проектуванні.
	Методи і засоби навчання та активізації пізнавальної діяльності учнів	Закріплено розуміння студентами категорії «метод» як базової для роз'яснення сутності середовищної взаємодії на основі полісуб'єктності та розкрито важливість використання методів навчання на основі дотримання ідеї здоров'язбереження.
	Педагогічні інновації в навчальному процесі початкової	Модернізовано навчально-педагогічну гру «Форми та методи інтерактивного навчання» у контексті досліджуваної теми. Запропоновано ерудитам для підготовки

	школи. Форми та методи інтерактивного навчання	повідомлення питання: роль інтерактивних методів навчання у створенні здоров'язбережувального середовища початкової школи, та проведено його дискусійне обговорення між ерудитами, опонентами й рецензентами.
	Індивідуальне навчально-дослідне завдання	Розширено тематику мікродосліджень як індивідуальних навчально-дослідних завдань. Включено теми, що спрямовані на оволодіння студентами знаннями про основні поняття здоров'язбережувальної педагогіки та педагогічного дизайну, зокрема про форми, методи та засоби проектування середовища початкової ланки освіти.
Теорія виховання	Основні напрями виховання	Розширено інформацію про особливості виховної взаємодії із здоров'язбережувальним ефектом, зокрема у процесі реалізації завдань усіх напрямів виховання.
	Форми та методи виховання	Розширено інформацію про особливості виховної взаємодії із здоров'язбережувальним ефектом. Розкрито структуру здоров'язбережувального уроку, виховного заходу. Представлено методи виховання, що мають здоров'язбережувальний ефект.
	Організація роботи класного керівника в початковій школі	Розкрито структуру здоров'язбережувального середовища початкової школи та зміст роботи вчителя у контексті його створення.
	Організація виховного	Введено нову тему з метою формування розуміння студентами

	середовища початкової школи на основі ідеї полісуб'єктності та здоров'язбереження	процесу створення середовища початкової школи як спільної активної полісуб'єктної діяльності учасників освітньо-виховної взаємодії у початковій ланці освіти, що спрямована на проектування та реалізацію умов, які забезпечують здоров'язбережувальний ефект у системі взаємодії «вчитель – учень – батьки».
	Індивідуальне навчально-дослідне завдання	Розширено тематику мікродосліджень як індивідуальних навчально-дослідних завдань. Включено теми, що спрямовані на оволодіння студентами знаннями про здоров'язбережувальний виховний захід, нетрадиційні технології здоров'язбереження тощо.
Основи валеології (у деяких експериментальних ВНЗ – Основи медичних знань і охорона здоров'я дітей)	Валеологія та її роль у формуванні здоров'я людини	Удосконалення способів проведення занять, зокрема проведено дискусію: «Для мене бути здоровим означає...», а також використано метод «Карта ідей/понять» з метою створення студентами у малих групах блок-схеми сутності поняття здоров'я, чинників, які на нього негативно впливають, та способів їх уникнення.
	Основні принципи і фізичні методи формування здорового способу життя	Методом «Робота в групах» розроблено алгоритми попередження сколіозу і плоскостопості, профілактики розвитку гіподинамічного синдрому, формування та корекція осанки учнів.
	Психічні фактори	Поглиблено програму формування продуктивних копінг-стратегій

	формування здорового способу життя	майбутніх учителів початкової школи, зокрема узагальнено знання студентів про стрес, його фізіологічної основи як адаптивної реакції особистості. Практична робота була спрямована на розроблення правил взаємодії вчителя та учнів початкової школи з метою попередження шкільних стресів.
	Раціональне і збалансоване харчування у формуванні здорового способу життя	На основі використання інтерактивних методів розроблено меню раціонального харчування учнів різного віку та дорослої людини, зокрема педагога.
	Сім'я і здоров'я людини	Проведено рольові ігри: «Мама, тато й дитячі проблеми», «Чоловік і жінка: погляд на одну ситуацію» та ін.
Методика навчання основам здоров'я	Здоров'язберігальні основи процесу навчання	Проведення лекційного заняття у формі бінарної лекції спільно з вчителем початкової школи.
	Зміст валеологічної освіти	Проведення лекційного заняття у формі бінарної лекції спільно з представником навчального закладу, який був учасником проекту ВООЗ «Європейська мережа шкіл сприяння здоров'ю».
	Методи навчання основ здоров'я і валеології	Проведення лекційного заняття у формі керованої лекції як інтерактивної суб'єктної взаємодії.
	Методика формування	Проведення лекційного заняття у формі лекції з паузами як

	валеологічних понять	інтерактивної суб'єктної взаємодії.
	Практичні заняття з усіх тем курсу	Запроваджено модель емпіричного навчання К. Мелландера.
Фізична культура з методикою навчання	Усі лекційні та практичні заняття курсу	Застосування моделі емпіричного навчання Л. Джоуплін Цикл роботи на лекційних та практичних заняттях був побудований за таким алгоритмом: фокусування → дія → підтримка → зворотний зв'язок → опитування.

**Алгоритм проведення тренінгу
«Тайм-менеджмент для студентів»
(за методикою Н. Зимівець [86, с. 49-50])**

Етап технології	Завдання і зміст	Діяльність	Результат
<i>Вступна частина тренінгу (10 хв)</i>			
<i>Вступ</i>	Відкриття тренінгу, представлення тренерів учасникам (якщо це перше заняття), повідомлення мети та змісту тренінгу	Інформаційне повідомлення тренера	Ознайомлено учасників із тематикою тренінгу
<i>Рефлексія</i>	Проведення аналізу отриманих на попередньому занятті знань, набутих навичок	Індивідуальна робота, робота в групах. Обговорення	Аналіз отриманої інформації, знань, набутих навичок
<i>Знайомство</i>	Проведення знайомства	Інтерв'ю, особиста презентація. Обговорення	Створено атмосферу довіри, сприятливого навчального середовища
<i>Прийняття (повторення) правил роботи групи</i>	Прийняття, а надалі – повторення певних норм поведінки, яких мають дотримуватись	Робота в групах, робота у великому колі. Обговорення	Учасники налаштовані на активну відповідальну роботу, створення сприятливого

	усі під час тренінгу		навчального середовища
<i>Очікування</i>	Проведення завдань із визначення очікувань	Індивідуальна робота, робота в групах. Обговоренн я	Визначено очікування учасників від участі в тренінгу
<i>Основна частина тренінгу (40 хв)</i>			
	Визначення рівня поінформованості та актуалізація проблеми	Анкетування Робота по колу. Обговорення	З'ясовано рівень знань й поінформова- ності учасників стосовно теми тренінгу
	Надання інформації	Інформаційні повідомлення, роздавальний матеріал, результати напрацювань учасників у малих групах тощо	Уведення учасників у коло понять та термінів теми тренінгу, стимулювання учасників до індивідуально го пошуку інформації, засвоєння знань
	Надбання навиків тайм- менеджменту	Рольові, ділові ігри, розбір конкретних ситуацій. Обговорення	Напрацювання навиків стосовно теми тренінгу
<i>Заключна частина тренінгу (10 хв)</i>			
<i>Рефлексія</i>	Підбиття підсумків	Індивідуальна робота, робота в групах. Обговорення	Оцінювання отриманих результатів роботи на тренінгу

**Програма роботи стартап-проекту
«Відеолекторій зі здоров'язбереження»**

Тематика відеороликів	Електронний ресурс	Фільми для самостійного перегляду
Блок 1. Скажемо «Ні!» шкідливим звичкам		
Куріння: погляд із середини	Ресурс: https://www.youtube.com/watch?v=aNAaFkaOMeY	<i>Конвеєр смерті - нікотин.</i>
Правда про тютюн і як кинути палити	Ресурс: https://www.youtube.com/watch?v=RDRNngcv28o	Ресурс: http://dokpro.net/human/health/655-konveyer-smerti-nikotin-21-03-2014.html
Куріння в Україні	Ресурс: http://fakty.ictv.ua/ua/index/view-media/id/36760	<i>Легкий спосіб кинути палити.</i>
Алкоголь і його наслідки	Ресурс: https://www.youtube.com/watch?v=S1dtnd-g7QA	Ресурс: http://dokpro.net/human/health/373-allenkarr-legkiy-sposob-brosit-kurit-09-01-2014.html
Підліткове пияцтво	Ресурс: http://dokpro.net/human/health/440-podrostkovoe-ryanstvo-18-04-2014.html	<i>Давайте вип'ємо!</i>
Про шкоду наркотиків на організм людини	Ресурс: https://www.youtube.com/watch?v=VbyQU7W_htw	Ресурс: http://dokpro.net/human/health/464-davayte-vypem-09-04-2014.html
Вживання наркотиків: погляд із середини	Ресурс: https://www.youtube.com/watch?v=nXUFnlwx618&index=4&list=PLwvjZvq7gAxXokujys-4WEvve37elKxkb	<i>Технологія споживання.</i>
Наркоманія в Україні	https://www.youtube.com/watch?v=6Gd_Hp7kOmU	Ресурс: http://dokpro.net/human/health/157-tehnologiya-spaivaniya-15-01-2014.html

		<p><i>На висоті культури.</i> Ресурс: http://dokpro.net/human/relations/2919-na-vysote-kultury-2014.html</p> <p><i>У всі дзвони! Правда про білу смерть.</i> Ресурс: http://dokpro.net/human/health/459-vo-vse-kolokola-pravda-o-beloy-smerti-09-04-2014.html</p>
Блок 2. Здорове харчування – запорука успіху людини		
П'ять правил здорового харчування	https://www.youtube.com/watch?v=Aw89ZrEs4Vw	<p><i>Інша сторона води.</i> Ресурс: http://dokpro.net/human/health/503-obratnaya-storona-vody-27-03-2014.html</p> <p><i>Середовище проживання – фастфуд.</i> Ресурс: http://dokpro.net/human/health/400-sreda-obitaniya-fastfud-18-04-2014.html</p> <p><i>Харчування, голодання і довголіття.</i> Ресурс: http://dokpro.net/popularnye/2101-bbc-pitanie-golodanie-i-dolgoletie.html</p>
БАДи – користь чи шкода	https://www.youtube.com/watch?v=X0w0qNZZF98	
Небезпечні продукти які нас вбивають	https://www.youtube.com/watch?v=oAzH57V0K94	
Шкода чи користь кави	https://www.youtube.com/watch?v=wdtobFE0-L8	

Блок 3. Нетрадиційні методи оздоровлення		
Правила загартовування	https://www.youtube.com/watch?v=1FX9diM3hKo	<p><i>Самомасаж: знімаємо біль своїми руками.</i></p> <p>Ресурс: http://dokpro.net/human/health/530-samomassazh-snimaem-bol-svoimi-rukami-28-03-2014.html</p> <p><i>Язык запахів.</i></p> <p>Ресурс: http://dokpro.net/human/relations/624-yazyk-zapahov-07-03-2014.html</p>
Користь та способи загартовування	https://www.youtube.com/watch?v=OIPT1HFERvs	
Використання арт-терапії	https://www.youtube.com/watch?v=12hO3pqEI3s	
Користь від анімалотерапії	https://www.youtube.com/watch?v=gxof2uBCEKU	
Самомасаж шиї та плечового відділу	https://www.youtube.com/watch?v=b4j-5WipXuE	
Оздоровчий самомасаж в домашніх умовах	https://www.youtube.com/watch?v=gil6jKMbOrc	
Вправи для стимулювання розумової активності	https://www.youtube.com/watch?v=RbD6DfVfOpM	

**Програма спецкурсу
«Основи створення здоров'язбережувального середовища
початкової школи»**

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Процес реформування української системи освіти, що спрямований на адаптацію до європейського освітнього простору, зумовлює трансформаційні процеси в системі вищої професійної школи. Відповідно до зміни кваліфікаційних характеристик, пріоритетів майбутньої професійної діяльності відбувається оновлення освітніх парадигм, проектується новий зміст, підходи та технології підготовки фахівців.

Підготовку майбутнього вчителя початкової школи до створення здоров'язбережувального середовища визначаємо як педагогічний процес, що є структурним компонентом цілісної професійної підготовки майбутнього педагога, спрямований на усвідомлення майбутніми учителями важливості та необхідності створення здоров'язбережувального середовища у майбутній професії, формування знань, умінь і навичок здоров'язбережувальної діяльності за напрямками проектування середовища та розвиток якостей, що сприятимуть успішності створення здоров'язбережувального середовища початкової школи й професійній самореалізації.

Результат цього процесу може бути визначений категорією – «здоров'язбережувальна компетентність майбутнього вчителя початкової школи», яку ми визначаємо як компонентне утворення в структурі його професійної компетентності, яке об'єднує в єдине ціле мотиви професійної і здоров'язбережувальної діяльності, систему знань, умінь та навичок організації взаємодії «вчитель – учень – батьки» на засадах здоров'язбереження, оптимальне поєднання яких на основі особистісних якостей, здоров'язбережувального досвіду майбутнього вчителя та прагненням до професійного саморозвитку забезпечує готовність й здатність майбутнього педагога створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.

Зміст спецкурсу «Основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» розроблений відповідно до

обґрунтованих наукових основ створення здоров'язбережувального середовища початкової ланки освіти, з врахуванням сучасних освітніх вимог, до підготовки майбутніх вчителів школи початкової ланки освіти .

Комплексна мета спецкурсу представлена чотирма блоками, що співвідносяться з компонентами здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та особистісний):

- ❖ спонукальна: поглиблення інтересу й позитивних установок до професійної діяльності вчителя початкової школи та її складової здоров'язбережувальної діяльності в системі взаємодії «вчитель – учень – батьки»;

- ❖ інформаційна: узагальнення знань студентів із здоров'язбережувальної педагогіки, змісту та напрямів створення здоров'язбережувального середовища, форм, методів, технологій та засобів здоров'язбережувальної та діагностичної діяльності;

- ❖ методична: узагальнення процесу формування груп умінь, що забезпечують створення здоров'язбережувального середовища початкової школи: освітні, виховні, діагностичні, гігієнічні, інклюзивні та просторові;

- ❖ рефлексивна: закріплення особистісних та професійно значущих якостей майбутнього вчителя та уміння оцінювати й аналізувати власну педагогічну та здоров'язбережувальну діяльність.

У процесі засвоєння курсу майбутні учителі початкової школи повинні *знати*:

- ❖ основи створення здоров'язбережувального середовища на практиці у початковій школі;

- ❖ напрями та зміст діяльності вчителя початкової школи зі створення здоров'язбережувального середовища;

- ❖ теоретичні та методичні основи діагностування у здоров'язбережувальній освіті;

- ❖ етапи діяльності вчителя з реалізації полісуб'єктної взаємодії в умовах школи I ступеня;

- ❖ методи використання здоров'язбережувальних технологій у практиці.

Після вивчення спецкурсу студенти повинні *вміти*:

- ❖ аналізувати особливості здоров'язбережувального середовища та його роль у початковій школі;

- ❖ використовувати принципи здоров'язбережувальної діяльності;
- ❖ використовувати форми, методи та засоби здоров'язбережувальної діяльності;
- ❖ проводити моніторинг фізичного, психічного та соціального складових здоров'я;
- ❖ оцінювати власну професійну здатність створювати здоров'язбережувальне середовище початкової школи.

Програма спецкурсу передбачає: аудиторну роботу (лекції, практичні заняття); позааудиторну роботу (наукова діяльність, навчально-професійна в період педагогічної практики, самостійна та індивідуальна робота).

Лекційні заняття курсу змістовно, композиційно побудовані таким чином, що активно впливають на формування світогляду і особистісних якостей студентів, спрямовані на ознайомлення з теоретичними та практичними основами створення здоров'язбережувального середовища початкової школи.

У процесі лекційного курсу пропонуються форми лекцій, що забезпечують активну взаємодію суб'єктів освітнього процесу: лекція з наперед запланованими помилками (тема 1), лекція з паузами (тема 2), проблемна лекція (тема 4), лекція за моделлю емпіричного навчання (тема 5).

Передбачено, що практичні заняття будуть трансформовані у контекст реалізації циклу емпіричного навчання за моделлю Д. Колба. Така організація роботи забезпечить постійну мотивацію студентів до освітнього процесу «через досвід».

На практичних заняття заплановано використання інтерактивних методів кооперативного та фронтального навчання («Робота в парі», «Робота в малих групах», «Ажурна пилка», «Два – чотири – разом», «Мікрофон», «Незакінчене речення», «Мозковий штурм», «Навчаючи – учусь», «Дерево рішень», «Метод обговорення проблеми в загальному колі» та ін.); метод аналізу конкретних ситуацій; портфоліо.

Підсумкове заняття з курсу заплановано у формі рольової гри «Методичний семінар вчителів початкової школи на тему: «Здоров'язбережувальні технології освітньо-виховного процесу у початковій школі», що дасть можливість студентам продемонструвати бачення актуальності досліджуваної теми,

розуміння способів її реалізації у модельованій реальній ситуації у ролі вчителя.

Запропонований міждисциплінарний спецкурс як узагальнююча форма підготовки майбутніх учителів до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи також передбачає виконання завдань для самостійної роботи, які необхідно реалізувати під час педагогічної практики та індивідуального навчально-дослідного завдання: «Мій досвід створення здоров'язбережувального середовища початкової школи» у формі портфоліо.

СТРУКТУРА СПЕЦКУРСУ

Курс: підготовка (бакалаврів, магістрів, підвищення кваліфікації)	Напрямок, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
<p>Курс: підготовка бакалавра.</p> <p>Кількість кредитів ECTS: 1.</p> <p>Модулів: 1.</p> <p>Змістових модулів: 1.</p> <p>Загальна кількість годин: 36.</p> <p>Тижневих годин: 1.</p> <p>Семестрів – 1.</p>	<p>0101 Педагогічна освіта</p> <p>6.010102 Початкова освіта</p> <p>Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр</p>	<p>Вибіркова.</p> <p>Рік підготовки: 4.</p> <p>Семестр: 1.</p> <p>Лекції: 8 годин.</p> <p>Практичних: 10 годин.</p> <p>Самостійна робота: 8 годин.</p> <p>Індивідуальна робота: 10 годин.</p>

ПРОГРАМА СПЕЦКУРСУ

Змістовий модуль 1.

Теоретичні та методичні основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи

Тема 1. Здоров'язбережувальне середовище початкової школи як об'єкт проектування у майбутній професійній діяльності

Освітнє середовище початкової школи, його полісуб'єктна характеристика. Здоров'язбережувальне середовище як феномен та практика.

Структура здоров'язбережувального середовища початкової школи. Характеристика програмно-змістового компоненту, суб'єктно-соціального, технологічно-ресурсного, просторово-предметного. Суб'єкти здоров'язбережувального середовища початкової школи. Виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя.

Тема 2. Напрями та зміст діяльності вчителя початкової школи зі створення здоров'язбережувального середовища

Основи реалізації полісуб'єктної взаємодії в умовах початкової школи. Характеристика діяльності вчителя початкової ланки освіти, що спрямована на створення здоров'язбережувального середовища. Напрями реалізації ідеї здоров'язбереження у сучасному педагогічному процесі. Використання принципів здоров'язбережувальної діяльності вчителем початкової школи.

Тема 3. Цілепокладання та діагностування у здоров'язбережувальній освіті

Проектування здоров'язбережувального середовища та здоров'язбережувальних дій. Зміст здоров'язбережувальної освіти. Діагностування стану здоров'я та рівня здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи. Використання суб'єктами навчального процесу методів моніторингу фізичної складової здоров'я суб'єктів. Робота педагогів із школярами по виявленню негативних впливів найближчого соціального оточення та розробка заходів щодо їх уникнення.

Тема 4. Здоров'язбережувальні форми освітньо-виховної взаємодії у середовищі початкової ланки освіти

Здоров'язбережувальний урок та виховна година, їх критеріальні показники. Використання індивідуальних (бесіда, консультація), групових (тренінг, семінар, відеолекторій, гра, конкурс) та масових (тематичний день, оздоровчі акції) форм здоров'язбережувальної діяльності. Організація оздоровчих заходів та спільної здоров'язбережувальної діяльності вчителів, учнів, батьків, громадськості у позаурочний час;

Тема 5. Здоров'язбережувальні технології та засоби у практиці початкової школи

Здоров'язбережувальні технології у практиці початкової школи. Класифікація здоров'язбережувальних технологій та шляхи застосування. Можливості вчителів, учнів, батьків у комплексному застосуванню технологій здоров'язбереження. Нетрадиційні технології здоров'язбереження (арт-терапія, фітотерапія, звукотерапія та ін.) у початковій школі.

СТРУКТУРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН СПЕЦКУРСУ «ОСНОВИ СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ»

Тема	Лекції	Практич-ні заняття	Сам. робота	Інд. Робота
Змістовий модуль 1. Теоретичні та методичні основи створення здоров'язбережувального середовища початкової школи				
Тема 1. Здоров'язбережувальне середовище початкової школи як об'єкт проектування у майбутній професійній діяльності	2	2	1	2
Тема 2. Напрями та зміст діяльності вчителя початкової школи зі створення здоров'язбережувального	2	2	1	2

середовища				
Тема 3. Цілепокладання та діагностування у здоров'язбережувальній освіті		2	2	2
Тема 4. Здоров'язбережувальні форми освітньо-виховної взаємодії у середовищі початкової ланки освіти	2	2	2	2
Тема 5. Здоров'язбережувальні технології та засоби у практиці початкової школи	2	2	2	2
Всього 36	8	10	8	10

Теми практичних занять

№ п/п	Тема практичного заняття	Кількість годин відведених на заняття
1.	Тема 1. Здоров'язбережувальне середовище початкової школи як об'єкт проектування у майбутній професійній діяльності	2
2.	Тема 2. Напрями та зміст діяльності вчителя початкової школи зі створення здоров'язбережувального середовища	2
3.	Тема 3. Цілепокладання та діагностування у здоров'язбережувальній освіті	2
4.	Тема 4. Здоров'язбережувальні форми освітньо-виховної взаємодії у середовищі початкової ланки освіти	2
5.	Тема 5. Здоров'язбережувальні технології та засоби у практиці початкової школи	2

Методичне забезпечення: авторський практикум «Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи», методичні рекомендації викладача.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

❖ Ващенко О.М. Організаційно-педагогічні особливості побудови здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи / О. М. Ващенко // Перлини наукового пошуку: зб. наук. статей / за заг. ред. Докукіної О. М. / упоряд. К. І. Волинець, О. М. Ващенко, Т. В. Кравченко. – Хмельницький : ХмЦНП, 2013. – С. 8–16.

❖ Водолазська Т. В. Перспективи формування здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи / Т. В. Водолазська // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2014. – №2. – С. 15–19.

❖ Водолазська Т. В. Просторово-предметне середовище початкової школи та його вплив на якість навчання / Т.В. Водолазська // Постметодика. – 2012. – №2 (105). – С. 22–30.

❖ Гусак П. М. Відповідальне ставлення до здоров'я: теорія та технології : монографія / П. М. Гусак, Н. В. Зимівець, В. С. Петрович ; М-во освіти і науки України, Волинський нац. ун-т ім. Л. Українки. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2009. – 219 с.

❖ Зимівець Н.В. Навчання здоров'я: просвітницька робота з підлітками щодо збереження розвитку та зміцнення репродуктивного здоров'я підлітків : навч.-метод. посіб. / Н.В. Зимівець, С.П. Петрович, О.Ю. Закусило; за заг. ред. Н.В. Зимівець. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 360 с.

❖ Концепція формування позитивної мотивації та здоровий спосіб життя у дітей та молоді // Основи здоров'я: книга для вчителя. – К. : Генеза, 2005. – С. 47–57.

❖ Марусинець М. Професійна рефлексія вчителя початкових класів: зміст і структура / Мар'яна Марусинець // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2009. – Вип. 31. – С.109–117.

❖ Осадченко Т.М. Створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : практикум / Т. М. Осадченко. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. – 237 с.

❖ Савченко О. Психодидактичні аспекти реалізації здоров'язбережувальної функції шкільної освіти: діалог з В. О. Сухомлинським / Олександра Савченко // Рідна школа. – 2012. – №7. – С.8–12.

❖ Сливка Л. Організація здоров'язберігаючого середовища молодшого школяра: теоретичні й практичні аспекти / Лариса Сливка // Гірська школа українських Карпат. – 2014. – № 11. – С. 44–47.

❖ Сухомлинський В. О. Як любити дітей / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т.– Т. 5. – К. : Рад. шк., 1977. – С. 292–303.

**Результати дослідження рівнів сформованості
здоров'язбережувальної компетентності студентів контрольних
та експериментальних груп**

**Уманського державного педагогічного університету імені
Павла Тичини наприкінці формувального експерименту**

Таблиця Ф.1

**Рівні сформованості мотиваційного компоненту
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи (УДПУ)**

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	5	12,5	8	20,0	17	42,5	10	25,0	2,715	1,814 > 0,172
Експериментальна	10	22,7	14	31,8	12	27,3	8	18,2	3,091	

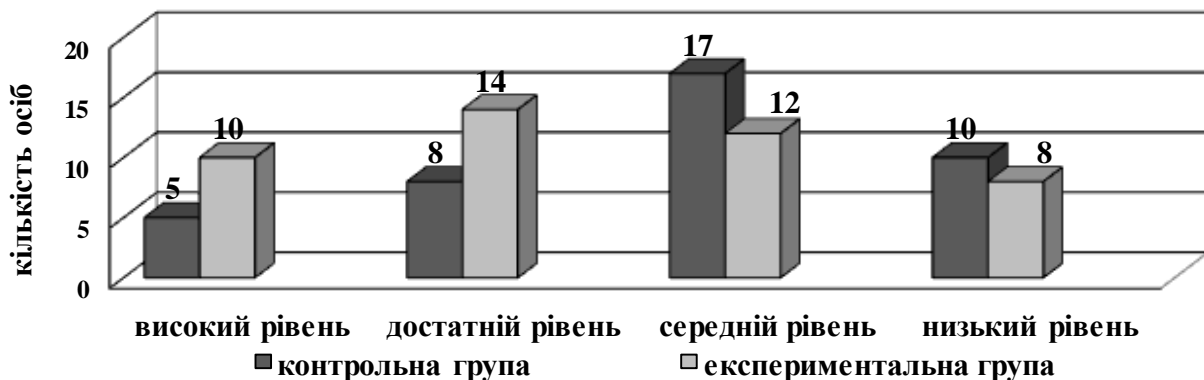

Рис. Ф.1. Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (УДПУ) за спонукально-мотиваційним критерієм

Таблиця Ф.2

**Рівні сформованості когнітивного компоненту
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи (УДПУ)**

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	5	12,5	10	25,0	15	37,5	10	25,0	2,750	1,482 > 0,172
Експериментальна	9	20,5	13	29,5	15	34,1	7	15,9	3,045	

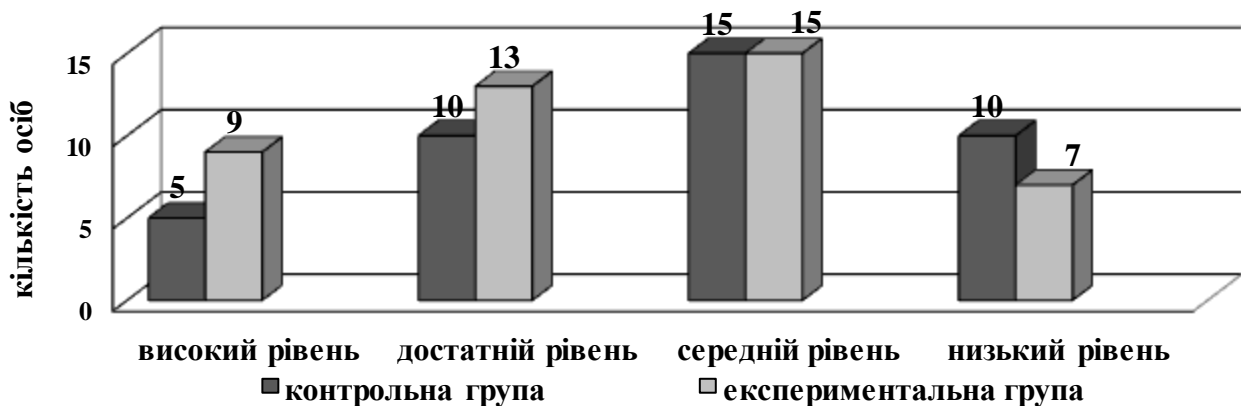

Рис. Ф.2. Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (УДПУ) за гносеологічно-інформаційним критерієм

Таблиця Ф.3

Рівні сформованості діяльнісного компоненту здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (УДПУ)

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	4	10,0	10	25,0	16	40,0	10	25,0	2,703	1,738 > 0,172
Експериментальна	9	20,5	14	31,8	12	27,3	9	20,5	3,023	

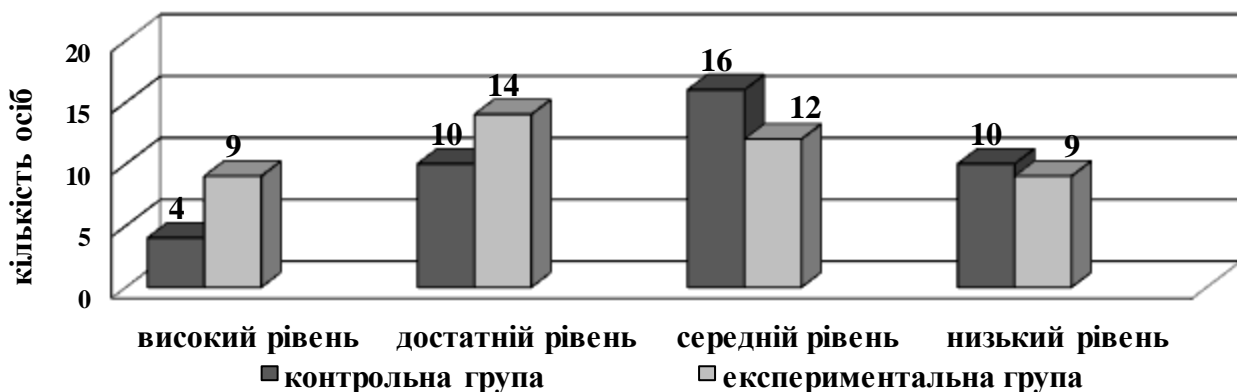

Рис. Ф.3. Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (УДПУ) за операційно-діяльнісним критерієм

**Рівні сформованості особистісного компоненту
здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів
початкової школи (УДПУ)**

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%		
Контрольна	6	15,4	7	17,9	17	43,6	9	23,1	2,748	2,105 > 0,172
Експериментальна	10	22,7	16	36,4	12	27,3	6	13,6	3,182	

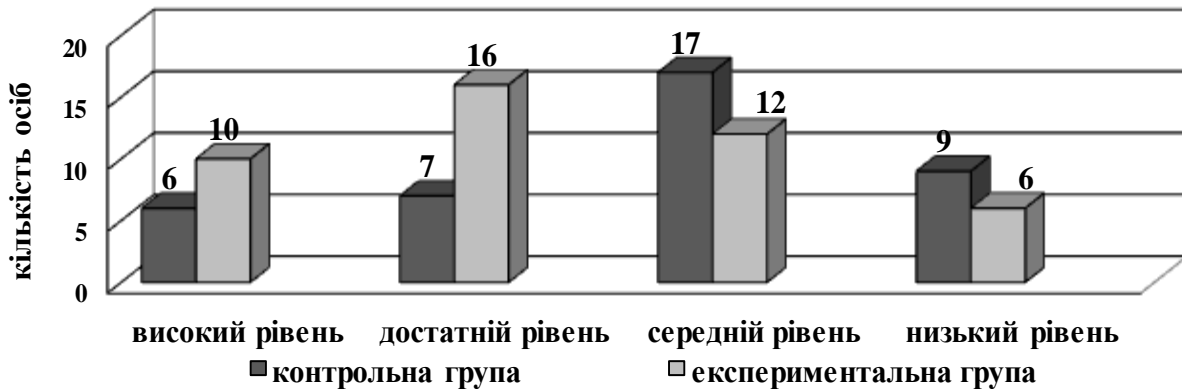

Рис. Ф.4. Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (УДПУ) за за рефлексивно-здоров'язбережувальним критерієм

**Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності
майбутніх учителів початкової школи (УДПУ) за результатами
експерименту**

Група	Розподіл студентів за рівнями								Середній бал	t-критерій
	Високий		Достатній		Середній		Низький			
	Осіб	%	Осіб	%	Осіб	%	осіб	%		
Контрольна	5	12,5	9	22,5	16	40,0	10	25,0	2,729	1,802 > 0,172
Експериментальна	10	22,7	14	31,8	13	29,5	7	15,9	3,085	

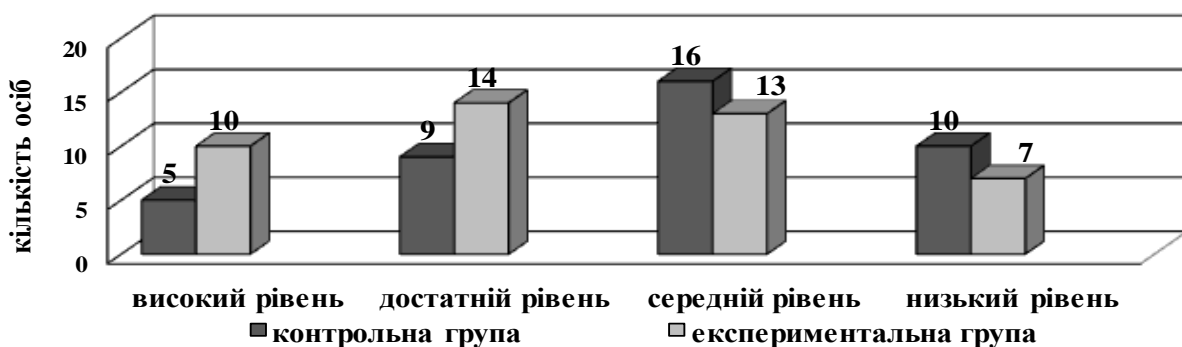

Рис. Ф.5. Рівні сформованості здоров'язбережувальної компетентності майбутніх учителів початкової школи (УДПУ) після експериментальної роботи